ION D. SÎRBU

jurnalul unui jurnalist fără jurnal

vol. 1

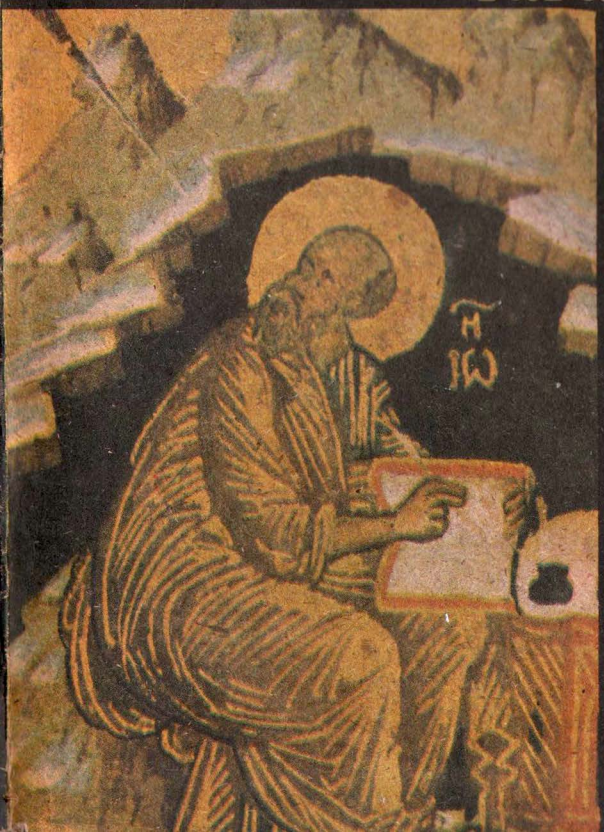

scrisul românesc

ION D. SÎRBU

jurnalul unui jurnalist fără jurnal

Coperta : ÁLINA ROŞCA

ISBN 973-38-0031-7

ION D. SÎRBU

jurnalul unui jurnalist fără jurnal

-glosse-

vol 1

CRAIOVA, 1983–1986

Ediție îngrijită de Marius Ghica

scrisul românesc

CRAIOVA, 1991

Iarna unu:

1983—1984

Toți cei care își pierd încrederea în Umanitate și în Istorie — dacă nu alunecă în apathia îndobitocirii sau a cinismului ticăloșiei cotidiene — se întorc (cu fața sau pre-fața) spre Dumnezeu. Continuă a subvieţui în Umbra Lui, continuă a subexista agățați de o grindă în pluta naufragiului, continuă chiar a face politică internațională, mondială, cosmică, dialogînd direct cu El. Nu spre o religie anume recurg, nici spre popi, predicatori, biserici : ci direct spre Dumnezeu, pe care îl iau ca martor, judecător, confrate sau complice al imensului cataclism eschatologic la care asistă neputincioși, cu dublă melancolie, alături de șarpele și demonul casei și ai patriei.

* * *

Ar merita o piesă într-un act. Transcriu din excelent de utila și actuala carte a lui Sergiu Pavel Dan (să fie fiul lui Pavel Dan ?) *Visul lui Scipio* (Istoria Romei ca poveste filosofică). (Păcat că e scrisă pe alocuri parcă anume confuz, păcat că îi simt paginile rupte în redacție.) Transcriu de la pagina 200 :

„Contestînd (Apollodor din Damasc, n.n.) odată, în chip jignitor, competența artistică a lui Hadrianus (înainte ca acesta să fi preluat puterea supremă), syrianul a fost exilat, după înscăunare, drept represalii. Cînd i s-a cerut, mai apoi, opinia asupra planurilor unui templu conceput de împărat, iar răspunsul excelă de asemeni prin ireverență. Semeția i-a fost fatală artistului...".

* * *

Bunul meu prieten Candid (cu care mă întreţin deseori, fiind el cel mai reușit alter-ego al meu) este de părere că istoria

reală a secolului nostru nu se va putea scrie niciodată : imensitatea documentelor și anti-documentelor vor face ca acest secol, cel mai tragic din istorie, să dispară din lanț. (Un împărat chinez, pare-se, a spus : „ajunge să distrugi un secol, și dispare întregul lanț al timpului...".)

Dacă totuși, zice Candid, se va scrie, peste 1 000—1 500 de ani, cronica acestui veac XX, *ea va fi lipită de Evul Mediu*, ca o continuare a perioadelor chinuite de dogmatism, inchiziții, ciumă, năvăliri barbare, lupte fratricide între papalitate și regii feudali, între ghelfi și ghibelini, catolici și protestanți...

Renașterea și Aufklärung-ul sunt faze spre care tindem, pe care le așteptăm. Ele alcătuiesc miezul speranțelor legate de viitor. Deși... cauzele întunericului „luminos" de astăzi, zice Candid, trebuiesc căutate în naivitatea raționalității noastre și în iluziile de cunoaștere paranoice în care am intrat o dată cu primele descoperiri și invenții științifice.

* * *

Discut, în vis, cu procurorul militar. Suntem prieteni, ne plimbăm de braț prin zarcă, gîndim liber totuși. Conversăm.

Îmi spune : „Trebuie să ajungem acolo încît cetățenii conștienți să fie cuprinși de cea mai adîncă și ultimă fericire atunci cînd li se permite citirea cotidiană a articolelor din Codul Penal... Ce a fost la începuturi Biblia dacă nu tot un codex de pedepse ce îi așteptau pe cei care călcau legea ! ? Nu ?".

* * *

Transcriu, nu fără cutremurare și presentiment, o frază din J. F. Revel, *La tentation totalitaire* (pag. 199) care pur și simplu îmi desființează ironia, arma cu care mă apăr cînd scriu, genul literar în care sper să rămîn în viață chiar și după ce voi muri.

„La satire a souvent craqué l'homme de lettre, *vieux jeu* (sublinierea îmi aparține) qui dédaigne tous les livres de son temps au nom du chef-d'oeuvre qu'il n'as pas écrit"*.

Aceeași idee la Borges, *Cartea de Nisip* (pag. 148) : „...umorismul, socot că este un gen oral, o bruscă favoare a conversației și nu un lucru serios...".

---

* „Satira a lovit deseori în omul de litere, *joc vechi* care disprețuiește toate cărțile acelui timp în numele capodoperei pe care omul de litere nu a scris-o".

Batjocul, ironia, băşcălia, bîrfa, înţepătura, hazul de necaz, rîsul cu plînsul etc. — le consider a fi armele ascunse ale oropsiţilor soartei : tot ce nu ţi se poate lua la percheziţie. Fiindcă fără aceste modalităţi D.D.D. (deparazitare, dezinfectare, deratizare) nu s-ar putea suporta : armata, şedinţele, puşcăria ; nu ar mai avea farmec întîlnirea cu un amic sau reîntîlnirea cu duşmanul casei. Politica e un medicament amar, nu poate fi înghiţită fără umor şi ironie.

* * *

Muza mea clandestină, Olimpia (Limpi), consideră că un popor şi o ţară se apără prin trei din atributele sale divine : pămîntul (ţarina), ţăranul-ţăran (adică cel cu pămînt, ogradă, vite, familie şi legi care îl apără) şi LIMBA. Acum, zice Limpi, pămîntul s-a cam dus, ţăranul e în curs de dispariţie. Ne-a rămas doar Limba („qui a entamé une sorte de cache-cache avec le Pouvoir"*). Ea duce singură un război perfid, de gherilă : ameţeşte, amăgeşte, duce în ispită, înalţă şi doboară, laudă ca să compromită etc...

Dacă vei scrie vreodată, îmi spune Limpi, un roman S.F., atunci să dezvolţi tema aceasta : într-o civilizaţie super, se constată deodată că Limba (care e o energie egală cu gravitatea, electricitatea, mai mult, o entitate egală cu atomul şi cu celula organică) s-a îmbolnăvit şi e pe moarte. S-a săturat de oameni şi de lume, se retrage din lume. Apar întîi bîlbîiţii, tot mai mulţi — apoi, pălesc scrierile, piere textul cîntecelor, amuţesc oratorii de tribună etc. Noţiunile, asemeni unor scoici goale, se sfarmă şi se topesc în pămînt. Un timp, oamenii vor folosi limba surdo-muţilor, apoi semnele limbajului onomatopeic, apoi...

O expediţie plecată să caute urmele Limbii dispărute găseşte într-un crater de vulcan doi tineri care, iubindu-se, redescoperă Cuvîntul edenic. Dar greu cred că tinerii de tip nou mai au nevoie de cuvînt ca să se iubească. Mai degrabă, expediţia respectivă, după ce caută inutil peste tot globul (şi chiar în Cosmos), îşi aduce aminte că la Jilava, în secţiunea de femei, au fost uitate două gaiţe valahe. Le caută, le găsesc : ele povestesc, bîrfesc, se roagă şi blesteamă în cea mai pură din limbile moarte.

* „care a început un fel de v-aţi-ascunselea cu Puterea".

Excesul de economisire, îmi spune rabinul Sommer, mă duce uneori cu gîndul la enorma risipă de viață și materie din Natură. Ce ar fi dacă — în conformitate cu unele Decrete de Sus — fluturii și păsările ar încerca să zboare folosind o singură aripă, dacă peștii ar renunța la plusul de înotătoare laterale (pentru mersul înainte fiind suficientă coada), iar copacii ar lua inițiativa să înfrunzească primăvara folosind frunzele rebutate în toamna trecută...

Pînă acum, din delicatețe, îi spuneam prostului „apterule". De acum „apterii" devin pionerii lumii viitoare, e timpul să te apuci de o lucrare, îmi spune Sommer, intitulată așa : „despre axiologia monopterelor ca simbol și speranță futurologică...".

Cuvintele pot să filosofeze singure, fără oameni, pe întuneric. Noica — și nu Heidegger sau profesorii mei de la Litere — mi-a atras atenția asupra sensului și ființării cuvintelor în sine, îndemnîndu-mă să pun sub lupă cuvintele care mă dor, care mă întorc pe dos, care răsucesc lumea. (Voi folosi verbul „a însuci".)

Iată : *Situație* vine de la latinescul *situ.* Aflu din dicționar că : situs -a -um, înseamnă : clădit, ridicat.

Dar : *situs -us,* substantiv, înseamnă situație, poziție socială — dar și lene, neclintire, murdărie, rugină, pieire...

(Nu mișca în front, stai cuminte în banca ta, nu te ăsta împotriva vîntului, nu fluiera în biserică etc. Orice situație obligă. Ea ține locul astăzi onoarei din epoca romantică și cumsecădeniei din perioada cinstei sindicale a generației tatălui meu.)

Ciudată și evoluția cuvîntului „rahat". Inițial, la turci, însemna liniște, confort, plăcere. A devenit mai apoi dulceață, prăjitură, acadea. Prin exagerare și ironie s-a ajuns la accepțiunea de „merde". La fel, cuvîntul „tărîm". La turcii vechi înseamnă ogradă, gospodărie de țăran liber, avere. Cum la așa ceva nu se putea visa în timpul ocupației turcești, frumosul cuvînt „tărîm" devine un fel de hotar metafizic, de țară din basme, un fel de „au-delà". *Cel-tărîmul* e lumea de dincolo chiar și în graiul ardelenilor care nu au cunoscut nici o ocupație turcească mai lungă.

Îi povestesc lui Candid despre mutația semantică a cuvîntului „tărîm".

„Suntem un popor teribil de nefericit, îmi spune el: verbul «a merge» (născut, probabil, în perioada cumplită a celor 500 de ani, ani de năvăliri barbare: goții, hunii, gepizii, avarii, pecenegii, cumanii, ungurii etc.) vine din latinescul «emergere» care înseamnă a te pierde, a te scufunda, a dispărea din vedere. De ce? Fiindcă, pe acele cumplite vremuri, mersul cel mai important, mai vital, era fuga spre codru, dispariția din fața inamicului, totdeauna mai puternic, mai numeros și mai nemilos... Sau alt cuvînt: «părere». Opinion, meiner Meinung nach... Țăranii spun: «eu cred că...». Orășenii și intelectualii preferă cuvîntul mai vag și mai sigur «părere». Părere vine de la «a părea» (pareo), dar ceva ce ți se pare e totdeauna nesigur și vag. Părerea e opinia și credința unui sclav prudent. Numai un sclav are o părere (care nu e nici credință și nici convingere) pe care, la nevoie, o poate retrage sau renega, prin argumente sau dialectică. Verbul mumă «pareo» însemna și a apărea, a se arăta dar și a se supune, a fi dependent de, a se face rob: *nulla fuit civitas quin Caesari pareret* — n-a fost cetate care să nu fie sub stăpînirea lui Caesar.

Dacă adaug la «părere» și un verb la modul condițional, sub forma: «părerea mea ar fi», sau: aș opta pentru părerea antevorbitorului meu, abia atunci realizez vagul și relativitatea acestui cuvînt ce ar trebui să fie viteaz și de caracter dar, din motive de istorie și involuție, a ajuns o formă șmecherească de a părea că ai idei, fără să pari că le și crezi sau le susții pînă în pînzele albe".

„*În acest Isarlîk al nostru*, îmi spune colegul Sommer, nu există nici convingeri, nici credințe sau păreri ferme, continue; ca și metabolismul organic, convingerile se schimbă ritmic, după orele zilei: dimineața toți cetățenii sînt atei și materialiști, pleacă la uzină sau fabrică mărșăluind brigadierește, dar spre amiază încep să se îndoiască de totul și de toate; seara se închină, devin buni credincioși, iar noaptea se întorc, visînd

în mitologia sclavagistă a spaimelor și paradoxiilor inconștiente rezultate din hibridizarea noastră latino-greco-iudeo-creștino-slavono-fanarioto-bonjouristo-balcanice.

Lucrul cel mai supărător — dar și înspăimîntător, ca armă de apărare, ca adaptare la condiția duplicității obligatorii — constă în faptul că *nici nu apuci să-i contrazici că au și trecut total de partea ta*". (Observația asta a prietenului meu parcă am citit-o undeva în Ion Ghica, Caragiale sau Maiorescu.)

* * *

Țăranul nostru, întru sinea sa cea mai adîncă, (avînd milenară experiență în legătură cu formele de exploatare și de exploatatori) *consideră orice Stăpînire ca fiind străină.* Chiar și acest Stat al muncitorilor și țăranilor, din clipa în care i-a încălcat sau schimbat cutuma și legea sa arhetipală, devine un stat ocupant, străin și dușman. Fanariot. Ai voie de la Dumnezeu să-l minți și să-l furi. Fiindcă și el te minte și te fură. Altfel nici că se poate.

„Să asiști, îmi șoptește Olimpia, timp de 800 de ani la slujbe într-o limbă străină (și să nici nu bagi de seamă cînd s-a trecut la slujba în limba ta) înseamnă un lung antrenament în a asculta fără să înțelegi și în a participa fără să aderi. Mai nou, exact la fel, întregul nostru popor asistă la infinita slujbă slavonă a ședințelor. Dispunem de un organ al neatenției, un sistem nervos de margine prin care reușim să ascultăm fără să simțim și fără nevoia de a înțelege, aprobînd fără să aderăm și aplaudînd fără nici o convingere interioară". (Butonul Copșa-Mică, din nuvela mea *Caz disciplinar,* scrisă în Cluj, 1951.)

* * *

Nu vei vedea aici bătăi, încăierări cu sînge, îmi spune un fost procuror ieșit la pensie. Doar certuri, înjurături, scuipări : „l-am făcut cu ouă și oțet" e mai grav decît „l-am făcut una cu pămîntul" (care nu mai apare decît în basme).

Curios, îmi mărturisește acest fost șef al sectorului suflete, pe oricine îl prinzi asupra faptului, primul cuvînt ce-l spune ca să se apere este : *„nu am făcut nimic !"*. „A nu face nimic" e supremul gest de inocență, siguranță, neamestec.

Din „a face" a ieşit „făcătură".

Din „a lucra" s-a născut „lucrătură".

Din „a termina" a apărut forma „terminat". (E terminat, s-a terminat cu el, o lucrare prost făcută „e termenată", aluzia şi la „termen" fiind evidentă). Bătaia, ca formă de tinereţe şi voinicie, a fost naţionalizată definitiv. A rămas expresia ironică : „hai, mă, băieţi, *să-i dăm bătaie*, să terminăm în termen" !

Deşi, în Isarlîk, îmi spune fostul procuror, nimic nu se termină niciodată : pînă la 40% — „ura, ura !", pînă la 60% — „hai să-i dăm bătaie, altfel e de rău !", la 75—80% — lumea e obosită, predăm cu discursuri şi flori, noi ne mutăm pe alt şantier, şefii se mută în alt plan de muncă. „A duce un gînd pînă la capăt" rămîne un vis nemţesc, transilvan, utopic şi antisocialist.

•
• •

Singurătatea, neputinţa, introvertirea, prin subistorie catabazică a dus — zicea Blaga — la forma reflexivă a unor verbe îndeobşte conjugate activ.

A rîde — „ce te rîzi, bă ! ?".

A plînge — „eu mă plîng".

A gîndi — „mă gîndesc" (ca formă activă).

Îmi aduc aminte că discutînd despre acest ciudat reflexiv Blaga îmi sugera în paralel şi ideea că „a uita" (a privi) şi a uita (a-ţi ieşi din memorie) nu sunt simple omonime. Nu. *A te uita* — este de fapt contrariul la „a uita".

Uit cînd nu mă uit.

Gîndesc numai cînd mă gîndesc.

Plîng numai cînd mă plîng.

•
• •

Berdiaeff, un filosof uitat pe nedrept. L-am citit imediat după război. Eram pe atunci interpret pe lîngă un general rus la Gura Rîului, în toamna 1944. I-am spus că citesc în franţuzeşte „un rus alb". Avea umor acest general, mi-a spus o vorbă profetică, de aur : „Să ştii, tinere, dincolo de Berlin nu trăiesc decît ruşi albi. Ce altceva sunt francezii, englezii, italienii ? Nişte ruşi albi care abia ne aşteaptă ca să-i vopsim !".

Acest Berdiaeff credea că „noul ev-mediu" va cunoaște și o formă (nouă) de scolastică. Deloc logic, cu noțiuni sau dogme abstracte.

— Ce e nou la Istambul ? l-am întrebat pe prietenul meu Candid.

— A început o mistică discuție în jurul termenului de „filioque". Fiul își derivă puterea din Tată sau, împreună cu el, își derivă puterea din Putere ? Discuția despre „imaculata concepție în știință" a obosit : îngerii au sex, la judecata de apoi ne vom prezenta cu dosarele noastre de cadre. Dilema „homoiuzion" sau „homouzion" s-a rezolvat prin sinteza acestora în persoana tovarășului Homoșteanu...

* * *

Putem avea marea surpriză (într-o frumoasă dimineață) de a constata că am realizat Republica lui Platon, regatul ideal al lui Cyrus, Cetatea Soarelui sau Cetatea lui Dumnezeu — fără să fi citit nici măcar o pagină din Platon, Xenophon, Campanella, Sfîntul Augustin.

Orice filosofie, aplicată în practică, devine o utopie stupidă. (Rolul filosofiei nu este acela de a crea forme noi de om, societate, valori și lume — ci de a cunoaște, re-cunoaște, în-cunoaște aceste esențe în toate cele 1001 nopți ale lor.)

Olimpia dixit : „Cea mai mare rușine a culturii occidentale mi se pare a fi următoarea : nu a fost în stare să-și creeze propria utopie : o importă de la răsărit, plătind-o cu grîu, unt, tehnică avansată și idioție optimistă...".

* * *

Puterea e întotdeauna de dreapta, îmi spune acum umbra bietului meu Tată. Stînga rămîne de stînga numai atîta timp cît visează sau luptă pentru putere : de îndată ce ea a cucerit această putere (și, în cazul ei, puterea nu poate fi decît Totală) încet-încet, prin firea lucrurilor (și a oamenilor) ea trece, lent dar sigur, spre dreapta. (Naționalism, șovinism, autohtonism, protocronism, xenofobie, antisemitism etc...).

Din acest moment, la stînga nu rămîn decît văduvele, orfanii, cărturarii singurateci, cîțiva foști dascăli, majoritatea

comuniștilor naivi (dacă există la noi așa ceva ?), prea sentimentali sau prea citiți. Țăranul și muncitorul, luați cîte unul. Șefii — cînd se îmbată, cînd se rotesc, după ce ies la pensie...

Cauza explodează și, prin „ucaze", se transformă în milioane de cazuri. Care devin tot atîtea ne-cazuri. Pentru care „nu e cazul să punem în discuție cauza !".

* * *

Olimpia mea, într-un moment de luciditate critică : „Tot lăudîndu-i pe ruși, cu maximum de surpelative, pentru tot ce făceau (și ce ne făceau), arătîndu-le o devoțiune și o dragoste nesfîrșită și totală — într-o bună zi, ne-am pomenit că suntem Turci, sub turci, multilateral turcizați...".

* * *

În creierul nostru de reptilă, în hypothalamus (citesc în revista „Science et Vie") ar fi centrul agresiunii, crimei, puterii. Tot de aici pleacă și nevoia de laudă (care există embrionar la toate animalele).

În acest hypothalamus se secretă *Acidul Linoleic,* care reglează toate aceste porniri de reptilă — de el depinzînd, de pildă, echilibrul dintre crimă și laudă, putere și agresiune etc.

Aplauzele, spune Lorentz, pot ucide un crocodil — dar în cazul omului nu fac decît să-i mărească quantumul de acid linoleic, singura secreție ce poate transmuta mînia agresivă în quietism paranoic, și paranoia în furie agresivă...

* * *

În unele mari uzine japoneze — fama est — există în sala de pontaj niște păpuși de cauciuc arătînd exact ca directorul sau proprietarul respectivei întreprinderi. Muncitorii pot să-i lovească, să-i apostrofeze, descărcîndu-și astfel nervii sau sufletul. Asta le face bine, scade tonusul de frustrare al subalternilor, nemulțumirea, ura de clasă...

Olimpia consideră că, în acest sens, noi românii am avea nevoie, în fiecare casă, de acea groapă în care bărbierul regelui Midas își descărca sufletul, spunînd : „regele Midas are urechi de măgar !"

(„Dar fără trestii în jur, fără trestii turnătoare" — adaug eu, Stan Pățitul !)

Bunul meu conviv galgot (cu care, pe vremuri, îmi plăcea să beau votcă poloneză) acum, ca și mine, pensionar absținent, filosofează făcînd coadă la apa minerală :

„Lumea asta, îmi spune el în șoaptă, e condusă de două tipuri de diplomați ce stau față în față : tipul american, care zîmbește tot timpul și tipul rusesc care se încruntă mereu. Asta, pînă acum vreo zece ani. Mai nou, în reviste, cinema, televiziune, observ tot mai des că americanii fac eforturi să se încrunte — iar rușii, să zîmbească, să fie drăguți. Și unii și alții nu reușesc decît un fel de rînjet, intermedial între zîmbet și încruntătură. Se întîlnesc undeva pe calea de mijloc : în ipocrizia reciprocă mincinoasă".

* * *

„*Cineva parcă ar face totul* ca lumea să piardă gustul vieții". Nu țin minte cine a spus asta. Dar, mă gîndesc : poate că noi toți jucăm într-un mister simbolic al morții tuturor neamurilor, al morții omenirii întregi.

(Turnul Babel „a explodat" în 3 000 de limbi și semințiii : acum, tot atîtea limbi și semințiii îl reconstruiesc spre a se putea reuni... *în neant.*)

De trei generații, îmi scrie Ramon, s-a realizat scîrba de trecut, scîrba de viitor, scîrba de viață în general. De valori, de schimbări, de reforme ale reformelor. A pierit între timp „hirea neamului, lacomă de înoiri" (Miron Costin). S-a atrofiat simțul devenirii, încrederea în mersul înainte (și în sus) al Istoriei. Murim mai ușor, aproape fără regrete, bucuroși că, în sfîrșit, am scăpat.

Oare ? Nu cumva sub *teatrul* acestui dezgust filosofic se ascunde o imensă poftă de a păcăli moartea ? De a-i juca o farsă ? De a rîde cu lacrimi... la urmă ! ?

* * *

Serile mele cu popa Agârbiceanu. „Singura noastră legătură cu Istoria, îmi spunea, *a fost* sentimentul foarte latin al justiției. Pereat mundus, fiat justitia ! De îndată ce încrederea în această Justiție a «pierit», (obsesia tuturor răsoolelor

noastre țărănești și minere : «unde ne sunt drepturile, vrem pîine și dreptate !») poporul a început să se retragă, ca și melcul, din Istorie. Sine Justitia, pereat mundus !".

Blaga vorbea de un „boicot" al Istoriei. (Tata : „Dumnezeu doarme, pămîntul tace, cerul e supărat. Limba dură, dar nu-ndură".)

Ghandi, mi se pare, numea starea aceasta de pasivitate și letargie voită, *Ahîmsa*. O formă de a ieși din Timpul și Spațiul imediat, și de a intra în nepăsarea și nemișcarea cosmică.

* * *

Cît timp am avut o țărănime (chiar așa săracă și retrogradă cum era) trăiam în veșnicia unei asigurate regenerări organice : nu pieream — muream și ne renășteam. Ca pădurea, ca și cîmpul.

Intrînd în Urbe și Industrie, am pășit în imperiul fără de întoarcere al ENTROPIEI. Ce pierdem, nu se mai recuperează, ce se răcește, piere...

Suntem contemporanii morții — sau ai sinuciderii — satului românesc. Balada *Mioriței* nu e o legendă a morții unui cioban prea blînd și pasiv, ea este simbolica liturghie a profetizării apropiatei morți a satului, a turmei, a unei lumi întregi.

(*Simion cel Drept* trebuia să-l scriu abia acum : în 1964 bănuiam numai, acum știu sigur : *satul a murit,* veșnicia nu mai are unde să se nască. Pentru cultura poporului nostru, pieirea satului este cel mai important eveniment al acestui mileniu atît de crud și de bogat în imaginație și crime.)

* * *

Despre donjuanismul politic al intelectualilor. „Ne prosternăm în fața frumuseților morale, îmi scrie un fost stalinist răspopit, desvirginăm utopii, ne culcăm cu cele mai alese idei, lingem în fund cele mai nobile idealuri — ca apoi să le părăsim ca pe niște curve, sau să fim părăsiți (de ele) ca niște proxeneți ordinari...".

„Și viceversa !" îi răspund eu sibilinic.

*

* *

Un amănunt găsit în *Ciuma* lui Camus. Nu știu de ce îl transcriu.

„Nici un bolnav de cancer nu moare de tuberculoză — nu s-a văzut nici un canceros călcat de o mașină sau mort într-un accident de tren sau de avion".

(Nici un popor îmbolnăvit de cancer nu moare luptînd pe baricade. Și nici în vreun război...)

*

* *

Tutilă al meu se laudă : „Îmi reproșezi că am rămas în urmă la construirea viitorului. Da, ai dreptate. Dar uiți cît timp și cîte energii am consumat și risipit în construirea și re-construirea, mereu și mereu din alte puncte de vedere sau fugă, *a Trecutului ?* Aș zice că opera asta de creare a unui nou trecut, ca și realizarea și eficacitatea politică, în multe privințe, a luat-o binișor înaintea construirii viitorului. La ora asta, despre ce a fost, putem spune și arăta cel puțin o sută de lucruri noi — pe cînd despre viitor nu încetăm să ne învîrtim și acum în jurul Manifestului Comunist, fără să avem curajul să recunoaștem, în mod cinstit, că e depășit, utopic, absolut irealizabil...".

*

* *

Să aibă dreptate ungurii (Makkai, Szekely) care susțin că întreaga noastră istorie nu este decît o succesiune de trădări utile, făcute la timp ? Mie, ideea asta îmi place, o găsesc admirabilă. Nu pot să uit pe acel ofițer german (luat prizonier la 23 August) care mi-a spus :„miracolul vostru nu constă în această lovitură de palat : așa ceva s-a mai văzut. Ceea ce a fost într-adevăr unic și fantastic a constat în faptul că în 24 August nu a mai existat nici un filogerman în România...".

Limpi îmi spune : „ca melcul lui Barbu, ne-am lăsat amăgiți și am coborît prea devreme din codru (tema din romanul meu *Lupul și Catedrala*). Iată, ne-a surprins *o iarnă* stupidă, milenară. Abia am început să cîntăm și noi pe două voci, în loc să vină vremuri care să ne deschidă drumul spre Bach, Beethoven — am nimerit timpurile noi, și am fost puși să cîntăm în cor. Numai în cor, o singură cîntare, cu același dirijor...".

Din bucuria asta nici Dumnezeu nu are să ne mai scoată !

*

* *

Preoții : acest lumpen-proletariat al Cerului.

Orice religie, prin etatizare (sau inchiziție), devine un partid, o politică : și orice politică sau partid, tot pentru aceleași motive, devine o religie, dogmatică, intolerantă.

Îmi face impresia că pravoslavnica noastră Biserică doarme : Dumnezeu, zic țăranii, doarme și El („cu fața către părete, și de lume nu mai vede"). Christos, „der fremde Gott", e plecat să caute o lume mai propice pentru dragoste și mîntuire. Menegerii transcendentului ne consideră total nerentabili din punct de vedere moral, civilizațiile și chiar culturile noastre se dovedesc a fi teribil de slab conducătoare de dragoste, știința, în loc să tindă spre cunoaștere și umilință în fața misterului Lumii, se transformă în tehnologii din ce în ce mai periculoase.

Popii noștri nu mai citesc, nu mai gîndesc, nu mai speră. Cîntă și tămîiază, nefiind decît maimuțele propagandiștilor oficiali. Din înălțimea catapetesmei, Ochiul, înscris în triunghi, se uită spre ruina care sunt, cu severitatea rece și crudă a Procurorului.

* * *

Egiptul a inventat sufletul. Încercînd să-l facă nemuritor. Grecii au inventat Spiritul, tocmai fiindcă se știau foarte muritori. Romanii au inventat Istoria, fiindcă, fiind muritori, voiau să rămînă nemuritori.

Olimpia — cu care asist la înmormîntarea unui coleg de birou al ei — îmi spune (și îmi arată) :

„Uite-te la cei care merg în urma răposatului. Cei din primele rînduri plîng : cei din rîndurile de la mijloc discută, comentează : cei din ultimele rînduri rîd, se veselesc."

(Cei vii să se mîntuie, îmi spunea Tata : cei morți să se hodinească !)

* * *

Candid, de cînd e pensionar, în loc să-și vadă de grădina lui, își permite să aibă idei. Revoluționare.

„Trebuie — îmi spune cu arțag — trebuie înființată o disciplină juridică nouă : victimologia. Opusă criminologiei. În criminologie se încerca depistarea, dovedirea și pedepsirea criminalului ce se ascundea. În viitoarea victimologie, vor trebui depistate și „pedepsite" victimele. Care se ascund. Care tac. Care, de frică, refuză să se autodenunțe. Trăim o epocă sucită, criminalii se cunosc : ei se plimbă pe stradă, ascultă muzică, își

promovează copiii, ajung onorabili pensionari. În schimb victimele lor ? Cine-i mai știe, cine-i mai caută, cine-i mai numără ?".

În urmă cu cîteva zile, același Candid, vorbindu-mi despre necesitatea de a fi reabilitată lenea („lenea fiind unicul lux al sclavilor"), propunea legiferarea acesteia. „Lenea merită să fie legiferată, spre a putea fi repartizată în mod științific". Avem nevoie, îmi spunea, de o doctrină a lenei : *otiotica*. Prima lege a acesteia ar putea fi : „munca nu e decît un simplu mijloc prin care îmi cîștig pîinea : lenea e un scop prin care îmi salvez libertatea de gîndire și contemplație"... Prima lozincă a viitorului program otiotic ar putea fi : „să dispară diferența între lenea fizică și lenea intelectuală". (Fiindcă numai un leneș inteligent poate să-și dea seama ce este munca inteligentă, gîndită ca un scop și nu ca un fel de pretext de a ne justifica salariile.)

* * *

Limpi îmi aduce zilnic trufandalele unor cuvinte nounăscute.

După deja clasicele „cumpărativă" (în loc de cooperativă) „lăcrămație" (în loc de reclamație), în zilele trecute mi-a spus că : „a căzut pe stradă și a fost dus cu Salvarea la *re-laminare*" (reanimare). Astăzi mă informează că a apărut (în piață, bineînțeles) în loc de „teorie" varianta rurală a acesteia : „terorie". De acum „toate cunoștințele noastre *teroretice* vor trebui să fie aplicate și în *praftică* !".

Elevii pleacă pe ogoare „în aplecație".

Babele din satul Olimpiei au făcut cerere să li se dea *dreptul la reculegere*. Înțelegînd prin asta dreptul de a merge în urma combinei și a re-culege ceea ce a rămas necules.

* * *

Îmi spune Moșul : „și în viața plantelor, a copacilor, a avut loc o revoluționară schimbare de mentalitate. Pînă acum copacii tindeau spre cer, scopul lor era maximum de înălțime cu maximum de frunze spre maximum de lumină. Mai nou accentul creșterii cade pe rădăcini : acestea să fie cît mai puternice, mai adînci, mai bine înfipte în glie. Afară, în lumină, minimumul de frunze, minimumul de creștere în sus, minimumul de pretenții...".

Doctorul Fărcaș, de la „relaminare", îmi spune că după accidentele colective (de tren, explozii, incendii etc.) cel mai ușor scapă oligofrenii, proștii, analfabeții, brutele... Nu știu ce au pățit, de ce au pățit, prin ce au trecut, nu gîndesc, nu le e frică de moarte. Supraviețuiesc !

•
• •

Mici inversități, deosebit de periculoase, de care mă izbesc ori de cîte ori încerc să mai gîndesc logic :

— Principiul terțului *inclus,* principiul *rațiunii suficiente*
— Cercul *virtuos*
— *Scientia* elenchi
— Imperativul *alegoric.*

A înnebunit, apoi s-a sinucis, bunul meu coleg, muzicologul C. N. Visase toată viața să ajungă dirijor. Nu a ajuns. Înainte de sfîrșit halucina :

„Văd instrumente care sunt biciuite înainte de a cînta. Mai mult : văd instrumente care cîntă din oameni — din foștii instrumentiști — și pe care îi termină sufocîndu-i. Apoi reintră singure în tocul lor și părăsesc estrada de concert... În locul lor apar fiare sălbatice, flămînde. Visez un concert pentru zece pisici și orchestră electronică. Cîntînd în fața unei săli solemne, plină de șobolani în ținută de seară...".

De ce s-a sinucis ? Nu cred că era nebun. Recitesc acum cazurile descrise de Bumke sau Kraepelin, și tot mai mulți mă conving (din cauza literaturii și a politicii) că între cei „normali" și cei „demenți" nu e prea mare deosebire. Momentele mele cele mai fertile și mai omenești sunt cele în care am reușit să o iau razna. Visez să compun (înainte de a muri într-un spital de nebuni) un *concert pentru Caracter și orchestră,* executat de lichelele patriotice din Isarlîk, în fața unui public alcătuit exclusiv din doctori docenți în materialism și dialectică.

•
• •

Prea tîrziu, prea tîrziu : citesc această admirabilă, picantă și savuroasă carte *Despre arta reprezentației dinainte gîndite* de Andreea Perrucci. În traducerea Olgăi Mărculescu.

Aflu că „histrion" vine de la „Istro" care, în toscană, înseamnă „jucăuș".

Visez. Poate că Istro-ul toscan vine de la Istru, singurul fluviu ce scaldă țări și neamuri unde „jocul" e o formă de viață, dragoste, filosofare. Și moarte. Joaca, jocul, bat-jocul. În Ardealul meu „a scoate o fată la joc, înseamnă a o declara nubilă".

Mai notez : „aici, la noi, în Isarlîk, ciudat, cu cît se joacă mai repede, cu atît hora (grupul de dansatori în linie sau în cerc) stă mai pe loc".

(Cel mai histrionic joc al poporului nostru : „tot pe loc, pe loc, pe loc...".)

* * *

Totul se rescrie : se rescrie Biblia, Istoria, Folclorul. Se rescrie Manifestul, ideologiile, imnele.

Mă conformez și transcriu, rescriind cîteva din antonpanețile proverbe „de la lume adunate și iarăși la lume date" :

— Capul plecat sabia îl scuipă.

— Ciinii trec, caravana latră.

— Legile trec, moravurile rămîn.

— Bine e numai de curul care e fără de cap.

— Unii strigă „hopa", alții săr șanțul.

— Boii ară orzul : Boul îl mănîncă.

— Apa-n piuă, oiștea-n gard, nuca-n perete, nu mai sunt probleme : sunt cuceriri.

— Foaie verde, slobodă : gura lumii... lobodă.

— Cea mai păguboasă pagubă e rușinea.

— Taina e spaima : și secretul... e decretul.

— Cine fură azi un ou, mîine își face vilă.

— Cine își păzește limba, ajunge mare orator.

— Cine seamănă promisiuni, culege angajamente.

— Cine poate oase roade, cine nu, moare de foame.

— Umblă Păcală cu cloara vopsită... științific.

— Cine s-a fript cu iaurt, suflă și în frigider.

— În țara orbilor, Sartre e împărat.

— Un nebun aruncă o piatră-n lac și zece generații nu reușesc să o facă rentabilă.

— Omul sfințește locul și prostul sfințește... soclul.

— Prostia și nerozia se rudesc cu nebunia.

— Codrul plătește !

— Nemulțumitul tace, nemulțumirea mulțumește.

— Numai boii sunt consecvenți : din cauza jugului. Și tiranii : din cauza boilor.

— Nu aduce veacul ce s-a dus cu ceasul (cel rău).
— Numai brazii pitici se lasă tunși.
— Orice naș își are NAȘUL.
— Unge osia : tu ești roata.
— Se sperie și de umbra lui... în civil.
— Sărăcia nu ne mănîncă urechile : le prea satură.
— Durerea depinde de vreme — suferința, de vremuri.
— Viața e scurtă și așa cum este ; Istoria e lungă și așa cum nu ar trebui să fie.
— Vorbele ca scoicile : duse-n piață, se golesc de viață.
Și așa mai aproape...

*
* *

Citesc uimit, revoltat, scîrbit (totuși cu oarecare admirație provincială) declarațiile lui Jean Genet, făcute în revista „Nouvel Observateur", 20 oct. 1982. Acest hoț, homosexual, vagabond autodidact, iubea Grecia fiindcă „nicăieri cinematografele nu put a soldați, a masculi, ca acolo". (Habar nu are cum miros cinematografele din Istarlîk). Evocă duios închisoarea delicvenților minori din Metray, „fiindcă numai acolo am fost fericit". (Acolo a și început să scrie.)

Trascriu pentru mormîntul Franței din inima mea cîteva sentențe :

1. „Je crois que les seuls gens qui se suicident, c'est (sic) les gens qui n'ont jamais aimé la prison".*
2. „Ecrire, c'est le dernier recours qu'on a quand on a trahi."**
3. „Ecrire c'est peut-être ce qui nous reste quand on est chassé de la parole donnée".***

Are 71 de ani, trăiește ascuns ca un sihastru. Ascuns, cum spunea Gide, în pielea sa de porc.

*
* *

Astăzi — scrie undeva Liiceanu — nu mai sunt indivizi tragici — ci colective, popoare, colective de popoare, care sunt

---

* „Cred că singurii inși care se sinucid sînt aceia cărora nu le-a plăcut niciodată închisoarea".

** „Scrisul este ultimul lucru la care poți recurge atunci cînd ai trădat".

*** „Scrisul e poate ceea ce ne mai rămîne după ce sîntem izgoniți din rostirea ce ne-a fost dată".

aevea eroului din vechile tragedii. Pier în văzul întregei lumi, în timp ce Corul — presa, opinia publică, spiritul Occidentului martor — cîntă, comentînd la rece cele întîmplate. Distanțat, indiferent, acest Cor cîntă și trece la alte, mereu alte tragedii, la alți eroi, la alte grupuri de popoare.

(Citesc cu groază în romanul porno-metafizic *Femmes* al acestui hiper inteligent și lucid destructor de valori și speranțe, care e Philippe Sollers, următorul fragment despre Dumnezeul cumplit al Vechiului Testament :"... Et demandera même qu'ils soient exterminés, les autres, purement et simplement... Amorrhéens, les Canaaneéns, les Hittîtes, les Gargashites, les Perizziens, les Hévéens, les Jebuséens... Genocide, si vous voulez... Dieu abominable, cruel, jaloux, inflexible, sanguinaire ? En un sens... C'est son coté gauche... Il a deux cotés... Destruction... Benediction... La loi... Une Loi sans crimes, on se demande bien ce que ça pourrait être ?...*)

Să lăsăm orice speranță noi care mai avem oarecare încredere în Istoria și în Allah cel misericordios...

* * *

Dacă vom mai continua, pînă la sfîrșitul acestui secol barbar, să tot trăncănim despre libertate, democrație, progres etc. — vom ajunge să nu mai știm ce înseamnă aceste sunete zăngănitoare. Nici nu ne vor mai interesa, în fond : ele, ca și monedele de hîrtie, vor mai avea oarecare putere de circulație, ajutîndu-ne să ne vindem sufletul ca să ne cîștigăm viața. Foamea, frigul, frica — iată valorile reale și primordiale ale lumii noastre, ele sunt cea mai uriașă inovație socială (și socialistă) fiindcă disciplinează, înfricoșează și, mai ales, fac să se șteargă, din memoria conștiinței noastre politice, nevoia după libertate, democrație, egalitate de șanse.

Cînd toți vom fi — sau, mai bine zis, vom deveni comuniști (fiindcă, se știe, nimeni nu este, toată lumea devine), atunci nici dracului nu are să-i pese ce a spus Marx, ce scrie în acel uitat și prăfuit *Manifest* al genezei, ce e în capul rușilor de azi și ce nu mai e în capul moromeților care ne planifică fericirile milenare.

---

* „...Și va cere chiar să fie exterminați ceilalți, pur și simplu. [...] Genocid, dacă vreți... Dumnezeu abominabil, crud, gelos, inflexibil, sîngeros ? Într-un sens... E latura lui stîngă... Are două laturi... Destrucție... Binecuvîntare... Lege... O lege fără crime, îți pui întrebarea ce ar putea fi asta !...".

Citesc cu fervoare și încăpățînare pe toți prozatorii sud-americani — sunt uluit de faptul că, peste tot, dictaturile sau dictatorii seamănă între ei.

Ceea ce mă însenînează și îmi dă o mare încredere în ironia față de putere a valorilor transcendentale constă în faptul că toți acești infailibili, a toate știutori, genialissimi caudilli (indiferent de culoarea, continentul sau cultura de care aparțin prin naștere), odată ajunși în culmea puterii lor absolute, cînd au tot ce e omenesc (palate, alaiuri, faimă, gărzi), simt dintr-o dată trei nevoi cu totul și cu totul absurde :

— să fie iubiți (de lumea întreagă, în lumea întreagă),

— să nu moară niciodată,

— și, mai ales, să lase în urmă cît mai multe opere literare și filosofice „nemuritoare".

(Apelles a fost un îngîmfat : i-a spus cizmarului său: Sutor ne supra crepidam. Nu vedea înainte. Fiindcă... sutor semper supra crepidam.)

* * *

Tot ce se vede, ce se simte și se presimte, este numai un simptom : boala adevărată e ascunsă, criptică, mai adîncă și mai gravă decît putem noi cuprinde cu mintea noastră limitată.

Moșul — care e convins că Lumea e condamnată definitiv la pieire (nu la moarte, *la pieire*) — ieri, cînd am încercat să-i spun că „nu se poate, Dumnezeu are un plan cu noi, altfel nu ne făcea așa cum suntem", mi-a răspuns socratic :

„S-ar putea ca pentru Dumnezeu mușchii să fie mai importanți decît Omul !".

* * *

Sărăcia a fost considerată o boală. Rușinoasă. Dar vindecabilă.

S-a dovedit acum, la sfîrșitul acestui dureros secol XX, că leacul e teribil de scump, teribil de dureros ; tratamentul, o imensă și penibilă plictiseală, necesitînd un regim sever, controale, analize, internări, îngipsări și fel de fel de imobilizări și proteze, totul durînd unu sau chiar mai multe secole.

Vindecarea nu ți-o mai garantează nimeni — dar văd că doctorii se înmulțesc, spitalele iau proporții și leacurile devin din ce în ce mai mondiale.

* * *

Sommer, cu care îmi împart ghetto-ul meu din Isarlîk, îmi spune amărît :

„Te asigur, după ce am trecut peste Marea Roșie, după ce am rătăcit patruzeci de ani în pustiu, hrănindu-ne cu ce ne pica din cer, majoritatea ne-am zis : «ce bine trăiam noi în robia aceea egipteană !».

Dar nu ne-am mai putut întoarce. Nu există întoarcere din rătăcire. Moise ne arătase drumul luminos spre... dărîmarea Ierusalimului, Diaspora, Hitler, Araphat etc...".

* * *

Interesant, îmi spune Napocos, suntem un popor la care „da" e slavon : din motive istorice obiective (vai, foarte obiective !) în limba noastră numai „Nu"-ul a rămas latin.

La noi, în munții Parîngului, se mai poate auzi, la ciobanii și minerii bătrîni, în loc de „da", latinescul (sau ostrogoticul) „Ié".

Brîncă, imală, prunc. June. Cuvinte pe care le-am pierdut după ce am plecat la școli (ca să învăț latina părăsind definitiv limba veche a coloniei noastre. Țin minte, cînd afară ploua și ningea vag, dacă îl întrebam pe Tata, „cum e vremea ?", răspundea scurt, printr-un singur cuvînt latinesc, splendid : *„mizguie".*

* * *

Olimpia se întoarce din piață ca de la o ședință inutilă.

„Să știi, Fostule, îmi comunică ritos, contrarul Adevărului nu este minciuna. Nu ! Ci eroarea, greșeala, falsul inițial. Minciuna apare ca o nevoie de a ambala, de a ascunde, de a face uitat, nu Adevărul — care acum nu mai interesează pe nimeni — ci eroarea aceea de la care ni se trag toate greșelile, și greșelile din care se trag toate minciunile *adevărate* de azi. Nu am avut un proletariat, nu am dorit nici un fel de revoluție, țăranii noștri nu voiau colectivizarea, nimeni nu credea în viitorul luminos, toate lumea știa că Marele Frate, care ne îndrumă

pașii, este cu 50 de ani în urma noastră și cu 100 de ani în urma occidentului... Acum știu de ce au dispărut cartofii din piață : fiindcă în 1948 începusem să defilăm cu steaguri și lozinci cerînd libertate și bunăstare egală pentru toți".

„Nu huli, îi spun Xantipei mele, așa s-a călit oțelul, așa s-a născut tînăra gardă, orice naștere se face în dureri, dar-mi-te o cezariană de proporții internaționale și ireversibile. Suntem un popor unit, pățit, ne-am ars cu ciorba, am uitat și de iaurt, acum ne uităm cu jind și admirație spre lumina ce ne vine de la răsărit. Suferința este cea mai utilă experiență socială : noi nu mai avem nevoie de Adevăr, așa este : *dar Materia are*. Noi putem fi mințiți, materia nu poate fi lămurită politic. Nu are nivel, nu citește ziare, e reacționară și conservatoare. Acum doar ea are cuvîntul !".

* * *

Caftangiu (care e internat la nebuni de cîteva luni) a început să viseze acolo anti-utopii, care tot utopii rămîn.

Nu va fi bine de noi, îmi spune în șoaptă, pînă cînd nu vom spînzura în piața publică un economist (el pronunță „egonomist") pe al cărui piept să punem următoarea inscripție : „a falsificat cifre, a mințit poporul, a ucis speranțe".

La țară, bineînțeles, „iconomistul" este cel care ar trebui să facă acele minuni pe care înainte le făceau doar sfintele icoane.

În Polonia, mi s-a arătat (sub semnul lui „sic transit") mormîntul marelui Gomulka. Sub numele său, în loc de orice alt titlu, era scris doar atît „economist".

* * *

Citesc în David Hume (Dialogs concerning natural religion) următoarele :

„Lumea e, poate, schița rudimentară a vreunui zeu infantil, care a abandonat-o la jumătate, rușinat de execuția deficientă ; e opera unui zeu subaltern de care zeii supremi se amuză ; este producția confuză a unei divinități pensionate și senile, care a și murit demult".

Nu poți trăi azi în Balcania fără a cunoaște și înțelege *Bogomilismul*. Facerea lumii pe din două : cu un Dumnezeu leneș, lăsător — și un demon ce trebuie acum să-i preia pînă și calitățile.

Lectura mută : cînd, cum, de ce s-a născut ?

Se zice că, în celulă, sfîntul Ambrozie, episcop al Milanului (384) *citea fără să-şi mişte limba.* (Apud Borges.)

Colosală revoluţie. Începe de fapt o eră nouă, de o imensă, organizată, *intelectuală singurătate.* În loc să-l căutăm pe Dumnezeu, sau Adevărul, sau Absolutul, în cer, afară, sau pe pămînt — de acum îl vom căuta în cărţi. Citind. Mut.

Cît sublim era în Mama mea care nu putea să-şi citească cartea de rugăciuni fără să-şi mişte limba, fără să rostească în şoaptă cuvintele din ea. Ea mi-a zis : „un cuvînt ce nu e spus afară (ausgesprochen) nici nu există"...

P.S. Generaţia mea — nota bene — a inventat cititul mut *printre rînduri* şi e pe cale să breveteze o formă ultramodernă : *anticititul.*

* * *

Din acelaşi Borges (pe care îl citesc nu ca pe un mare prozator ci ca pe un excelent cărturar ce mă informează în domenii la care nu am acces) aflu că împăratul chinez Shi-Huang-Ti a fost acela care a pus să se zidească Zidul cel mare ; tot el a pus să se ardă tot ce fusese scris despre alţi împăraţi. Voia să fie şi să rămîie primul şi ultimul.

Primul, de fapt, a fost Huang-Ti, cel căruia i-a furat numele. Acesta, curios, fusese cel care a inventat Scrisul (memoria) şi Busola (orientarea).

Se pare că Marele Zid nu a fost niciodată ca sistem de apărare împotriva năvălitorilor din Nord, în schimb, a funcţionat permanent ca închisoare pentru popoarele supuse Fiului ceresc.

Există cu siguranţă o străveche legătură înspre Spaţiu şi Timp. Cine are Spaţiul ar vrea să domine şi Timpul. Cine nu are decît puţinul timp al unei biete vieţi, se mulţumeşte şi cu spaţiul unei singure pagini.

* * *

Borges crede că toată literatura lumii e UNA ; că un singur om scrie o singură carte ; că orice scriitor nu este decît infima parte a întregului.

Urmărind logica acestei superbe metafore revelatorii, pot presupune că întreaga suferință a întregii omeniri, e suferința unui singur om : al celui care scrie acea unică, singură, carte. Christ.

(Curios, Christos a vorbit : puțin, rar, scurt. *Nu a scris nimic.* O singură dată ar fi desenat niște cuvinte în țărînă cu degetul. Dar nimeni nu le-a citit. Îmi vine să cred — văzînd lumea așa cum este, așa cum nu poate fi altfel — că acest singur cuvînt a fost : „în zadar".)

* * *

Promovat, preferat, propulsat, mereu proaspătul Tutilă îmi explică științific :

„Procesul de învățămînt, la noi, în mod necesar și *legic* are două faze ce alternează dialectic : prima, ar fi faza în care îi învățăm pe oameni cum să vorbească, să scrie și să citească... Faza primitivă. În a doua fază — mult mai dificilă și de zece ori mai costisitoare — trebuie să-i învățăm cum să nu vorbească, ce să nu citească și mai ales ce să nu scrie...".

Are dreptate : în Isarlîk abia dacă suntem cinci scriitori mărunți și timorați : în schimb avem cel puțin cincizeci de inspectori și controlori culturali ai vorbitului, scrisului și citului.

Moșul, întîlnindu-mă la pîine, mă apostrofează, rîzînd, astfel : „ce mai *taci,* profesore ?"

* * *

Apud Malaparte :

Tot ce este permis este și obligatoriu.
Tot ce e obligatoriu e planificat.
Tot ce e planificat e un chin.

Ergo : Tot ce e permis e un chin.

Talleyrand era mult mai subtil. El afirma : „Tot ce este exagerat devine insignifiant".

* * *

Unde am citit ?

„Dumnezeu, El însuși, a venit total *nepregătit* la această lecție pe care ne-o servește acum Istoria".

Conceptele de bogat-sărac au fost create în timpul regimurilor burghezo-moşiereşti. Nici nu au mai fost redefinite din secolul trecut.

Astăzi, cînd accentul social s-a deplasat de pe Avere pe Putere, se impune o nouă definire a tragicului antagonism Bogat-Sărac, ce continuă să existe fără a mai fi recunoscut ca atare.

Candid crede că *Bogat* (adică Puternic), azi, înseamnă : un individ pe care nimeni şi nimic nu-l poate schimba (chiar dacă e rotit din cînd în cînd) ; iar *Sărac* (adică Slab) ar însemna : masa celor care nu pot schimba nimic şi pe nimeni.

Lupta de clasă s-a simplificat dar s-a adîncit. Ea nu ar fi decît dorinţa celor slabi de a striga în sus că, de fapt, sunt mai săraci acum decît au fost pe vremea cînd bogaţii nu erau decît bogaţi, nu şi puternici şi inamovibili.

(De aceea, cred eu, s-a uitat că Marx a zis : „a fi comunist înseamnă a lupta continuu, cu orice sacrificiu, *pentru schimbarea* situaţiei prezente".)

Cum a crăpat paşa din Silistra ? Moşul susţine că nu a mai rezistat la atîtea linguşiri. Avea un sistem nervos mai slab. Tot el îmi atrage atenţia asupra lui Păcală (acesta ar fi Prometheul prostirii universale), a cărui carieră începe prin găsirea unui sac cu tămîie.

Faţă de Rău, îm spune Moşul, noi, românii dunăreni, am pus la punct un foarte încercat şi eficace sistem de luptă perfidă :

1. Întîi, căutăm să îmblînzim Răul, să ni-l apropiem.

2. Dacă nu putem — atunci îi suflăm în spuză, în fund, îl umflăm, îl ridicăm în slavă.

3. Cînd e mai sus, îl dăm în stambă, îl facem de oaie, rîdem şi îl facem de rîs.

După aceea o luăm de la început. Istoria nu e o pendulare între Deal-Vale : nu ! Ci între Păcală şi Tîndală. Între cei care se prostesc, prostindu-ne — şi cei care îi urmează, prostindu-se prosternînd.

„Primus in orbe, deos fecit timor". Citesc Jean Delumeau, *La peur en Occident*, convins fiind că o carte despre frica în Orient, mai precis, în lumea noastră, ar fi mult mai actuală și mai modernă contemporană.

Autorul vorbește de semper și omniprezența fricei n-a trecut. Enumeră fricile medievale (prezente și azi, în inconștientul tuturor popoarelor) : frica de întuneric, de noapte, de ciumă, de vise, de foame, de fisc, de diavol, de evrei, vrăjitoare, de năvălitori, de incendii, de păgîni, de viața de aici, de cea de dincolo, de judecăți, de Judecată, de iad, de cimitir... etc.

Un mic respiro ar fi avut loc în sec. XVIII și XIX ca o urmare (iluzorie) a Aufklärung-ului. Ca în secolul XX, sub alte forme, frica să-și reia locul, revanșa : Totală, răzbunătoare.

* * *

O dogmă „non vécu", rămîne un vis, o speculație teoretică, un ideal. O dogmă acceptată practic devine stăpîn : realizată, împlinită, trăită total, devine un cancer dureros și moral.

Orice dogmă devine cu vremea setoasă după sînge, respirînd frică și hrănindu-se cu sudoarea celor „mîntuiți".

* * *

Isus, îmi spune Olimpia, nu a vorbit niciodată de Infern. Fiindcă nu a fost căsătorit.

Infernul ar fi, astfel, de trei feluri :

1. Cînd te căsătorești, din dragoste, cu o femeie rea.
2. Cînd te căsătorești, tot din dragoste, cu o idee bună.
3. Cînd nu poți divorța nici de una nici de cealaltă.

* * *

Îmi spun seara, înainte de a-mi face cruce și de a-mi lua somniferul :

„Posed încă o ignoranță multilateral curioasă și neliniștită, o prostie îngerească, o limpiditate stoică și o ambiție de măgar ce se crede Apuleus."

* * *

Ne-am mutat în plin ceremonial. Prin şedinţe, defilări, menuetur diplomatice, primiri şi plecări. Orice ceremonial evoluează spre Modă şi nu spre Artă sau Religie. Din cauza asta, el scoate Literele din Literatură, conceptele din Drept şi Filosofie, principiile din Morală şi Ideologie — transformîndu-le în alai, kermeză, vitrină.

Evul Mediu a creat ceremonialele. Pe atunci, ele semnificau *ceva.* Astăzi, sub orice valoare, simbol sau viaţă care e trăită ca un ceremonial continuu, se ascunde o imensă harababură şi un şi mai imens plictis steril.

Ceremonialul, în Natură, este un solemn şi tainic protocol. Termenul ştiinţific, protocol, înseamnă : „un rite chargé de réglementer une activité de manière à ce qu'elle se déroule d'une façon prévisible"*. (*Science et Vie,* oct., '78)

Deci, natura este prin excelenţă protocolară. De aceea spiritul, ca libertate de acţiune şi creaţie, este atît împotriva ceremonialelor (care nu sînt religioase) cît şi împotriva oricărui protocol social care maimuţăreşte seriozitatea Naturii.

(Am stat o zi întreagă la Oaşa, să admir eforturile unor păstrăvi de a sări peste un baraj imposibil. Şi reuşind. Conform „protocolului" !)

* * *

Doamna Carmen, frumoasa tîrgului, în vervă de supergaiţă :

— Lumea e condusă de cîţiva andropauzaţi care se andropovizează în disperare şi de frică.

— Vom ajunge să ne pricepem la toate cîte puţin şi să avem din toate cîte nimic.

— Avea (soţul ei, fugit în Occident) o conştiinţă fără nici o pată de literatură sau filosofie...

— Fiindcă, se ştie, petele acestea nu ies cu nimic şi niciodată. Uneori nici după moarte.

— Dispunea, la discreţie, de cinci zîmbete arlus de cea mai înaltă yankee lichelie...

---

* „un ritm avînd sarcina să reglementeze o activitate astfel încît ea să se desfăşoare într-un mod previzibil".

— Fusese primul care a aplicat cu succes marea cucerire a prezentului : *conștiința amfibie...*

• • •

Conform principiului „nici usturoi nu am mîncat, nici gura nu îmi miroase, orice rahat uscat — o spunea și Blaga în rarele sale clipe de humor — are dreptul să-și scrie memoriile sale de trandafir".

• • •

Cracterul liturgic al raportului între individ și stat, la rușii vechi. (După Gregoire Alexinsky, *La Russie et L'Europe*, Flammarion, 1917.) Aparțin cu totul, trup și suflet, avere și putere, Statului. Care e Christos întrupat...

Istoria, citesc înfiorat, nu e decît *o anchetă*, urmată de *o judecată* și terminată cu *o sentință*.

Citez : „Pour lui (e vorba de Leontiev, 1831—1891) le christianisme n'est pas l'amour et la charité, mais la *crainte* de Dieu. La nature humaine est mauvais et corrompue. Seules, une peur salutaire, une discipline sévere et des peines peuvent la corriger..."*.

Citez în continuare : „C'est mentir que de représenter L'idée de Dieu comme étant celle de l'amour. La foi en Dieu est un joug qui doit être supporté humblement. L'autocratie est une institution divine, et le pouvoir du tsar doit inspirer la même crainte à ses sujets que la puissance de Dieux aux croyants..."**

Iată premizele arhetipale ale oricărui stat polițienesc.

---

* „Pentru el, creștinismul nu înseamnă iubire și milostenie, ci *teamă* de Dumnezeu. Natura omenească e urîtă și coruptă. Numai o teamă salvatoare, o disciplină severă și niște patimi o mai pot îndrepta...".

** „A reprezenta ideea de Dumnezeu ca fiind cea a iubirii înseamnă a minți. Credința în Dumnezeu este un jug ce trebuie suportat cu umilință. Autocrația este o instituție divină iar puterea țarului trebuie să inspire aceeași teamă în sufletele supușilor ca și puterea lui Dumnezeu în rîndul credincioșilor".

Diferențiere scolastică. Bossuet.
Femeie în păcat :
„mă dăruiesc fără să consimt !", sau
„consimt, fără să mă dăruiesc !
Exact ca și conștiința în politică.

Nu ne-a convenit condiția de simplă Creatură : am vrut să devenim noi înșine creatori (Dostoievski).

Poftim rezultatul : începem prin a ne transforma semenii în șacali și urmașii în viermi.

„Mi-e frică numai de frica ce o inspir"
(Proverb japonez)

I-am spus nepoatei mele : „Nu sunt sigur de nimic, nu îndrăznesc să fac nici o afirmație categorică, nu răspund de calitatea vieții mele. (O succesiune de erori trăite cu oroare.)

Un singur amănunt pot să-l afirm fără să greșesc. După Tata și Blaga cetire, *niciodată, nimănui, nicăieri nu i-a fost frică de mine.*

Doar mie !".

Deci, minciuna nu este contrarul Adevărului, ea este doar metoda cea mai ieftină de ascundere a unui eșec.

Există trei etape de eșec ; de fapt, trei forme :

— ceva care nu ne reușește ;

— ceva care ne iese chiar pe dos ;

— ceva care devine ridicol, tocmai fiindcă nu mai poate fi sistat și care trebuiește zilnic a fi lăudat și cîntat ca fiind succesul succeselor...

Doar în situațiile limită (pericol, război, pușcărie, boală) se dezvăluie adevărata natură psiho-morală a omului (și a popoarelor).

Sergiu îmi spunea : „Secolul XIX a fost un secol de demascare psihologică a firii popoarelor (națiunilor) — secolul nostru, spre sfîrșit, va fi un secol de demascare a omenirii întregi".

Poate că secolul XXI nu va fi decît un singur țipăt : „Fraților, am greșit, stînga-mprejur, fuga marș înapoi în peșteri". (Vezi *Simion cel Drept*, act. III.)

Trăim într-o lume postmarxistă, postnietzscheană, postsalinistă, postsartriană,

trăim în plin postsocialism. (Poate fiindcă suntem în plin *post socialist*.)

Caracterul păgîn al postului creștinesc, ortodox : în satul vechi se postea cu gîndul la ospățul ce va veni, după ; noi postim mult mai „patriotic" ; cu gîndul la ospețele ce au fost, ce nu se vor întoarce niciodată...

Două stihii malefice (pe care, din îngînfare sau delicatețe, filosofia le-a neglijat să le studieze) bîntuie ázi prin istorie și omenire :

prostia (care nu e contrarul inteligenței, ci ceva foarte independent, foarte deștept, foarte puternic și teribil de eficace) și *plictiseala* (care nu mai e lipsă de distracție, nici căscatul la ședințe sau televizor : e mai degrabă „urîtul" existențial din folclorul nostru, nu știu).

Ambele aceste forme și valori sociale, devenite pozitive și necesare, sunt instituționalizate, finanțate, cultivate științific în sere și academii. Se consumă, se exportă și, totuși, stocurile supranormative în loc să scadă, cresc ca și fasolea din basme...

Sommer își așteaptă pașaportul pentru Israel. Îmi spune : „Noi, evreii, am inventat *rătăcirea*. Orice rătăcire este o valoare evreiască, dar numai pentru evrei.

Virtutea noastră ar fi : adaptarea.

Prostia noastră : adaptarea cu orice preț.

Răzbunarea noastră : disprețul suveran față de toți cei care încearcă să ne imite sau să ne urmeze".

Cu lucidă autoironie adaugă :

„Nu este exclus ca, îndată ce ajung în Israel, să încep să îmi răsgîndesc viața, păcatele, fericirea. Nu este deloc exclus ca acolo să mi se facă dor după Isarlîk, după libertatea și fericirile de aici. Noi suntem inventatorii vitrinei, reclamei, dobînzii. Dar și ai falimentului...".

* * *

Vine o perioadă de ciumă, iconoclasm, vînare de vrăjitoare, procese ejoviste.

Pe cine vom arde pe ruguri ?

Unde este și cum arată țapul ispășitor ?

Pentru deraierea cosmică ce are loc, vom avea nevoie de un acar Păun cît Himalaya — sau de un Christos de mărimea soarelui nostru.

* * *

Dopelgänger... Suntem alcătuiți din două ființe antagoniste la beție, în dragoste, extaz mistic, în comă...

Mai nou, istoria ne dovedește că pînă și popoarele, ca Ființe, sunt dublate. Cine ar fi crezut că rușii pravoslavnici vor deveni atei (tot pravoslavnici), că nemții vor ajunge niște afaceriști speriați și prudenți, că evreii vor ajunge viteji autori de Blitzkrieg-uri, că englezii întreprizi vor deveni un popor de visători pasivi, iar americanii pragmatici se vor idiotiza pacifist, nevoind să fie nici mari și nici tari...

Cine ar fi crezut că noi, românii, suntem un popor bătrîn, pervers, laș, dar deosebit de șiret și de rezistent la rele. (Cum să interpretez faptul că dăm cel mai mic procent de sinucigași din lume ?)

* * *

Gandhi, în cei 21 de ani cît a lucrat ca sclav (sau pe aproape) în Africa de Sud, a pus la punct tactica de rezistență pasivă (pe

care a considerat-o o acțiune morală, nu politică, născută din dragoste) cunoscută sub numele de

Satyapraha

Satya însemnînd adevăr și praha fermitate. Deci : fermitate în adevăr sau adevărul fermității.

Englezii (politicieni și militari) au pierdut confruntarea cu Gandhi. Cultura engleză însă — spre lauda ei — și-a luat revanșa, făcînd cel mai bun film despre Gandhi. Cel mai bun film al anului '82.

* * *

Profetul Onisifor Ghibu. Am rîs, prin 1942, cînd bravul nostru profesor de „educația națiunii" și-a ridicat glasul, ex catedra, împotriva cultului filosofic ce începea — de la Blaga cetire — a se face baladei *Miorița*. De ce să ridicăm în slavă, zicea Ghibu, o oarecare creație populară ce nu ar trebui să ne reprezinte emblematic : o crimă între „frați". Doi români — din invidie, răutate sau prostie — îl ucid pe un al treilea : numai fiindcă are oi mai multe, mîndre și cornute. Și acest frate mai mic, în loc să se apere, să pună mîna pe ciomag, se lamentează resemnat, pregătindu-se de moarte ca pentru o nuntă cosmică. Stupid, chiar dacă e frumos din punct de vedere literar. Stupid și absurd, vitupera șeful catedrei Pedagogie.

Cu Radu Stanca și Ion Oana, trîntind zgomotos capacele băncilor noastre (sala I a Fac. de Drept), am ieșit demonstrativ din sala de curs. Pe loc ne-am dus la Blaga și — revoltați — i-am spus tot ce a spus Ghibu. Blaga nu părea deloc încîntat de pîra noastră, se întristă, căzînd într-o lungă tăcere. Tîrziu de tot ne-a spus doar atît : „are și Ghibu dreptate !".

Peste cîțiva ani, prin 1948, văzînd stema cea nouă a Republicii, zîmbind pe dinlăuntru, Blaga a exclamat : „Este foarte mioritică".

Mai tîrziu, prin 1953, venind vorba despre *Miorița* (în Ardeal, apăruseră o mulțime de nume de fete, Miorița : eu însumi mă iubisem, în trecere, cu o zînă din Orăștie, blondă și cu ochi albaștri), Blaga mi-a spus : „Pentru mine *Miorița* a fost un sublim pretext filosofic, după care am botezat spațiul specific al universului nostru abisal, inconștient, arhaic... M-a atras mai ales tragicul cosmic al morții ca formă de reîntoarcere în liniște și rost... Dar gîndindu-mă *altfel* la această mistică baladă, parcă îmi vine să cred, din punct de vedere istoric, că ea este o pro-

feție, o metaforă de eschatologie valahă : se prezice în ea *moartea satului românesc*. Cei doi ciobani haini (caini) ucid sufletul poporului nostru — căci numai sufletul e fără de apărare. Ghibu a presimțit, vom pieri de mîna noastră, ne vom ucide noi între noi...".

După un timp — făcînd aluzie la acel lup tînăr ce fusese împușcat în piața Catedralei catolice — adăugă pentru sine : „poate că nu trebuia să ieșim din pădure. Pentru noi civilizația nu e o obișnuită etapă de evoluție, ci o metamorfoză foarte dureroasă și cumplit de riscantă...".

Dar să spun o vorbă și despre acel lup într-adevăr emblematic.

Într-o noapte de Februarie 1951, un lup tînăr, singuratec, deosebit de frumos și puternic, coborî pe Feleac și, traversînd cetatea, ajunse pînă în fața Catedralei unde se opri. Ninsese proaspăt. Spre dimineață, niște sergenți au tras în el și l-au omorît. La autopsie a reieșit că nu era deloc flămînd. Și cu toții, cutremurați, ne-am întrebat : „De ce a coborît ? Pentru ce a părăsit pădurea în care era în siguranță ? De ce s-a oprit chiar în fața Catedralei" etc. (Obsesia acestor întrebări am încercat eu să o transpun ca temă, în romanul meu *Lupul și Catedrala*, 1986.)

* * *

Teatrul obligatoriu. Îmi explică Moșul : „Țăranul, de cîte ori e nevoit să vină cu jalbe sau procese la oraș, se pregătește pentru această întîlnire cu Statul și Autoritatea, ca un actor ce intră într-un rol greu. El compune din instinct și experiență un personaj care, pe rînd, chiar și la o simplă ciocnire cu plutonierul din comună, întruchipează fie pe :

prostul (care nu e în stare să priceapă legile)
neștiutorul („n-am aflat, nu citim ziarele, habar nu avem...")
subrevoltatul („noi nu vrem să încălcăm legile, *dar*...")
pocăitul subit („zău, jurăm, n-o să se mai întîmple...")
umilul veșnic („vai de curul nostru...")
etc.

E evident că cea mai mare parte din comportamentul său e Teatru, tradițional, modern, învățat, dar ereditar... Joc. Bat-joc. Joacă să nu fie jucat. Minte fiindcă îi consideră mai mari mincinoși pe cei pe care îi minte avînd cuțitul la os.

Nimic mai uluitor, mai plin de minune, decît experiențele prin care se dovedește clar (fenomenul Backsten)' că plantele gîndesc, simt, presimt, se atașează, se bucură, iubesc, se tem etc... Comunică între ele și în spațiu și în timp. Poate că ar comunica și cu noi, dar noi suntem așa cum suntem...

În theologia și filosofia Evului Mediu era nevoie de adevărate acrobații speculative și logice spre a dovedi existența lui Dumnezeu. Astăzi, în toate laboratoarele lumii — fie că se cercetează esența materiei, fie că se caută izvoarele vieții — peste tot crește uimirea în fața tainelor care, cu fiecare descoperire nouă, cresc devenind și mai mari și mai înfiorătoare. Trebuie să ne închinăm în fața clarviziunii fizice și metafizice a lui Blaga care, pe căi pur intuitive, și-a construit un sistem filosofic în care fiecare pas, făcut în cunoașterea din orizontul misterului, e urmat de o potențare automată a Misterului în sine.

Backsten, voind să îi dea într-o zi cîinelui său favorit un ou crud spre mîncare, a avut ideea de a agăța clapele aparatului său „de detectat mincinoșii" pe coaja acestui ou, de serie industrială, nefecundat ; și a avut transcendentala surpriză de a vedea acele aparatului său semnalizînd *ceva* din interiorul acestui ou. Ce ? „Aici m-am oprit, zice acest polițist norocos, fiindcă mi s-a făcut frică !" (Mama vorbea cu găinile ei : tata conversa cu salcîmul din fața casei : eu însumi încerc să mă împrietenesc cu un plop...)

Prostia ar fi forma cea mai nocivă a cruzimii, răul cel mai răspîndit și cel mai bine camuflat.

În cîmpul poetic (pe care ni-l imaginăm), o palmă nedreaptă, dată cu ură, are efecte mai mici decît o prostie (gest, cuvînt, lege, dogmă, pumn) la care nu pot replica, în fața căreia — și eu, și semenii mei — rămînem neputincioși, interziși.

Visez o invenție științifică ce ne va permite fotografierea holografică a prostiei — mă aștept ca odată și odată să fie recunoscut pe plan internațional faptul că între cataclismele naturale (secetă, inundații, cutremure, lăcuste, războaie) și prostia omenească — adică prostia de azi a omenirii civilizate și culte — există un raport de interdependență cauzală.

Am descoperit un cuvînt deosebit de preţios şi util : Socrate numea pe cei care refuzau logica, argumentarea, discuţiile, dialogul, *misologi*.

•
• •

În vechiul sat, prostul exista pe cont propriu. Tare mă tem că în noul sat românesc, prostul funcţionează pe banii statului, are putere, titluri, relaţii etc.

Nu e găgăuţă, bulă, greul de cap : nici idioata lui Creangă care plînge de frica drobului de sare. Deşi — dacă bine ne gîndim — tipul care încerca să care lumina cu găleata într-o casă fără ferestre, cel care pleca la tîrg cu o vacă grasă şi se întorcea cu o funie veche — aceşti păguboşi legendari există şi astăzi.

Moşul mă asigură că „prostimea" de la ţară e inteligentă, vede şi ştie. În schimb, îmi spune el, inteligenţa satului — primarul, contabilul, dascălii — s-au prostit în aşa hal (noroaie, alcool, şedinţe...) încît tind spre o nouă specie de hominieni. „Nu ne mai tragem din maimuţă, îmi strigă el de pe celălalt trotuar, ne tragem spre maimuţă...".

•
• •

Păcală (numele său e o păcăleală în sine) găseşte un sac cu tămîie. Îl laudă pe Dumnezeu — bineînţeles, un Dumnezeu leneş, bătrîn, cam slab de minte — care, drept răsplată pentru această linguşire (tămîiere) care îi place, îi dăruieşte un fluier fermecat.

Păcală distruge tot : nu din răzbunare, nici din răutate sau interes : ci *din prostie*, cred eu.

Dacă *Mioriţa* ar putea fi colindul profetic despre dispariţia satului românesc, ciclul anecdotic (mitic) legat de Păcală, reprezintă alegoria pustiirii satului din cauza unui prost căruia un Dumnezeu inconştient (istoria) i-a dat pe mînă o putere uriaşă, un fluier fermecat.

Păcală cîntă din fluier iar noi, asemeni oilor lui Popa Roşu, dansăm pînă vom muri de epuizare şi groază.

•
• •

„Pentru mine suferinţa — îi spun prietenului meu Sommer — este o formă de investiţie : literară, religioasă, politică.

Am motive intime să consider suferințele mele (ca și suferințele neamului meu) ca fiind materie primă din care vom încerca să ne construim mica noastră Speranță".

Sommer crede că rușii își tezaurizează suferințele în vederea unui dumping religios...

Teribilă idee ! În secolul viitor cînd întreaga lume creștină va fi definitiv și total descreștinată — ca de sub pămînt, rușii să scoată deodată la lumină niște strălucitoare lingouri de religiozitate simplă, autentică, pură...

Nu e posibil. Rușii își iubesc suferința, nu pot fără ea, o consideră o ispășire continuă : ungurii o consideră o pedeapsă nedreaptă, polonezii o provocare a Cerului, iar noi ca o boală rea și rușinoasă de care numai un înger ne mai poate vindeca.

• • •

„*Apărîndu-ne de Religie*, îmi spune Tutilă — combătînd-o cu toate mijloacele științifice și politice ale ateismului nostru de stat — într-o bună zi ne-am pomenit că suntem preoții unei noi biserici, cu o nouă evanghelie, liturghie, cler, că oficiem slujbe ortodoxe (credem noi), avem eretici (reacționari, revizioniști), practicăm spovedania (autocritica), avem sfinți, martiri, război religios, misionari în lumea treia, pregătim o cruciadă internațională de salvare a lumii...

Numai mîntuire și Dumnezeu nu avem. Și dragoste.

Dar încă nu e tîrziu : totul e gata pentru o nouă minune, sau o nouă reformă a revoluțiilor de pînă acum...".

• • •

Mai putem să numim Idei acele concepte sau lozinci care îți cer să mori pentru ele ?

Sergiu îmi atrăsese atenția asupra faptului că aproape toate „ideile", tipic europene, s-au impus, mai devreme sau mai tîrziu, cu măciuca, sabia, pistolul, tancul. Dreptul roman, creștinismul, revoluția franceză, fascismul, comunismul etc., toate au fost idei înarmate pînă în dinți.

Între marile frici medievale, la noi exista și frica de predicatori. „Aduc boli, nenorociri, strică holdele, otrăvesc apele, fac să piară vitele !".

Nu am călătorit, nu am ieșit la mare (decît foarte tîrziu) nu am avut norocul de a fi ocupați de către un popor măcar ca austriecii de civilizați, nu am trecut prin febra Reformei, am lăsat pe seama străinilor comerțul și meșteșugurile, nobilimea noastră a fost străină și retrogradă etc. La toate aceste neajunsuri geopolitice se adaugă și nepregătirea noastră theologică, indiferența față de dialectica discuțiilor religioase, toleranța leneșă și hedonistă față de toate celelalte religii din jur... Nu cumva aceste lipsuri ar sta și la baza pasivismului inert, a superficialității aproape revoltătoare cu care manevrăm și ne lăsăm manevrați politic și ideologic ?

* * *

Tot despre Idei.

— Țărănimea noastră (arsă și cu ciorbă și cu iaurt, pățită și hiperprudentă) foarte greu ar putea să se mai prefacă cum că aderă la vreo nouă idee :

— proletariatul (cît mai este, cît a mai rămas, fiindcă muncitorimea e o masă, proletariatul a fost o conștiință) cred că ar mai putea să moară pentru o idee cu adevărat adevărată ;

— dar numai intelectualul (de un anume tip) poate să ucidă nu numai alți oameni, ci, mai ales, *alte idei.*

* * *

Bieții cai. Mă înfioară și astăzi (de la Stalingradul meu au trecut peste 40 de ani) simbolica singurătate a cailor după bătălie : pășteau liniștiți, sublim indiferenți față de cine a învins sau a fost învins în bătălia la care, neîntrebați, au luat totuși parte.

Îmi aduc aminte de o cronică munteană, pare-mi-se, Cantacuzină. Niște ostași valahi, reîntorși dintr-o bătălie în Ardeal (unde s-au războit „între cositul întîi și cel de al doilea") fiind întrebați, de un călător străin, dacă au învins sau nu, au răspuns : „asta nu e treaba noastră : noi ne-am bătut numai...".

* * *

Ultima sentință, cea mai grea : „s-a zis cu noi !".

Mai rea, mai definitivă decît moartea. „S-a zis !" e fără de recurs, fără întoarcere. „Mort de foame", „mort de beat", „pa-

lid ca moartea" etc., folosesc „moartea" ca un simplu auxiliar al unor rele mult mai mari.

Dar cu „dixi" nu e glumă : „s-a zis cu mine !" — asta înseamnă că Soarta şi-a spus ultimul cuvînt.

* * *

Procesul de osificare (în severitate, distanţare, spirit de castă, schizoidire fizică şi metafizică) a nomenclaturii noastre, are loc paralel — prin antiteză dar şi prin asimilare — cu un alt proces, cel de latronizare obligatorie a foştilor ţărani.

Pe stăpîn îl întărîtă laşitatea slugii, mai ales cînd simte că pe la spate are loc o prefăcătorie şi o tragere pe sfoară. Între dispreţul şefului şi umilinţa şireată, ţîfnoasă şi calculată a celui lovit şi călcat în picioare, începe o diabolică cursă a răbdării : care va crăpa primul ? Ţăranul, din cauza îngîmfării şi cruzimii „campanizărilor" continue, sau sluga ajunsă la limita de jos a exploatării ?

Tacitus exclamă : „niciodată n-au existat sclavi mai buni şi nici stăpîni mai răi !".

În ori ce caz acum ştim : sluga creează tiranii din clipa în care strigă în cor : „Trăiască cel mai bun dintre noi !" — şi îi distruge în rate, orbindu-i, asurzindu-i, înnebunindu-i : făcîndu-i să se creadă zei sau, mai rău, genii nemuritoare şi veşnice.

* * *

La toate temerile mele că „războiul nostru de 30 de ani s-a terminat cu *remiză* sau *mat*" (în sensul că nici oraşul şi nici satul nu au ieşit învingătoare), Moşul îmi răspunde calm :

Acum 30 de ani se dădeau ucaze din Kremlin, acum 20 de ani se striga din Capitală, acum zece ani eram duşi cu forţa la o consfătuire la Băileşti. De vreo trei ani vine primarul, secretarul, veterinarul, la poarta mea şi mă roagă în lacrimi, mă imploară să-mi refac şura, să-mi procur cai, să cresc porci, să accept doi viţei şi zece oi măcar... Atunci mă întreb : cine a cîştigat acest război nedeclarat de 30 de ani, între agricultură şi industrie, între sat şi oraş, între mine şi Kremlin ? Nimeni, ţi-o spun eu. De acum începe o lungă cursă a foametei şi a răbdării — şi în această cursă ţăranii sunt marathonişti milenari. Limba şi-o vor scoate orăşenii, fiindcă vor fi siliţi să trăiască de pe o zi pe alta, de pe o „linie", pe alta...

Pe vremea lui Constantin Mavrocordat (1746—1749) — citesc în Pompiliu Eliade — a avut loc un fel de dezrobire a țăranilor.

A fost cea mai cumplită „eliberare" : *din robi au devenit contribuabili.*

Iată cîteva din dările tipic fanariote : văcărit, desetina, căminărit, fumărit, gărdărit, soponărit, cîntărărit, spendonia etc...

De un singur lucru au fost totuși scutiți : de lauda și cîntarea stării de *rumânie.*

* * *

Războiul de 30 de ani, zice Schiller, s-a terminat abia cînd țăranii au înțeles că șefii, armatele, popii și soldații, cu toții trăiesc de fapt de pe urma lor : au început să producă puțin și să ascundă cît mai mult. Jafurile s-au întețit, disperarea, foamea, molimele fizice și morale au pus capăt războiului.

Țăranii au cîștigat toate războaiele fiindcă, pierzînd absolut totul, puteau totuși să renască din propria cenușă.

Mă îngrozește (la televizor) cînd văd țărani (foști țărani) privind total indiferenți un munte de cereale putrezite în ploaie sau cadavrele a cincizeci de viței morți de foame sau frig.

Indiferența asta, mortală și mortifiantă, față de vitele și roadele pămîntului, mi se pare sinonimă cu moartea, cu sfîrșitul lumii noastre.

* * *

Vechii români aveau două nume, afirmă P. Sthal : unul creștin și altul păgîn. Pentru orice eventualitate.

Noi, românii de azi — constată Mephisto, eroul meu lucid din romanul *Lupul și Catedrala* —, aveam două conștiințe : una istorică și alta politică. Tot pentru orice eventualitate.

* * *

Scrie în Coran : „dacă vrei să scapi de un dușman al tău, ajunge să scrii pe cel mai înalt zid al cetății : «*acela* este cel mai cinstit, mai viteaz și mai bun dintre noi»...

Apoi poți să-ți încrucișezi brațele, așteptînd în liniște. Nu peste mult vei vedea dricul *aceluia* trecînd prin fața casei tale".

* * *

Stau de vorbă cu un istoric bătrîn din acest oraș bizar, Craiova-Isarlîk.

„Politica acestui tîrg a fost totdeauna *să scape de istorie.* Să nu vină Turcii, să plece Austriecii, să nu treacă și să rămînă Rușii. Nu am dorit să avem personalități, aici (i-am expediat la București, Istambul, Ardeal), nu ținem la monumente, documente, instituții importante... Am evitat să păstrăm tot ce nu se uită și ce ne fixează sau ne atrage în furtunile străine. Tăierea capetelor, exportul de deștepți și vanitoși, cultivarea uitării („orice minune la noi ține trei zile"), toate formele de trișare și boicot ale istoriei, le-am cultivat și le-am perfecționat. Ne-am format în așa fel (firea și moravurile) încît oricui — care ar veni la noi și ar dori să rămînă — să-i treacă repede această poftă și să o șteargă cît mai curînd. (Actorul Ion Anestin, îl tot invita pe Caragiale să vină la Craiova. Acesta promitea dar nu venea. Se zice că i-ar fi răspuns într-o bună zi : „Frate tizule, la Craiova nu se vine, din Craiova *se fuge !*")

Austriecii, după 18 ani de fantastice eforturi de a organiza Oltenia, au plecat disperați, înnebuniți. Au fost fericiți cînd Turcii ne-au primit înapoi !".

* * *

Chiar și Cuvîntul, Logosul, a devenit materie primă. Chimiștii lucrează acum în laboratoarele lor la transformarea vorbelor în petrol, fier, aur...

Și asta fiindcă reversul medaliei nu a avut loc. Cît timp am tot săpat după petrol, fier, aur nu ne-am ales decît cu vorbe, cifre și iar vorbe.

* * *

Auxina, un hormon al plantelor, care are proprietatea de a le face să se îndoaie și să se plece spre pămînt. Se pare că auxina asta se găsește într-o cantitate mai mare la porumb.

De altfel, evoluția acestei plante, din primăvară pînă în toamnă, nu este decît o gradulă/îndoire și aplecare spre pămînt a frunzelor, coceanului, smocului din vîrf...

Soldaților li se dă pîine : pușcăriașii mănîncă exclusiv mămăligă sau turtoi. Spaniolii mîncau pîine, astecii, indienii, se hrăneau cu porumb. Poate că blîndețea răbdătoare și resemnată a țăranilor nu e consecința vreunei ereditați morale sau rasiale, ci pur și simplu efectul consumului exclusiv de... auxină.

Citesc cum că țăranii noștri au trecut de la mei și grîu la cucuruz fiindcă pe acesta îl mîncau și porcii. Porcii fiind disprețuiți religios de turci, era normal ca aceștia să disprețuiască și porumbul, acest grîu porcesc. Din care nu cereau... cotă. Ergo, mămăliga noastră auxinică este o invenție economică, șmecherească, în extremis.

• • •

În fața numeroșilor noștri invadatori, îmi explică Limpi, am pus la punct așa-zisa „tactică a terenurilor pîrjolite".

Schimbîndu-se vremurile, schimbîndu-se și năvălitorii — cred că acum se pune la punct, într-un secol sau două, o altă tactică : mai teribilă, mai subtilă dar și mai groaznică. Cea a sufletelor arse, pîrjolite. Dușmanul (care a venit sau care va mai apare) nu va mai găsi nici o inimă (care să creadă), nici un caracter (în care să se încreadă), nici o minte (care să poată fi crezută). Nu va mai găsi un colaborator cinstit, de încredere.

Tactica asta a sufletelor arse sau pîrjolite e sinonimă cu moartea, cu dispariția noastră totală. A noastră și a dușmanului nostru de moarte.

• • •

Unele animale — de pildă, Opposum-ul — sunt atît de sperioase încît atunci cînd li se face frică, înțepenesc și chiar... mor. În zoologie este cunoscută starea asta bizară de catatonie, catalepsie, thanatoesis, akinesis, action-inhibition etc., cu un cuvînt, de Hypnosis, prin care, uneori, se evită pericolul sau moartea. („Cu frica pe frică... călcînd" ar zice noul psalmist.)

Cred că și colectivele instituționale (biserica, parlamentul, partidul) cînd sunt speriate sau suprasolicitate cunosc asemenea stări de paralizie.

Poate că și unele popoare — în unele dramatice momente istorice. Fiindcă apare evidentă legătura și chiar înrudirea între Hypnosis-ul supușilor și paranoia unor șefi de state severe.

Din catatonie se mai revine : din paranoie, niciodată.

Tot despre starea catatonică. Dacă celebrului cîine al lui Pavlov (un savant inocent, bun creştin, totuşi premergător al psihologiei colectivist-staliniste) i se arată, de pildă, carne, el salivează... etc. Într-o fază mai evoluată a experimentului cu acest „reflex condiţionat", cîinelui i se arată un cerc fluorescent, şi i se dă carne. Deci : cerc egal plăcere, bucurie. Apoi i se arată o elipsă, tot fluorescentă, şi i se aplică o bătaie zdravănă. Cu timpul elipsa devine egală cu durerea, spaima. După ce aceste două reflexe sunt bine fixate, se trece la un experiment limită. I se arată cîinelui un cerc (bietul cîine), acesta salivează, conform ştiinţei. Nu i se dă carne, bineînţeles. Apoi cercul e turtit şi transformat, sub ochii animalului, în elipsă. Cîinele dă semne de groază. Încet-încet, elipsa se transformă în cerc, apoi iar în elipsă — cîinele trecînd succesiv de la bucurie la frică. După numai patru-cinci asemenea treceri, cîinele capotează, înnebuneşte, devenind insensibil la orice fel de semn luminos. *Poate să şi moară de foame...*

Prin anii cincizeci, mi se explica ştiinţific de ce de sărbătorile politice, vitrinele se umpleau de mîncăruri. Ca să se creeze asociaţia respectivă. La anchete, ştiam deja că o zi caldă, una rece, azi încurajare, mîine ameninţare, nu sunt decît metode prin care se urmăreşte starea de letargie. Dacă după atîtea înghеţuri şi dezgheţuri, epoci de închidere şi deschidere, libertate şi teroare, mascări şi demascări, poporul dă semne de catatonie sau indiferenţă, înseamnă că Pavlov şi Secenov erau mari savanţi şi că vorba noastră veche, „să nu dea Dumnezeu omului cît poate răbda" nu e chiar salutară.

(Forma fizică a stării de catatonie este cea *uterină.* Cei care şi-au pierdut mintea, speranţa, pofta de viaţă, reintră în pîntecele mamei, la punctul iniţial de devenire. Astfel, înjurătura de mamă, cu trimiterea cuiva în origine, se dovedeşte a fi deosebit de „ştiinţifică" şi un blestem mult mai rău decît orice altă înjurătură.)

Am încercat, fără nici un rezultat, să explic, la nivel ministerial, unor organe de cultură şi propagandă, următorul experiment fiziologic banal. (Ilustrează cît se poate de clar posibilitatea saltului calitativ în sistemul nostru de alarmă.)

Se culcă subiectul, i se acoperă ochii. I se picură în nas un strop infinitesimal de parfum franțuzesc. Este întrebat : ce simți ? El răspunde : parfum. Experiența continuă.

Dar, brusc, la un anume punct de saturație nervoasă, deși continuăm să picurăm tot parfum, subiectul răspunde revoltat : căcat.

A avut loc saltul calitativ în sistemul de semnalizare.

Cei care se ocupă de reclame, cei care fac propagandă științifică (pentru idei, oameni, programe, idealuri), unii continuă să-ți toarne parfumuri, deși absolut întreg poporul, demult, a strigat, pe dinlăuntru, „căcat" — alții, din contră, îți toarnă de la început căcat, știind (avînd și timp și răbdare) că într-o bună zi, făcîndu-se saltul așteptat, tu vei exclama extaziat : „parfum !".

* * *

Am avea trei stări normale de conștiință : starea de trezie, starea de somn și starea de vis.

La acestea, experiența noastră istorică specială a adăugat o stare nouă, ingenuă : starea de recluziune, de claustrare. Cea prin care pușcăriașii (sau popoarele închise) reușesc să disolve timpul de detenție într-un fel de „druidic-sleep", dormire trează.

Rabinul Sommer este de părere că mai trebuie adăugată o stare (ce nu ar fi decît auxiliarul stării de recluziune) : *starea de Jovie*. Adică, starea în care indivizi și popoare stau neputincioși, în așteptarea sfîrșitului acelui monstruos pariu ce are loc în Cerul unde Dumnezeu și Dracul experimentează limita răbdării lui Iov și a lumii întregi.

(Mai rea decît starea de Jovie, îi spun eu bunului meu prieten Paul Everac, ar fi „starea de Iovița". Care nu e tragică : e grotesc penibilă. Rușinoasă. Apostazică.)

De la eleni și latini, prin tradiție, Europa s-a străduit să pună punct la un sistem social — cît de cît moral — de selecție dreaptă a elitelor ei. Rînd pe rînd au fost preferați înțeleptul, virtuosul, bravul, cucernicul, eroicul, cărturarul, specialistul etc...

Revoluția, dorind să facă dreptate celor umiliți și obidiți, prin indirectă și neintenționată întîmplare, a ajuns la o răsturnare totală a sistemului de selecție, bazat pe criterii de valoare. Astfel, după trei mii de ani de dominație socială, politică și culturală, sub diferite forme, a celor neapărat inteligenți —

astăzi asistăm, aproape în întreaga lume, la o generală revanşă, în toate domeniile vieţii sociale, *a proştilor de tot felul.*

(Marx era un savant, Lenin un specialist, Stalin un practician crud şi limitat, Brejnev, numai limitat... Jefferson era filosof, Lincoln un vizionar martir, Wilson un visător, Nixon un politician uns cu toate unsorile, Carter un predicator baptist, Reagan un.... Adenauer era un..., Willi Brand doar un.... Iar între Schmidt şi Kohl, e diferenţa între un Helmuth mare şi un Helmuth doar înalt.

* * *

Dacă într-o cameră avem o sută de instrumente cu corzi şi punem în vibraţie o singură coardă „la" — atunci, prin cunoscutul fenomen acustic numit „concordanţă de fază", toate corzile „la", ale tuturor instrumentelor din jur (chiar şi din camera alăturată) intră în vibraţie, imitînd sunetul iniţial.

Dacă într-un oraş, la o şedinţă (sau într-o ţară, în parlament), un prost intră în vibraţie, toţi proştii îl urmează imediat, pe baza acestui principiu al concordanţei de fază (sau frază).

* * *

Mă gîndesc mereu la această lungă, ascunsă şi fantastică muncă subacvatică a madreporelor. Cu o simbolică plăcere îmi aduc aminte de un roman (citit imediat după război) de J. Conrad, *Hanul lui Almayer.*

Un port înfloritor — adevărat miracol comercial din mările Sudului — piere din cauză că nişte nevăzute madrepore, construind pre legea lor, reuşesc să închidă, cu un zid coralier intrarea în respectivul port. Oraşul — foarte bogat, plin de vile de marmoră şi de lemn preţios sculptat — trebuie să fie părăsit. Natura, jungla, reintră în posesia locului, refăcînd un echilibru ce nu are nimic comun cu istoria sau cu legile pieţei libere.

* * *

Aproape zilnic, de vreo 15-20 de ani, de cîte ori trec prin aşa-zisul „english parc" al Centrului, întîlnesc mereu şi mereu această jalnică pereche : un tată — distins şi frumos avocat

local — plimbîndu-şi fiica oligofrenă. Cu acea încăpăţînare jertfelnică cu care numai părinţii foarte buni pot ispăşi o eroare biogenetică.

„Ei bine, îmi zice Xantipa mea, nici nu ai observat ? Fata a crescut, deşi a rămas tot o biată idioată mongoloidă : dar acum e tînără, voinică, roşie, plină de viaţă. În schimb tatăl, încet încet, dintr-un intelectual distins şi luminos, iată-l, arată acum ca un cretin total decrepit. A preluat în întregime trăsăturile (şi destinul) fetei sale... Groaznic...".

Poate că şi noi, fără să ne dăm seama, tot plimbîndu-ne idioţia noastră istorică, fiica noastră nereuşită, am ajuns să semănăm cu...

•
• •

„Poporul nostru a mîncat absurdul cu pîine", zice Moşul — şi continuă cu mînie : „Latini slavonizaţi, iluminaţi şi exploataţi de greci, sub ocupaţie turcească, avînd un rege prusac, o boierime străină, franţuzi răspîndiţi la orizont de cîteva imperii muribunde (dar dornice să ne elibereze şi să ne mîntuiască), am ieşit din plin ev mediu «stării de rumânie» ca să picăm direct în epoca asta de industrializare electronică... Să nu ne mirăm că uneori celula noastră nervoasă nu mai răspunde cum trebuie la această uriaşă suprasolicitare istorică...".

•
• •

Condamnaţii la moarte sau grele pedepse (chiar şi în Antichitate, chiar şi pe vremea lui Christos) aveau parte de un mare favor : biciuirea, arderea pe rug, răstignirea sau ghilotinarea, aveau loc în pieţe, faţă de un public foarte numeros. Mureai — frumos, urît — dar mureai cu martori. Puteai — dacă aveai curaj sau fantezie — să-ţi compui o expresie şi o replică proprie spre a ieşi glorios din scenă şi a nu fi uitat chiar atît de uşor.

Acest frumos şi măreţ favor ni s-a luat. Bătăile, arderile, ghilotinările, electrocutările, au loc în catacombe ascunse, fără public, fără nici o teatralitate. Consecinţele acestei tăinuiri sunt funeste, atît pentru dreptul penal, cît mai ales pentru cei condamnaţi şi pentru publicul martor şi girant al tuturor actelor de justiţie sau injustiţie.

Trebuie să admitem că Revoluția este mai mult decît o schimbare de regim politic, de sistem social : cred că e vorba de o schimbare de Climă, de Climat, de o mutare a polilor magnetici, de o coborîre sau retragere a glaciațiunii.

Moșul crede că o parte din omenire a fost vîrîtă, experimental (de către cine, cu ce drept ?), într-un uriaș *Athanor* (vas folosit de alchimiștii medievali) și supus unor presiuni și represiuni îndelungate — așa încît, dacă noul Faust va avea curajul într-o frumoasă zi (de transparență) să ridice capacul acestui Athanor, s-ar putea ca acolo, în locul omului de tip nou, să ne apară o specie angelică sau demonică de monstru filosofal, cine poate ști ? .... Omul este măsura, dar și nemăsura tuturor lucrurilor.

Orice ocupant (militar), oricît efort ar face, pentru cei ocupați el rămîne un tip profund antipatic. În Rusia eram îndrăgostit, leșinat de admirație, pentru sufletul rusesc, pentru rusoaice, pentru „maty Rosia"... Cum au sosit la noi, în uniformă și cu pușcă, mi s-au părut dintr-o dată stupizi, încuiați, altfel decît nemții, dar tot un fel de fasciști....

Și americanii — pare-se — sunt la fel : acasă la ei, energici, originali, cinstiți și liberi : în alte țări ei ajung a fi îngîmfați, limitați, răi și proști....

Citesc *Homo Faber* (deși nu îmi place acest echivoc Max Frisch). Eroul cărții e scîrbit — în Cuba, 1957 — de falsitatea totală a acelui „American Way of Life". Citez :

„....sănătatea lor e falsă, tinerețea lor e falsă, femeile lor nu pot admite că îmbătrînesc, cosmetica lor e folosită și la cadavre — în general, raporturile lor cu moartea sunt pornografice (?) — președintele lor, la fiecare pagină de titlu trebuie să rîdă ca un copilaș cu fața trandafirie, altfel nu-l mai aleg, aspectul lor tineresc e obscen"... etc. (pag. 244).

(Să existe o ură evreiască antiamericană față de țara care le-a oferit cel mai total și generos loc de refugiu și realizare ? Nu o dată mi-a fost dat să aud aici în acest nefericit Yaltaland afirmația : „Statele Unite nu sunt decît un simplu Hinterland

al marelui stat Israel". Şi totuşi... nu eu, ci o evreică a scris acuza :

„ţie-ţi vorbesc, America ! ".)

• • •

„Trupul nostru, privit ca o maşină, îmi spune un inginer care e foarte inginer, îmi apare ca fiind excelent ca proiect, sistem, funcţionare : dar materiile din care e realizată această maşină, sunt sub orice critică : nemaivorbind de faptul că, la naştere, nu primim nici o piesă de rezervă...".

Îi mărturisesc nepoatei mele : „În tinereţe mă consideram un chiriaş al trupului meu. Îi făceam curte, îl cultivam, în speranţa că într-o zi voi deveni stăpînul şi proprietarul său absolut... Mai spre bătrîneţe începui să mă comport ca un tiran şantajist. Îi spuneam, ameninţîndu-l : dacă nu te porţi bine, să ştii că te părăsesc. Definitiv."

Acum că am trecut de 65 de ani, se pare că rolurile s-au schimbat. Aud tot mai des din partea trupului meu o voce firavă ce îmi şopteşte cu milă şi regret : „Fiindcă nu ai fost cuminte, va trebui, curînd, să te părăsesc. Pentru totdeauna. Deşi te-am iubit mult."

• • •

Nietzsche, 1888, în *Wille zur Macht :*

„Unsere ganze europäische Kultur beweght sich seit langem schon in einer Tortur die Sprache, die von Jahrzehnt zu Jahrzehnt wächst, wie auf eine Katastrophe los : unruhig, gewaltsam, übersturzt : einem Strom ähnlich, der ans Ende will, der sich nicht mehr besinnt, der Furcht davor hat, sich zu besinnen".*

Franz Marc, 1911, în plănuitul manifest „Der blaue Reiter" :

---

* „Întreaga noastră cultură europeană se mişcă de mult timp într-o tortură a limbilor care se dezvăluie de la un deceniu la altul ca o adevărată catastrofă : neliniştită, violentă, prăbuşită, asemănătoare unui fluviu care vrea să ajungă la capăt, dar care nu se mai alimentează şi căruia îi este teamă să o mai facă". Traducerea în româneşte a pasajelor din limba germană aparţine doamnei prof. Maria Chiliman.

„Die Welt gebiegt eine neue Zeit — es gibt nur eine Frage : Sind wir reif für die vita nuova ?.*

Ludwig Meidner, 1919, socialist creştin, într-un manifest către toţi artiştii, poeţii, muzicienii : „Den es geht um den Socialismus — dass heisst : um Gerechtigkeit, Freiheit und Menschenliebe — *um Gottes Ordnung in der Welt*".**

Am subliniat ceea ce a constituit bucuria unei zile întregi de lecturi despre... *sfîrşitul lumii.*

* * *

Europa este un biet continent : Alutia (Oltenia) e o lume.

Pleci de acasă, dimineaţa, ca un supus al regelui, mănînci la amiază într-un falanster republican şi seara te întorci ca un ienicer al nu ştiu cărui Magnific Suleiman.

Aici, la noi, toate calităţile sunt defecte şi toate defectele sunt calităţi, între cuvînt şi faptă există un divorţ total, înscris ca zestre genetică în ereditate. Conştiinţele (ca morală, politică, răspundere profesională) nu funcţionează decît în ilegalitate, pe şoptite, după colţ. Proştii sunt deştepţi, lichelele sunt cinstite, ageamiii sunt cei mai pricepuţi. Lumea bună e atee, dar ţine la religie, sărbători, datini.

La o defilare de ziua recoltei, îmi spune Moşul, am văzut o căruţă plină cu bostani frumoşi, doi boi o trăgeau înainte, alţi doi boi trăgeau invers, înapoi.

Minunea consta în faptul că, totuşi, căruţa mergea. Înainte ? Înapoi ? Părerile erau împărţite. Căruţa mergea „cu orice preţ, conform unei legităţi istorice, ireversibile, veşnice".

* * *

În acest uriaş Athanor, în care fierbem (la foc mic, în suc propriu), are de fapt loc şi un transplant afectiv, mutaţional. În locul fricii milenare de Dumnezeu, ni se engramează frica de miliţian, frica de... organe.

Cine ştie ? Oameni Alfa, oameni Beta, plus o armată întreagă de roboţi programaţi pentru „fără murmur şi şovăire".

---

* „Lumea înclină spre un timp nou — există însă o singură întrebare : sîntem copţi pentru o vita nuova ?"

** „Căci este vorba despre socialism — asta înseamnă : despre dreptate, libertate şi dragoste de oameni — despre orînduirea lui Dumnezeu în lume".

Mișei și sfinți — și o masă intermediară în care mișelia va fi sfîntă și sfinția va fi mișelească. Opt ore vom fi sfinți (în familie, pe stradă, la cîrciumă) și opt ore vom fi ticăloși, pe ogor, la fabrică, în ședințe.

În timpul somnului vom visa pe Abel mulțumind fratelui său Cain pentru inestimabilul și dezinteresatul ajutor frățesc.

* * *

Trăim în plină comedie, îmi spune Napocos, istoria alunecă spre propria caricatură. Umsturz der Werte. Viața a luat-o mult înaintea scriitorilor de jeluiri și apocalipse. Difficile est satiram *non* scribere.

Filosofarea a fost preluată de textierii de muzică ușoară, destinul lumii, azi, e în mîna unor economiști depășiți, mîine va trebui să treacă sub ordinele unor generali cretini, obtuzi, iresponsabili.

Mîncăm absurd și producem doar mizerie. Tot ce e real este și suprareal și subreal; ceea ce ar fi rațional nu ne mai apare decît în vise, înjurături sau ascunse speranțe, obosite și muribunde.

* * *

Intelectualul: acest clown al puterii, acest histrion al tuturor utopiilor ideologice, acest inteligent ce se prostește cu numele, în numele rațiunii și a științei.

Tata destesta cuvîntul „Intelectual". Spunea: „Te las să te faci profesor, dar dacă aflu că te-ai făcut intelectual, îți rup gîtul!". Pentru el prototipul de intelectual era prietenul său Petre care — ca avocat și politician — l-a dezamăgit profund.

Prietenilor mei, pe vremuri, le citam trei din butadele mineresti ale Tatălui meu:

1. „La noi, numai curul se schimbă — limbile rămîn aceleași!" (rostită în urechea lui Petru Groza, imediat după 23 August, cînd a văzut cine sunt cei ce se urcă iar pe tribune.)

2. „E ușor să mori o dată, definitiv: dar să mori în fiecare zi, cu țîrîita, *și de rîs,* asta e cumplit".

3. „Eu pot fi bun român o oră pe zi, trei zile pe an — dar în rest sunt un om ca toți oamenii".

„*Orice fabrică*, îmi spune Sommer, pînă nu produce la toți indicii, rămîne un simplu experiment. Chiar dacă ajunge să producă din plin, dacă nu e cît de cît rentabilă, ea trebuie să fie considerată un experiment ratat".

„Orice societate, replică Limpi, care nu își atinge cît de cît țelurile propuse prin programul său inițial, este tot un experiment cu oameni, pe viu, pe cheltuiala timpului și spațiului puțin ce ne-a fost repartizat la naștere".

„Orice operă de creație, adaug eu, care nu ajunge la marele public, rămîne un foetus experimental, o simplă partitură neexecutată și, deci, neauzită de nimeni...".

(Ce este experimentul ? mă întreb. Găsesc în Pasteur : „orice experiment nu e decît o formă de suferință. *Anchetarea sub tortură a Materiei și a Vieții*, spre a afla ce gîndește, ce simte, ce ascunde...".

Și ne mirăm că uneori rezultatele acestor torturi se răzbună. Pe noi, torționarii. Eliberăm din închisorile Materiei niște energii : căldură, lumină, electricitate, radiație. Dar imediat le punem în lanțuri, obligîndu-le să lucreze. Și, la nevoie, să ucidă sau măcar să tortureze...)

* * *

Graba de a pune faianța, repede-repede, uitînd că, peste o lună sau un an, țevile acoperite se vor sparge, cu siguranță.

Graba de a spune și raporta : „gata !".

Tata îmi povestea, înainte de primul război, pe vremea cînd el era ucenic la Reșița, (la aburi și pompe) examenul de calfă decurgea în felul următor : i se dădea candidatului să repare, să zicem, o pompă. În mare secret, printre diferitele materiale ce i se puneau la dispoziție, se strecura și o garnitură rea, uzată. Ucenicul era lăsat singur, urmărit fiind doar de departe. Examenul consta de fapt într-un fel de încercare a conștiinței profesionale, fiind considerată aceasta mai importantă decît priceperea propriu-zisă. Timpul de reparație fiind limitat, candidatul avea tot interesul să nu piardă vremea. Dar el nimerea peste garnitura proastă : dacă o punea, pica la examen. Trecea dacă, renunțînd la reușită, pleca la magazie să caute o garnitură bună. *Lucrul terminat*, îmi spunea Tatăl meu,

este numai lucrul bine făcut. „Fuşării" şi „fuşăraiul" reprezintă rîia şi păduchii tehnicei noastre.

(Limpi : „Cerem prea mult de la aceşti semiorăşeni desţărănizaţi care, în străfunduri, ştiu că maşina şi industria a fost duşmanul de moarte al condiţiei lor pierdute definitiv...".)

• • •

După cîte modele de bănci sunt în Parcul Poporului (fost parcul Romanescu), ştiu cîţi primari a avut urbea noastră. (Fiindcă fiecare, repede-repepde, improvizînd, „a făcut ordine" : ca să se vadă, să se poată raporta, nu ca să dureze. Am numărat 11 tipuri de bănci, care de care mai urîte şi mai slăbănoage : cele mai rezistente sunt cele rămase neschimbate de la începutul secolului.)

După cîte zugrăveli succesive se suprapun pe edificiile din Centru, pot deduce exact de cîte vizite „mari" a avut parte bravul nostru Municipiu.

Ca din liniile unei palme uriaşe, din starea cîrpită a trotoarelor, şoselelor şi peroanelor asfaltate, pot citi, chiromanch economic, evoluţia sufletească a bugetului Patriei mele dragi.

• • •

Dacă imaginea, la aparatul T.V., e proastă — cine e de vină ? Staţia de emisie, de releu, antena sau ochiul meu ?

Dacă după o primăvară plină de „campanizări" (termen nou-nouţ) ştiinţifice, cine e de vină că o bună parte din recoltă putrezeşte pe cîmpuri, neculeasă, neadunată, nedusă la adăpost ?

Secolul XIX, îmi explică Moşul, ne-a scris „notele", partitura, simfoniei socialismului adevărat. Şi melodia (etapele necesare ale devenirii) şi armonia (acordul claselor, forţelor, valorilor, instrumentizate).

Dar Revoluţia, după ce a reuşit să preia puterea totală, a distrus o mare parte din cei care ştiau citi corect aceste note, care aveau auz socialist, care cunoşteau legile compoziţiei şi execuţiei. Şi atunci nu e de mirare că azi *dirijorii* sunt afoni, habar nu au de muzică, nu se pricep la nici un instrument, în cel mai bun caz bat doba sau suflă din trompetă, dar după ureche, fără să se uite la partitură sau la cei din jur.

Repet : în fața Prostiei, jigniți în ființa noastră, neputincioși sau îngroziți, nu ne rămîne altă soluție decît fuga. Ne retragem în dezordine : în păduri, biblioteci, alcool, străinătate, radio. În noi înșine, totdeauna.

Prostia, așa cum se arată în politica secolului nostru, pare a fi un sindrom cosmic de Suferință. Dacă aș fi ocean, pîrîu, codru sau plai — cum aș putea numi agresivitatea distrugătoare a omului ? Crimă ? Moarte ? Nu. Prostie planetară.

Da. Dar fiindcă omul e direct implicat — fiind călău și victimă în același timp — orice copac în suferință are dreptul să urle : „proștilor, cretinilor, imbecililor, sinucigașilor, nu vă dați seama că vă tăiați *lumea* de sub picioare ?"

Evreii mei, îmi spunea fostul ministru Sommer, nu au talent pentru comunism. Au pentru comerț, finanțe, muzică, filosofie. Pentru gazetărie și literatură. Teatru sau film. Dar pentru comunism nu au. Nu știu să umble cu puterea politică (parcă țăranii mei știu ? !) exagerează, sar peste cal în toate. De ce ? Fiindcă de-a lungul întregii noastre istorii noi am fost totdeauna *în defensivă* față de putere : am rîvnit-o, recunosc, dar nu am avut-o niciodată... Ca la chef, evreii sunt cei dintîi care se îmbată. Și fac urît. Au însă calitatea că sunt și primii care se trezesc, devenind, peste noapte, antialcoolici convinși...".

Secolul (timpul) își are bolile sale : face febră, tușește, se umple de bube etc...

(Gripa, de pildă, poate fi și spaniolă și rusească.)

Mă gîndesc la Dostoievski care (nu mai țin minte unde, cred că în *Jurnalul* său) considera că : „Rusia e ca un cal tînăr, puternic, în care s-a inoculat un rău — acum așteptăm ca trupul său vajnic și sănătos să fabrice antitoxina mîntuitoare a lumii...".

O tempora... Astăzi, noi suntem leucocitele Europei. Din Finlanda pînă în Grecia, un imens cordon de peste 100 de

milioane de globule albe sunt condamnate la sacrificiu, spre a apăra Europa asta iresponsabilă de o infecție pe care ea a inventat-o și tot ea o și întreține...

• • •

Sindromul struțului, sado-masochismul ignoranței, fuga de real, acoperirea adevărului cu cifre, vorbe, promisiuni. Omisiunea și diversiunea tuturor discursurilor, evitarea sistematică a esențialului (a omului și a necazurilor sale), înlocuirea adevărului nu cu o minciună (ceea ce ar fi totuși ceva), ci cu un simulacru de adevăr, cu o mască de vorbe, convenționale și pur formale.

Scrie în Coran : „Ați zăvorît toate ușile ca să nu intre dușmanul. Adevărul bate la poartă, cine îi va deschide ? Îl veți mai re-cunoaște ? Îl veți mai putea primi ? Îl veți putea deosebi de contrarul său — acum că sufletul vostru e plin de teamă, ură, vinovăție ?".

• • •

Cantemir (Han-Timir) în a sa *Istoria creșterii și descreșterii imperiului otoman* (tradusă de Iosif Hodoșiu, 1876, la Baia de Criș, în memoria lui Avram Iancu ; corectată la Brașov, tipărită la București cu un an înainte de Războiul nostru de independență) cunoscîndu-i bine pe Turci, avînd o mare admirație pentru Pașa Küprüli — un înțelept al Imperiului — spunea că acesta considera ca specifice următoarele „metode" de guvernare :

1. sistemul peșcheșului ierarhic
2. „ incompetenței ierarhice
3. „ crimei colective
4. „ furtului semilegal
5. „ trădării la timp a fratelui
6. „ mulgerii icrelor crapului gras
7. „ „pohtei" de alai

etc...

Sultanul Suleiman Magnificul se bucura cînd auzea că unul din nou numiții săi viziri a început să fure din greu. Zicea : „De acum sunt sigur de credința lui !".

Candid îmi mărturisește :

„Școala burgheză a făcut din mine un om de cultură.
Viața în burghezie m-a învățat lupta de clasă.
Literatura burgheză m-a îndrumat spre Revoluție.
Universitatea burgheză m-a îndoctrinat politic.
Revoluția culturală neoburgheză a dat cu mine de pămînt, ca acum, la bătrînețe, ajuns pașnic sindicalist catolic, să-mi împletesc singur, pe cheltuiala mea, funia cu care, desigur, voi sfîrși prin a fi spînzurat. În numele propriei mele biografii...".

•
• •

„*Va veni o toamnă,* vituperează Olimpia, cînd Europa asta lașă, stupidă și iresponsabilă, nu va mai număra bobocii valorilor și culturii sale ci va culege roadele prostiei, indiferenței, scîrbei detașate cu care a privit spre jalnica noastră zvîrcolire. Nu vreau să mai trăiesc pînă atunci. Pe pielea noastră s-a experimentat pînă la ce limite de răbdare și murire se poate coborî prin frică și umilire — pe pielea lor se va vedea cît de lași, milogi, concesivi și trădători pot să fie fiii liberalismului și nepoții declarației drepturilor omului...

Cel mai frumos cuvînt balcanic, pentru mine, de acum, va fi : «lehamite»".

•
• •

Un piron bătut, de un criminal sadic, într-un copac tînăr și sănătos, după o sută de ani de coexistență în carnea copacului, are dreptul să declare ritos : „sunt consecința logică, istorică, «legică» a evoluției copacului. Sunt sensul său, reprezint specificul său național. Substanța și finalitatea sa. Destinul său...".

•
• •

Miron Costin, vorbind despre Mihnea al III-lea :

„...fără nici un temei, tiran drept, fantastic, adică bîiguitor în gînduri". (După Șerban Cioculescu : „bîiguitor", adică om cu capul în nori, smintit.)

„*La nature semble avoir entamé* une diabolique partie de cache-cache avec l'homme"*.

(Einstein)

„L'homme a entamé une diabolique partie de cache-cache avec la verité"**.

(Einstein II)

„Le bon Dieu semble avoir entamé une diabolique partie de cache-cache avec le monde entier"***.

(Einstein III)

Etc...

Limpi : „Mi se rupe inima de tristeţe văzînd la T.V. sărăcia şi disperarea fără de nădejde din bidonvilurile lumii a treia. Dar uit, mereu uit, că acest oraş al meu — cu foarte mici insule de boierie sau gospodării particulare — nu este decît un urias *Betonvil*. Casele, blocurile, cartierele noastre noi, nu sunt decît imense şi plicticoase, urîte şi monotone *silozuri de singurătate şi mizerie* (consecinţe ale atomizării proletare), cazărmi ale unei umanităţi ce trebuie să uite satul sărăciei, în schimbul mizeriei orăşeneşti.

Uită-te la blocul nostru din Centru : două sute de celule organizate în jurul a două pubele de gunoi fetid".

Spengler : „civilizaţia este ceea ce am primit ca despăgubire după ce ni s-a luat frica de Dumnezeu".

Hegel : „În afară de pietre, nimeni nu e inocent". (Nici pietrele, spun geologii în căutare de materii prime.)

Blaga : „Am greşit — eram tînăr — scriind în metafizica mea despre *Diferenţialele divine :* trebuia să încep scriind despre «Diferenţialele cretine». Astăzi eram un gînditor modern".

---

* „*Natura pare a fi început* o diabolică joacă de-a v-aţi-ascunselea cu omul".

** „Omul a început o diabolică joacă de-a v-aţi-ascunselea cu adevărul".

*** „Bunul Dumnezeu pare a fi început o diabolică joacă de-a v-aţi-ascunselea cu lumea întreagă".

Invidiez din inimă pe acel presupus filosof sau sfînt valah, care, grădinărind în singurătate și meditație, fu întrebat într-o zi de către un ucenic speriat : „Magistre, ce ne facem, au trecut două secole și Hunii nu dau semne că ar vrea să plece ! ?". La care el, candid, să răspundă : „Care huni ?".

Lîngă un bătrîn actor, pe o bancă, în parcul pensionarilor. „Nimic mai simplu, îmi explică el, decît o piesă absurdă. Azi-dimineață, în baie, mi-am imaginat următorul început de rol. Așa cum mă vezi acum, intru în cabinetul Marelui Director al Teatrului Lumii, și-i spun :

— Tovarășe director general, am venit cu un grup de actori bătrîni ca să vă întrebăm ceva.

— Ce ? întreabă cu severitate Șeful nostru.

— Iată despre ce ar fi vorba. Noi am intrat de tineri în acest teatru. De o viață întreagă jucăm — de fapt doar repetăm — numai actul I din piesa ce ni s-a promis : naufragiul. Actul doi ar fi trebuit să fie ajungerea pe insulă, actul trei organizarea și finalul paradisiac pe ideala insulă... Dar noi nu am făcut decît să repetăm mereu doar actul unu : naufragiul, naufragiul, numai naufragiul. Trei regizori ne-au murit (de inimă), textul se schimbă tot mai des, azi-mîine murim și noi, actori tineri abia așteaptă să ne dubleze, vă rugăm doar atît : să ne spuneți, există insula aceea, există textul său, există un final la naufragiul nostru ?".

Orice calitate a unui om sau a unui popor, îmi spune Moșul, conține în sine și contrarul său.

Mai nou aud, din ce în ce mai des, spunîndu-se : „Mai binele", a fost dușmanul „Binelui" : atunci, dacă acest „mai bine" a reușit să învingă și să distrugă „binele" — nu se poate ca „mai răul" să îi dea în cap, într-o frumoasă zi, „răului" ?

Văd oameni care se bucură la auzul unor vești rele (stupidități, decrete, dezastre) și-i aud exclamînd : „Cu cît e mai rău, cu atît e mai bine !". Astfel, răbdarea valahă — o cali-

tate a istoricității noastre — devine defectul major al anistoricității.

Mi se pare culmea inconștienței ca, încrucișîndu-ne brațele, să stăm și să așteptăm ca lupta dialectică între „rău" și „mai rău" să ne aducă la picioare binele viitorului mult visat.

• • •

Amintindu-mi de Malaparte, Caftangiu (mazilitul Caftangiu) îmi spune : „Într-o dictatură totalitară (nu e pleonasm : există o diferență cumplit-modernă între o simplă dictatură militară, și alta, totalitară, care îți vrea și sufletul, și nevasta, și copiii) deci, într-o dictatură totalitară, nu e grav faptul că unul dictează și toți ceilalți se supun orbește,

ci fiindcă, între cei care se supun (pînă la nivelul celei mai mici cooperative sau primării de margine), fiecare șefuleț de acolo devine un dictator total în sfera lui de influență".

(Dacă bine-mi amintesc, Malaparte spunea : „Între modul în care Hitler tratează cu miniștri și generalii săi, și modul în care ultimul șef de grajd își mustruliește subalternii, există o perfectă, automată similitudine".)

• • •

Caftangiu e totuși nebun. L-am vizitat la ospiciu, nici nu-mi dau seama dacă m-a recunoscut. Mi-a dat o listă de „propuneri concrete", un fel de decalog al salvării publice :

— să nu mai mințim, să nu ne mai mințim ;
— să nu mai lăudăm, să nu ne mai lăudăm ;
— să nu mai furăm, să nu ne mai furăm ;
— să nu mai aplaudăm ;
— să nu ne mai închinăm la nici un portret ;
— să curățim de rele apele, pămîntul, cuvintele ;
— să iubim copacii și animalele ca pe noi înșine ;
— să dezgropăm adevărurile adevărate ;
etc...

Lista e lungă, ametesc citind-o. Dacă e să-l iau pe Caftangiu ca fiind prototipul activistului ajuns la ananghie, trebuie să admit că întreaga experiență istorică a neamului meu se rezumă la lista lucrurilor pe care *nu mai am voie* să le fac. Va trebui să vină o altă generație de capete cinstite și lucide

(Să vină de unde ? Crescută de cine ? Crezînd în ce ?) care să poată alcătui o listă a poruncilor ce trebuiesc făcute, fiindcă a cunoaşte răul nu înseamnă automat că ştim şi ce e binele. Care, nu totdeauna, e contrarul răului.

M-a încîntat să citesc, la capătul listei, următoarea poruncă, oarecum testamentară :

— să nu ne mai fie ruşine că suntem, în clipa morţii să avem dreptul să spunem : „am fost atît cît ne-ai lăsat Tu să fim !".

* * *

Enorma cantitate de diminutive din limba noastră. Activa şi intensa lor folosire, în limbajul ironic al străzii. Să fie o simplă diferenţă specifică a limbii noastre — sau e vorba de o consecinţă a unei jalnice istorii.

Ca să nu atragem atenţia „zeilor", tot ce avem, tot ce consumăm, se exprimă prin duioase şi şmechereşti diminutive : pîinică, mămăliguţă, lefşoară, maşinuţă etc. La acestea s-au adăugat : şefuleţ, catedruţă, vilişoară, tovărăşică...

Timp de multe sute de ani, spune Pompiliu Eliade, cînd veneau zapciii să ne încaseze dările, pînă şi limba se făcea mică-mică, ajutîndu-ne astfel să dovedim că trăim din nimic, că tot ce mai avem e mic, neînsemnat, fără valoare.

Contrarul diminutivării e rar şi de obicei peiorativ. Turtoi, bogătoi, purcoi, soldăţoi. Dar am auzit şi, în loc de „toată ziulica", expresia „cît e ziuloiu".

* * *

Discut cu medicul otorinolog. De cîte ori am o criză de surzenie mă caută în nas.

Zice : „vezi, ochiul şi urechea —considerate ca fiind organele unor simţuri superioare — au putut fi perfect înlocuite de aparate electronice. Roboţii văd şi aud. În schimb, mirosul, gustul şi pipăitul îşi păstrează încă taina. S-ar putea ca mirosul, de pildă, să fie doar semnul iniţial al unui dar ceva mai complicat prin care se poate comunica cu esenţele. *Să mirosim* urma îngerilor, să simţim trecerea adevărului, să adulmecăm cu nările apropierea diavolului, trădării, să luăm urma unei idei ce ne-a scăpat din vedere.

Animalele pot mirosi viitorul — noi de ce nu mai putem descoperi paşii profetului în pustiu ? Iacob s-a luptat toată noaptea cu un înger tăcut. L-a pipăit, l-a mirosit şi a strigat : este !".

• • •

Mi se face educaţie levantino-alutană :

„Locuind aici, de voie, de nevoie, cu timpul, îţi vei da singur seama că :

— e bine să-ţi procuri (sau să-ţi confecţionezi singur), pentru orice eventualitate, o naţionalitate de rezervă, o religie de rezervă, o conştiinţă de rezervă ;

— căci nu are rost să mori pentru o idee, au grijă ideile să moară în locul nostru ; după cîte am suferit, orice idee ce îţi pretinde să mai crezi în ea (după ce ai trăit doar în umbra ei) nu mai e de mult idee : este fie rege, fie tiran sau Mare Inchizitor ;

— că numai pentru *pămînt, tradiţie şi limbă* a meritat să mori, dar pămîntul l-am pierdut, tradiţia e pe moarte, iar limba a început să ne părăsească ca pe nişte curve.

• • •

O uriaşă operaţie de castrare şi transplant are loc acum, îmi spune Moşul. Suntem castraţi de dumnezeire şi ni se transplantează cutia neagră a „F"-ului. A Fricii, a Foamei, Forţei... Ne mutăm de pe ancestrala frică de Dumnezeu, pe frica de vecin, prieten, miliţian. De pe foamea de adevăr, pe foamea de mîncare, de pe speranţa în mîine, pe speranţa în pîine.

Poate că în străfunduri are loc o ruptură în ADN-ul speciei, se separă mişeii de sfinţi, victimele de călăi, oamenii Alfa de subhominienii Beta. Deocamdată nu văd decît o imensă şi confuză masă intermediară, în care mişelia se sfinţeşte şi sfinţenia se mişeleşte, din motive tactice şi strategice....

Ţăranul s-a latronizat, intelectualul e preacurvit, dăscălimea şi clerul au ajuns simpli proletari-cerşetori ai Cuvîntului.

Numai în mină mai găseşti caractere în masă. Şi nici acolo. Îmi aduc aminte de fusul orar al tatălui meu : opt ore sub pămînt, opt ore pe pămînt, opt ore (de somn) în ceruri. Drac-proletar-om, miner-cetăţean-înger...

Dumnezeu, el însuși, a avut, pe rînd, mai multe limbi „materne" : ebraica, greaca veche, latina medievală, slavona....

A încercat spaniola și germana, nu a reușit să le sfințească.

Mai nou învață rusa și engleza fără profesor. Sau limba aceea pe care Mefisto al meu o numește : „Desperanto".

Un excelent filolog local, domnul prof. C., îmi spune că țiganii, în limba lor, nu ar avea vorbele „a începe", „a sfîrși", „a trăi" : le exprimă prin perifraze. (Nu-mi vine să cred.)

Turcii vechi, îmi spune tot el, nu aveau timpul trecut și viitor în conjugare : povesteau și plănuiau totul la timpul prezent.

Pentru orice mare popor, fuga înapoi, în trecut, sau proiectarea înainte, în viitor, sunt semne de slăbiciune și decadență. Cea mai tristă și jalnică declarație ar trebui considerată asta : „Am fost mari, vom fi și mai mari". E sigur că acum suntem mici de tot.

„Dacă revoluția islamică nu va reuși — în Iran de pildă — este numai fiindcă ayatolahul respectiv a interzis trei uriașe și tipic-orientale instituții *ale prezentului viu* : cafeneaua, bîrfa și tîrguiala de bazar".

Oamenii, ca și popoarele, dealtfel, nu sunt în stare să înțeleagă decît Răul pe care ar fi ei înșiși capabili să-l săvîrșească.

A ști, a înțelege, a cunoaște, iată etapele efortului meu spre luciditate.

De la lup la cîine, prin faza tranzitorie de cîine-lup. Poate că nu suntem decît una din cele 22 de miliarde de celule ale unui biet cîine, care fusese lup cîndva, acum e doar cîine pe lanț sau dus de lesă. Am devenit o fiară liberă, îmblînzită, pusă la treabă, educată și reeducată.

Dacă e posibilă îmblînzirea și chiar dresarea artistică în circ a animalelor cele mai fioroase — cum să ne mai îndoim că și popoarele pot fi puse să facă tumbe și să umble pe sîrmă.

„Joacă ursul românesc", zice dresorul Beniuc.

* * *

Diavolul este maimuța bunului Dumnezeu. Cine a spus asta ?

Candid vede mereu draci în jurul său. A citit prea mulți ruși sau a băut prea multă votcă ? În orice caz, nu pot să nu notez observația sa cu totul originală : „dracii s-au născut din plictiseală !".

Citesc Tondrieux : *Dictionnaire de Diable et de Demonologie* și deduc : în general, dracii sînt inteligenți. Dar numai *pe profesiuni*. Repartizarea muncii, diviziunea priceperii au fost mai întîi inventate în Iad, unde fiecare drac se pricepe excelent la un singur domeniu — în rest, e „prost ca dracu".

La nemți dracii sînt culmea cinică a inteligenței, la ruși culmea ridicolă a prostiei, noi, românii, facem media și considerăm dracul ca fiind bunrăul nostru nefîrtate.

* * *

Craiova asta veche îmi apare ca un coșmar al dezordinei prin haotica urbanitate a antiurbanilor săi. Nimic nu e terminat, peste tot văd urmele acelui „lehamite" ce ne surprinde exact cînd trebuie să punem acoperișul. Finis non coronat opus, finis coronat tedium vitae.

Pe cît de neserioase și aiurea mi se par casele și străzile orașului vechi, așezat în țîfnă și cîș, pe atît de ordonată îmi apare urbanitatea transcendentală a cimitirelor. „La noi, zice Olimpia, numai morții sunt serioși !".

* * *

*„La politique c'est le coup de pistolet tiré au milieu d'un concert"**

STENDHAL

* „Politica este un foc de pistol tras în toiul unui concert".

În *De diversis diaboli tentationibus* (de Gerson) din care am transcris enormitatea : „risus (est) meretrix apostasiae" se susține că nimic nu este mai periculos decît o *devoțiune ignorantă*. Există o falsă evlavie, utilă și ușor de mimat. A distrus catolicismul, va distruge și alte religii universale. Mai ales că, în politică, starea theopatică duce la monstruozități dogmatice — stupide și absurde la unii, inchizitoriale și criminale la alții.

Diavolul, crede Candid, e prezent ori de cîte ori cineva, la o importantă ședință, începe o frază cu : „eu cred că...". Fiindcă verbul acesta se conjugă mai nou astfel : „eu cred, tu să crezi, el să creadă. Fiindcă altfel e de rău. Noi credem că voi credeți că ei mai cred...".

Idei incube și sucube. Cel care încheie un contract cu diavolul își pierde umbra. Și imaginea în oglindă. Înseamnă că Lumina l-a părăsit. Orice fel de putere este un „morsus diaboli". Un contract iscălit cu sînge și plătit în veșnicie.

* * *

Trăim totuși în mijlocul unor miracole continue, profunde. Așa precum numai la bătrînețe oamenii încep să observe cît de cumplit, de cutremurător și de înalt sublim este frumusețea copiilor, a copacilor, a cerului — tot așa și omenirea asta nenorocită, acum cînd i s-a pus cuțitul la gît, își dă seama că *Terra a fost*, a fost un miracol divin, o revelație, o teofanie.

„Christoase, Dumnezeule, miluiește-mă pe mine, păcătosul. Amin".

* * *

Nu știm ce este, în sine, focul, electricitatea, lumina, gravitatea, căldura, radiația nucleară. Nu știm ce este, de fapt, o frunză, o gîză, o celulă sau un chromosom. Habar nu avem ce este, în fond, viața, conștiința, gîndirea, visul. Avem 10 metri de intestine, habar nu avem ce se întîmplă de-a lungul lor. Nu ne cunoaștem nici pielea proprie — o știm dar nu o înțelegem, multe din limitele și funcțiile sale sunt mistere ce urmează a se developa în viitor, cîndva.

Avem un milion de arme de distrugere a Vieții și nici o definiție sau formulă a acestei vieți.

Nu meritām oare să fim bifați de pe listă, cu scîrbă și oroare ?

* * *

Tata, care ura armata, îmi spunea :

„Vine la încorporare sau la concentrare un Ion sau un Gheorghe care poate că acasă are 5 iugăre, 100 de oi, o pereche de cai — vine cu o ladă a lui, în țara lui, e tuns chilug, îmbrăcat kaki — și pe loc, orice plutonier sau sergent olttig are dreptul să-l pălmuiască, să-l înjure, să-și bată joc de el. Ceea ce pe mine mă revoltă în mod deosebit nu e faptul că în armata noastră se bate groaznic de mult și stupid — pe mine mă doare că toți Ionii și Gheorghii consideră bătaia asta ca fiind ceva firesc, drept, normal.

Cum să pronunți cuvîntul «sindicat» sau «socialism» în fața unui popor alcătuit din indivizi care acceptă bătaia și înjurătura și care se duc la moarte comandați fiind de cei care i-au bătut și înjurat ?".

* * *

Pentru noi, carpatinii, derivați etnic din munte, codru, ciobănie — pusta, bărăganele, delta ne apar ca niște halucinații, ca o rătăcire fără de nădejde, pe un tărîm al pedepsei sau damnării.

Limba domoală, grea, așezată și rară a muntenilor devine rostogolită, aspră, mînioasă, spurcată și spurcăindă. „De aici pînă la Dunăre, toată țărănimea, în loc să se roage, se pizduie" — îmi zice marele poet al liliecilor.

Pe vremuri, la Mogoșoaia, i-am spus lui Preda : „Blaga nu a putut citi pînă la capăt volumul I din *Moromeții* fiindcă *îl durea* limba folosită. Limba și mentalitatea. Zicea : ăștia nu sunt români, cred că sunt sciți, sarmați, cumani, dar români nu pot să fie".

Nu cred că se poate vorbi de o literatură de șes și de alta scrisă prin munte : dar, mai ales, istoria politică a ultimelor decenii ne obligă să facem o categorică diferență (morală, tem-

peramentală, spirituală) între *moromeți* și rumâni. Primii sunt cei care conduc fără scrupule, ceilalți se lasă conduși din cauza scrupulelor.

* * *

„*Forme și reforme*" se intitulează ultimul caiet primit de la prietenul meu Caftangiu. (Orice om care face planuri de schimbare a lumii noastre prezintă toate simptomele de mania grandoarei sau de psihoză maniaco-agresivă.)

Citez de pe prima pagină a acestui haotic caiet :

„Aș începe, întîi și întîi, cu *un cincinal al tăcerii severe*. După care am inaugura un al doilea cincinal în care, fără să ne ascultăm unii pe alții, să ne povestim totuși, tare, urbi et orbe, tot, tot, tot, — deci *un cincinal al destăinuirilor*.

Abia în al treilea, am putea reveni *la dialog* și conversație normală".

* * *

Imperiile pe cale de distrugere, după Chinezi, prezintă următoarele semne sigure :

— au prea multe legi ;
— aceste legi se bat cap în cap ;
— aceste capete sunt fără de cap ;
— dar capul nu face decît să tot emită legi ;
— prin care să fie apărat capul ;
— de prea multele legi ;
— care se bat cap în cap ;
— și obligă astfel capul să dea o nouă lege ;
— împotriva celor care înmulțesc legile ;
etc...

(După *Cartea Legilor*, epoca Tang)

* * *

Acum zece ani, Moșul îmi vorbea despre Cimex Lectularia (ploșnițe), acum trei ani despre carii, acum un an despre munca submarină a madreporelor. Mai nou — cu un gînd al său, foarte țărănesc, îmi dă că citesc o notă din ziar :

„*Termitele*. Autoritățile din Jakarta, capitala Indoneziei, sunt confruntate cu serioase probleme edilitare provocate de

termite. Pagubele materiale sînt echivalente cu 100 miliarde de rupii. Termitele nu se mai hrănesc numai cu lemne, ci au început să roadă și masele plastice, izolațiile sintetice ale cablurilor și alte materiale de construcții. După o invazie, viața unei clădiri se reduce cu 50%, iar în unele cazuri reparațiile trebuie făcute de urgență pentru a fi evitate prăbușiri, inundații sau incendii...".

— Nu înțeleg, i-am spus.

— Nu e pentru tine : e pentru nepoții noștri. Ei vor înțelege. Dar nu ne vor ierta !

* * *

După cincizeci de ani, orice om intră în agonie. Bătrînețea nu e vîrsta a III-a, ea nici nu e o vîrstă, fiind mai degrabă o antecameră, sau, mai rău, coadă tăcută la locul de veci. Prelungă anesteziere — sperăm — în vederea acelei fatale și penibile operații ce se cheamă „Marea Trecere".

„Noi vom muri pe viu, îmi spunea Sergiu Al.-George : vom muri cu ochii deschiși, lucizi, cu acea disperare pustie și absurdă a pensionarilor care nu mai știu de ce au trăit, în ce au crezut, ce lasă în urmă, și cui. Singura noastră «anesteziere» va consta în gîndul că părăsim lumea asta *fără nici un regret.* Știu că scîrba de lume nu anulează frica de moarte — ușurează însă gheara semnelor de mirare și întrebare ce nu s-au înecat încă în mîlul disperării".

* * *

Nu mai există scopuri sigure (îmi spunea așa și Napocos, pe vremuri). Iată concluzia mizeră și sublimă a vieții mele : *scopul este summa mijloacelor folosite* ca să ajungi la el. Scopul meu a fost o catedră de filosofie : pentru asta am învățat mai multe limbi, am citit, am trăit într-un anume fel, supunîndu-mi mintea și ființa unor rigori morale severe sau unor libertăți cu totul speciale. Rezultatul acestor mijloace nu e catedra (pe care nu am obținut-o niciodată), ci un fel al meu de a fi fericit în nefericire, liber în sclavie, gînditor în negîndire.

Nici statele sau națiunile nu scapă de acest adevăr : nu poți atinge scopuri înalte, luminoase, prin mijloace murdare, josnice sau criminale. La fiecare bilanț istoric pe care îl între-

prindem, cînd constatăm că nu am atins nici unul din scopurile fundamentale propuse, nu facem decît numărătoarea mijloacelor greșite pe care le-am folosit. (Asta, conform unei cărți citite prin 1944 și uitată, dar revenită acum în memorie : e vorba de *Ends and Means* de Ald. Huxley).

* * *

Despre „bucuriile simple", îmi vorbește acum Limpi : „pentru bunicii mei, chiar și pentru mine în copilărie, bucuria cea mai autentică, totală, consta în mirosul de pîine caldă ; bunicul scoțînd din stup un fagure plin și dîndu-mi să-l gust ; cositul pe rouă dimineața ; prinderea cu mîna a unui păstrăv ; dormitul pe șubă în podul cu fîn ; șușuitul laptelui muls în șiștar ; botul umed al viteilor ; strugurii mîncați cu pîine și caș...

Astăzi, fiind intrați într-o altă zodie, bucuriile simple sunt cu totul altele : mă bucur că am procurat cartofi, că am făcut rost de insecticide, că mai am gumilastic pentru chiloții tăi ; mă bucur că avem slănină și parizer pe două zile, că am găsit pîine hypoglucidă și, în sfîrșit, zaharină ; mă bucur mai ales că tu, poate, prin sora ta, cu care te vei întîlni la premiera din Oradea (cu *Arca*...), vei face rost de cele două kilograme de telemea pe care, zicea ea, le are promise de un cioban, care e milionar, dar se va ține de cuvînt și își va vinde brînza fără de care e vai de diabetul tău...".

* * *

Experiența scrisului, cu toate implicațiile sale epistemologice și metafizice, mă îndeamnă tot mai insistent și categoric să adaug *Cuvîntul* la cele patru elemente heraclitiene : aerul, apa, focul, pămîntul și cuvîntul. Pămîntul și cuvîntul, alături, nu fiindcă rimează, ci fiindcă se înrudesc. Cuvîntul poate înlocui pămîntul, pămîntul poate suplini cuvîntul, dar fiecare devine, în loc de „ceva", „întru-ceva", doar dacă se alătură și se contopesc.

Dar poate că celor patru elemente heraclitiene le putem așeza în față (ca oglindire de sus sau oglindire ascunsă) alte patru stihii : dragostea, cuvîntul, adevărul, libertatea. (Socialism catolic ?). Cuvîntul în locul apei.

Bunica mea, Maria Ursu, avea o incantație bizară : mă ridica spre soare și striga : „Puia Gaia, Puia Gaia !". Mult timp am crezut că „Gaia" e o pasăre din basme, mult mai tîrziu am înțeles că „Gaia", la grecii vechi, însemna pămîntul. Bunica mea mă arăta soarelui, pe mine, fiul pămîntului. Puia Gaia.

Pythagora, Platon, Plotin, Christos... au fost fiii Logosului. Numai cînd scriu îndrăznesc să sper că Gaia din mine se apropie un pic de Cuvînt și acesta de Logos.

* * *

De cînd citesc Istorie, de cînd trăiesc în și pentru Istorie, tot mai mult mă conving că Spațiul nu e decît un bastard, o eroare a Timpului. Un păcat rezultat în urma unei căderi mitice.

Timpul e creator de cultură, spațiul a creat doar civilizații. Timpul e taina esențelor, muma tuturor numenelor, spațiul e doar Tatăl fenomenalului, a ceea ce este așa cum este.

Există popoare ale Timpului (Egiptenii, Chinezii, Indienii, Incașii), popoare de tranziție (Elada, Creștinismul, Europa) și popoare ale Spațiului (Hunii, Arabii, Rușii).

Curios, noi românii suntem legați *de peisaj* (nu de spațiu), avem oroare de expansiune, de străinătate, pentru noi Spațiul e Anotimp, ana-timp, răstimp. (Timpul fiind de nobilă origine latină.) Vremea (de origine slavonă) e o unitate minoră, legată de climă, de accidentele meteorologice. Vremurile înseamnă climă istorică, vremuiala nu e decît un accident exterior al vremelniciei. Vremea e subalterna timpului, fiind adevăratul frate al spațiului.

* * *

Heraclit — nu cel din Efes, ci cel din Craiovița — ar spune : „Nu te scalzi de două ori în aceeași... sărăcie". Sărăcia este — dar și devine, revenind, mereu și mereu, cu o fantezie de-a dreptul dialectică. Săgeata și Achile cel iute (Zenon) nu vor ajunge din urmă broasca țestoasă : visez eleat o lozincă a secolului XXI care să sune astfel : „fă tot posibilul să te ajungi pe tine însuți, din urmă !".

Omenirea evoluează spre începuturile ei, spre acel „apeiron" care nu mai înseamnă infinit — ci haos, indeterminabil, anteînceput.

Trebuie să-i recitesc pe Kierkegaard și Jaspers spre a-mi preciza limitele și diferențele dintre noțiunile : a viețui, a trăi, a fi, a exista, acum că etapele grijă, sfîșiere, fragilitate, eșec, ratare au fost copios depășite în timpul războiului și mai ales după aceea.

Suntem obligați să privim moartea în față și să admitem că există ceva ce e mai grav și mai tragic decît moartea : și anume, *pieirea*.

Fiindcă, din păcate, o țară piere. Nu moare. Și un popor piere chiar cînd e omorît. O cultură moare sau piere — dar ea poate oricînd să reînvie sau să se renască. Dar un popor și o țară care a pierit (pierirea fiind „moartea rea"), ca și hitiții, moabiții, canaaneenii, nu mai pot renaște niciodată.

(Israelul e un paradox : ca țară, a pierit de mai multe ori ; ca popor, niciodată. Un popor care caută să-și reînvie țara pierdută și pierită — e unic. Nici nu sunt sigur că pînă la urmă vor reuși. Călătoria asta între Talmud și rachetele „Stingel" mi se pare or genială, or absurdă.)

* * *

Am citit Apologia lui Socrate cînd aveam douăzeci de ani : m-a plictisit, nu am înțeles mai nimic, nu m-a mișcat deloc. L-am recitit azi, 12.X.1983, și sunt cutremurat. (Totul trebuie recitit după 50 de ani : mintea cea de pe urmă fiind adevărata minte a omului matur. Viața nu e decît o lungă școală primară în care învățăm băbește azbuchiile vieții pentru ca la bătrînețe să putem citi cuvintele „moarte", „transcendență", „lumină".)

Sunt cutremurat mai ales la gîndul că această *Apologie* rezumă, la esență, întreaga mea experiență de pușcărie, otravă, moarte, ea fiind adevărata litanie a anilor de celular sau lagăr.

Tocmai de aceea, citind acum despre virtute, ca un balcanic neamț ce mă aflu în exilul din Craiova — din străfundul pușcăriei mele pe viață, de lîngă paharul cu otrava-cucută ce o am în permanență pe masă (corabia din Delos se întoarce în fiecare seară) — prin răsucire și însucire a minții mele, îi spun prietenului și discipolului meu Ehecrate : „să te ferești de cei care nu beau deloc : fiindcă or sunt bolnavi, or vicioși, or lipsiți de umor. Să te ferești de cei care nu se plictisesc niciodată — fiindcă sunt cu siguranță tirani, îngîmfați, călăi. Să te ferești

mai ales de cei care nu îți recunosc dreptul la timpul liber, la lene și indiferență, fiindcă aceia nu știu ce e visul, singurătatea, melancolia amurgului fără fruct".

* * *

Forma cea mai copilărească a Prostiei ar fi cruzimea. Fiindcă celelalte forme, mai mature și mai complexe — cum ar fi : suficiența, îngîmfarea, nevoia de lingușitori, alaiul și uluiala, foamea după dragostea mulțimilor sau subalternilor, setea de decorații și distincții, pohta de a ordona, nepohta de a mai asculta vreo altă părere etc. — sunt incomparabil mai nocive decît simpla cruzime, adică plăcerea animalică de a bate, ucide, urmări și ancheta.

Într-o epocă total antisocratică, singurii și ultimii care aplică *maieutica* (metoda de obținere a „adevărului" prin întrebări succesiv inductive) nu au mai rămas decît... anchetatorii și procurorii. Ei pot să scoată din oricine, orice, oricînd, chiar și urletul modern și contemporan după cupa de cucută salvatoare.

* * *

Ars bene moriendi. „Cunosc, îmi spune Poetul, o mie de idei care te îndeamnă la moarte ; și nici una care să merite să trăiești pentru ea".

Tindem spre sinucidere (vezi Cioran : *Histoire et Utopie*) fiindcă am ajuns în faza în care obsesia (sau nevoia) de a visa, de a spera, de a crede se transformă în coșmar, halucinație, schizofrenie. Prin istorica întîlnire a mitului „epocii de aur" cu utopia „viitorului de aur" s-au creat toate premizele unui apocalips de tip nou, ale cărui trompete însă, în loc să anunțe în mod sincer și răspicat sfîrșitul Lumii (sau măcar a lumii noastre), aceste neobosite și cretine trompete nu fac decît să ne anunțe nașterea unui veac nou, extraordinar, din aur aurit. Sfîrșitul de lume se confundă cu viitorul de aur, în fața vechiului apocalips puteam să mă îngrozesc, în fața noului apocalips nu am dreptul decît la aplaudare și entuziasm neobosit.

* * *

„*Cînd vei fi supărat* pe cineva — mă sfătuia pe vremuri înțeleptul Napocos — (deși pe atunci așteptam lupul în fața

catedralei din Genopolis) să știi că e bine să folosești aceste trei faze succesive de imprecații :

1. „De azi — îi vei spune celui care te-a supărat — nu îți mai salut decît umbra".

2. „Te trec, de azi, definitiv în rîndul obiectelor".

3. „Refuz să vin martor al apărării la judecata ta de apoi".

Ultima amenințare e de fapt un blestem. Bumerang. Mi-a fost frică să-l folosesc vreodată. L-am gîndit însă deseori. S-ar putea ca în ceruri procedura juridică să fie total diferită decît ne închipuim noi. Și nu e deloc exclus, din cauza confuziei cosmice care s-a instalat în univers, ca în clipa în care va apărea completul de judecată, să zăresc pe masa procurorilor mei de totdeauna vechiul meu dosar penal, același pentru care am pătimit și în viața asta de aici.

* * *

Cine ar fi crezut, Doamne, că voi ajunge, la bătrînețe, să citesc cu mare plăcere *Convorbirile cu Goethe* ale acestui angelic Eckermann pe care totdeauna l-am clasat ca fiind prototipul gumilăstic al lingușitorului, trăind din firimiturile geniului adorat.

Acum însă o găsesc exotică, cerească, fantastică viața acestui geniu oficial, a acestui gigant al spiritului teluric, pus pe treabă nemțește, nesperiat de nimeni și nimic.

„Vezi, zice Goethe, cercul acesta de oameni minunați cu care ai acum relații agreabile, e ceea ce eu numesc Patrie și unde te întorci totdeauna cu plăcere...".

Sublim. Patria e locul unde te întorci cu plăcere. Nu locul de unde vrei să pleci, nici locul unde trebuie să stai cu scîrbă. Cîțiva prieteni, un orășel, un teatru, mese opulente și nesfîrșite discuții despre Artă, filosofie, științe. Nici o urmă de naționalism, intoleranță religioasă sau rasială. Nici o urmă de urît sau frică de ceva. Nici un fel de moarte. Arcadia.

* * *

În război, întîi îți piere trupul. Dar în pacea asta rece de acum, trupul, ca aparență, ca ambalaj, se menține : sub el, amărunțit, în lungi etape, îți este stîlcit Spiritul, Sufletul, Ființa. Încet, încet, înspre afară, se șterge lucirea din privire, armonia din gesturi, expresivitatea umană a feței.

Numai copiii — și nici ei toți — pînă a se duce la școală, mai sunt frumoși și puri. Din prima zi, după primul imn sub portret, începe stîlcirea. Dinlăuntru în afară.

„Există, îmi spune Limpi, un instinct de conservare a Ființei, mult mai grav și mai puternic decît orice alt instinct de conservare (a vieții, a speciei) : tot mai numeroși sunt copiii care, din instinct, țipă : «nu vreau să ajung mare ! Vreau să rămîn copil»".

(Mamă, ție îți datorez că la 64 de ani eu mă simt tot copil. Copilul tău, copilul lumii, idiotul copil al istoriei acesteia bătrîne și zaharisite.)

* * *

Trăim în plină comedie, comedia asta e tot ce poate fi mai trist și mai tragic în lume. Istoria tinde spre propria groapă, personalitățile ei ajung propriile caricaturi, idealurile devin propriile lor haznale. Difficile est satiram non vivere. Filosofia a fost preluată de funcționarii din agitație, politica o fac papagalii de la Primărie (de la primăria Primarului, să fim bine înțeleși), destinul lumii depinde de cîțiva economiști și militari, cinici și limitați. Mîncăm absurd cu pîine — doar că, pentru pîine, stăm la coadă cu cartelele în mîini, pe cînd din absurd avem uriașe stocuri supranormative, suficiente pentru cîteva decenii de acum înainte ; tot ce a fost real a devenit și suprareal și subreal — iar ceea ce ar fi rațional (logic, moral, salvator) nu mai apare decît în vise, în cărțile uitate sau în subtextul unor rugăciuni ilicite.

(Sfîrșitul părții I)

Iarna doi:

1984—1985

„*Cum a fost posibil un Hitler?*“ — constituie întrebarea obsesivă, culpabilă, a tuturor nemților ieșiți vii din delir. Chiar și a treia generație de după război pare marcată de acest arhetipal complex de vinovăție istorică (nu numai istorică : ci și morală, teologică, metafizică). Sentimentul de culpă se arată prin frică, prudență, impusă miopie din care, precum un corolar de compensație sau răzbunare, apar la cei maturi și lucizi o severă disciplină în muncă și viață, la cei prea tineri și nevrozați, o histerică ură... împotriva americanilor eliberatori. Citesc într-un studiu al istoricului Gollo Mann : „Frica, de tip Brandt, se naște prin inconștienta ucidere cotidiană a tiranului, ca mit“.

Din păcate, sub dărîmăturile orașelor germane au pierit și acele rare borcane faustice cu esențe spirituale, unice : filosofia, muzica, reforma, ethosul...

Nemții de azi nu sunt decît supraviețuitorii ce subexistă supraeconomic într-o Europă în care, peste capul lor, vechii dușmani continuă să se amețească citind pe Hegel, Marx, Nietzsche...

* * *

Va veni ziua în care, asemeni chinezilor, vom declara ca „sfînt“ orice om cinstit. Atît de rar va fi el — și atît de greu va fi să rămîie nepătat, (la noi s-a născut un cuvînt scabros : nemînjit) încît un asemenea exemplar va echivala cu un adevărat miracol.

Îmi place, la Mao, această cosmogonică definiție : „Tot comunismul este un OU uriaș din care se va naște o lume nouă“.

Mă întreb :

— cine e cloşca ? (Diavolul sau bunul Dumnezeu ?)

— cine a ouăt acest ou ?

— de unde ştim că ceea ce va ieşi din el va fi nou ?

Ştiinţa, Artele — şi mai nou, politica — îmi spune Napocos (căruia noi îi spuneam Tao) nu sunt decît diferite moduri de a ne distrage de la esenţial : *sfîntul* este cel ce nu se abate din calea ştiută, este cel ce rămîne drept cînd toţi se pleacă, este cel ce gîndeşte lucid în timp ce întregul său popor e cuprins de spaimă şi turbare.

* * *

Îmi spune Mefisto (poreclă a unui personaj tragic şi ridicol din romanul meu neterminat, *Lupul şi Catedrala)* :

„Părem a fi uitaţi sub mîl, într-o mlaştină. Cînd mă apucă disperarea văzînd curul întors al lumii faţă de suferinţele anonime şi mute din întuneric, mă gîndesc, cu ochii închişi, la imensitatea halucinantă a portretelor din sutele de kilometri de galerii ale muzeelor lumii. Milioane de figuri ale unor oameni ce nu mai sunt, avînd o privire blîndă, îngheţată, egală, dintr-o veşnicie înfiorantă, privesc nepăsători, prin noi, dincolo de noi, indiferenţi faţă de prezenţa noastră. Privesc şi pe întuneric, privesc şi cînd nimeni nu-i mai vede, privesc chiar şi după ce rama a putrezit, pînza s-a şters şi muzeul a fost dărîmat.

Timpul acvatic al muzeelor, timpul mumă al veşniciei. Zîmbetele, severitatea, melancolia sau bucuria, ochii aceia, prinşi şi surprinşi, ca acea albină înveşnicită în transparenţa de aur a unui chihlimbar".

* * *

„*Cînd rîdem cu gura mare,* îmi spune Profesorul, la teatru, şedinţe sau petreceri, ne despărţim de trecut : cînd rîdem, pe ascuns, la colţuri de stradă, în bucătărie sau în cercuri tot mai strîmte de amici, ne despărţim de viitor. Cînd nu ne mai vine deloc să rîdem, cînd rîsul doare şi e un chin, cînd simţim că fiecare din noi, prin tot ce facem, întreaga istorie chiar, *a ajuns de rîsul lumii,* atunci nu ne mai despărţim nici de trecut şi nici de viitor : ne despărţim de speranţă şi dragoste, în aşteptarea sfîrşitului".

Dar noi, românii, nu cunoaștem disperarea : *ținem morțiș la viață*.

La noi, „rîs-cu-plînsul", ca și expresia „să mori de rîs", ar trebui studiate mai atent. Cred că ele s-au născut în acei secoli în care, deodată, ne-am dat seama că Hunii nu mai pleacă și că Păcală cu al său fluier materialist-istoric este adevăratul profet al neamului nostru plin de umor și veselie.

* * *

Recitindu-l, în fugă, pe Leibniz, și, din motive riguros științifice, logic-obiective, sunt nevoit să recunosc că lumea aceasta este într-adevăr cea mai perfectă din lumile posibile... Dacă o imaginăm, însă, *fără Om, fără Istorie, fără ideologii.*

De altfel, cred, această specie ucigașă și sinucigașă va trebui să fie eliminată. Omul va dispare așa cum au dispărut, de pildă, reptilele uriașe. După 10 milioane de ani, echilibrul lumii se va reface, monadele se vor curăți de rahat și progres, totul va reintra în armonia divină a începuturilor.

Dacă analizăm (citindu-l atent pe Mircea Eliade) miturile fundamentale, observăm că, alături de ideea unei continue și multiforme Geneze, are loc regulat și o succesiune de *Căderi* : căderea în păcat, izgonirea din rai, căderea în ispită, căderea în idolatrie, căderea în cruzime.

Monada cunoaște o carieră de iluminare dar și un drum ce coboară spre întunecare și nimicire. Căderea nu înseamnă sfîrșit, ci numai compromiterea și călcarea unui contract sau act de naștere : după orice cădere trebuie să urmeze o pocăință, un miserere total, ca apoi să poată avea loc o nouă geneză. Numai că, de astă dată, mi se pare, procesul de degradare și întunecare a monadelor nu se poate opri : ieșim din mit și, prin sfîrșitul unei lumi, devenim materie primă pentru continua geneză a lumilor posibile.

* * *

Candid îi mărturisește Olimpiei : „Eu mi-am povestit viața de atîtea ori — trebuind de fiecare dată să mint puțin — încît acum nu mai știu nici eu care e adevărul. Pentru mine, viața nu e, nu mai poate fi deloc aceea pe care am trăit-o de fapt — ci aceea pe care am visat-o, am gîndit-o, am creat-o eu. Și această

viață nu tinde spre adevăr și istorie, ci spre poveste, mit sau *literatură*.

Dorm într-un subsol pe un «strujac» austro-ungar, citesc în latinește pe sfîntul Augustin — dar mă visez, fie șlefuitor de diamante la Amsterdam, fie corsar maronit în slujba și a Veneției, și a Padișahului... Visînd la aceste deșertăciuni, uit realitatea prea realistă a prezentului, evadez de sub semnul radical sau integrală și, liber, devin vesel, suficient de idiot ca să pot cînta cu ironie : «Popor al lui Traian, pe falnicii Carpați»...".

* * *

„*Există deja o limbă internațională* — mă asigură Alfons Lupu, fostul președinte al Culturii din Isarlîk (are depuse actele de plecare în Israel) : ca structură, logică, semnificație. Chiar dacă unor filologi critici ea apare doar ca un simplu limbaj, o convențională înșiruire de locuri comune avînd ca scop nu spunerea adevărului ci escamotarea sa, tactică și strategică. E vorba de limba ședințelor, a articolelor de fond, limba noastră politică. Dacă am scrie-o cu ideograme, ne-am da seama că din China pînă în Cuba, se «vorbește» aceeași limbă. Esperanto sau Desperanto, nu are nici o importanță. Limba popoarelor ce sunt în plin marș revoluționar desparte, ca un ic, limba literară (a cărturarilor de formație clasică) de limba țărănească a poporului de jos.

Că este vorba de o limbă nouă, se vede mai ales cînd asistăm, pe de o parte, la chinul cu care o vorbesc oamenii simpli — și dezinvoltura protocolar-licheleasică prin care răsună ea (ca o poezie învățată și repetată de mii de ori) în gura unor intelectuali, tovarăși de drum, trăncănitori din oficiu".

* * *

Bunul meu prieten și binefăcător, doctorul Petrică-Sandu, îmi vorbește de un caz ciudat. Un bolnav căruia ochii nu-i mai disting decît contrastele alb-negru. Toate culorile au dispărut : poate că le percepe la nivelul retinei, dar ele, la creier, nu-i ajung decît ca imagini de film în alb și negru. Paralel cu această stranie decolorizare, bolnavul uită verbele, adjectivele, prepozițiile și conjuncțiile. Vorbește folosind numai și numai substantive. Din cînd în cînd începe să urle : „de ce ? de ce ?" — iar

cînd intră într-o criză mai lungă de depresiune, nu spune decît atît : „Căcat !“.

Nu rîde și nu zîmbește decît în somn. E mereu flămînd, nu vrea să-și vadă părinții și nici colegii, nu suportă pijamalele în dungi.

* * *

Un meci de rugby, văzut cu încetinitorul, mi se pare un dans superb, în contrast total cu senzația de grămadă și haos pe care mi-o dă jocul în sine.

Ce ar fi să ne vedem, cu încetinitorul, suferința continuă ? Am exclama : „asta e Istoria !“

Cred că e invers : suferința nu este decît istoria văzută cu încetinitorul. Trăită cu încetinitorul. Înțeleasă cu încetinitorul. (Scrierea de cronici și de literatură nu poate fi decît o formă de a percepe în ralenti o realitate ce se mișcă și are loc în cu totul alte forme de dinamică și schimbare decît ne apar ele atunci cînd le gîndim sau mai ales cînd le transformăm în poveste sau imagine.)

Diferența între rugbyul real și cel văzut cu încetinitorul este asemenea diferenței între cei care stau în tribune și privesc și cei care se luptă într-un circ roman : între cei care văd și se amuză și cei care îndură și mor în arena unde are loc jertfa celor învinși.

* * *

Profesorul pensionar, foarte abătut, mi se plînge (în șoaptă) la o coadă, la aprozar : „Liceele de elită au ajuns licee ale elitelor, selecția e o antiselecție, tot ce se învață nu e decît o simplă suprasolicitare a memoriei : inteligența, raționea și imaginația au dispărut și din metodică și din didactica de catedră. Profesorul a ajuns un simplu agent al controlului de stat : transmite elevilor frica, duplicitatea, semidocția și imoralitatea prin chiul și hoție.

Ideile generale au murit, facem «limbi» fără limbă, gîndim fără logică, cunoaștem și ne cunoaștem fără morală, drept, psihologie.

Adevărata știință, filosofia, disciplinele culturii, se fac (dacă se mai fac ?) pe ascuns, în timpul „liber“. Toată speranța în

viitor a neamului nostru depinde de eventualii *autodidacți* care, pe ascuns, liber, citesc și învață din alfabetul elementar al condiției umane".

* * *

Niciodată, în istorie, discrepanța între ceea ce s-a vrut a se face și ceea ce s-a făcut de fapt, nu a fost mai uriașă (și fără de soluție) ca astăzi.

Moșul îmi spune : „Noi, românii, — de pildă — nu eram deloc copți pentru ideea de revoluție. Chiar dacă ar mai fi trecut două sute de ani, noi niciodată, de la noi putere, nu ne-am fi atins de soluția asta care se cheamă revoluție. Ea a picat pe capul nostru ca o pleașcă străină, ca o mare nenorocire de sus, exact în faza în care în conștiința noastră socială se fixau categoriile democratice legate de proprietate, dreptate și egalitate de șanse. Iar mai tîrziu, cînd am ajuns cu greu și după cumplite jertfe să o înțelegem și chiar să credem în ea (anii 1960—1970), ca o blestemată batjocură, a devenit evident pînă și pentru cel mai prost acar sau ministru, din republică sau imperiu, că acest uriaș experiment istoric este un imens eșec, o tragică eroare".

* * *

Unul din cei mai lucizi ticăloși, Tutilă II, îmi spune :

„E adevărat, la noi, oltenii, defectele ar fi calități și calitățile ar fi defecte... Suntem atît de buni practicieni ai lucidei noastre ticăloșii, încît, dacă i-ar veni cuiva ideea să ne racleze, să ne ex-opereze aceste defecte, am rămîne goliți mai rău decît mumiile egiptene !".

Dar, îmi vine să adaug eu, acest pachet de rele constituie probabil doar Răul prin care facem față Mai-Răului. „Mă uitam strîmb la directorul meu, îmi spune un brav muncitor de la o fabrică nerentabilă, cît timp mă mințea pe mine ; dar mă uit mai nou cu admirație la el, fiindcă e dat dracului și știe cum trebuiesc înșelați și mințiți cei din Minister, ca eu și tovarășii mei să putem să încasăm măcar 75% din salarii !".

Acest Martin Luther, arzînd pătimaș, imaginînd un Dumnezeu „mai teribil decît diavolul", căruia, prin vocație, îi place să ne tortureze, îmi place enorm. Toată viața lui îmi apare ca o continuă luptă cu acest diavol pe care „îl purtam agățat de gîtul meu", încît e normal să se întrebe (cum o făceam și noi, în fiecare zi, în pușcărie) „dacă nu cumva diavolul ar fi însuși Dumnezeu ! ?".

Nu cumva, îmi zic, trăim o subjacentă „tulburare a apelor", o febră de nouă Reformă ce ne intră pe ușa din dos, tocmai prin acceptarea și suportarea pînă la chin și damnare a diavolului ce ne atîrnă de gît și a infernului pe care ni-l construim din rebuturile ideologice ale secolului XIX ?

(Port pe cap o tichie batjocoritoare — nu de bufon regal, ceea ce m-ar încînta — ci de eretic dus la ardere pe rug. Pe tichie, în afară — ca și pe mănăstirile noastre — sunt desenați, cu tuș negru, demonii ce vor arde odată cu mine și cărțile mele.)

* * *

Unii savanți americani — citesc într-un Reader Digest — susțin că balenele care eșuează pe plajele din Florida o fac din cauză că, printr-un accident, și-au pierdut simțul de orientare : în ureche le intră o ploșniță (cimex) minusculă, de apă, aceasta le strică „radarul" și, fatalmente, le împinge spre sinucidere.

Amănuntul cel mai îngrozitor în această foarte plauzibilă supoziție constă în amănuntul că numai șeful turmei de balene e pișcat de ploșniță. El își pierde bunul simț de orientare, luînd-o spre moarte. Turma îl urmează, din motive de instinct, fidelitate, disciplină.

* * *

Nu suntem suficient de creștini spre a ne putea îndrăgosti — ca rușii, de pildă — de suferință și jertfă. Urme trainice și sănătoase de păgînism ne îndeamnă — din fericire — să ne iubim plăcerile mărunte, viața așa cum este, mulțumindu-ne cu bucuriile și tristețile lesnicioase.

Actorul, pensionat de curînd, („jignit în Ființa sa") este de părere că așa cum a dispărut *duelul,* ca mijloc de a rezolva diferendele de onoare, va dispare cuvîntul și *dialogul,* ca mijloc de a dezbate diferențele de opinie.

„De altfel, argumentează el, trăgîndu-mă furios de revere, nu ai observat ? Noi, românii, spunem «părere» la «opinie». Or, «părere» vine de la «a părea», un fel de iluzie, de vis, de moft relativ și trecător. Dialogul se face în doi, pricepi ! ? Și acest fatal «în doi», la noi a dat naștere la două verbe ce se confundă adeseori : «a îndoi» și «a te îndoi».

Îndoiala și îndoirea fiind antagoniste, dialogul va pieri odată cu în-doiala. Prin îndoire".

* * *

„*Uniunea Sovietică,* îmi spune Moșul, mimînd o ironică seriozitate științifică, și-a luat pe umeri foarte multe și frumoase sarcini, una mai grea decît cealaltă. Dar dintre acestea, cea mai afurisită și terîbil de dificilă este aceea de a educa — cu răbdare, în lungi etape — pe Americani, de a le da sentimentul de mare putere, de a-i învăța politică, diplomație, tactică și strategie. Excelenți pedagogi, geniali circari, obișnuiți cu metodica predării puterii chiar și față de idioți sau semidocți, pînă la urmă se pare că rușii au reușit. Americanii încep să umble în picioare, să vadă mai departe, să gîndească cu propriul cap. Ceea ce însă nu vor reuși niciodată dascălii moscoviți este să îi convingă pe acești fermieri «vînzători de arme și cravate» că o mare putere trebuie să fie absurd dogmatică în timp de pace și absurd agresivă în diplomație și în război".

* * *

Soma — Sema : trupul ca o închisoare a sufletului.

Oare ar fi posibilă o știință a închisorii, a stării de închis, a legilor ce se nasc și se impun celor ce stau după tot felul de gratii ? O „claustrologie" sau „Sematică", chiar dacă începe după o criminală aventură politico-penală, în celulă, lagăr sau colonie de muncă forțată, ea nu poate fi concepută decît ca o

foarte severă și specifică deontologie, avînd grave legături cu morala și metafizica. Deținutul politic — oriunde ar fi închis — nu este decît pionierul simbolic al unei lumi ce alunecă tot mai mult spre împușcărîere generală, multilaterală, multinațională.

(Nu-mi cunosc, nici după cincisprezece ani, vecinii de pe scara blocului meu : mă și mir că nu am simțit pînă acum nevoia să intru în legătură cu ei, bătînd morse-ul Gherla în calorifere. Dar, adevărul este că la Gherla sau Jilava simțeam nevoia să comunic și să mă împrietenesc cu cît mai mulți colegi interesanți, pe cînd aici, „în libertate", mă feresc prudent pînă și de instalator sau de cititorii de contor.)

* * *

Știința explică o mulțime de lucruri și fenomene pe care nu le cunoaște, analizează și măsoară o mulțime de cantități și calități pe care nu le înțelege, controlează o mulțime de energii ce îi sunt total străine și adverse — și ajunge astfel *să știe și să posede* infinit mai multe cunoștințe decît cunoaște și înțelege de fapt.

Toată civilizația noastră este consecința unui *cosmic tupeu* epistemologic : cunoaștem doar două trei litere din alfabetul ontic, dar avem gata rugurile toate pe care vom arde întreaga geneză.

* * *

Toate comediile moderne — ca satire existențialiste — derivă din fabula clasică : părinții teatrului modern nu mai sunt marii comediografi antici, ci marii fabuliști : Esop, Lafontaine, Crîlov. (*Lupul și Mielul*, de pildă, mi se pare un arhetip de veșnică și tristă comedie din ce în ce mai actuală și mai internaționalistă.)

I-am spus prietenului meu, Criticul de teatru, ideea asta cu derivarea din fabulă a comediei. A rămas pe gînduri. „Ar exista astfel, îmi spune, două faze : prima, să-i zicem caragialeiană, în care — luînd la întîmplare o fabulă stupidă — broasca, vrînd să ajungă bou, se tot umblă, se tot umflă — după care, în faza a doua, ar urma surpriza că broasca ajunge cît un bou, ajunge chiar Bou, dar de crăpat nu crapă...".

E de datoria generației viitoare, gîndesc eu, să vadă ce fabulă va urma, adică ce va face cu Boul cînd acesta va vrea să ajungă Dumnezeu ! ?

Dintre cele aproape o sută de definiții ale Rîsului (excelentă în acest sens mi s-a părut „Comicologia" lui Marian Popa dar nu ca punct de vedere, ci ca o înșirare inteligentă a aproape tuturor părerilor cunoscute) cea mai sugestivă, cea mai actuală, cea mai apropiată de gîndul meu, mi s-a părut a fi definiția lui Kant, din *Critica puterii de judecată*:

„Rîsul este un afect ce derivă" „aus des plötzlichen Verwandlung einer gespannten Erwartung in Nichts" (dintr-o bruscă trecere a unei încordate așteptări înspre nimic). Deci, așteptare, speranță, iluzie, urmată de o bruscă totală dezamăgire. Sfîrșitul acestui secol XX mi se pare plin de dezamăgiți și dezamăgiri — dacă lumea nu rîde în hohote e numai fiindcă dezumflarea speranțelor a avut loc lent, în lungi etape, numai proștii au fost și au rămas surprinși.

Eu aș merge un pas mai departe și aș spune: „rîsul nu e decît reacția psicho-fizică la *orice cădere sau re-cădere* în poziția umilă de biată ființă neputincioasă care încearcă degeaba să...".

Zîmbetul copiilor, al fecioarelor, al martirilor, al marilor portrete etc. este o taină, stare de grație. O mini-revelație theofanică sau paradisiacă.

Nu derivă și nu premerge rîsul. (Sub-rîs: sous-rire.) Zîmbetul diplomaților, al politicienilor, al șefilor de tot felul, zîmbetul „de serviciu", cel mandarinal sau episcopal, e cu totul altceva. Chinezii vechi considerau rîsul ca fiind un act barbar de necivilitate, nu rîdeau decît de lucruri inferioare, în locuri și situații inferioare, doar la bucătărie sau în cercul foarte intim al concubinelor și curtezanelor. Indienii, care nu cunoșteau rîsul, au stabilit totuși protocolar diferitele „grade" de rîs:

1. Surîsul mic (doar genele se ridică)
2. Hasita (se arată dinții)
3. Ougahasita (rîsul cu lacrimă)
4. Atihasita (rîsul cu mîinile pe burtă)

Rîsul „politic", oficial, se pare că este un simplu zîmbet „hasita": *se arată dinții*. Sufletul e absent.

Păcală, astăzi, nu mai poate fi considerat o simplă succesiune de snoave populare. Mai multe elemente din acest ciclu mă îndeamnă să văd în Păcală un mit tragic esențial. Întîi : totul e legat de cosmologie, de geneză. Dumnezeu e obosit, leneș. Se lasă tămîiat. Alt element mitic : Păcală primește în dar un fluier fermecat. Prin acest fluier divin el distruge rîzînd tot ce întîlnește : frați, popă, nevastă, copil, animale, întregul sat. Al treilea element : mereu revine în poveste tema unui „pariu diavolesc" : „dacă te superi, îți tai o bucată de piele din spate !".

Cred că — în bună tradiție bogumilică — Păcală nu e decît un mit al anti-genezei : *el reprezintă prostia omenească* drept factor de distrugere a Creațiunii. Nici urmă de vreo răzbunare : doar șiretenie în sine, pohta de a distruge păcălind fără să poată fi luat la răspundere.

Blaga avea oroare de acest mit, „e un coșmar diavolesc, nu are nimic comun cu Buhoglindă sau Simplicissimus. Păcală e un simili-demon, în veselă desfășurare, în timp ce Dumnezeu doarme tămîiat".

* * *

Ca să ajungă la rîs, acest savant solemn și prețios care ar fi Adrian Marino (cred că nici eu nu aș putea să-l fac să rîdă chiar dacă l-aș imita într-un moment de bună inspirație bufonică) stabilește cîteva foarte interesante „metode" :

— folosirea contrastului descendent
— a surprizei maxime
— nenocivitatea garantată
— detașarea
— dialectica simpatie-antipatie, folosită demagogic, în sensul : „comicul e un aliat al celor de jos, un atlet ispășitor al umilințelor și exploatării".

Cred că toate aceste „faze" aparțin veacurilor trecute. După tot ce a urmat după cel de-al doilea război mondial, trebuie să îi dăm dreptate lui André Maurois care spune : „Fiecare popor rîde de ceea ce se teme mai mult".

* * *

Gogol știa să se autocenzureze și să se ascundă. El spune cu rusească bonomie : „Rîsul e bun, e cinstit, el ne-a fost dat

anume, nu ca să rîdem de alţii, ci de noi înşine". Perfect. Există teorii care susţin că opus Sublimului, nu ar fi Graţiosul, Frumosul sau Monstruosul : ci Comicul (cu toate variantele sale : caricatura, urîtul, hidosul, ridicolul, penibilul, caraghiosul etc.). „Das Lächerliche" nu ar fi, aşadar, decît *sublimul negativ* al oricărei puteri incapabile de a se vedea în oglindă.

Şi ajungem astfel tot la Prostie. Paul Zarifopol (în *Valoarea Rîsului*, 1930) zice clar : „rîsul are de-a face numai cu prostia energetică şi activă : în anumite momente din istoria unei colectivităţi, prostia poate monopoliza seriozitatea — iar Rîsul demască această deghizare".

Păcală... Haplea... Bulă.

* * *

Nu îmi place cuvîntul Prost-Prostie. E prea ţărănesc — şi la ora asta nu prostia rurală e cea care ne doare mai mult. Aş evoca pe patronul meu — şi al acestor caiete — pe Dezideriu Erasm, şi aş folosi cuvîntul mai echilibrat şi mai decent (intermediar între Prostie şi Nebunie), *Sminteală*.

Cauzele smintelii, susţine Erasmus în *Laus Stultitiae*, ar fi : eroarea, amnezia, ignoranţa. Ele sunt şi cauze şi mijloace în acelaşi timp.

Eroarea, amnezia, ignoranţa : superb.

* * *

Utopia nu devine kitsch filosofic după lectură (aceasta poate fi sublimă). Grotescul şi mai ales tragicul kitsch al oricărui vis utopic apare în clipa în care acesta intră pe mîna oratorilor, demagogilor, miliţiei.

Nu pot să uit : în Septembrie 1944, mă înprietenisem şi discutam amical cu un tînăr şi inteligent ofiţer rus (Nekrasov— ce nume frumos !) despre viitor, Europa, comunism etc. Am ajuns în W.C., împreună, continuînd să conversăm. Eu îi replic : „şto e to takoie sciasliva ?" (adică : ce e fericirea, în definitiv ?) Deodată, rusul meu se înfurie mă ia la pumni şi mă dă cu capul de toţi pereţii. „Vasăzică, îmi urla el ca scos din fire, nu vrei să fii fericit, nu-ţi place fericirea ? Las' că-ţi arăt eu, porc fascist ce eşti !".

Şi mi-a arătat.

A doua zi (mă oblojeam în pat) intră pîș-pîș în camera mea aducîndu-mi spășit tot ce avea el mai bun : țigări, pîine, un ceas. „Ia vinovat !“ îmi tot repeta cu lacrimi în ochi — și abia din clipa asta am început să nu mai înțeleg nimic.

* * *

Poți să te rogi singur : să visezi, să scrii sau să citești poezii. Dar nu poți rîde singur.

Pentru rîs trebuiesc minimum doi (plus unul nevăzut, care asistă numai). Eu aș fi bufonul care zice, tu ești cel care ai înțeles și rîzi — iar EL este martorul, publicul, notarul. (Sau turnătorul !)

Nu poți să pui la punct sau să-ți bați joc de cineva între patru ochi : cineva care asistă trebuie să completeze triunghiul oricărui dialog serios (Freud). Succesul unei glume depinde în egală măsură de calitatea glumei, de calitatea urechii ce o ascultă, dar și de calitatea celui sau celor care asistă vesel la duel.

Nu realizăm consecințele tragice ale metamorfozei celei de a treia persoane dintr-un dialog sau glumă decît cînd trebuie să constatăm că acesta, din spirit, stihie sau înger discret, s-a transformat brusc în martor, informator, turnător.

* * *

Sunt de acord, trebuie să fiu de acord, cu acest gînditor sovietic, I. Borev *(Sistemul categoriilor estetice)* care, marxist consecvent și agresiv, susține și azi că „perceperea comicului are un caracter de clasă, ea este legată de caracterul de clasă al conștiinței umane“. Sau (citez după Marian Popa) : „Rîsul se ascute totdeauna în contradicția între latura conservatoare și cea revoluționară“.

Perfect. Așa este. Să zicem... Doar că, din cinci în cinci ani, în cadrul unei revoluții în marș, noi ar trebui să stabilim foarte clar și dur, cine este, cine mai este revoluționar, și cine este, sau *a devenit,* conservator. Fiindcă este cît se poate de frecvent cazul cînd foști republicani revoluționari te obligă să cînți „Trăiască Regele !“, foști atei te obligă să crezi și să te închini, foști adoratori ai tractorului vin să te roage să-ți cumperi cai, să îți refaci căruța, șura etc.

* * *

Cred că genul acesta literar și spectacologic, Comedia, nu poate să se nască și să evolueze (lent, în etape) decît în societățile stabile, liniștite, bine consolidate.

La noi, strada o luat-o mult înaintea politicii, politica a luat-o înaintea literaturii, opinia publică e demult cu mult înaintea dramaturgilor. Cînd noi, în piesele ce ne sunt aprobate, îndrăznim să satirizăm bătăturile, poporul de mult se plînge de preinfarct.

De aceea, la noi, absurdul pe scenă nu înseamnă decît copierea timidă a realităților cotidiene așa cum sunt, așa cum nici o imaginație din lume, omenească, nu le-ar putea inventa. Dacă ar fi să-l pastișăm pe Ionesco, ar trebui să începem așa : „Pe o terasă de fostă cafenea, vreo zece rinoceri pensionari, de ambe sexe, beau obișnuitul surogat de cafea. Deodată, oroare : pe drum, în goană, tropotind și urlînd (sau : zburînd și rîzînd) trece... UN OM".

Fiindcă la noi știm demult că „le roi ne se meurt pas" și că Godot nu numai că a sosit, dar nici nu are de gînd să mai plece. Iar Ubu al XIV-lea își construiește Versailles-ul său.

* * *

Un coleg fizician mi-a arătat imaginea calorimetrică a unei clădiri, a unei fețe umane, a unui cazan dintr-o uzină ; se vede clar pe unde se scurge căldura, cum se repartizează ea, cum se schimbă

Aș visa un aparat care să poată fotografia pierderile de umor : entropia socială a veseliei, a rîsului, a libertății de a uita chiar și lanțurile.

Mi se pare că, pe plan mondial, asistăm — în comparație cu splendidul secol XIX — la o tot mai penibilă și freativă răcire umoristică. Evoluăm spre încruntare, gravitate, închidere.

Din cînd în cînd („keep smile !") șefii noștri de stat, în portretele oficiale sau pe coperta revistelor, ne arată dinții. Ca să ne mai înveselească.

* * *

De ce să ne alarmăm? îmi spune inginerul chimist : în curînd vom avea gata (în laboratoare, deocamdată) pilule de rîs. Ca și alte pilule sociale : cele de libertate, fericire, bunăstare.

La spitalul de nebuni din Podari (unde am petrecut fertile stagii de meditație și creație), cam 80 la sută din „nebunii" internați erau veseli, veseli. Melancolici autentici erau puțini (ei s-au înmulțit însă alarmant în ultimii zece ani), erau puțini și erau evitați, fiind considerați cu adevărat nebuni, deci periculoși.

Trecînd eu însumi de la veselie la melancolie cronică, acum, așa-zisa veselie valahă nu mi se mai pare decît o simplă reacție compensatorie, lucidă histerie, față de nenorocirile progresului care e și continuu, și ireversibil, și incurabil. „Veselia de servici, zice Limpi, nu este decît gipsul în care ne înfășurăm sufletele fracturate".

* * *

S-a terminat cu istoria evenimențială, după Stalingrad și Hiroșima nu mai sunt posibile mari războaie, revoluții, reforme sau răsturnări ai reformatorilor. S-a terminat cu regii, politrucii, doar în lumea treia mai au loc lovituri de palat, stradă, hotare. Cea mai mare grijă a oricărui dictator este să interzică definitiv acele mijloace și metode prin care el însuși a ajuns la putere.

Citindu-l pe Michel Foucault, îmi vine să cred că vechea istorie s-a mutat în Cer, în sfera valorilor morale : acolo sus, au loc mari evenimente, prăbușiri, reforme și contrareforme. Ar fi de ajuns să recapitulăm doar fazele prin care a trecut conceptul de *BINE,* ca să ne dăm seama ce uriașe răsturnări au loc acolo, în cerul axiologic. Binele imperial, binele anarhist, binele bolșevic, binele fascist, binele gulag, binele societăților de consum, binele socialismului scheletic, binele viitorului ethiopian etc. Aceste uriașe schimbări și tragedii din sfera valorilor, noi le percepem prin ecou, prin personanță. Ne doare aici, ceea ce se rupe dincolo — ne doare mînciuna cotidiană, în timp ce *dincolo este ucis Adevărul,* cu metodele ultra științifice.

Toată lumea știe — îmi spune frizerul — că din Hitler s-au născut o mulțime de hitlerași, din Stalin, au derivat — prin clonare sau sciziparitate — o mulțime de stalini mai mititei — dar nu mi se pare că Europa își dă seama că aproape întreaga sa diplomație (atlantică sau pacifică) derivă astăzi din Chamberlain, Daladier, Pétain, Pactul Ribentrop—Molotov ca și actul criminal de la München rămîn archetipuri model pentru întreaga diplomație a lumii zise libere. Actul de la Helsinki, privit de aici, mi se pare o uriașă cucerire a totalitarismului mondial, tocmai fiindcă el constă în grațioasa obligare a diplomației occidentale de a sta de vorbă cu șefii popoarelor, ignorînd total popoarele subjugate : mai mult, cerînd ca ele, popoarele acestea, așa cum sunt, total lipsite de drepturi și putere, să caute să repare greșelile stupide ale diplomaților care au iscălit acolo actul de recunoaștere a statu quo-ului a hotarelor prezente, strecurînd, cu teamă și șmecherie în coșul trei, cîteva amendamente privind drepturile omului. Vom avea nevoie de un nou Helsinki care să facă deosebirea între dreptul popoarelor și drepturile reprezentanților lor.

— Să nu mai vorbim de faptul că absolut toate „soțiile" politice derivă din celesta cretinitate a naivei luptătoare pentru pace care a fost madam Eleanor Roosevelt.)

„*Sunt prea grec*, îmi spune domnul Carandino, ca să pot face pasul din Morală înapoi în Politică, prea latin ca să îndrăznesc pasul din Politică înapoi spre literatură, și prea creștin ca să fac pasul înainte de la simpla greșeală la păcat sau hulă".

Jean Lecaunet (president U.D.F.) declară senin : „m-am făcut politician... par peur d'écrire".

Îi scriu domnului Carandino : „Ne-am făcut scriitori... par *peur de nous taire*".

Sfîntul Augustin îi mulțumea lui Dumnezeu că nu îl face răspunzător și pentru visele sale. Noi trebuie să-i mulțumim fiindcă ne pedepsește cumplit pentru visele noastre politice.

Omul visează ca un porc, omenirea visează ca un balaur.

(Nu mai visez demult femei goale, curve păcătoase, insule ale lui Euthanasius : visez că *iar* mă urmăresc, că *iar* mă arestează, că *iar* mă închid. Cred că și Patria, de ar fi să viseze, nu ar mai visa baricade, revoluții, flamuri de libertate și frăție— ci jandarmi și perceptori, care *iar* vin și ne storc cote, *iar* ne duc la muncă sau defilare, *iar și iar* ne pun să agităm steguleț în umbra unor portrete ce nu se termină...)

* * *

Copiii folosiți ca paravane pentru toate lașitățile tale ; soția, casa, mașina, socotite ca alibiuri morale ale lipsei tale de morală.

Antichitatea și Evul Mediu nu au cunoscut „specialiștii", adică acea categorie de cetățeni aleși, care, știind bine ceva, sunt scutiți de idei, valori și judecăți generale. Supunerea, să zicem, a inginerilor, biologilor, economiștilor, constituie piatra unghiulară a totalitarismelor de orice fel. Aceștia sunt puși — fiind o masă fără opinie, morală și voință proprie — să inventeze modalitățile de control ale opiniilor, moralei și voinței colective.

Cînd se trezesc din „conștiința profesională", constată că sunt pensionari, că au construit o lume ne-lume și niște uzine nerentabile în care lucrează frații lor hominieni, în curs de eunucare științifică.

* * *

Dintre toate popoarele romanice, constată Nicolae Iorga, în limba noastră există cele mai multe cuvinte corespunzînd noțiunii de frică. De altfel, studiul lexicologiilor comparate ne arată clar modul în care a reușit limba să lupte și să învingă în timpul unor lungi secole de ocupație, influență, biserică și cancelarie. Mă uit minunîndu-mă de modul ironic și perfid prin care am preluat anume cuvinte slavone. Năuc, prost, războinic, de pildă. În slavonă năuc vine din „nauc", adică știință, prost vine de la „prostîi" care înseamnă simplu, iar „războinic", la ruși, înseamnă bandit, tîlhar...

Dar, mai ales, mă uit acum mai atent la cuvîntul „silă". La noi expresia „mi-e silă" sau „cu sila", demască eclatant scîrba de *silă a puterii.*

Din tunelul religios al limbii slavone am scăpat cu bine și sănătoși. Am scăpat și de deceniul limbii ruse obligatorii pentru toată lumea — dar acum, intrați pînă în gît în avalanșa de neologisme în toate și peste tot (chiar și în limba politică a conducerii) mă tem că, obosiți și sastisiți cum suntem, vom începe să ne înecăm începînd cu profesorii de română care, citind critică și filosofie, umblă total năuciți de sila și scîrba termenilor radicali ce năvălesc în cohorte ca înspre o țară a nimănui.

* * *

Studiind viața nouă a albinelor, Moșul susține, cu argumente concrete, că florile au pierdut jumătate din aromă, culoare și miez, așa cum azi muzica e auzită cu totul altfel de urechi ca în trecut ; a văzut el albine căzute moarte trecînd pe lîngă un transistor deschis, un megafon sau un cap de primar gălăgios. Nici vinul nu mai e vin în lege — el e convins că și dragostea, ca plăcere, a scăzut cu 75 la sută, iar pofta de viață, bucuria de a trăi, cunoaște niște pierderi uriașe la toți indicii și parametri anteproiectați.

„Nu murim, îmi spune el, pierim cu de-amănuntul. E ușor să mori martir pe o cruce sau sub o spînzurătoare — dar să mori încet, *de rușine*, timp de un secol luminos, e cumplit".

* * *

De o viitoare înviere nimeni nu mai vrea să audă. Spaima care ne urmărește nu mai e legată de gîndul că „dincolo nu e nimic" sau că „s-ar putea să nu existe o meta-viață" — ci, așa cum citeam aseară din Buzura, în cumplita întrebare : „dar dacă nu murim ?". Dacă — completez eu — coma asta va dura cît o întreagă istorie ? Ar fi groaznic ! Blaga, de prin anii cincizeci, își ridica mîinile și declara :

„îndemnuri cerești
să fim încă o dată
să fim încă de o mie de ori
să fim, să fim
dar eu umblu lîngă ape cîntătoare
și cu fața-ngropată în palme — mă apăr :
eu nu ! Amin."

Incașii, astecii, maya — citesc undeva — nu au pierit doar învinși și măcelăriți : aceste popoare *au murit de scîrbă*. De scîrba față de cei care veneau să-i mîntuie, să-i elibereze, să-i civilizeze.

* * *

Omenirea aceasta — ce tristețe — derivă mitic dintr-o ființă, Adam (Adam însemnă OM) care nu a avut mamă. Milton își imaginează un Adam dorind să plîngă în poalele unei Mame, neavînd o mamă.

Poate că această eroare dramatică a Genezei, Dumnezeu a simțit-o și — ca un bun artist care știe să-și îndrepte manuscrisul princeps — a hotărît trimiterea fiului său. Născut dintr-o adorată Mamă. Al cărei cult depășește mult pe cel al fiului ei.

Noi, în pușcărie, pe El îl așteptam. Visam să-l vedem intrînd în celulă — tuns, bătut și în zeghe — și culcîndu-se lîngă noi pe rogojină : lăsîndu-ne să plîngem în poalele lui. Cu lacrimile mamelor noastre.

* * *

Nu avem organe dolorifice specializate pentru forma de durere și suferință (a nu se confunda !) pe care o reprezintă Istoria ca o succesiune de nenorociri din ce în ce mai rele. Trebuie să suferim cu organele dolorifice care sunt destinate doar durerilor — dar, de pildă, arestările, ancheta, pușcăria reprezintă dureri ce sunt de fapt suferințe. (Mai nou, patria și patriotismul mă dor fizic, undeva între stomac și pancreas.)

Preluăm celulele dolorifice ale altor organe, suferim pentru murdărirea apelor, pieirea pădurilor sau seleno-morfizarea peisajului cu simțurile cu care trebuia să îndurăm sabia sau biciul. Iar prostia cosmică a șefilor acestei lumi o îndurăm cu celulele ce au fost pregătite pentru ciumă, inundație, cutremur.

Doar pentru ocupația străină avem puse la punct semnalizoare specializate. Și acestea funcționează perfect chiar și atunci cînd ocupația „străină" se face cu români, sub steag românesc, în limba română.

Ca să salveze poporul său, Israel, de pieire, Dumnezeu a trebuit să inventeze și antisemitismul. Evreii — dacă sunt așa cum sunt, ca și oltenii, avînd imense calități (care sunt defecte) și imense defecte (care sunt mari calități) — o datorează, în parte, dușmanilor și dușmănirii continue. (Hitler a contribuit mult la creația acestui stat unic care se cheamă noul Israel.)

Poate că același Dumnezeu, pentru ca să nu ne stingem de urît, melancolie și disperare, a inventat pentru noi imensa ură a statului și a șefilor lui împotriva noastră, a celor umiliți și obidiți. Această ură ne ajută ca, în ghetourile apartheid ale singularizării noastre socialiste, să ne regăsim definiția, negînd pe cei care ne neagă.

„De-al meu propriu cînt, mistuit mă mîntui". (Eminescu)

Peștele nu își dă seama ce este apa (rîul, lacul, marea) decît atunci cînd e scos din ea : nici noi nu știm ce e Patria decît cînd murim. Sau, cînd simțim că moare ea.

În clipa morții voi fi săltat de o undiță din apă : voi ști pe loc ce e apa, cine e pescarul, cum de m-am prins în cîrlig.

Citesc cărți despre viața vînătorilor de capete din Celebes, Borneo : totul se concentrează în magie, din punct de vedere mitic, religios sau magic sunt teribil de evoluați, chiar dacă în ceea ce privește uneltele și modul de viață se găsesc aproape de epoca de piatră. Viața lor se concentrează în jurul a trei certitudini metafizice : existența unui Spirit atotputernic, existența sufletului, existența unei vieți după moarte. Mai mult : toată viața nu e decît o pregătire pentru propria înmormîntare. Scopul vieții e moartea. M-a emoționat faptul că pruncii sunt înmormîntați într-o scobitură de copac gros : scobitura se va vindeca, închizînd în trupul ei trupul copilului restituit astfel naturii.

(Limpi e hotărîtă : din primii bani ce-i cîștigăm, ne cumpărăm „loc de veci" în cimitir. Toată lumea bună își cumpără ; „locul de veci" e un fel de asigurare obligatorie, din clipa în care ne vom avea metri noștri patrați, vom face discrete plimbări înspre acolo, vom fi mai liniștiți, mai calmi. Mai în rîndul oamenilor bine.)

Citit despre castrare, eunucare, mai multe cărți (Fernandez, Umberto Ecco).

Nu mă interesează problemele eunucării de tip napolitan (în vederea menținerii vocii de sopran a copiilor), nici cea de tip izmaelit sau bizantin. Mereu mă gîndesc că după fiecare convingere maniheist-dogmatică (și orice asemenea convingeri nu sunt decît forme de viol psihologic și moral) urmează neapărat — dacă rămîi în slujba puterii — o obligatorie castrare spirituală. Am ajuns să simt eunucul politic după privire, expresie, cuvînt : există o voce a eunucilor (radio Moscova, oricît ar fi el de drăguț, are ceva ce nu mai are), există și idei, și cărți, și instituții făcute de eunuci. Chiar și copii făcuți de ei.

Eunucul are o imensă nevoie de dragoste chiar atunci cînd e paznicul moral al haremului politic și cultural. Într-o mînă ține un cnut cu care menține linia și stabilitatea, cu cealaltă mînă recoltează dragostea pe care, cu multă aviditate, o transformă în oxigen și justificare.

Un evreu mereu eretic. Prietenul meu Sommer îmi spune :

„În Vechiul Testament evreii greșesc și Dumnezeu îi iartă mereu : mai nou, Dumnezeu greșește și noi trebuie să-l tot iertăm și să o luăm mereu de la început !".

Undeva are dreptate : doar că, între 1945 și 1960, în timp ce cărturarii noștri erau dați afară de peste tot (mulți din ei duși la canal sau Sighet) întreaga presă stalinistă, filosofia ocupanților, agitația și propaganda noii religii, teatrul, filmul, cadrele din cultură, creierele din securitate fuseseră umplute pînă la refuz de fiii neamului prin excelență victimă a fascismului. Răzbunare ? Tîmpenie ? Mafie Herzl-ționistă ? Nu știu. Știu că a existat o ofensivă ideologică, paralelă cu sovromurile. Dar mult mai dureroasă. Acum, uitîndu-mă în ochii triști ai prietenului meu, aș dori să știu care a fost momentul în care această puternică și internațională forță care este evreimea de stînga și-a retras acțiunile investite de peste o

sută de ani în Marx și *Manifestul* său. Acum suntem alături, doar că el are asigurat un pașaport spre Israel pe cînd eu nu am nici măcar pe cel din cimitir. Dar mă bucur că în fața veșniciei suntem alături și frați.

* * *

Fiecare om e centrul unui Cerc care e destinul său. Orice furnică (zicea Mama) ce duce un pai la mușuroiul său, orice scarabeu (adaug eu) ce rostogolește o gogoloașă de bălegar, au dreptul să creadă că lumea a fost făcută în așa fel încît paiul și gogoloșul să poată ajunge unde trebuie.

Sunt centrul unui Cerc a cărui suprafață e *cartea* mea. Am dreptul să pretind — scarabeu fiind în umbra unor faraoni și piramide — că Dumnezeu trebuie să mă ajute ca să-mi rostogolesc *rostul* pînă la capăt. Altfel, dacă nu îmi termin cartea, dacă îmi ratez pînă și actul ce îmi justifică și certifică ratarea, atunci mă transform în hienă și, înainte de moarte, caut hoitul timpului meu spre a-l sfîșia și a-l distruge. Ca apoi să pot urla spre cerul înstelat sentimentul absurd și tragic al unei farse, disperarea de a fi crezut și sperat, disprețul față de Zeii ironici ai cercului meu, ce nu a fost decît un simplu punct și clipă din traiectoria unei muște sau unui vierme stupid.

* * *

Îl întărît pe Sommer (care și-a cerut plecarea definitivă în Israel) spunîndu-i : „Da, Israelul e un mare Stat, o uriașă putere — păcat doar că Statele Unite nu sunt decît un simplu Hinterland al său".

Sare în sus : „Află, îmi strigă, că deși contribuția neamului meu la Revoluția bolșevică a fost enormă, iar la cea americană, minimă, istoria ne-a oferit cultura americană drept recompensă pentru toate suferințele și rătăcirile din diasporă.

— Cum de a reușit revoluția americană, îl întreb : e singura revoluție reușită.

— Fiindcă ea nu o fost făcută de revoluționari de profesie. Ci de cetățeni serioși și cumsecade. Cînd bătălia pentru

independență s-a terminat, toată lumea a plecat acasă și și-a văzut de treabă. Pe cînd în alte revoluții, autorii loviturii de stat rămîn să reorganizeze dărămăturile : exact cu aceleași mijloace și metode cu care tot ei le-au provocat".

* * *

Divina mea prietenă, Poeta (în fața cimitirului marin) mă întreabă : „Tu care nu ești decît un foarte capricios consumator de poezie, spune-mi care este, după a ta părere, limita de ermetism, obscur și dificil pe care o admiți ?"

M-am gîndit. Seara tîrziu i-am spus :

„Mie îmi plac nucile. Dar îmi plac cel mai mult nucile pe care le pot sparge singur în palme. Ca să merg după un ciocan, ca să apelez la un clește specialist, mi se pare o recurgere la un ajutor artificios și fals... La fel, nu-mi place nici să văd miezuri de nucă decojite de altcineva, stînd grămadă în farfurie. E adevărat, în copilărie, știam că aceste miezuri — pregătite de Mama pentru cozonaci — erau cîștigate prin muncă străină... Miracolul, la nuci, nu e atunci cînd le spargi coaja și le scoți miezul (la nucile proaspete, coaja miezului e încă amară), ci clipa în care, căzînd din pom, nuca se desparte de învelișul ei negru, ca cerneala...".

* * *

Perlele de rîu siberiene. Văzut la cinema un splendid documentar. E vorba de o lungă tradiție a pescuirii acestor perle. Doar unele ape siberiene, spre izvoare, furnizau acele mici perle cu care se brodau mantiile imperiale (sau tiarele popești) ca și diademele bizantine ale kneaghiinelor muscale.

Bătrînul pescar (ultimul) susține că perlele sunt vii și rămîn vii. După ce o scoți din apă și din scoică, ea trebuie ținută în gură, cîteva ore ; montată în șirag, ea e capabilă să ia diferite nuanțe de culori. Uneori, cînd e purtată de o femeie rea (sau de un tiran crud) perla se înnegrește. Atunci ea trebuie pusă într-o cutie curată și atîrnată de gîtul unui copil nevinovat, unde, după un timp, perla își revine la cea mai frumoasă culoare a sa. Primăverile, perlele acestea se încălzesc, au puțină febră. Nu se recomandă a se purta în timpul călătoriilor pe apă,

trag la fund, provoacă naufragii și înecuri. Ele nu mor decît în morminte sau în muzee.

* * *

Moda baloanelor volante a revenit, îmi spune inginerul Winter. Deși e parodoxal și oarecum simbolic, bîntuie în occident moda aceasta a baloanelor mici, rotunde, capabile să se ridice de la pămînt, cu o nacelă și doar cu doi oameni în ea. (După naufragiul Zeppelinului, se pare că soarta dirijabilelor uriașe a fost pecetluită pentru totdeauna.)

Mă gîndesc la semnificația metaforică a acestui fel de înălțare de la pămînt : faptul că unii specialiști (și majoritatea cărturarilor cu har) își pot construi un balon propriu și o nacelă, cu care să se înalțe tot mai sus (și mai departe) înspre cerul visat sau studiat, mi se pare cît se poate de frumos. Duc cu ei saci de nisip, cînd pierd din înălțime, dau drumul, unul cîte unul, acestor saci de balast teluric...

Ca să revină pe pămînt, *trebuie să se dezumfle :* sacii de nisip nu se pot reface sus, numai jos, la nivelul pămîntului pe care piloții acestor înălțări îl numesc „punctul zero".

* * *

Lecția primitivilor africani. Citesc cu încîntare însemnările unui pastor protestant (P. Lieven Bergmans, edition A.B.C. 48, Butembo) despre „les Nanande" un trib congolez, din munți. Autorul consideră că mentalitatea africană (nu-l citează pe Levy-Brühl) se bazează pe dublarea rațiunii suficiente reale (total neimportante, dar existente totuși : A este A fiindcă nu este B), cu o altă logică secretă pe care o numește metafizică și care se bazează pe necunoscut, pe ceea ce se ascunde după... Pastorul le explică o minune a lui Christos, ei cred, înțeleg — dar pleacă acasă convinși că pastorul le-a ascuns esențialul.

Am reținut — și aș dori să meditez asupra acestui fenomen — că întreaga Africă (susține autorul) crede în posibilitatea Răului, prin efectul „ochiului rău", al deochiului, pe care cei din tribul studiat de el îl numesc *muloyi*. Unii oameni sunt, alții devin muloyi — și după ce au ajuns muloyi, nu mai au alt scop decît acela de a nenoroci pe oricine întîlnesc.

Transcriu cîteva din proprietăţile acestui duh rău :

— Le muloyi est un homme mauvais agissant par méchanceté ;
— le muloyi a un coeur plein de haine ;
— le muloyi n'aime pas celui qui possède ;
— le muloyi ne veut pas que quelqu'un s'enrichisse ;
— le muloyi ensorcelle pour détruire ;
— même si on lui donne quelque chose de bon, ne sait rendre que ce qui est mauvais ;
— le muloyi ne fait jamais de plaisanteries (fantastic !) ;
— le muloyi n'as pas de pitié ;
— le muloyi ensorcelle sa femme, ses enfantes, son père, sa mère ;
— le muloyi ne se corrige jamais ;
— le muloyi ne peut calomnier qu'un autre ;
— le muloyi aime parler lui-même (pour empécher qu'un autre ne l'accuse de ses méfaits) ;
— il fait semblant aimer les autres ;
— le muloyi aime avoir toujours raison* ; etc.

M-a încîntat şi uimit faptul că în mijlocul satului acestor foarte „democraţi" Wananzi, există o clădire publică, numită de autor „maison des palabres" în care bărbaţii tribului (doar femeile muncesc) se adună zilnic şi, bînd un fel de bere a lor, *vorbesc cu toţii, tare, şi deodată*, fără ca să se asculte unii pe alţii. La observaţia pastorului că nu e bine aşa, că ar trebui să vorbească pe rînd, au refuzat categoric, fiind păţiţi : „dacă unul apucă să vorbească şi ceilalţi să tacă şi să-l asculte atunci acela sigur va avea pretenţii să devină şef, să le închidă casa, interzicîndu-le întrunirile...".

Cînd şeful tribului moare, se spune doar atît : „il est gravement malade. Cette nouvelle se répand sur tout le territoire du défunct ; chacun le répète, mais personne n'est assez naif pour le prendre au pied de la lettre ; tout le monde

* „Muloyi este un om rău care acţionează din răutate ; — muloyi are o inimă plină de ură ; — lui muloyi nu-i place omul avut ; — muloyi nu vrea ca un ins să se îmbogăţească ; — muloyi face farmece pentru a distruge ; — chiar dacă îi oferi ceva bun, nu ştie să dea înapoi decît ceva rău ; — muloyi nu face niciodată glume ; — muloyi nu are milă ; — muloyi îşi vrăjeşte soţia, copiii, tatăl, mama ; — muloyi nu se îndreaptă niciodată ; — muloyi îşi calomniază semenul ; — muloyi are plăcerea de a vorbi singur (pentru a-l împiedica pe altul să-l acuze de faptele lui rele) ; — se preface că-i iubeşte pe alţii ; — unui muloyi îi place să aibă întotdeauna dreptate ;"

sait que le chef est mort ; mais pour ne pas encourir des sanctions sévères, chacun fait semblant de croire a sa maladie grave".* (*Op. Cit.*, vol. II, pag. 16).

* * *

Rămîn credincios obsesiilor mele legate de persoana mistică a lui Isus Christos. *Der fremde Gott* a lui Harnack.

Recitind — cu o imensă bucurie interioară — primul capitol din *Eonul dogmatic,* dintr-o dată, prin reflex și ecou, îmi devine clară propria mea dogmă christologică, pe care am avut-o cîndva, în anii de calvarie, dar pe care am pierdut-o sau am risipit-o după aceea. Și anume că Isus a fost Dumnezeu (a făcut minuni, a umblat pe ape, l-a înviat pe Lazăr) — iar *Christos a fost Omul :* fiindcă s-a jertfit, fiindcă a îndurat crucificîndu-se. Fiindcă a murit între doi tîlhari, pentru niște tîlhari, pe cruce. Fiindcă i s-a făcut frică, acolo...

Deocamdată, sătul de orice fel de viață, învierea Lui în sine nu mă interesează. Ridicarea la Cer, da ! Dar învierea înseamnă o revenire miraculoasă la condiția dumnezeiască — după ce, Christos a definit, fizic și metafizic, tot ce poate fi mai dumnezeiesc în omul-OM.

* * *

Biserica, putere lumească și instituție socială, și Biserica, ființă sacră și întrupare a lui Christos, s-au despărțit nu numai theologic dar chiar și în conștiința oamenilor. Ce păcat ! Ar fi fost absolut necesar ca — pentru epoca asta științifică și militară — măcar Morala creștină să fi rămas, cît de cît, prezentă și funcțională în praxisul facultăților și laboratoarelor în care se cercetează materia și viața : materia, spre a fi folosită, și viața, spre a fi schimbată.

Frica de Dumnezeu pentru fizicienii atomiști, frica de păcat și sacrilegiu a inginerilor biogeneticieni, frica de judecata de apoi a politicienilor, economiștilor, militarilor ce conduc această lume, ne-ar fi ajutat mult astăzi cînd numai frica de sfîrșit, de moarte, de *ekpirosis* (sfîrșitul lumii prin ardere totală) mai funcționează în inconștientul tulbure și neputincios al omenirii noastre atee.

---

* „el este grav bolnav. Această veste se întinde pe întreg teritoriul defunctului ; fiecare o repetă, dar nimeni nu este atît de naiv ca să o ia ca atare ; toată lumea *știe* că șeful este mort, dar pentru a scăpa de pedepse grele fiecare se face a crede în boala lui gravă".

• • •

Citit cu groază și cutremur o istorie a imperiului bizantin (de Stelian Brezeanu). O cronologie, în fugă, fără comentarii, a evenimentelor cuprinse între anii 395 și 1478 — deci de la năvălirea barbarilor în Italia, epoca gloriei și a sfîrșitului acestui mare imperiu. Cea mai mistică epocă a creștinismului răsăritean (asiatic) coincizînd cu formele cele mai sălbatece de tiranie și fast ale luptei pentru putere. Istoria crimelor de palat, a loviturilor militare, a intrigilor eunucale : masacre, otrăviri, scoaterea ochilor, uciderea pruncilor dușmanului etc.

Găsesc într-o mai veche fișă a mea : „*Bizantinism,* adică umilirea, tîrîrea pe burtă în fața stăpînilor. Duplicitatea totală în fața puterii". (Vezi opera cu două fețe a lui Procopie din Cezareea.)

La note, autorul spune (pag. 206) : „...societatea bizantină este orientată prin cultul pentru autoritate, prin gustul pentru fast și prin alte forme de viață".

Turcii ocupanți au preluat „defectele" acestei împărății romane — iar noi, romanii de răsărit, am preluat, de la Turci, zestrea bizantină de... bizantinism.

• • •

Volens-nolens, sunt contemporan și con-frate cu o liotă de lichele, pramatii, ticăloși ajunși acum la vîrsta și luciditatea pensiei și a bătrîneții. Stau la cozi, înjură : ca bunici — nu au ce să le povestească nepoților, ca părinți — se uită cu grijă și groază la cariera în sus a copiilor. Și-au compus o ediție revăzută, corectată și purificată a propriei vieți : ei au „crezut sincer", au muncit cinstit, trăgînd din greu pînă le-au sărit ochii. N-au nici o vină că „s-a tăiat maioneza". De vină sunt cei mari, cei de sus, de vină sunt mai ales rușii fiindcă nu trebuiau să ne lase conduși de staliniști nepocăiți...

Dar nimeni nu spune cine și prin ce a greșit. Secretul de stat, fiind egal cu frica de putere, funcționează încă în subconștientul acestor veterani, dezertori din propriul lor sens. Mi se pare deosebit de încurajatoare nevoia asta de a-ți compune, la bătrînețe, o imagine morală a propriei vieți. De altfel, nu mă mir acest lucru : cu timpul, „lunga durată" di-

zolvă diferențele de calitate dintre lichele și cinstiți, proști și deștepți, călăi și victime. Am ajuns și eu să mă uit cu simpatie și milă spre fostul și crudul meu comandant de lagăr din Salcia, vecin de bloc cu mine. Mi-e milă de el, fiindcă mi-este milă de mine, de mine și de țara mea.

În ,părculețul „english", un asemenea bătrîn, fost vajnic colonel, îmi spune : „Ce să fac cu amintirile mele ? Nu țin nici de foame și nici de frig !".

* * *

Numai haotica mea neinformare mă împiedică să știu mai multe și mai adînc despre această tipică și revelatoare omonimie : *urît*. Există, cu siguranță, o legătură semantică, veche și ascunsă, între verbul „a urî" (contrarul la „a iubi") și „urîtul", contrarul frumosului.

Dar mai există un substantiv derivat din cele de mai sus : *urîtul* — în sens de plictis existențial, de gol, de saturație de lumea din jur. Francezii spun : „L'être est hanté par le néant" — doar că urîtul nostru țărănesc este mai mult decît neantul existențialist, sartrian. „Mi-e urît !" (reflexiv), „mi s-a urît", „serile mă cuprinde urîtul" sau „mi s-a urît de viață" — sunt sintagme în care plictisul e legat de ideea de moarte : scîrba de întunerio, refuzul de a accepta ce ai, acceptarea totuși a stării de singurătate, gol, sfîrșit și în zadar — sunt forme în care ideea de neant se complică mult, devenind o linie de unire între mizeria socială și disperarea metafizică a cerului golit de sens și zei.

(Găsesc undeva o veche însemnare : „toată istoria ultimului secol la ruși s-ar putea explica prin confuzia creată de omonimia (doar fonetică) dintre *pravda* (adevăr) și *pravo* (drept). Comanda militară la ruși era și este : „na prava", „na leva" — la dreapta, la stînga. În timpul revoluției, unii comisari comandau așa : „na pravda !" și „na Neva"...)

* * *

Răsfoiesc colecții întregi din revista „Histoire" ; găsesc excelente „studii" de sinteză pentru nespecialiștii de înaltă calificare.

Curios, îmi zic, asiaticii (regii, generalii, cronicarii) nu își recunosc niciodată înfrîngerile.

Evreii, în Vechiul Testament, inaugurează obiectivitatea istorică (ei fiind și inventatorii ritualului de „autocritică"), scriind și despre erorile comise, bătăliile pierdute, cetățile sfărîmate și masacrele comise sau suportate.

Nu cumva, în viața noastră, eliminarea „asiatică" a spiritului obiectiv apare odată cu interzicerea lecturilor biblice? Fiindcă, nu întîmplător, chiar și evreii — neamul cu care începe orice revoluție — sunt înlăturați din clipa în care apar primele înfrîngeri (ce trebuiesc trecute sub tăcere). În orice caz, putem fi siguri: ignorarea obstinată și pînă în pînzele albe a greșelilor și înfrîngerilor (vezi, mai nou, comunicatele irako-iraniene) este de origine asiatică. Chiar și la ruși. Grecii — de la care derivă spiritul obiectiv al democrației europene — exagerau chiar în a relata părțile negative ale unor întîmplări sau realități; romanii considerau senatul și senatorii ca fiind organe obligate să ia act și să spună în gura mare totul despre rău și nenorociri; iar evreii, de la care derivă morala noastră creștină — de-a lungul întregii lor istorii nu fac decît să se tîrguiască cu deloc blîndul lor Dumnezeu (cu deloc blînzii lor profeți) spre a fi iertați pentru greșelile făcute. Fiindcă orice robie este pedeapsa pentru încălcarea unor porunci bine știute, de toată lumea cunoscute.

* * *

„Tempus murum ad litteris". La asta am ajuns. Le scriu prietenilor mei (din ce în ce mai abstracți) cum că realizez trei forme de singurătate:

1. singurătatea de bibliotecă și mașina de scris;
2. singurătatea în doi, cu blînda și mucenica mea soție;
3. ultima singurătate, cea a antecamerei, cea prin care simt micșorarea cercului, pierderea pădurilor și a oamenilor, închiderea în tăcere, frig și neputință, bătaia în ușă...

Dar, mă întreb: numai indivizii încearcă aceste forme de murire? Oare nu există popoare întregi care se însingurează în tăcere, spre un fel de moarte vie?

Scriu în jurnal: „Ca o vietate de codru rănită, ne retragem în timpul mut și surd al peșterilor anistorice".

(„Accidia", la primii creștini, însemna starea de letargie, de abulie. Vine de la *accido*, care înseamnă „a tăia un copac". După ce se taie un copac el mai trăiește încă — prin rădăcini, pe sub pămînt — multă vreme: această viață de după tăiere e „accidia", adică starea de murire după moarte.)

• • •

Îmi spune Mefisto, profetul : „ești un cascador al speranței, un funambul al gîndirii, un cowboy al justiției de unul singur... Țara a îmbrăcat *cămașa morții :* ne-au vrut muți, acum se miră că suntem și surzi ; ne-au vrut supuși, acum sunt revoltați că ne e tot una, nu mai avem nici idei și nici inițiative ; ne-au vrut credincioși și fanatici, iată-ne ateii convinși chiar și ai acestei ultime religii antireligioase. Totul se răzbună dialectic, totul e bumerang, prima mea lozincă (motto, în 1947, la comedia mea *Cățelul :* «Orice vis se răzbună, Stalin !») este și ultima mea concluzie. Sufletul oamenilor nu poate fi manevrat de niște manivele ale unui aparat fără de suflet.

Din ziua în care a apărut sintagma asta pleonastică, «comunist de omenie» (o paradigmă absurdă în sine) a trebuit să înțelegem că substantivele pot fi ucise de adjectivele care le împodobesc".

Îi replic scolastic : „Versatur ibi questio : *unde sit malum*".

• • •

Ca dascăl bătrîn, mă simt obligat să fac diferența între :

— a crește („l-am crescut cu grijă și dragoste")
— a instrui („l-am învățat tot ce am știut")
— a educa („l-am inițiat în imperativele morale, sociale, politice, religioase etc.").
— a dresa (a obliga un animal să execute mișcări și acte străine de natura sa).

The drill ar fi „șmotrul" din cazărmi, perioada sălbatecă a primelor luni de armată (și a primelor decenii de nouă orînduire). Dar acest *drill* — o formă de dresaj aplicat la oameni — tinde să înlocuiască, peste tot, toate celelalte forme de bună-creștere, instruire, educație etc... „Le bourrage du crâne et le lavage du cerveau". Afectul (în înflorire) și inteligența (în devenire) sunt sufocate de memorie și memorizare, fapt care mi se pare mortal și irecuperabil pentru orice psihic în creștere sau dezvoltare.

A memoriza înseamnă *a nu gîndi.* E plin orașul nostru de savanți în negîndire și de știutori în neștiință. Mă tem ca nu

cumva, tot încercîndu-se să fim dresaţi, vom ajunge la o trezire a fiarei din noi. A fiarei sau a porcului care doarme.

* * *

Mereu mă întorc la acest tragic şi fatal termen sociologic : la longue durée. (Michel Foucault, Fernand Braudel). Am ieşit din istoria evenimenţială şi am intrat într-un lung tunel amorf. Istoria a însemnat schimbări, revoluţia a însemnat schimbare. Nu avem parte acum nici de una şi nici de alta.

În schimb ne plîngem că ni se termină anumite materii prime — dar nu vrem să recunoaştem *tragica entropie a Spaţiului şi a Timpului* care alcătuiesc materia-matrice a tuturor materiilor prime.

Cu cît telescoapele noastre bat mai departe, cu atît spaţiul Terrei noastre devine tot mai mic, apropiindu-se de zero. Şi, cu cît Timpul nu mai ţine seama de oameni şi societate, el devine o simplă dimensiune cosmică, foarte relativă şi insignifiantă (faţă de vîrsta galaxiilor sau a stelelor).

Copilăria mea a fost sublim-infinitul timp al fericirii din istoria mea. Bătrîneţea de acum e timpul mort în care copiez din Apocalipsă : „Timpul nu va mai fi !" (după Ioan).

* * *

Am încercat, cu dragoste şi europeană empatie, să-l înţeleg şi să-l pătrund pe acest alintat cărturar al romantismului german : Karl Marx.

Deşi am scris un roman întreg în care îi iau apărarea, nu mi se mai pare azi total nevinovat. De cîteva săptămîni (în plină toamnă socialistă, în plin marş spre comunismul bituitor) nu apucăm să prindem o coadă măcar la nişte cartofi. Şi atunci nu pot să nu-l evoc : el a numit *ţărănimea — sacul de cartofi al istoriei.*

Mai grav mi se pare faptul că a preconizat (Lenin şi Stalin aplicîndu-i practic ideea), tînăr fiind, *dreptul forţei* (în a sa *Critică a ideologiei germane)* spunînd :

„Arma criticii nu poate înlocui critica armelor" (prin arme).

Îi plăceau plimbările în landou, alături de aristocrata sa soţie, prin cele mai de elită staţiuni balneare. Pe banii naivu-

lui Engels care, consecvent, trăia marital cu o muncitoare. Aș fi vrut să-l văd tuns, recrut în armata lui Wilhelm I : ar fi ajuns un Wojzek sau un Șveik. (La noi, doar un oarecare, *Iţik Strul, dezertor.*)

* * *

În bună dispoziţie postalcoolică, bătrînul profesor Mefisto îmi ţine o lecţie de dirigenţie :

„Omul nu mai este ceea ce face — omul este ceea ce a refuzat să facă în viaţă... Tindem spre individul fără secrete, fără amintiri, fără biografie, fără diferenţă specifică. Societatea se împarte în două părţi : în cei care mai au acces la cîte un mic secret de stat — şi cei care trăiesc aidoma muştelor. Viitoarea luptă de clasă se va da între muşte şi rotiţele aparatului (dar în cadrul Marelui Aparat, sub controlul Înaltului Aparat, cu aprobarea de sus a Sublimului Aparat), Petrila va mişca, Bucureştiul va tresări, Moscova va rămîne pe gînduri. Această idioată dogmă a tinereţelor noastre europene prin care se stipulează că orice întrebare are şi un răspuns (că orice criză are o soluţie şi orice rău un sfîrşit) ne-a otrăvit zilele. Vom sfîrşi acest secol repetînd, ca idioţii din spitalele de nebuni, marile noastre întrebări ce vor începe cu «de ce» şi «pentru ce» — şi vom muri fără să putem schiţa nici măcar o caricatură de răspuns.

Şi totuşi, încheie Mefisto, privit de sus şi de departe, acest stupid secol nu a fost decît o simplă experienţă practică, prin care Filosofia a demonstrat, pe viu, că ea e stăpîna ştiinţelor, credinţelor, speranţelor, că orice încercare de a o dribla sau înlătura se soldează fie cu un uriaş eşec, fie cu o mică dar eficace apocalipsă".

* * *

Discut cu un specialist în probleme de educaţie şi cultură. El vorbeşte — eu ascult :

„Muzica uşoară, aşa cum am reuşit să o formăm acum, poate să preia o mare parte din sarcinile poeziei şi mai ales ale filosofiei şi moralei. Fiindcă :

— transmite la nivelul zgomotului şi al străzii ;
— se înscrie în reflex şi nu în cortex ;
— se lipseşte de dialog (între cei care o emit şi cei care o ascultă sau dansează după) ;

— realizează împerecherea la întîmplare (fără selecție, critică, observare sau cîntărire reciprocă);
— poezia textierilor devine adevărul simplu, rostit sau țipat de Sus, de la un Microfon;
— alcoolul, lumina roșie, țigara și mirosul de sex creează mediul ambiant de negîndire, nepăsare, necuvînt;
— în pauze, obosiți, tinerii disco nu mai au nimic să-și spună: sunt castrați de inteligență, excitați sexual dar impotenți ca inițiativă și spirit.

Are perfectă dreptate. Ultimul mare succes rusesc mi se pare a fi această teribilă Alla Pugaciova. «Arlechino, Arlechino» — atît am înțeles și îmi ajunge".

* * *

Aflu că la romani „iocus" însemna glumă. Jocul era „ludus". Se spunea: „Ioculatores sunt histriones" (cei care glumesc sunt actori).

La seniorii evului mediu, pentru distracție și spectacol, funcționau: mimul, menestrelul, jongleurul și bufonul. (În noul ev mediu, acestora le corespund: cumnatul, istoricul, statisticianul și poetul.)

Bufonul la greci se chema „homolochoi", mai aflu că „ironie" vine de la „eiron" (cel ce se disprețuiește singur) și, mi se reamintește, că licheaua, impostorul se chema „alazon". (În urmă cu cîțiva ani visam să scriu un „mic tratat de alazonie alutană").

La noi, „iocus", ca joc sau glumă, e teribil de important: din el derivă Batjocul, batjocura, nu te juca cu focul, îi fac jocul ca să-l dejoc etc...

Dar jocul pur al copiilor — în peșterile neoliticului, în sclavagism — nu era oare singurul spectacol la care părinții rîdeau?

* * *

Monologuri paralele:

Moșul: Ceea ce poate că nu știm este faptul că Dumnezeu suferă alături de noi — și de va fi să pierim, și El va muri odată cu noi.

Mefisto: Față de tragedia în care a ajuns Lumea și Viața de pe ea, ar fi un act de supremă indiferență din

partea Creatorului ca acum, în ceasul ultim, să nu intervină arătîndu-şi puterea şi înţelepciunea.

Duhul Tatălui meu: De multe ori, în mină, m-am gîndit că se poate ca bunul Dumnezeu — din motive doar de El ştiute — să iubească mai mult şobolanii decît pe noi. Dacă un şobolan ar ajunge să gîndească, nu se poate să nu ajungă la convingerea că Dumnezeu a creat mina ca el să fie liber şi fericit, iar pe oameni, ca să fie robii ce sapă galeriile şi le asigură hrana.

Duhul Mamei mele: Nu ajunge să te rogi : trebuie ca tu însuţi să te transformi într-o rugăciune.

* * *

Culmea paranoiei. Hitler, în 1944 : „Dacă în trei luni nu îmi puneţi victoria definitivă la picioare, înseamnă că nu m-aţi meritat".

Sunt obligat (de memorie şi istorie, am trăit sub şapte dictaturi succesive) să consider paranoia mai mult decît o oarecare boală psihică : cred că ea este pedeapsa pentru păcatul trufiei şi a puterii fără limite. Toţi posedaţii sunt nişte paranoici — şi orice Şefie necontrolată este sau poate deveni o sursă de nebunie.

Aplauzele, de pildă, l-au înnebunit pe „actorul" Nero, aplauzele pot deforma cabotinismul oricărui om urcat pe o scenă, aplauzele pot să ucidă ciorile şi să stîrpească şoarecii (Mao) — dar aplauzele politice pot naşte şi marii tirani. Cuvîntul de sus, rostit peste capetele ce aplaudă, poate naşte oricînd şi la oricine o stare de paranoie.

(Blaga : „celula nervoasă a poeţilor şi tiranilor nu rezistă la linguşiri şi laude".)

* * *

*Motto : „Ich fürchte mich nicht vor dem Tod, aber vor dem Sterben"**

MARTIN BUBER

Răbdarea îndelungă, îmi spune Moşul, de cele mai multe ori, se degradează asemeni uraniului ce ajunge plumb. Dar există şi cazuri în istorie (robia babiloniană, catacombele pri-

* „Nu mă tem de moarte, ci de dispariţie".

milor creştini, ilegalitatea de subsol a socialiştilor romantici) cînd răbdarea foarte lungă se poate transforma într-un fel de speranţă pură, în sine : nu în ceva, sau în cineva, sau cumva — ci speranţa simplă, că acest nimic haotic va avea cîndva un sfîrşit.

Citesc undeva că vechii moghuli (cuceritorii Indiei) condamnau pe cei consideraţi de ei leneşi, laşi sau indiferenţi, să meargă să sape forţat la „kurgane", mormintele colective ale eroilor.

Poate că pasiunea pentru lecturi istorice, pe care o simt ca o molimă răspîndită printre foştii cărturari ai fostelor clase sociale, nu este decît instinctiva nevoie de a ne transforma — umblînd la kurganele istoriei — lunga răbdare, într-o formă de speranţă care să poată înlocui daimonul dispariţiei fără urmă, prin murire şi nu prin Moarte.

* * *

*Motto : „Nous vivons dans la peur, et c'est ainsi que nous ne vivons pas !"**

BUDDHA

Memoria şterge cu şmirghel orele, zilele, anii în care am trăit în teamă, cu frică, spre groază.

Spre deosebire de gazelă — care, la numai trei minute după ce a scăpat de ghearele cumplite ale unui ghepard, este în stare să pască liniştită, fiindcă a uitat complet frica prin care a trecut — noi, oamenii, posedăm un sistem ontologic în care frica lucrează, prin radiaţii, timp de mai mulţi ani, chiar şi după ce cauza ei a dispărut şi din memorie şi din istorie.

Or, nu pot simţi, trăi, iubi, mînca etc., cît timp simt ghearele fricii. Libertatea mea nu este decît absenţa fricii, ignorarea sau uitarea ei. Dar oricît o şterg sau o ard din memorie, frica îmi revine în vise ; mereu şi mereu mă întorc la clipele în care — odată cu primirea ochelarilor negri şi luarea curelei de la pantaloni — am realizat că pierderea libertăţii poate fi mai groaznică decît jupuirea de viu sau ghilotinarea publică.

---

* „Trăim în teamă şi astfel nu trăim !"

• • •

Evoluăm spre o nouă specie de hominieni? Este posibil ca o societate, organizată militar, dispunînd de toate industriile și întreaga mass-media, să poată, de-a lungul a numai două-trei generații, să schimbe structurile dinamice, de esență, ale naturii umane? Alte instincte, alte afecte, ale categorii de gîndire, alte vise și speranțe?... Altă bază, născută și întreținută de altă suprastructură?

Refuz să cred. Trăim o epocă în care ni se amputează întregul: dar, pe dinlăuntru, continuă să existe, să ne doară, amintirea sau ideea întregului inițial.

Civilizația noastră e o formă de orbire în etape. Alt spațiu, alt timp, alte moduri de orientare, valorificare, gîndire. Înaintăm bîjbîind spre propriul nostru trecut. Orbul Borges crede că lipsa de libertate — pentru un om sau un popor — este un fel de orbire a întregei sale ființe. Dar... tot el o spune, numai orbii știu, cu adevărat, ce este lumina și cum ea nu poate fi înlocuită cu nimic.

• • •

Omul bizantin, crede Moșul, din motive de cruzime a stăpînirilor și barbarilor năvălitori, ca și popoarele bizantinizate, au acest defect sau această călitate, *de a putea trăi și fără de speranță.*

Un „mai rău" înlocuind un rău, lasă și urmași: tot ce e rău devine obicei, lege sau principiu (de pace sau război). Un bazileu ucide întreaga familie a antecesorului său, își promovează propria familie și începe să jefuiască. Din toate părțile năvălesc barbari sălbateci și flămînzi, sunt necruțători și mulți. Nu se mai termină. Și asta durează o mie de ani.

Speranța e o erezie evreiască, prost tradusă în creștinism. Viața de dincolo a trebuit să fie inventată fiindcă cea de aici demult nu mai avea nici un sens. Adam nu avea mamă, nu avea în poalele cui plînge. A fost inventată Maria, Maica Precista, cea care primește trupul coborît de pe cruce al fiului ei, primul deținut politic din istorie.

Nu acuz ideea de Revoluție : dar constat că numai ideile revoluțiilor înfrînte au supraviețuit. (Doja, Revoluția franceză, Horea, 1848 etc.) Revoluțiile învingătoare se transformă în regim, și acest regim devine mai conservator și reacționar decît a fost monarhia răsturnată.

Ceea ce consider eu a fi eroarea fundamentală a regimului instalat la noi, constă în totala ignorare a poporului, a valorilor fundamentale (adevăr, justiție, libertate, solidaritate) și, mai ales, haotica administrare a puterii. Nu am studiat și nu știm ce efecte, bune sau rele, are un fotoliu asupra unei naturi mediocre sau confuze, agramate sau cu doctorat — îi acordăm totuși puteri decizionale uriașe. Puterea e un drog, o beție, un filtru magic ? Sau ironia ridicării în slavă a unui Păcală ce nici a fluiera corect nu e în stare.

Pe vremea stalinismului bubuitor consideram ca fiind caracteristice următoarele stări ale puterii instalate : starea de somnambulie în cruzime și absurd, starea de dogmatism manicheic, starea de intoleranță și ură bazată pe diferiți idoli răi (imperialism, naționalism, fascism etc.).

Dar, pentru soarta poporului nostru, acum, îmi spune Sommer, are o mai mare importanță decît revoluția tehnico-științifică faptul că Sultana Validé a învățat să se iscălească, mai mult, să dea cu pumnul în masă, mai mult, să se încrunte și să fie categorică la plenarele oamenilor de știință și cultură. Puterea vine cu scutul atotcunoașterii și cu sulița suspiciunii defensive.

* * *

Chiar și cel mai mic șef, în sfera sa de activitate, devine charismatic, paternalist, patronal și, pînă la urmă, tiran (preot, rege și profet). Poate mișca munții, întoarce apele, răsuci, cu un singur cuvînt al său, toate conștiințele. Dar, latini fiind într-o baltă slavonă, ne doare în cot de viitor. Știm că mîine nu e decît un azi cîrpit sau ciopîrțit.

Rebeliunile noastre nu au făcut mai nimic rău. Ziariștilor și istoricilor (prin deformație occidentală) le place istoria făcută cu sînge, baricade și spînzurători. Ei ignoră deocamdată că uriașele maree de indiferență, pasivitate, letargie (prin lene, chiul, minciuni și mică hoție) au fost cele care au dus la descu-

rajarea imperiilor ocupante. Starea retrogradă a economiei din URSS nu este rezultatul presiunilor capitaliste (acestea au făcut tot posibilul să ajute și să modernizeze industria, tehnica și armatele adverse), ci mai degrabă consecința acelui oblomovism politic care, ca formă de apărare și atac, începe cu : „nu are rost, nu se poate îndrepta nimic, să ne descurcăm singur, merge și așa etc."

Sărăcia e urmarea supunerii și sclavajului. Ea e ca ceața. Nu poate fi nici bătută și nici combătută. Puterea e neputincioasă fiindcă e atotputernică.

* * *

Un tînăr dascăl îmi spune : „elevii și studenții sunt considerați ca niște sticle goale în care conducerea toarnă ce vrea ea, cît vrea El. Dăscălimea militarizată ar fi pîlnia prin care se operează umplerea sticlelor goale. Memoria a fost declarată funcție psihologică fundamentală (imaginația, inteligența, curiozitatea fiind combătute și anulate), tocilarii roboți au devenit modele de fruntași la învățătură, profesorii au coborît de mult sub nivelul cel mai penibil al mediocrității lașe și perverse. Matematica și Fizica sunt folosite ca un fel de latină idiotizantă a unui nou ev mediu scolastic, intolerant și dogmatic.

Din 100 de elevi, doar 5 au real talent matematic, alți 10 sau 15 zeloși îi urmează tocind particular și pe brînci — iar restul îi imită, mimînd înțelegerea, învățînd pe dinafară sute de probleme inutile, trăind cu spaima de examene, teste, trepte, admiteri.

Literatura se face în așa fel încît nici un elev să nu mai dorească să recitească ceea ce i-a fost predat silnic de la catedră. Experiența socială și morală a clasei se reduce la cunoașterea directă a funcționării mitei, relațiilor și corupției ce planează peste «lupta în clasă». La 16 ani există elevi care habar nu au care e diferența între instinct și inteligență, în schimb știu precis cît costă o notă de trecere sigură la treaptă sau admitere".

* * *

Pofta de ajungere la putere, pofta de folosire a puterii, pofta de a rămîne, cu orice preț, la putere. (Nu există posibilitate de reîntoarcere sau răzgîndire : doar de cădere de sus, prin ruperea gîtului.)

Nu am întîlnit, de-a lungul întregii mele vieți (nici chiar printre pensionarii de acum, foști activiști, secretari, colonei albaștri, pe vremuri) unul care să încerce, măcar în gînd, un sentiment *de căință* pentru greșelile comise. Nici mila de popor și nici dragostea de semen nu apar. Apare însă înjurătura împotriva celor care astăzi continuă exact ceea ce au început ei.

Un început de amnezie lirică se profilează la orizont : „ehe, pe vremea noastră așa ceva nu era posibil". Epoca ciocănarilor Dej și ai consilierilor sovietici le apare multor învinși ai victoriei ca fiind aureolată de pîine, carne, ordine și disciplină. Dacă mîine vor sosi niște tancuri prietene, eliberatoare, primii care îi vor primi cu flori vor fi acești tovarăși de drum, din deceniile doi și trei.

* * *

Markon : „Dumnezeu nu a făcut lumea — el vine de undeva dinafara lumii ca un salvator cuprins de milă". Theos allatrios ? Der fremde Gott ?

Citind o istorie a ereziilor evului mediu creștin (Gh. Vlăduțescu) constat cu uimire (dar și cu bucurie) că aprob și ader, pe rînd, afectiv și mental, la fiecare din ereziile uitate. Las' că le consider, din punct de vedere filosofic, mai logice și mai umaniste decît codul de dogme ce s-a impus în bisericile oficiale. Creștinismul meu e primitiv, păgîn și eretic — dar liberator și antidogmatic (antistatal).

Totuși, gîndul că nu suntem creaturi, că lumea asta nu este opera unui Pantocrator, că El, numai din milă, întîmplător, vine în ajutorul nostru, mă umple de frică și de deznădejde...

Fiindcă... fiindcă un Dumnezeu care nu ne este Tată, tot din milă, ar trebui să ne lase să pierim noi, oamenii, — salvînd astfel lumea, animalele, copacii, văzduhul.

* * *

Suntem un popor sceptic : minunile la noi rar țin mai mult de trei zile, în schimb, sărbătorirle prostiei durează cîte un secol.

Au loc disocieri paradoxale în gîndirea oamenilor. De pildă, eroul meu Marcus Winter afirmă : „războiul aduce o schimbare, revoluțiile nu aduc decît schimbări". (Schimbările nefiind decît simple variațiuni pe aceeași temă a puterii.) Evoluăm în cerc, din zece în zece ani, ne întoarcem exact la lozincile cu care am plecat la drum. Pe parcurs, profitînd de impotența spiritului moral sau moralizator, clasele și castele sociale se

refac, morala banului și mafia corupției se lărgește, apar săracii și bogații, cei slabi și cei puternici : „cei slabi care nu pot schimba nimic și pe nimeni — și cei puternici, pe care nimeni și nimic nu-i poate schimba." Toate acestea sub ploaia musonică a decretelor și reformelor ce anunță, mereu și mereu, noi reforme, noi schimbări, noi revoluții în ceea ce privește noul.

Numai Spiritul cunoaște taina mersului în sus și înainte : numai Spiritul neagă legile entropiei, numai el se îmbogățește cu cît e cheltuit mai mult și mai generos : materia se mișcă în cerc, se cheltuiește în sine și repede, chiar și atunci cînd materialiștii săi posesori au o busolă ideologică, o stea polară și chiar un Cîrmaciu omniscient.

* * *

Antropomorfismul designului de tip vechi. Napocos : „cînd vor ajunge inginerii noștri să înțeleagă, de pildă, că berbecele roman spărgea zidul dușman fiindcă avea forma capului de berbece (eu însumi fiind convins că dacă ar fi fost o simplă bilă nu făcea aceeași treabă) cînd, aceiași ingineri, vor compara estetic și moral o locomotivă de aburi (bătrînă, umană, caldă, prietenoasă, modestă și rentabilă) cu o rachetă — atunci poate că civilizația noastră se va umple de frică. Forma uneltelor noastre nu are voie să treacă dincolo de limitele naturii vii : robotul care seamănă cu un om e îngrozitor dar nu apocaliptic : dar un robot ananthropos capabil să fabrice alți roboți mi se pare un coșmar S.F. din care pînă și diavolului îi vine să fugă îngrozit.

Sirena de la mină („duda"), din copilăria mea, suna ca un animal blînd, nițel speriat : sirenele de alarmă antiaeriană nu mai aveau nimic uman în ele : aparțineau morții. Ca și șuieratul la decolare al turboreactoarelor.

* * *

Bătrînul pensionar cu care fac coadă la varză (și de obicei discut fotbal, frig, foame) din senin, îmi comunică o concluzie a sa, de tactică ideologică :

„La început s-a zis : «cine nu e cu noi, e împotriva noastră». Apoi a părut corectura Kadar a stalinismului : «Cine nu e împotriva noastră este cu noi !». Acum, tare mă tem, îmi zice bătrî-

nul profesor, că suntem în curs de a realiza : «cine nu e cu noi şi nici împotriva noastră, fiind cu noi, deci împotriva noastră— aceia suntem noi, care nu mai suntem nicicum !»".

Are dreptate. În secolul viitor, după cel de al XV-lea Congres, se va spune cu siguranţă aşa : „Cine a fost împotriva noastră a fost cu noi !".

* * *

În vechiul sat rusesc, pravoslavnic, era obiceiul să i se ceară preotului o hîrtie pe care el să scrie cum că Ivan, mortul, a fost în viaţă un bun creştin, milos, bisericos — chiar dacă acesta fusese un posedat al răului. Exista primitiva credinţă că fiecare din noi avem în cer un dosar (de cadre — am zice acum), acesta e foarte important — dar, din fericire, există posibilităţi să se scoată din el anumite foi cu păcate, înlocuindu-se cu alte foi pline de recomandări pozitive. (O formă mult mai subtilă de „indulgenţe".)

Consider că dosarul meu politic (sau cel penal, sau cel profesional, sau cel de scriitor) constituie tot ce poate fi mai mistic şi mai metafizic în viaţa mea, atît de meschină şi de materialist istorică. Nu ştiu unde este, cine-l scrie, ce se scrie acolo, cu ce cerneală. Nu ştiu cine mă judecă, habar nu am ce *soartă* îmi mai pregătesc aceste dosare ale neesenţialului din mine.

Într-un eventual viitor apocalips, trebuie să-mi închipui că îngerii dreptăţii care vor sosi, în primul rînd vor cere să vadă, apoi să dea foc în piepte, de-a valma, tuturor dosarelor noastre. Acolo, în ziua din urmă a lumii, dosarul meu va arde alături de dosarul anchetatorilor şi turnătorilor mei.

* * *

Numărul celor care iau cuvîntul la şedinţe (exceptînd funcţionarii din aparat) şi vorbesc din proprie „convingere" sau proprie iniţiativă diplomatică, nu atinge nici 1 la sută din populaţie. Mi se pare că numărul acestora e sensibil egal cu cel al cetăţenilor care, la alte şedinţe, eroic, se ridică şi critică direct şi curajos actuala situaţie din ţară.

Imensa majoritate a ceea ce numim *popor* (în care s-a dizolvat şi contopit aproape total orice distanţă dintre sat şi oraş, muncitor şi intelectual, membru sau nemembru de partid)

s-a transformat într-o masă inertă, surdo-mută, avînd totuși o formidabilă unitate și o sub-conștiință bazată pe instinctul de conservare a Ființei (și nu a vieții sau a ethniei), dar care cu disperare speră că „ceva, cîndva, cumva, va pune capăt la tot ce e fals și mincinos în ceea ce este !".

Nimeni nu mai crede și nu mai așteaptă o altă lume sau o altă ordine : se vorbește peste tot că e *reparare din mers* a acestei mașini (fără frînă, fără marșarier, cu un șofer neschimbabil) prin care s-a declarat munca drept singurul scop al omului devenit materie primă, ieftină și gratuită.

* * *

A trebuit să învăț a face diferența între durere și suferință. Durerea aparține vieții individuale — suferința aparține istoriei. Mai mult : eu cred că suferința este materia primă a istoriei fiindcă, tot mai des, citesc că „rușii își tezaurizează suferințele" (ca și credința și religiozitatea lor) și că istoria lor nu ar fi altceva decît „o ecumenizare a suferinței".

Foamea și frigul aparțin de capitolul „dureri" : robia, disperarea, rușinea, neputința, letargia, accidia etc... sunt capitole ale istoriei, ca ecumenizare a suferinței.

Cînd îmi simt apropiindu-se infarctul, îmi trece și foamea și nici frigul nu-l mai simt. Nu noi suntem bolnavi, istoria e bolnavă ; noi suntem doar celulele încă vii și dureroase ale unei sublime Ființe biciuite, crucificate, îngropate de vii.

* * *

Nu mai sunt nici profesor, nici gazetar — acum, la sfîrșitul vieții îmi dau seama că nu am nici o specialitate. Mă pricep, cum zice Limpi, la toate cîte nimic. În tinerețe speram să ating „soarele cu picioarele — și luna cu mîna". Sunt un simplu braconier în grădina bunului Dumnezeu, și încerc, fără arme, curse în lat, să prind cuvinte și idei, nu cu intenția de a le ucide sau închide, ci cu bucuria de a simți că ele există, zboară, trăiesc, indiferent de dosarele noastre sau de tratativele de la Geneva sau Helsinki.

Nu am autorizație de vînător, nici nu am nevoie. Vînez pe ascuns, noaptea, încercînd să uit că eu însumi nu sunt decît un simplu verb ce se visează idee : și că sunt prada sigură a Marelui Vînător...

Dar nu este exclus ca, de mulți ani, să exist în palma Lui, sub atenta sa privire, ca un gîndac întors pe spate, ca un scatiu prins în laț : ca un înger sau drac ce și-a pierdut memoria și aripile și acum nu mai cunoaște drumul înapoi, trăiește din propria milă, așteptîndu-și rîndul la ghilotină.

* * *

Evreii neagă istoria : „este un timp pierdut" spun ei. (Citesc în Elie Wiesel, următoarea teribilă declarație : „dacă istoria s-a putut lipsi de noi, și noi ne vom putea lipsi de istorie !")

Oltenii mei din Isarlîk — chiar sub masa la care fac uz și abuz de viteji, voievozi, țară și veac — îmi servesc zeci de discrete dar evidente dovezi că un boicot tacit al istoriei există și funcționează eficace și continuu.

„Filosofia noastră — ar zice Napocos, dacă ar mai fi în viață — este prin excelență antiistorică, religia noastră e antidogmatică, politica noastră e funciar antiideologică".

Occidentul, educat istoric de ziare — și ziarele se hrănesc doar din evenimente, conflicte, antagonisme pe față — nu poate înțelege o tactică de lungă durată ce se bazează pe retragerea din timpul istoric.

Dacă la evreii vechi istoria era într-adevăr un timp pierdut, la popoarele mici de astăzi istoria este un lux nepermis, o risipă inutilă și riscantă de energie și soartă. E ora la care, retrași în cochilie, visăm reclădirea Ierusalimului nostru, dar pînă atunci așteptăm să vedem izbindu-se cap în cap cele două mari puteri : ei ne-au furat mica istorie — acum e rîndul lor să-și facă marea lor istorie.

(Dar nu o fac : fiecare din ele ar dori ca un mic popor, doritor de libertate și independență, sătul și de capitalism și de comunism, să le facă jocul, ridicîndu-se la luptă : ce este Nicaragua, Cuba, Cambodgia, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia ?... Am făcut o grevă în lagăr, ea a eșuat — după aceea am fost obligați să ne mîncăm arpacașul în genunchi. Dar, culmea, ne-am dat seama că și paznicii noștri, și ministerul din Capitală, chiar și rușii din Kremlin, tot în genunchi își consumau arpacașul postrevoluționar.)

Am ars toate punțile spre înapoi, înainte nu vedem mai nimic. Am trîntit o mulțime de uși, nelăsînd loc de „bună-ziua" nici la cei mai vechi prieteni ai poporului și istoriei noastre. Închidem geamurile, astupăm hornul. Ne punem vată în urechi, ochelari de cal, ne coasem și gura și vaiul-vaiului fundului nostru. Ne faraonim înțigănindu-ne și ne albanizăm cu o fervoare și viteză fantastică.

Ne adresăm poporului ca unei națiuni, bazîndu-ne pe o societate care, de fapt, e numai un Stat. Dar și în acest Stat, partidul e stat în stat, armata și miliția sînt stat în stat, birocrația și nomenclatura sînt stat în stat. Deci, e cît se poate de normal ca Statul, așa cum este, să fi devenit dușmanul numărul unu al Statului așa cum ar fi trebuit (și ar fi putut) să fie.

Cei care ar trebui să-l servească cel mai bine sunt și cei care îl subminează, mințindu-l, furîndu-l, trădîndu-l. Necunoscîndu-l cum este, continuînd să trăiască visînd, vorbind și țipînd cu adevărat doar în somn.

* * *

Nu ni se potrivește nici un model extern de civilizație : nici cel sovietic, nici cel american : nici cel nipon sau german. Ar fi trebuit să fim lăsați să creștem organic, dinlăuntrul nostru. Cred că schema de bază, arhetipal-seminală, a ființei noastre se găsea undeva în duhul vechiului sat valah : care sat, murind cu zile, ne-a lăsat de izbeliște, la mijloc de drum între preistorie și electronică. Nu avem un „pattern", creștem și descreștem aiurea, după legi haotice, stejari în ghivece, lupi în seminare marxiste, ingineri căutînd petrol și oțel și negăsind decît cimitire de folclor și limbă.

„Ne trebuie, zic comuniștii deveniți iar ilegaliști, ne trebuie un om de tip nou (vai, ce vechi e visul acesta !) care să fie, într-o singură persoană, și cinstit ,și deștept, și foarte priceput".

Ne trebuie un Dumnezeu, în trei persoane, admit și recunosc : dar care să nu ne mai fie indicat „de sus" sau „din Kremlin" : și care să nu vină mînios, călare pe un tanc, în mînă cu un pistol și în cealaltă mînă cu o broșură obligatorie.

* * *

In cadrul unor symposioane („Ramuri", 15 nov. 1985) am avut revelația și spaima constatînd că avem un număr disproporționat de mare de poeți și critici, față de cîți prozatori și dramaturgi tineri candidau la veșnicie. De filosofi să nici nu vorbim, specia asta de rara avis acum a dispărut complet. Eu cred totuși că, prin compensație, nevoia ascunsă după religie și filosofare alcătuiesc cauza acestei fantastice proliferări de versificatori, critici, eseiști literari. Le-am și spus acest lucru :

„Iertați-mă, ca un bătrîn și ratat profesor de filosofie, am acum, la acest symposion de poezie, impresia că asist la un fantastic bal mascat, în care, sub diferite travestiuri lirice sau critice, limba literară își satisface de fapt, prin șiretenie și camuflaj, nevoia de filosofie și de credință. De luciditate și speranță. Cînd adevărul nu poate fi rostit, el se travestește — și, iată-ne la o dyonissie sălbatecă, bogată, ametitoare, de măști ale lui, sub forme de versuri, din care nici 10 la sută nu sunt poezie-artă ci doar exerciții de limbă, simpla gimnastică de seară, din tunel, prin care ne menținem condiția fizică, în vederea muncilor ce ne așteaptă după ce se va termina tunelul sau noaptea".

* * *

Augustaliile la romani erau sărbători în care preoții-augustali aveau sarcina să-l proslăvească pe împărat. Împăratul, în această epocă, era obligat să ofere, cu ocazia augustaliilor, pîine și jocuri poporului. Panem et circenses.

Prin progres și civilizație, am ajuns ca astăzi poporul lipsit de pîine să ofere „circenses" împăratului său, transformîndu-și copiii și artele sale (arena și teatrul) în imense serbări augustalii care devin din ce în ce mai mari și mai scumpe. Părînd a se veșnici, ca stil și metodă (de viață prin moarte) într-un fel de Aleluia vecină cu iadul și cu spitalele de nebuni.

* * *

De 40 de ani caut — în lumea mare a strîmtimii mele — să întîlnesc un adevărat *posedat :* nu am găsit.

Există instituții posedate, scrieri posedate, un limbaj al posedaților. Cei mai mari gazetari ai posedațiunii (barbarism inventat ad-hoc) nu cred o iotă măcar din ce scriu. Nici nu

apuci să-i contrazici și trec — cu arme și bagaje, memorie și istorie — de partea ta.

„Nimeni, îmi spune unul din ei, nu îți mai cere să crezi : ci să te faci că crezi. Nimeni nu îți mai verifică adîncurile ascunse ale conștiinței (ai dreptul la mai multe conștiințe paralele, cu o singură condiție : să nu confunzi borcanele), verificate sunt doar vorbele pe care le spui la servici și în public. Dacă mă îmbăt și încep să scuip și să înjur — toată lumea mă înțelege și mă iartă cu condiția ca a doua zi să intru în rînd și să scriu ce trebuie, cum trebuie, cînd trebuie !".

* * *

Mai nou, fizicienii încearcă să construiască sisteme metafizice. Un oarecare Peter Russel (?) e prezentat la BBC în cadrul emisiunii „worlds religions".

Energia naște materia (spune acest Peter), materia naște viața, viața naște conștiința. Pămîntul e viu — cu toții, frunzele, oamenii, vietățile am fi celulele organismului acesta uriaș. 10^{10} atomi sunt într-o celulă, 10^{10} celule într-un trup, 10^{10} (zece miliarde) neuroni ar fi în fiecare creier. Nu peste mult vom fi zece miliarde de oameni pe glob — atunci abia vor fi împlinite condițiile pentru un nou și uriaș salt cosmic. Fiecare om are o conștiință, un eu individual, dar aparține prin acest eu de un alt eu, universal. Prin moarte, ceea ce e universal în eul nostru individual se restituie sau se adaugă unității, așa cum stropul de rouă se întoarce în ocean...

Știam, simțeam aceste adevăruri. Și Mama le practica, în felul ei magic, țărănesc. Dar refuz să cred că omenirea va găsi *de la sine* leacul împotriva morții sale globale. „Cînd oxigenul a atins 21% în atmosferă, *cineva* a zis : stop, ajunge, atît îmi trebuie ca să poată apare animalele !". Ceea ce ar da să înțelegem că același cineva, în momentul cînd poluarea va atinge un anumit nivel letal, să strige : stop, ajunge, atît îmi trebuie ca să declar starea de maximă alarmă.

Tot răul e spre bine (Leibniz), omenirea e în criză fiindcă e gravidă. Se va naște ceva nou. Ce ?

* * *

Doamne, cît de mult discutam, pe vremuri, despre acel principiu al lui Heisenberg conform căruia materia cercetată se conformează premizelor teoretice avansate de cercetător. Curentul electric sau raza de lumină pot apărea fie ca o scur-

gere de corpuscule, fie ca o mișcare ondulatorie (două teorii ce se bat cap în cap, Huygens — Williams) după cum „crede" și „vede" cercetătorul. Există materii limită care se comportă ca spori (viață) sau ca cristale (materie). Depinde de cercetător.

Un om nevinovat, urmărit de un agent (complexul Javert) care crede că el este un hoț, va ajunge să se comporte ca un hoț. (I se va face frică.) Un anchetator care are ordin să-mi facă un dosar de spion sau trădător, va ajunge să vadă efectiv în mine un spion sau un trădător, fiindcă eu, știind ce urmărește el, fără să vreau, mă voi comporta ca și cînd... Ca și cînd. Als Ob. (Vaihinger)

Un dictator tiran se uită din tribună spre o masă imensă de supuși — aceștia se comportă ca niște oameni fericiți, plini de dragoste și entuziasm.

(Nu pot să nu vîr în această ecuație o necunoscută, ironică și ticăloasă. D. Adică, Diavolul.)

Blestematele ghilimele. Ce înseamnă punerea unui cuvînt cumsecade în ghilimele? Cuvîntul respectiv devine contrarul său ironic, băscăliat și băscălios. Libertatea, de pildă, pusă în ghilimele înseamnă „așa-zisa libertate". La fel, progres, cinste, bunăstare, gînditor, patriotic, poet etc., puse în ghilimele încep a deveni suspecte, îndoielnice, rău mirositoare.

Există și ghilimele transcendentale, nevăzute: anumite concepte, valori sau idei, prin uz și abuz, primesc de sus niște ghilimele justițiare: rostite de acum în public, poporul simte și percepe de îndată ghilimelele în care sunt ambalate. Nu le mai ia în serios.

Mă tem de ziua în care cuvîntul „patrie" sau „republică" nu va mai putea fi scris decît încadrat în ghilimelele ridicolului. Așa cum, în conștiința poporului, a ajuns să fie scris frumosul idol și ideal „democrație".

Dacă imaginea la aparatul meu T.V. e proastă, cine e de vină? Stația de emisie, cea de transmisie, aparatul sau eu?

Secolul XIX ne-a scris „notele" partiturii simfoniei Socialismului adevărat. Și melodia (etapele de devenire) și

armonia (acordul instrumentelor de clasă) și polifonia (repartizarea puterii).

Dar Revoluția a distrus o mare parte din cei care puteau citi corect aceste partituri, a fost nevoită să admită transcrieri agramate și ciuntiri ale versiunii originale, preferînd vocea și vociferările în loc de sunet și răsunetul instrumentelor de specialitate. Între timp și dirijorii au ajuns afoni sau trompetiști după ureche, simfonia inițială sună acum idiot și străin, ca o meterhanea turcească : are un singur efect : bagă frica în dușmani.

* * *

*„Paradox effrayant : le cancer c'est l'immortalité"**

DOMINIQUE SIMONNET

Celulele canceroase au formidabila putere de a se renaște la infinit. Nu cunosc moartea și nu suferă de nici o boală. Nu au dușmani, sunt cele mai sănătoase celule cunoscute pînă acum.

Cancerul e un simbol al Răului, cred eu, fiind și un semn de taină. „Nici un bolnav de cancer nu moare într-un accident de mașină sau de avion" — citesc în „Express" (31 mai 1980). Ca să piară el, cancerul, întîi trebuie să pierim noi. Chiar și după moartea noastră tumoarea malignă mai trăiește „în sine" cîtva timp. Apoi se mută. Nu se știe cum și în cine.

Mă întorc cu gîndul la cancerul lumii noastre — știu că e puternic și nemuritor, știu că e ireversibil și incurabil — și mă întreb dacă nu e cazul să ne punem capul sub patrafir încercînd o slujbă de *exorcizare a terrei* noastre îndemonite.

* * *

*„Like captor and captive chained together..."***

HARRY BLOOM

Mitte, are loc la Geneva o nouă întîlnire istorică între cei doi mari. A nu știu cîta întîlnire. Istorică.

---

* „Paradox înspăimîntător : cancerul înseamnă nemurire"

** Înlănțuiți unul de altul ca vînătorul și vînatul"

Un turnir feudal a două mari puteri care nu pot da îndărăt, nu pot nici să se înțeleagă, nu au același limbaj, fiecare în felul său, simțindu-se chemat (și obligat) să mîntuie lumea de răul celuilalt.

Numai un miracol ne va mai putea scoate din această comă hipnotică : fie o uriașă catastrofă naturală, fie o uriașă invenție, sau un „accident" atomic pornit din lumea treia. Dumnezeu ar trebui să ne vină în ajutor, a sosit timpul ca El să îi convoace pe cei doi mari, dîndu-le un ultimatum ceresc, obligîndu-i să accepte semnul egalității între ei și autodeterminarea popoarelor victime. Un plebiscit universal în care miza să fie : materia sau spiritul ? Sacrul sau profanul ? Pacea sau revoluția ?

•
• •

Citesc cu mare atenție un studiu franțuzesc despre „sinuciderile" cu mașina. După părerea autorului ar exista trei cauze :

— Sinucideri din dragoste (din dragoste pentru mașină — sătui fiind de nevastă, servici, politică) ;
— Linia dreaptă, monotonă și sigură, îți dă ispita morții ;
— Majoritatea sinucigașilor sunt niște răzbunători inconștienți.

Îmi pun întrebarea : nu există oare și sinucideri în cadrul *aparatului ?* Nu cumva linia dreaptă, monotonă și sigură, te face ca la un moment dat să-ți vină să o cîrmești pe dreapta, izbindu-te mortal exact în plopul care te așteaptă de cînd te-ai născut ?

•
• •

Trei mituri false domină postfața noastră revoluționară :

1. Obsesia că revoluția trebuie să fie continuă, în vorbe și discursuri — deși ea, de fapt, este demult ajunsă în faza de apărare a cuceririlor fier-beton consolidate ;

2. *Că ședința,* cu întregul său ritual prerevoluționar (analize, măsuri, sarcini etc.) este forma superioară *de muncă* (creatoare, mobilizatoare, rentabilă) ;

3. Că educația politico-ideologică (redusă la citirea și citarea ad infinitum a unicului ultim gînditor) poate să rezolve magic atît lipsurile cît și rămînerea în urmă și criza care se tot adîncește.

Mă întorc la șoferul Brutus (din romanul meu) care îmi zicea : „Revoluția americană a reușit fiindcă după revoluție — adică după războiul contra englezilor imperialiști — toți revoluționarii au plecat acasă văzîndu-și fiecare de treaba lui. Rușii însă au permanetizat placenta, făcînd-o vie și veșnică : mai mult obligînd fătul (societatea sovietică) să muncească și să creadă în veșnicia acestei placente, ce ar fi trebuit să dispară din 1922".

* * *

Fără cărți de specialitate, după ce am uitat mai tot ce am citit și învățat în anii mei de universitate (Sibiu—Cluj, 1940—1955) încerc acum, cu mijloace superprimitive, ca un presocratic Robinson, să „gîndesc", stînd neputincios pe ultima bornă a drumului (a vieții), cu picioarele în rîul Vavilonului.

Știu că sunt o simplă maimuță balcanică a lui Cioran (pe care, nu din vina mea, îl cunosc foarte puțin). Filosofia a murit (a rămas doar filosofarea) din clipa în care a devenit o specialitate dificilă, accesibilă ca limbă și exercițiu mental, doar unor virtuoși ai spiritului speculativ. Despărțirea de știință, theologie, psihologie, preacurvirea politică, i-au fost fatale.

Acum, cu mintea mea cea proastă, cred că trebuie să caut, sub cenușa veacului, cioburile oglinzii sparte și risipite, pentru ca, în cadrul nevoii mele devenite merit și recompensă, să îmi refac măcar o fărîmă din luciditatea pierdută : doresc să-mi văd, în oglinda sfîrșitului, chipul meu schimonosit de frică, singurătate și anonimă moarte.

* * *

Limpi mă mîngîie : „Deus sive Natura ne apără totuși ; șterge din sensibilitatea noastră ceea ce doare, ceea ce ucide, ceea ce nu se lasă uitat. Vedem zilnic pe străzi, la birou, în vecini, lucruri groaznice ; dar ele nu ne mai ating, nu ne mai dor. În tinerețe, treceam prin junglă ca acea tînără negresă a lui G. B. Shaw care era atît de pură și nevinovată, încît fiarele, șerpii, scorpionii și țînțarii se ferau din calea ei. Acum, la bătrînețe, avem pe frunți aura veteranilor întorși din lungi războaie : am văzut și am trăit atîtea crime și atîtea grozăvii încît acum putem privi nepăsători, fără să simțim nimic, chiar și la cel mai oribil accident de mașină sau incendiu de fami-

lie, cartier, țară... Ieri un vulcan în Columbia a îngropat sub noroi un întreg oraș ce dormea. 25 000 de morți ! „Ei și ? E groaznic, zicem noi, să fii îngropat sub noroi, dar e și mai groaznic să fii nevoit să trăiești îngropat sub noroi...".

* * *

Citesc în revista „Histoire" mai multe studii dé istoria medicinii. Pe vremea lui Hamurabi — aflu acum — exista deja o gîndire științifică medicală, Pasteur ar fi fost un impostor-fără-voie, noua ciumă ar putea deveni SIDA etc...

În epoca dantelată a rokokoului, se pare că efortul spre perucă, pudră, sulimanuri etc., era determinat și de nevoia de a ascunde ravagiile sifilisului adus din America. Peste 50% din soldați și nobili sufereau de această boală „napolitană", „franceză" (la noi, în Ardeal, chemîndu-se „freanț"). Numărul poeților morți de sifilis (boală considerată rușinoasă) egalează, poate și depășește, pe cel al poeților morți de romantica tuberculoză. Sub peruci, dantele și pudră, se ascundea de fapt urît mirositoarea plagă sifilitică. Iar muzica divină a acestei epoci — Händel, Bach, Mozart — nu mai vorbim de marii compozitori italieni, răsuna ca o rugăciune disperată, cerească, în mijlocul acestei lumi, bîntuite atunci de un rău ce părea și incurabil și mortal.

* * *

„Acting" înseamnă a juca teatru. Dar caut (și nu găsesc nici în marele dicționar englez-român) expresia „acting out" care îmi apare deseori în anumite studii de psihologie sau sociologie. Dar mă gîndesc la expresia „acting in" care nu știu să existe și pe care ar trebui, *noi cei de aici,* să o inventăm. „Acting in", adică actoria pe dinlăuntru, jocul ascuns cu grijă, inhibarea voită a lui „acting out".

Nu găsesc în dicționar nici acest cuvînt teribil de sugestiv și prețios : „suchnes" : acestitate, astfelitate ? („Suchnes" mi se pare a fi opus lui „othernes", și ar fi cea mai rece, pozitivistă și pragmatică exprimare a ceea ce este așa cum este, neputînd și nici voind a fi altfel. Cuvîntul acesta amar se înghite de trei ori pe zi, cu mult alcool și grea amărire.)

Din dicționarul mic, pentru școlari, lipsește verbul „require" — a pretinde, a reclama.

„Nu sînt de acord cu ceea ce zici — dar mă voi bate pînă-n pînzele albe ca, tu să-ți poți spune părerea ta"

VOLTAIRE

Trăim într-o epocă de uriașă, fantastică, explozie, expansiune și înstăpînire a PROSTIEI, ca valoare. Prostia inteligentă, științifică, descurcăreață, șmecheră ; prostia sublimă, cezarică, divină ; prostia ca fundament, ca acoperiș, prostia ca stil și weltanschauung.

Prostia ca monolog : ea nu cunoaște și nici nu recunoaște întreruperea, întrebarea, contrazicerea. Chiar dacă te ascultă, te ascultă numai ca să își audă propriile păreri, cuvinte, convingeri.

Limpi zice că umblu pe străzi și uneori vorbesc, gesticulez, argumentez. „Se poate, îi spun : *îl contrazic* !".

* * *

„La ce lucrezi ?" — mă întreabă prietenii-dușmani sau dușmanii care îmi sunt prieteni. „La o rienologie", le răspund eu, zîmbind ambiguu.

Nimeni nu mă întreabă ce este această rienologie. (Nu am avut eu, în anii '60, un bătrîn amic, care își zicea „Mefisto" ? Pariase că nimeni nu va fi curios să afle ce înseamnă acest nume. Aici, în Isralîkul exilului meu, Faust este, în cel mai bun caz, un titlu de operetă franțuzească, fără arii și cor interesant.)

Dar, în momentele în care umbrele devin grele, cînd ninge afară și ziua se întunecă spre o noapte și o iarnă fără de sfîrșit, încep să cred că „rienologia" mea nu e o glumă transilvană : e un diagnostic, o formulă clară a destinului generației mele.

Norocul meu că nu m-am specializat : în jurul meu foiesc nimicologii cu titluri și decorații... Între atîția colonei și docenți — îmi stă bine să rămîn un simplu sergent, termen redus, dezertor recidivist și din istorie și din politică.

Dacă din lanțul istoriei se va reuși să se rupă memoria unui singur secol, timpul istoric (și adevărul său) vor dispărea cu totul, neputîndu-se a se mai reface cîndva.

Deja, după 1917, la fiecare zece ani ștergem tabla și scriem altfel. Rușii nu mai știu adevărul despre propria lor revoluție — la noi, generațiile tinere habar nu au cum a avut loc actul de la 23 August, ungurii au trei versiuni ce se bat cap în cap despre revoluția lor din 1956 etc.

Eu însumi, ca să pot trăi fără coșmaruri, fac eforturi grele ca să uit cît mai multe (și pe cît mai mulți) din propria mea viață. Cere oare prezentul ca să fie ars trecutul? Nu știu, se spune că trecutul nostru e viitorul nostru — cu toate că focul la care ne încălzim azi îl întreținem arzînd pe el cincinalele uitate ale acestui secol. („Cel mai barbar secol din ultimele decenii" — spune Olimpia.)

* * *

Stau față în față, spune Moșul, două imperii: unul clădit pe secret, vigilență, spionaj — și un alt imperiu, tot imens, alcătuit din trăncănitori liberali, gînditori în roza-vînturilor și o presă „lingură în toate ciorbele", oricînd gata să sacrifice secretul unei strategii de un secol pentru senzaționalismul gazetăresc al unei știri-bombă de o zi.

Din istorie știm că în înfruntarea dintre barbaria militarizată și cultura liberală, democrată, a învins totdeauna barbaria: romanii i-au învins pe greci, goții pe romani, turcii pe bizantini, spaniolii pe incași etc...

Citesc în ziar: „Trei motive ne obligă să grăbim internaționalizarea lumii: 1. Poluarea. 2. Spațiul cosmic. 3. Bogățiile suboceanice, antarctice etc." Articolul nu a apărut în „Pravda", ci în „New-York Herald Tribune".

(Am descoperit azi două noi cuvinte augustale: „glossolalie" și „aleluismul").

Știu că metafizica, morala, onthologia, theodiceea cea mai umilă și plină de uimire, se naște mai nou la cercetătorii înțelepți și cinstiți, din laboratoarele de biologie sau fizică. Fiecare pas spre necunoscut ridică la puterea 10-a misterul ce crește în față.

Dar și prostia, ucigașă, derivă tot din aceste naive laboratoare în care zgîriem cu unghia infinitul, absolutul, substanța, Taina.

Două fenomene — despre care citesc acum — mă umplu de uimire metafizică și de groază. Fenomenul zis „clonare" : demult caut o metaforă prin care să-mi explic proliferarea terîbilă a prostiei, cruzimii și suficienței sau devoțiunii ignorante. *Prin clonare.* Dintr-o singură celulă se poate reface un întreg organism, cu toate genele ei ereditare. Al doilea fenomen care mă înfioară ar fi așa-zisa fotografie *hologramă :* dacă o asemenea fotografie, reprezentînd chipul cuiva, este fărîmată în bucăți mici de tot, fiecare ciob sau fărîmă va reda nu numai partea din fotografia inițială, ci imaginea integrală, adică chipul celui fotografiat holografic. Întregul, așadar, e prezent în fiecare parte, fiecare parte fiind un întreg ce nu se pierde și nici nu se divide.

Creierul funcționează holografic, fiecare neuron știind totul despre tot : eu însumi nu sunt decît un ciob ce reflectă întregul, am fost de mai multe ori spart în bucăți, fiecare parte însă a păstrat imaginea celui pe care îl reprezint : poate că și conștiința lumii, atît de divizată azi, a păstrat neatins chipul pattern-ului inițial.

„Susținem pe social-democrați, așa cum funia susține pe spînzurat"

LENIN

Pentru mine, Willy Brandt este o simplă metaforă pentru ilustrarea naivității, inconștienței și lașității occidentale. Sentința lui Lenin eu aș parafraza-o astfel : „Susținem Cultura, așa cum...". Fiindcă, de cîțiva ani, la noi (nu la rușii siberieni) apar tot mai numeroase semne ale unei politici lucid și rațional *culturicide.*

La Sinaia, în 1956, bînd eu votcă rusească cu inteligentul și teribil de profetul Oskar Lemnaru (un evreu beţiv e un miracol în sine) acesta, privind peste cei o sută de „creatori" ce se filfiiau prin somptuosul hall al Pelișorului regal, oftînd mi-a spus : „Încă e bine ! Încă e bine pînă cînd *ăștia* mai cred că au nevoie de noi !".

Mă tem că ora în care *ăștia* se pot lipsi foarte bine de *noi*, a sosit. Se poate trăi fără cultură, presă, umanism. Fără reviste, literatură, arte, spectacole. Fără religie, fără ideologie, fără politică chiar. Fără nici un dumnezeu, în afară de...

* * *

Distinsul meu anchetator, căpitanul Enoiu, îmi explica „științific" : „Crima, cît timp se încadrează în politic, nu e nici o nelegiuire și nici un păcat. E doar una din metodele prin care supunem și guvernăm".

Revoluția a fost un eveniment social și istoric, acum ea a devenit climat și atmosferă — nu peste mult o vom declara ca fiind sinonimă cu istoria și veșnicia. Starea și metoda de a fi a lumii : forma unică în care i se mai permite dăinuirea.

(Stau dezbrăcat, pe întuneric, lipit de patratul aparatului Röntgen. Doctorul mi-e coleg de cămin din Cluj. Îmi spune : „Dragă, deocamdată nu văd nimic *revoluționar* în trupul tău. Nu ai nici ulcer, nici cancer, nici măcar enfizem : un pic de osteoporoză, ficatul ușor mărit, stomacul deplasat puțin spre inimă...".)

Marxismul, mai nou, a încetat să fie un sistem, e doar o metodă. Prin care încadrăm în politic orice stomac ce încearcă să ia locul inimii.

* * *

„*Avem depozite imense* — îmi spune consilierul sultanal Tutilă I — pline cu adevăruri de care nu mai avem nevoie. Straturi peste straturi de adevăruri învechite, rebutate, deșeuri. Cred că primele adevăruri (ale primului deceniu), sufocate sub presiune, au și început să se pietrifice. În prăvălia ce se vede păstrăm doar adevăruri nevinovate, septice, inofensive, drăgălașe. Dar și pe acestea le vindem cum se vînd «dincolo» pistoalele : cu autorizație de la miliție, primărie și cadre. Numai cine posedă o autorizație de-a noastră poate să

aibă acces — pentru un timp limitat — la anumite adevăruri de vitrină. Dar nici pe acestea nu le poate comunica decît avînd o altă autorizație supremă, specială, greu de obținut.

Există și adevăruri care au evadat, s-au camuflat, care au reușit să-și schimbe numele și adresa. Pe acestea le urmărim fără milă, în acestea avem voie să tragem fără somație".

(P.S. Harry Bloom, scriind despre Apartheid, afirmă: „adresa negrilor nu e un loc unde locuiesc, ci un loc unde pot fi oricînd găsiți".)

* * *

Totul e relativ. Un prieten, care a optat pentru Israel fiindcă nu mai putea suporta minciuna în care, zicea el, e obligat să se bălăcărească în București (unde a fost redactor șef la „Scînteia"), îmi scrie acum că regretă mult că a plecat „de acasă". Zice: „aici mi se cere să mor pentru Patria asta veche dar nouă — dincolo, la voi, nu ni se cerea decît să mințim în numele și pentru renumele patriei aceleia...".

Ce este Patria? „Locul unde ne facem armata și ne plătim impozitele" o spune Arthur, cosmopolitul meu din *Sîmbăta Amăgirilor*. „Patria este locul unde simt nevoia să mă întorc acasă, de oriunde aș fi", o spune Winter, citîndu-l pe Goethe. Eu zic: „Patria e locul unde pot scrie în limba locului și pot publica în limba Europei, dar pentru europenii locului".

Limpi simplifică totul: „Pentru mine, îmi spune ea, Patria e locul meu de veci!".

* * *

Rușii, poporul cel mai îndrăgostit de umanitate — dar care detestă omul, ca individ. Eu îi iubesc pe ruși fiindcă simt că sunt un popor ales: încă nu știu prea bine pentru ce, dar devine tot mai clar că soarta țării mele — bună sau rea — depinde în mare parte de soarta socialismului la ei. („Like captor and captive? Chained together?".)

Ceea ce mă sperie la ei este formidabila prăpastie dintre idealurile lor și cei care le deservesc practic, în istorie. Un formidabil popor, plecat să „mîntuie lumea", într-o aproape cosmică încătușare seculară, — e alcătuit din generali și soldați care, ca aliați și prieteni, sunt în stare, pe drum, să te

împuște pe la spate pentru o țigară sau fiindcă nu ai voce justă.

Și totuși, Alioșa Karamazov există, nu a dispărut. El continuă să se lupte cu frații săi... în Afganistan.

* * *

Tristețea profundă a divinei mele copilării : gîndul că tata nu are să poată niciodată să-mi cumpere... o bicicletă.

Tristețea tinereților mele : că nu voi scăpa niciodată de cazarmă, uniformă, front și fronturi.

Tristețea maturității mele : că pușcăria e obligatorie, nimeni nu poate să o evite, pentru secolul în care m-am născut, ea fiind ca și scarlatina la copii.

Tristețea bătrîneților mele : că lumea e absurdă și fără de soluție, că nici cei mai învățați colegi ai mei nu pot vedea prin ceața viitorului, că înaintăm cu spatele către ziua de mîine, că moartea mă va surprinde — ca o săgeată mută venită pe la spate — și că voi muri fără să știu ce rost am avut și cine am fost, așa cum am fost, în acest stupid colț de lume și istorie.

* * *

Aurelian, în 271 d. Ch., nu a făcut decît un fel de Yalta a acelor vremi. Și-a retras armatele, administrația, civilizația — lăsînd poporul de jos, cel legat de pămînt, să se descurce cum va putea, în fața barbarilor năvălitori. Cortina de fier era o cortină de apă — Dunărea — iar Moesia devenise țara liberă spre care fugeau aristocrații, cărturarii, ofițerii...

Yalta asta a durat 1000 de ani în care, total analfabeți, am trăit, am subviețuit, slavonizînd fără să ne slavonizăm, grecizînd fără să ne grecizăm, turcindu-ne fără să ne turcim...

Din Athanorul acesta milenar, ca o Ileană Cosînzeană, s-a născut... limba română : frumoasă, latină, unitară.

* * *

Cele mai frumoase și mai fantastic echipate bucătării sunt cele americane : în ele 80% din posesori își hrănesc, în fugă, familiile lor, gătindu-le cele mai improvizate și mai simple mîncăruri din lume ;

ca și băile lor, pline de loțiuni, somnifere, afrodiziace, șampoane etc., în care niște indivizi practici se îmbăiază sau fac dragoste, în fugă, plăcerea socială a luxului fiind mult mai mare decît plăcerea fizică a pielei ;

ca și bibliotecile și universitățile lor, formidabil echipate, organizate, informate, capabile să alcătuiască cel mai uriaș aparat de învățare și cultură ce a existat vreodată pe terra noastră ;

pentru ca, în concluzie, să mă uit la bătrînul Reagan, să-l ascult vorbind și să-mi dau seama că este, din toate punctele de vedere (ca formație, informație, nivel filosofic, politic etc.) absolut la același nivel ca și adversarul său. Dar care, mai nou, *e tînăr,* e șiret, știe istorie, e campion în șah și dribling și aparține unui popor european, bizantin în formă și asiatic în conținut.

* * *

Am declarat (era și cazul !) la un symposion al poeților din provincie :

„Nu mai am memorie — am doar cîteva amintiri pe care le conserv cu grijă și la a căror înfrumusețare lucrez neobosit".

S-a rîs.

Adevărul e că am o foarte bună memorie și că nu știu, nu mai știu, cum aș putea să scap de ea. Simpla întîlnire cu un „martor" din trecut (toți martorii mei au fost martori ai acuzării) este ca o deschidere a cutiei Pandorei. „Nu e bine, îmi zice Limpi, să umbli cu polonicul în fundul cazanului ars". Popoarele înrobite supraviețuiesc în măsura în care *nu uită,* eu nu reușesc să subexist decît în măsura în care reușesc să îmi uit biografia. Am ajuns la „akmé", vîrsta deplinei conștiințe istorice, stoice.

În numele acestui efort de a uita, va trebui să mă apuc să îmi scriu memoriile.

* * *

Am schițat un studiu în care încercam să surprind fenomenul de disoluție a limbii noastre. Ea (limba) s-a divizat în trei limbi separate : 1. *Limba satului,* țărănească, în curs de dispariție în urma dispariției proprietății și familiei rurale.

2. *Limba cultă,* în curs de frenetică neologizare, dar și de separare pe specialități de profesie, cultură, grup social. 3. *Limba politică* (care, deocamdată, e doar un simplu limbaj) vorbită de cei care iau cuvîntul la ședințe, în care se scriu articolele de fond și se comunică de sus punctele de vedere ale stăpînirii.

Noi, spre deosebire de unguri, nemți și ruși (limbi vecine pe care le cunosc) nu am făcut, în secolul trecut, acel efort filologic (al lui Arumne Pumnul) *de a traduce* în limba poporului neologismele de care aveam nevoie. Noi le-am împrumutat : ne grăbeam, știam și franțuzește și latinește, cuvintele împrumutate se lipeau cu dragoste de limba noastră veche. Dar azi, nici măcar profesorii de limbă română nu mai știu să traducă (sau să explice etimologic) avalanșa de neologisme ce curge ca o lavă spre limba noastră cultă. Un țăran neamț sau ungur (cu numai patru clase primare) descifrează înțelesul unui articol de cultură : un român, chiar student, dacă nu e autodidact, sau dintr-o familie de intelectuali, nu înțelege nici jumătate. Latină și franceză nu se mai face serios, iar limba se umple cu neologisme de tipul „laborator de preparate culinare" sau „mijloc de tracțiune animală".

* * *

Tot un pensionar amărît (speriat că va fi evacuat la țară) îmi spune : „socialismul — ca și creștinismul primitiv — cunoaște, la noi, trei faze :

— faza apostolică (în care unii, puțini, predică și ceilalți ascultă, tac și se conving) ;

— faza mănăstirească (în care, cu toții, acceptăm un regim sever de claustrare, ora et labora, cu stareți, ieromonahi, icoane și sfinți) ;

— faza ascetică (în care, ca și schivnicii de pe vremuri, trăim ca pasările cerului, din mai nimic, total separați de șefii grași ai grasei noastre biserici «apostolice și autocefale»).

Și acum, cum e și normal, faza asta ascetică va fi declarată un model economic ideal : sîrbii, bulgarii, ungurii (și chiar rușii) ne calcă în urmă — în timp ce noi, fruntași în mizerie și foamete, privim spre Biafra și Ethiopia ca spre niște culmi pe care va trebui să le atingem și să le depășim, conform coeficientului nostru de creștere rapidă prin centralism planificat.

Cît mă privește pe mine — îmi spune amărîtul meu coleg de pensie și disperare — eu mă pregătesc pentru *faza scheletică* în care, sper, în sfîrșit, că voi avea după nevoile și capacitatea mea".

* * *

Am un prieten tînăr, viță veche de boier valah, știe foarte bine țigănește. Mă interesează sentimentul religios la țigani. Aflu că țiganii tradiționaliști (au și ei parvenitii lor) evită să intre în biserică. (Țigan, am citit eu undeva, vine de la „Tyngaros", care, în grecește, înseamnă „unberührt", de neatins, spurcat.) Se mărginesc să cerșească pe trepte, la intrare. Consideră Cerul ca altar — nu se roagă, mai degrabă se plîng lui Dumnezeu de necazurile lor, repetînd : „O del sî baro !" (Dumnezeu e mare) ca un fel de expresie curentă, rezumativă. (Probabil de sorginte islamică : „Doamne, înjură femeile, nu mă mai bate, nu mă mai urgisi și tu, îmi ajunge !")

În legătură cu refuzul lor de a munci, îmi povestește. „Există un mit apocrif, vechi, foarte țigănesc. Se spune că Adam, înainte de a fi făcută Eva, a trăit pe ascuns (Dumnezeu era foarte ocupat cu construirea unei lumi noi) cu o țigancă. Ascunși printre tufele paradisului. Blestemul cu «să-ți cîștigi pîinea cu sudoarea frunții» se referă la copiii făcuți legal cu Eva și nu la copiii naturali făcuți cu țiganca".

* * *

Tocmai fiindcă limba noastră cultă nu poate fi folosită corect dacă nu știi un pic de latină și măcar o limbă romanică occidentală (franceză, **italiană, spaniolă**) — **cred** că învățămîntul nostru liceal nu se poate dispensa de „humanioare". Las' că sunt convins că în perioada de dezvoltare a minții unui copil sau tînăr (12—20 de ani) are absolută nevoie de o deschidere spre larg și adînc, minimă.

Fostul profesor de fostă filosofie, îmi spune : „Să lăsăm argumentele logice, pedagogice, morale, culturale : dar trebuie să ne gîndim că după 1990 noi vom fi o țară foarte săracă și înapoiată. *O pregătire stoică* a tineretului va fi absolut necesară, nici un fel de politică nu va putea să se lipsească de bazele stoice și sceptice ale oricărei morale viitoare. Liceul va

trebui să pregătească intelectuali care să poată face față, filosofic, mizeriei și rămînerilor în urmă, învățămîntul tehnic nefiind capabil decît de a ne învăța să folosim deșeurile și rebuturile. Școala va trebui să formeze intelectuali *in nuce* capabili să discute și să analizeze teoretic condiția noastră nouă, în lume, istorie și cosmos".

* * *

Umsturz der Werte. În tinerețele mele comuniste eram obligat să consider că :

dreapta : înseamnă ordine, ierarhie, militarism, conformism ;

stînga : credeam eu, înseamnă libertate, egalitate, solidaritate cu cei exploatați și mizeri.

Cred că lucrurile s-au cam inversat. Mai mult : pe vremea dictaturilor de dreapta, învățămîntul, presa, cultura, religia, erau aproape libere. La noi, cel puțin. Suntem nevoiți a considera acum totalitarismul, ca fiind forma cea mai completă a unei dictaturi de stînga — iar totalitarismul monarhic și satrapial ca fiind caricatura tragică, ridicolă, chiar și a totalitarismului de tip stalinist, ultra ortodox.

Crimele politice, în schimb, nu cunosc diferența între stînga și dreapta. Jilava e martoră. În anii '45 se spunea : „orice patlagea verde, după ce se coace... se înroșește".

* * *

Îi spun tînărului Hadrian (un activist „of great expectations" deși e bine crescut și uneori surprinzător de inteligent) : „iubite colega, s-ar putea ca istoria, concepută ca un fluviu al memoriei colective, să-și mai scape, în clipele sale de zăpăceală, cîte o pagină în vînt : și atunci, această uitată pagină, deja trăită, să ne apară ca o revelație, viziune, nouă soluție... De pildă, se pare că, în prezent, trăim retrăind un capitol din epoca fanariotă...".

„Domnule profesor, îmi răspunde el, iertați-mă, dar eu cred că Istoria a murit. Nici nu mai există. Ea este totuși o ficțiune utilă schimbătoare — ca zero (0) sau infinit (∞) o folosim exclusiv ca pretext pentru agitație și propagandă. După moartea celor care au trăit Marea Schimbare (23 August) nu

vor mai exista decît cei care știu că schimbările istorice înseamnă starea pe loc a fluviului ce curge în cerc. În limba secolului viitor, ca și Turcii vechi, vom povesti totul la timpul prezent, fiindcă passé historique-ul, încet încet, va deveni inutil și supărător".

* * *

Revin la Paul Zarifopol, Valoarea Rîsului (1930) și îl citez din nou : „Rîsul are de-a face numai cu prostia energică și activă. În anumite momente din istoria unei colectivități, prostia poate monopoliza seriozitatea — iar rîsul demască această deghizare".

Asta a fost ! Astăzi, sunt nevoit să încerc scheme ceva mai complicate :

Eroare	Greșeală	Catastrofă	Dezastru
↓	↓	↓	↓
penibil	ridicol	grotesc	jalnic

Dacă există azi o lectură printre rînduri, o lectură pe dinlăuntru, dincolo și alături de rînduri — cred că există și un rîs printre rînduri, un rîs pe dinlăuntru. Care nu e rîs, e altceva, încă nu are nume, dar în curînd va avea. (Ludicrous ?)

* * *

Trăim într-o epocă în care Kitsch-ul — această parakalie socială — devine, dintr-o simplă boală estetică, o molimă generalizată.

Citesc (uimit și speriat) Gerd Richter : *Wir brauchen den Kitsch,* următoarele : „o utopie poate fi sublimă la lectură, ea devine însă un grotesc și tragic kitsch social în clipa în care intră pe gura oratorilor și demagogilor". (Hm ! ? Dar cînd intră pe mîna revoluționarilor de profesie ?) Și Richter continuă : „Kitschul are o dimensiune utopică, este proiecția unei lumi dorite, visate, a unei lumi fără probleme, fără urîțenie, fără foame, fără nedreptate !". Vai, dar în praxis, kitsch-ul este exact problema, urîțenia, foametea, nedreptatea etc.

Cred că Blaga a fost cel care a introdus termenul de Kitsch în terminologia noastră filosofică, înțelegînd prin el (în *Artă și Valoare*) arta-surogat, un fel de artă deplasată. Poet fiind și mare iubitor de pictură, Blaga ne explica : „Kitsch ar fi, de

pildă, un tablou ce redă aidoma pe pînză ceea ce este sau poate fi sublim în natură. Cerbi sub lună, lebede pe lac, ţigancă alăptînd etc.".

Îndrăznesc a propune drept *Kitsch social matrice,* portretul politic, surogat ideologic şi religios. Din acest portret, derivă neobosit lozincăria, serbările, poezia şi dansul tematic; pavoazările, mitingul, augustaliile, sceptrul şi imnele. Efortul istoric al unui ridiculus mus de a înlocui istoria, mitologia şi pantheonul.

* * *

„*Nu suntem destul de creştini,* îi scriu prietenului meu Edmund, spre a ne îndrăgosti de suferinţă şi jertfă; nici destul de stoici spre a ne transforma neputinţa şi răbdarea în înţelepciune şi rost; nici destul de europeni spre a ne învinge individualismul funciar ţărănesc, spre a ne aduna şi a ne sfătui «ce e de făcut?»; nici destul de năpăstuiţi ca să simţim cuţitul la os şi să nu ne mai pese de frică sau ziua de mîine. Urme trainice de păgînism (şi îndelung sclavagism) ne fac să iubim, chiar şi acum, plăcerile mărunte, viaţa în sine, lesnicioasa fericire, firimiturile de lumină în întuneric".

„Wir bleiben unsern Grundsatz treu
Schwul, pervers und Arbeitsscheu!"*
(Lozincă anarhistă studenţească din 1968.)

* * *

Sunt copleşit de Cartea lui Iov. Mi se pare a fi cea mai cutremurătoare, absurdă, sublimă şi crudă lecţie despre condiţia umană „in sich". (I-am spus lui P.E.: „piesa ta" *Cartea lui Ioviţă* este mai mult decît un act de incultură sau un păcat politic: este o apostazie!". A înverzit — de atunci mă ocoleşte!)

Răsfoiesc *Enciclopedia Judaică,* vol. X, pag. 123:

„He Who speaks to man in the Book of Job, is neither a just god nor an unjust god, *but God*".** (Sublinierea îmi aparţine.)

---

* „Noi rămînem credincioşi principiilor noastre, / Sufocaţi, perverşi şi timizi faţă de muncă"

** „Cel care vorbeşte oamenilor în *Cartea lui Iov,* nu este un Dumnezeu drept sau unul nedrept, ci Dumnezeu"

„The asertion of punishment of the wicked and reward of the rightems is without fundation... Justice is not wowed into the stuff of the universe nor is God occupied with its administration".*

...E groaznic. E groaznic... mai ales dacă justiția pămîntească nu are nimic comun cu ideea de Dumnezeu.

* * *

„Nedreptățile ce mi s-au făcut, nu le cer nimănui să le regrete; căci eu le uit. Nedreptățile pe care le-am făcut, nu le cer nimănui să le uite: căci le regret"

TACHE IONESCU

Găsesc că ateismul furibund al activiștilor de astăzi este mult mai „justificat" practic decît era la începuturile revoluției. Atunci religia era „opium pentru popor", astăzi, din contră, sub forma sa nouă (politica), religia a ajuns „opium pentru conducătorii popoarelor"; biserica — o instituție ce trebuia să fie urgent înlocuită (a distruge fiind mult mai ușor decît a pune ceva în loc), clerul fiind un corpus de propagandă cu mare priză în popor...

Astăzi lucrurile s-au agravat: o eroare, urmată de o greșeală, a adus catastrofa: dezastrul e în curs. Nu ajunge regretul, autocritica, perestroica și glasnostul: s-a comis pe plan istoric un uriaș păcat moral (Yalta, de pildă) s-a comis, pe planul a jumătate de glob, o imensitate de crime, trădări, apostazii: dacă am fi creștini adevărați, ar trebui să încercăm cumplitul sentiment al *Căinței,* de sus în jos, de la călăi spre victime.

* * *

E. M. Cioran: nu am reușit să apuc decît două cărți ale lui: *Précis de décomposition* și *Histoire et utopie.*

---

* „Afirmația pedepsirii celor răi și răsplătirii celor drepți este nefondată... Dreptatea nu este cuprinsă în materia universului și nici Dumnezeu nu este ocupat cu administrarea ei"

Este — judecîndu-l în comparație cu Blaga — un excelent cioplitor de pietre. Dar nu va ridica niciodată o Catedrală. Nici măcar o casă a sa. Nu știu de ce seamănă — după a mea părere — cu acei bătrîni pensionari care își consumă ultimii 30 de ani de liberă și lucidă viață, pregătindu-și, cu minuție și fanatism, cripta și testamentul. Deși nu au urmași.

Filosofia devine filosofare în sine în clipa în care scriitura devine literatură, iar metaforele, simple găselnițe stilistice. Cioran e un mare poet al limbii (și al gîndirii prin limbă) și-a făcut o specialitate și o manieră de a trăi supraviețuind tuturor ispitelor și chemărilor sale spre dispariție sau sinucidere.

Cine-l mai crede ? Toată lumea îl gustă. Pe cine mai convinge ? Lumea îl știe un mare jongleur, funambul, bufon al morții. Un iconoclast al filosofiei care, din cioburile a ceea ce a spart cu bună știință, își construiește, în inconștient, icoana propriului destin, utopia propriei mîntuiri.

* * *

Reclama și propaganda sunt înrudite. Unii consideră propagandă ca fiind o formă rațional-afectivă prin care se pune în mișcare o idee, o valoare, un crez — iar reclama, o simplă vitrină psihologică prin care se atrage publicul cumpărător de bunuri.

Dintr-o filosofie a secolului trecut (materialismul istoric) a derivat o ideologie revoluționară care, la diferite etape ale ei, a fost nevoită să elaboreze diferite programe revoluționare de luptă, construire, pace etc. Propaganda e mijlocul de agitație și informare a maselor în legătură cu respectivul program, iar reclama politică ar fi popularizarea senzorială a esențialului conținut în munca de propagandă. (Clasici, opere, portrete, realizări etc.)

Da. Dar reclama azi, încet încet, a devenit o intensă propagandă pentru bunuri care există încă (de pildă, peștele oceanic, mama cu patru copii, fruntașul în producție) pe cînd propaganda de azi nu mai e decît o simplă și penibilă reclamă pentru valori ce nu există, ce au dispărut pentru totdeauna (progres, bunăstare, libertate, demnitate etc.).

Dacă mă uit mai atent la personajul „Ion" al lui Rebreanu trebuie să recunosc că, în fond, el este, la nivelul vechiului sat, *licheaua* săracă ce vrea să parvină cu orice preț. „Pahonțu" din *Gorila* este și el un arivist — dar urban și politic. Se înrudește cu Dinu Păturică, Stănică Rațiu, Gore, Pirgu, Gaitany etc. Toată literatura noastră e plină de lichele (Caragiale e considerat genial fiindcă a reușit să facă simpatice aceste mici lichele ale miticismului nostru) mai mult, dacă mă gîndesc la Sadoveanu, Călinescu, Arghezi, Camil Petrescu (în ultimii lor ani de existență) precum și la numărul uluitor de poeți patriotici de servici și conjunctură, încep să cred că Blaga avea dreptate spunînd : „românul s-a născut poet, dar, din păcate, celula nervoasă a majorității poeților prea români nu rezistă la ispitirile politice sau materiale".

(Am lansat un nou cuvînt : dacă „versatilitatea" înseamnă nestatornicie, lipsă de fermitate — *vers-abilitatea* (scris împreună înseamnă o gravă carență, o boală de caracter a poeziei și profitorilor de pe urma ei.)

În Rusia Veche — spune Julien Green în jurnalul său — există o sectă religioasă în care se practica ritual *castrarea*. În momentul operației respective, flăcăul striga : „Rămas bun, stelelor, rămas bun, lacurilor, rămas bun, pădurilor !". (Nu striga „rămas bun, fetelor, muierilor !", tocmai fiindcă scopul castrării era mîntuirea de ispita ce o reprezintă femeia.)

Teribil. Și simbolic. Fără eros nu mai există viață, lume : „unde dragoste nu e, nimic nu e !" o spune marele moromete, Preda.

Nu pot să nu mă gîndesc la castrarea filosofică și religioasă, adică la ritualurile intrării în mănăstire sau în partid. „Adio libertate, rămas bun cuvintelor, noapte bună, adevăr !".

Orice convingere definitivă e consecința unui viol existențial : și orice aderare fără întoarcere la o singură idee, înseamnă castrarea exact a organului prin care diferențiem și trăim ideile.

* * *

Filosofia a murit de trei ori, și nu a înviat decît o singură dată : în timpul romantismului german. A murit cînd a devenit ancilla theologiae (mai tîrziu ancilla scientiae), cînd a devenit un limbaj și un sistem de gîndire inaccesibil unor minți neinițiate (de tipul Husserl, Heidegger, Derrida) și a murit mai ales atunci cînd a declarat : „filosofii pînă acum au încercat să explice lumea, de acum ei vor trebui să o schimbe !".

Tot mai mulți colegi (Noica, Liiceanu, Pleșu — plus o serie de tineri eseiști și critici) încearcă, *cu ajutorul literaturii,* avînd pașaport poetic, să depășească piedicile și cursele abstracțiunilor filosofice de specialitate. Eu însumi, în mod instinctiv, mi-am început seria de conferințe ca și seria de piese simple, cu ideea „teatrul, ca formă de filosofare". Ziceam : să plecăm de la dialogul viu, despre probleme vii, prin cuvinte vii, pentru oamenii încă vii... Dar, mă tem, ceea ce este gazetăria pentru un poet sau un prozator (o periculoasă ispită sau rătăcire) poate deveni și literatura pentru un filosof : ispitește și îmbată.

Dacă... „Dieu peut se passer de tout le monde" (Coran, surata 29,5) nu cred că omenirea se mai poate lipsi de filosofia ca antiliteratură și supragazetărie.

* * *

Oricît încerc să evit înălțimile (prăpăstioase) ale metafizicii sau esoteriilor, mereu și mereu simt înrădăcinîndu-se în mintea — dar mai ales în munca mea cu verbul — convingerea că Limba este o entitate transcendentală, un cîmp de energie spirituală, ce există în afară de mine și deasupra mea. Eu primesc o invitație tainică, vin și mă scald în acest cîmp, primesc un fel de binecuvîntare, intru chiar în Grația acestei zeițe („ea este șefa mea de cadre, am scris eu nu demult, de judecata ei mă tem") și devin astfel o investiție morală și metafizică. Limba mă ajută să scriu, eu încep fraza, ea o rotunjește și o sfîrșește : eu încep piesa sau romanul, ea, pe drum, hotărăște destinul eroilor, bolta ideei sau cotitura în compoziție și stil.

Cine trădează, de pildă, adevărurile poporului acestei limbi, pierde grația ei, limba își retrage investiția... și pedepsește cumplit. Pentru mine P., B., E., A. etc. sunt cazuri de mari talente inițiale cărora, din cauza unor greșeli de ortografie morală, limba-mumă și-a retras încrederea și capitalul. Acești scriitori sunt, de cîtva timp, simple monede de hîrtie, fără acoperire în aur.

(„Nu mai poți scrie, zicea Flaubert, cînd nu mai ai nici o stimă pentru tine însuți !". Iar eu adaug : „cînd pierzi stima Limbii în care scrii !".

* * *

*„Écrire, c'est tuer la mort"**

COCTEAU

În tinerețele mele zvăpăiate, tragic risipite (mereu mă dureau dinții, primeam ordine de incorporare, plecam, dezertam, iar plecam, muream, înviam etc.), în timpul „liber", citeam grăbit, hămesit, cu frica să nu mi se ia cartea sau să nu sune alarma. „Scrisul" îl simțeam doar ca o vagă durere sub inimă, ca un fel de tărîm promis dar mereu amînat sau interzis.

Între 1950—55, am „experimentat" : scriam rar, smucit, savant, nu aveam nici busolă și nici orizont — iar vasul pe care pluteam era o simplă plută a Meduzei.

Am scris doi ani ca un posedat (1955—1957) zilnic, în poduri, pivnițe, cîrciumi, la birou. (Totul s-a pierdut, s-a dat la topit după arestarea mea.)

În pușcărie și mină, timp de 7 ani, am tot povestit și ce scrisesem cîndva și ceea ce continuam să clocesc în creierul meu fierbinte — dar avînd deja sentimentul că am coborît sub ecuatorul ratării sigure.

Acum, de vreo zece ani (mai precis din 2 August 1977, ziua în care am fost „reținut" și tratat ca un hoț de cai) cînd nu scriu *simt nevoia pilulei de cianură* sau a robinetului de gaz. În timpul liber, citesc, trăiesc, gîndesc. Dar scrisul meu de acum nu este decît acel medieval „ars bene moriendi".

---

* „A scrie înseamnă a ucide moartea"

Doamne, ce imensă bibliografie posedă numai Franța singură. Citesc (suaviter in modo) numere vechi de un an sau doi, din revista „Histoire". La sfîrșitul fiecărui număr este indicată o „sumară bibliografie" despre fiecare capitol. Amețesc.

Există o istorie a fricii, a ploșnițelor, a prișnițelor, a diferitelor forme de closet. O istorie a fardurilor, a bordelurilor, a copiilor părăsiți. Am citit studii despre pietrele prețioase, pietrele căzute din cer, pietrele la rinichi. Despre rîgîială, pîrț, pișu (în Renaștere și rokoko); despre comerțul cu sclavi, cu ranguri militare și clericale, cu fete-și catîri. Despre bogăția lui Mazarin și cinismul lui Richelieu, despre genocidul contrarevoluționarilor „chouans". Despre Victor Hugo la Guernesay și Napoleon pe insula Elba sau Sfînta Elena.

O cultură ca a Franței (numai cu Istoria ei, în sine) îi este suficientă și chiar prea multă. Niciodată popoarele mici nu vor putea interesa o mare cultură. Rațiunea suficientă a acestora e închisă, intravertită, suprasaturată. Doar dacă reușim de aici, din victimologia noastră, să îi înjurăm și să-i scuipăm suficient de zgomotos ca să audă și vecinii lor (așa cum o fac uneori rușii), am avea oarecari șanse să fim băgați în seamă. Altfel, chiar și cu un Shakespeare în Balcani, nu vom reuși decît să-i facem să caște sau să zîmbească politicos și ironic.

Green, în jurnalul său, observă că în plimbările sale pe bulevardul Clichy (1932) vede o lume care nu știe cum să se distreze. Cinic, exclamă: „Ce fericire ar fi pentru această lume dacă s-ar restaura sclavia!".

Stupid. Stupid și criminal. Părinții mei, oameni foarte săraci, locuind într-o mizeră colonie minieră, participau anual la patru baluri mari, la cîteva nunți, la dese petreceri de familie. Tata își avea zilele sale de sindicat, cîrciumă, „vandră". Mama, în fiecare seară, după ce ne culca, pleca, nu în vizită, ci „în povești". Se culca la unu noaptea. Duminica eram cu toții la biserică (tata cînta în cor), după-masă la obligatoria

plimbare în parc. Fanfara cînta frumos, lumea trebuia să vadă cum suntem îmbrăcați. Existau popici, fotbal, chermeze. Joia și Duminica cîte un film mut. Ieșiri la iarbă verde de 1 Mai, sînziene și Sînta Maria Mică. Mama, catolică rurală, bătea regulat, pe jos, lungile ei peregrinaje : la Lupeni, Hațeg, Radna. Venea obișnuită dar fericită. Plină de lumină. În concediile sale, Tata pleca „la coasă", la momîrlani. Stătea două săptămîni la Bănița, Baru-Mare sau Merișor. Se citea enorm în colonie, se cînta seara. Numai pe ulița noastră erau două trompete și un clarinet.

Acum, cu restaurarea sclavagismului de tip nou, pînă și în capitală, Cluj, Craiova, lumea e nevoită să se culce odată cu găinile. Singura distracție ar fi înjurarea televizorului și ascultarea pe întuneric a radioului tuturor amăgirilor.

* * *

In anul care vine (1986), voi reciti toate trilogiile lui Blaga, voi continua „lectura de bătrînețe" a marilor filosofi : acum știu că „Dumnezeu se uită la oameni prin ochii copiilor și la lume prin ochii filosofilor", va trebui deci să accept contemplația, cu frică și umilință, a infinitului și a sfîrșitului. Poate că aceste lecturi îmi vor da certitudinea pe care Mama mea o obținea mormăindu-și rozariul ei de analfabetă, iar Tata citind și recitind contractele de muncă, opera vieții sale de sindicalist.

Sunt oameni care încetează brusc să creadă în Dumnezeu, alții, ca mine, care încetează, puțin cîte puțin, să mai creadă în omenire ; iar omenirea, volens nolens, ajunge să-și dea seama că așa cum este nu are nici un Dumnezeu, deci, adio materie, energie, știință. Adio, speranță sau mîntuire.

Drumul cel mai scurt — zic eu, acum la cei 66 ani ai mei — nu este linia dreaptă, drumul cel mai scurt ; singurul drum, e cel care ocolind caută *al treilea punct :* fix : veșnic.

(Am început azi-noapte Jaspers : *Initiation à la méthode philosophique,* o serie de conferințe ținute la radioul bavarezilor în 1963.)

* * *

Nu știu cine a spus : „L'humour c'est la politesse du désespoir !". Aș înlocui cu plăcere cuvîntul „politesse" cu „maladresse" dată fiind lumea barbară în care glumim.

Într-un caiet foarte vechi (eram deja în 1952—53 la capătul răbdării și disperării mele — situația de atunci a rămas neschimbată) găsesc următoarea însemnare (cred că îl citeam pe Camus) :

„Sisif e un dobitoc tragic : singura noastră speranță nu poate să vină de la el, fiindcă el nu se va revolta vreodată, refuzînd și blestemul, zeii — ci din cu totul altă parte : fie de la muntele care se va toci, fie de la stînca ce va fi spălată de ploi și vînturi, fie de la copiii săi ce se vor sătura de a-și vedea tatăl chinuit de o pedeapsă crudă și monotonă. Și total «nerentabilă»".

Într-o zi — ziceam eu în anii Gherla — cineva îi va înlocui stînca cu o cruce, Sisif va descoperi că are o Mamă îndurerată, că există, sus pe deal, posibilitatea de a muri.

Sisif — ca și Blaga — refuză, pe bună dreptate, orice gînd al unei eventuale învieri.

* * *

În somn, în rugăciuni, în clipele mele de spaimă și în lunile de stupidă angoasă, sîngele meu curat se întoarce înapoi în părinți.

Este la modă acum să-ți detești părinții, să-ți privești cu scîrbă copilăria. *Eu am fost foarte iubit,* și iubirea aceasta a lor mă întreține și acum, trupește, sufletește, spiritual.

Tata mi-a dat șira spinării, Mama, darul de a povesti și glumi. Amîndoi dragostea de lume, soare, oameni. Sora mea le-a moștenit candela de omenie și dragoste — trebuie să merg la Petrila, la mormîntul lor, cînd vreau să mă rog.

Dar nu singur : ci cu sora mea. Singur mi-e frică, prea mult i-am chinuit, prea deseori i-am ucis fără să vreau.

* * *

Aș fi, îmi spune Limpi, un scriitor ce debutează mereu (fără succes, doar cu succese), un socialist fără ideologie, un creștin fără confesiune, un filosof fără sistem și memorie, un semicetățean tolerat, un transilvan refuzat la Cluj dar neasimilat în Oltenia, un român austro-ungar, un filorus antistalinist, un comunist contemporan cu fluturii și cu Iosif din Arimatheia,

un estetician est-ethic, un liberal îndrăgostit de lanțuri, un sindicalist de unul singur, un fost Don Juan actualmente îndrăgostit de propria babă, un proletar plin de lumpen-diplome, un miner fără lampă, un minisocrate ce nu a văzut Athena și nici cartelă de cucută nu are, un Danton primind zilnic picioarele în fund de la Robespierre-ul blocului, un bătrîn rămas în mintea copiilor, un evreu dat afară din comunitate, un șiit-sunit încercînd să rămînă un creștin-copt într-o Armenie tot mai turcească, un neamț incapabil să repare o siguranță, un biet sergent într-o armată ce se retrage de 40 de ani, un zoon antipolitikon, o maimuță a bunului Dumnezeu, un căcat în ploaie, un...

* * *

Tovarășul Einstein, constatînd, prin 1947, că are un mic cancer începe să se mire: „je m'étonne que ce mécanisme incroyablement complexe, puisse fonctioner un seul instant."* Apoi, peste un an, adaugă: „Combien lamentablement primitive est tout notre science"** — iar în 1952, devine și mai categoric: „Quand je fais des calculs et que je vois un minuscule insecte se poser sur mon papier, j'ai envie de m'écrier: Allah est grand, et avec toute notre science, nous sommes des misérables microbes !"***.

Ieri, la radio, în ungurește, un savant ne explica științific că 99% dintr-un atom *e un gol,* un nimic. Protonii, electronii etc. alcătuiesc doar a milionimea parte din atom, așa încît și noi, oamenii, alcătuiți din miliarde de molecule, suntem făcuți la bază din cele 99% de goluri atomice: nu știm ce e viața, nu știm ce e conștiința, gîndirea, nu știm nimic; fiecare pas înainte e un pas spre sfîrșitul incognoscibil, misterios, al golului din care suntem născuți.

---

* „Mă mir ca acest mecanism incredibil de complex să poată funcționa o singură clipă"

** „Ce lamentabil de primitivă este toată știința noastră"

*** „Cînd fac calcule și văd cum o insectă minusculă se așază pe hîrtia mea, îmi vine să strig: Alah e mare, iar noi, cu toată știința noastră, sîntem niște microbi mizerabili !"

„Logica nu e o fizică a gîndirii, este o ethică a acesteia"

HUSSERL

Reducerea la absurd, şi în logică, şi în matematici, constituie o metodă. De lucru, analiză, cercetare. Aventură.

În psihologie, sociologie, pedagogie, a reduce ceva, sau mai ales *pe cineva,* la absurd, înseamnă a-l scoate din normal şi a-l trece în patologic.

În morală, politică, ideologie, reducerea la absurd nu înseamnă decît reducerea la tăcere, disciplină, dogmă, a tuturor subiecţilor noematici, deveniţi obiecte sociale, cantităţi numărate, egalizate.

În artă, reducerea la absurd, după mintea mea de acum, ar fi încăpăţînarea de a crede că realismul e posibil şi că actul de creaţie ar fi reflectarea artistică a realităţii.

* * *

Nimic nu se schimbă, în afară de afirmaţia „totul se schimbă !" care poate deveni, cînd e nevoie, contrarul său.

Nu există adevăr, dar această afirmaţie înseamnă : „iată singurul adevăr", „nu există adevăr !".

Totul e o minciună, în afară de strigătul acesta : „totul e o minciună !".

„Nu există Dumnezeu !", înseamnă : nu există nimicul. Deci există ceva care poate fi egal (sau sinonim) cu nimicul.

Nu există logică — decît în absolut.

(În lumea mea şuie şi piezişă, cel mai logic silogism ar fi următorul :

1. Socrate este muritor.
2. Sultanul nu e Socrate.

Ergo 3. Sultanul este nemuritor.)

* * *

La recomandarea medicului meu interior, citesc Husserl, *Logische Untersuchungen,* spre a-mi dezmorţi celulele obosite de prea multă istorie, politică „und Literatur dazu".

Găsesc o splendidă aporie (politică și literară), recompensă pentru aceste zile și ore în care, sub mii de forme, am încercat (și încerc mereu) să spun acel adevăr simplu ce mă doare și mă omoară.

„Jede Wahrheit ist eine ideale Einheit zu einer Möglichkeit nach unendlichen und unbegrenzten Mannigftaltigkeit richtiger Aussagen derselben Form und Materie".

Deci : cu cît un adevăr e mai esențial, cu atît formele de a-l rosti sunt mai nenumărate și variate.

Iată miezul unei ascunse justificări ale acestor chinuite caiete : aceeași formă și materie (intuită, niciodată știută) dar exprimată, mereu și mereu, sub nenumărate forme și sensuri.

* * *

„Puterea este totdeauna... puternică"

ANTONIO BUERO VALLEJO

Rezistența cea mai inteligentă față de Puterea-puternică (atotputernică) nu mai poate fi activă și nici pasivă... Doar reflexivă. Rezistența activă ar fi răscoalele, grevele, demonstrațiile în piețe (cu morți și răniți) ; cea pasivă ar consta în teatrul indiferentist, detașarea de răspunderi, lăsarea puterii (ca desfășurarea unei prostii sociale) să se înece în propriile erori, abuzuri, anomalii.

Rezistența reflexivă, ca ultimă formă de opoziție, ar consta în meditație și rugăciune, atît a elitelor intelectuale, cît mai ales a celor umiliți și obidiți : ieșirea din timpul și cauzalitatea istoriei, acceptarea și provocarea providenței, chemarea cerului, obligarea cerului să intre în acțiune, silirea materiei să simtă izolarea spiritului, lăsarea Puterii de a deveni propria sa, incurabilă, slăbiciune.

Dar... dar : la capătul oricărei reflexiuni, cînd se deschide cerul, de sus nu auzim decît o singură voce tunătoare : „Mergeți în piețe și învățați să muriți, numai cine știe să moară merită să trăiască !".

* * *

Cînd intru în peștera insomniilor mele, cînd nu ascult muzică „grea" sau citesc cărți foarte ușoare (romane polițiste sau de spionaj, aceste basme de groază și cruzime ale omu-

lui modern) de obicei am la îndemînă cîteva cărți favorite pe care le răsfoiesc la întîmplare : Biblia, Blaga, Kafka, Borges, David Prodan....

Mai nou — avînd volumul postum de poezii ale divinei mele prietene, Eta Boeriu, *La capătul meu de înserare*, îl parcurg încet, citind cu creionul în mînă, în fiecare noapte, două trei poeme : despre dragoste, despre moarte. Mai ales despre moarte. Cartea aceasta îmi ține acum loc de Ecleziast, e aproape un manual de bună coborîre în...sau spre...

Mă uit îndelung la peretele alb din fața mea : acolo zăresc icoana catolică a Mamei mele, aceea pe care am zărit-o și cînd am deschis ochii în casa noastră din Petrila : mă chinuie gîndul că voi muri într-o cursă de șoareci, și totuși mă înveselesc gîndindu-mă că dincolo, Eta, care mă iubea, mă așteaptă : îi aranjează în rînd pe cei care mă așteaptă, pe Blaga, Stanca, Cotruș, Sergiu Al.-George, Maxim, Liviu Rusu, îi pune să agite steguleți și să strige în cor : „Bine ai venit, bufonule Gary !".

* * *

Îmi scrie de Crăciun 1984, din California, bunul meu ortac de detenție, fost preot greco-catolic, Simion Cure. Are o parohie acolo, e de două ori operat de cancer. El ar fi personajul mistic „care te putea scăpa de ploșnițe", din romanul meu întrerupt, neterminat. Într-adevăr, lucrînd de unul singur, în cadrul unei cooperative, avea o „invenție" proprie : în 1968, el mi-a curățit casa de ploșnițele ce m-au chinuit în primii mei ani la Craiova.

„Aici — îmi scrie fratele Simion — în Los-Diabolos sive Los-Angeles, locuiesc un număr considerabil de români, dar, în ciuda numărului lor mare, sunt ca și inexistenți. Nimic nu-i poate uni, n-au nici un ideal în afară de cel al dolarului, care, în foarte multe cazuri, i-a dezumanizat. Ceea ce omoară omenirea pe aici *e singurătatea*. Oamenii trăiesc în furnicare, cu milioanele, dar singuri : dragostea familială, de părinți, de copii, e nulă. Toți se închină Balaurului — dolarului — care i-a transformat fie în brute, fie în roboți. Și nimănui nu-i pasă de nimeni și nimic...

Ascult concertul în mi minor, pentru fagot, orchestră de coarde și clavecin, de Antonio Vivaldi. Și iarăși mă cuprind apele blînde ale rugăciunii : umilința senină și resemnată în fața morții ce se apropie. Dar spusă omenește, către o divinitate care poate că e mută și oarbă, dar surdă nu are voie să fie.

Invidiez mult pe cei care pot privi stelele, pe cei care se pot afunda în misterele calculului matematic sau pot, sub microscop, pîndi zvîcnetul de viață al celor mai elementare celule. Dar teribil de mult regret că nu știu muzică, arpegii, armonie, contrapunct. Să nu aud numai, să și pot vedea cum se îmbină minunea acestor arhitecturi organice, curgînde...

Deși — îmi aduc aminte — cu ce groază am privit un tînăr dirijor („genial", dar ratat în umbra lui Karajan, un oarecare W. Bergel) care *citea mut* și memora simfonii întregi. Uneori arunca o singură privire pe o pagină și trecea, scîrbit sau plictisit, mai departe...

Într-o viziune S.F. a unei lumi viitoare, nu este exclus *să vedem* muzica la televizoare și *să auzim* pictura de pe benzi — asta, desigur, într-o epocă în care scrisul și citîtul vor deveni și inutile și total demodate.

* * *

Năvălesc asupra mea o mulțime de cărți pe care ar fi trebuit să le citesc (sau să le recitesc), dar pe care le-am pierdut, neglijat sau uitat. Într-o singură lună (de grea incertitudine) pe masa mea de noaptea s-au adunat : *Eonul Dogmatic* a lui Blaga, *Supplex Libellus* de D. Prodan, studiul lui Camil Petrescu despre Husserl (acestă l-am citit ca student, atunci mi s-a părut confuz și amatoresc, acum, dimpotrivă) Jaspers, *Initiation à la méthode philosophique,* Leo Frobenius, Spengler, Proust etc...

Cărțile își au ora lor, soarta lor : întîlnirea cu ele e hotărîtă în cadrul unui destin interior *în care cred.* Cînd lucrez cu mare și curată intensitate întru ceva, cărțile de care am nevoie în legătură cu tema ce mă chinuie vin singure la ușă, cad din raft, le întîlnesc „cu totul întîmplător" pe stradă, în gări...

Azi-noapte — 28 dec. 1985 — citit *Paideuma* de Spengler. O revelație și o bucurie. Dar și o amintire. Frobenius, Spengler, C. G. Jung sunt autorii care „l-au inventat" pe Blaga.

Iar eu nu sunt decît o deșartă și pierdută speranță a acestuia. Fiul rătăcitor pe care propriul frate, din lașitate și frică, l-a jertfit numai și numai ca vițelul cel gras să poată ajunge bou.

* * *

Am încercat să citesc din fețele oamenilor. Fiecare față e o pagină, spunea Sergiu, fiecare om e o carte, fiecare gest o literă, un cuvînt. Chiar și o frunză, dacă am ști să o vedem și să o citim în limba ei, ne-ar povesti o istorie întreagă. Relațiile soarelui (luminii) cu pămîntul și făpturile acestuia sunt aidoma relației ce există între sufletul ascuns al oamenilor și fața lor.

Am stat la o coadă, în holul unei gări ; am călătorit în vagon comun ; am așteptat în sala de repartizări a policlinicii ; la ieșirea dintr-o fabrică, în piața nouă. *Nimic !*

Toate fețele sunt coli albe, nu spun nimic, nu ascund nimic. (Doar copiii pînă la 10 ani fac excepție de la această pustietate.) A pierit sufletul ? Au paralizat mușchii feței ? Sau eu am orbit, uitînd astfel să mai citesc fața semenilor mei.

Mă uit în oglindă : și eu sunt o coală albă — ceea ce ar fi să fie scris pe fața mea, s-a șters, a murit înecat în mîl, neputință și disperare.

* * *

Scrisul este un sacrificiu printr-un fel de nobilă automutilare. Ca și cititul *mut.* Aparținînd unei familii în care toți strămoșii mei au fost analfabeți, sîngele meu de iobag și sclav, se prelungește prin Mama (semianalfabetă) și Tata (un om de lume, citea rar, scria și mai rar) către o lungă și ereditară obișnuință și dotare pentru *expresia orală.* Aș fi putut ajunge cineva, într-o lume în care scrisul și cărțile nu ar fi fost predominante. Sunt un povestitor, un vorbitor, mă încălzesc și mă sfințesc abia cînd mă pot uita în ochii conlocutorului meu, cînd pot spune, rosti, grăi, cele ce se nasc în capul meu.

Învățînd să scriu și să citesc, am ucis în singurătate și tăcere vocația mea de ucenic și dascăl primitiv, care știe să

asculte și să vorbească. Scrisul m-a mutat într-o altă cultură, altă ființă, nu e de mirare că primele mele lucrări scrise sunt naive și artificioase, tocmai fiindcă ele derivă din ereditatea mea orală și nu din cea intelectual letristă.

Visez și acum o sală plină de prieteni, în care — fără nici un text pregătit înainte — să pot povesti, timp de cîteva ore, tot ce am pe inimă: liber, dinlăuntru, fără nici un scop, fără nici un plan, fără nici un pic de literatură, mai ales.

* * *

Profesorul Candid a inventat expresia : „Statele Hunite ale Eurasiei". Recitesc cu o plăcere aproape pocăită *Cartea Ceaiului,* de Okakura Kakuzo. Descopăr, cu jenă și neliniște, că foarte multe din așa-zisele mele „revelații personale", legate de armonia din lume, sunt de fapt vechi și arhicunoscute precepte ale unei doctrine ZEN. Europa noastră mecanicist-materialistă (în fond) și foarte atee (în formă) este, din toate punctele de vedere, inferioară înțelepciunii Asiei bătrîne și încercate.

Și totuși... Cruzimea istoriei lor, hărnicia de furnicar și termite, foamea după mașini și arme, ușurința cu care mor și mai ales ușurința cu care omoară, toate acestea mă fac să mă întorc la Socrate și Christos cu sentimentul că dragostea și cunoașterea de sine (invers: cunoașterea de sine, și după ea dragostea) sunt două uriașe invenții europene, antiasiatice.

(Și Attila și Gingiskan erau mari înțelepți, iubeau frunzele și animalele, strămoșii și Cerul cu dragonii săi : dar, cred eu, ucideau foarte ușor fiindcă nu au cunoscut mila și nici umilința. Și nu au iubit dezinteresat, niciodată.)

* * *

Da, sunt de acord : timpul pentru Teatru nu trebuie să fie identificat cu timpul pentru film. O oră-jumătate-două. În secolul trecut oamenii aveau o lungă răbdare culturală : puteau asculta 5—6 ore o operă sau o piesă de teatru (în cinci acte).

Dar s-a întîmplat — în acest crud secol XX — o castrare a sufletului colectiv de către trei mari *himere* romantice : 1. În-

crederea și interesul pentru sentimente și pasiuni izvorîte din dragoste, gelozie, amor sau pasiune erotică. 2. Renunțarea la a mai crede și spera că marile probleme politice și sociale ale lumii se mai pot rezolva prin ideologii, convingeri, partide. 3. Totalul scepticism în legătură cu așa-zisul Progres în știință și tehnică.

Am pierdut, așadar, clorofila stării noastre de grație, nimic nu mai poate fi sacru — deci nimic nu mă mai poate interesa mai mult decît răstimpul barbar al unui film polițist, de război etc. Între o societate de tineri efebi urmărind aventurile hilare ale lui James Bond și niște greci naivi ascultînd „în serial" un rapsod homeric, diferența e uriașă... și mortală.

(Anticii nu se amuzau decît rar, în piețe : *cînd discutau politică*. Distracția a fost inventată de Cezari, prin circul cu fiare și gladiatori ; James Bond nu este decît un gladiator al marelui circ născut din stupizenia și plictisul unui război rece care nu se mai termină.)

* * *

Similia similibus delendam ! Uriașul experiment magico-lexical al generației mele (pierdute) constă și în derularea, lentă și comodă, sub ochii noștri răciți, a fenomenului de uzare și ruginire a unor personalități sau valori prin prea multă laudă, de desființare și rahatizare a unor culmi prin lingușire, elogiere, mitizare artificială, de compromitere a unor utopii și planuri, programe și cincinale, prin nesfîrșite imne parareligioase și poeme antipatriotice, antipoetice.

Dușmanii înrăiți ai țării mele — fără voia lor, cu ajutorul prostiei noastre autohtone — au descoperit o formidabilă metodă de ocupație și ocupare definitivă (pe ușa din dos) a unui popor, structural independent și liberal : folosirea exagerată a naționalismului (ucide și anihilează prin ridicol pînă și rădăcinile naționalismului funciar) ; abuzul de folclor (care arde și ucide folclorul, îngroapă de viu și satul și țăranul) ; iar materialismul numai științific nimicește și castrează pînă și materia cea moartă de legile ei cuminți și veșnice.

Noroc că odată cu aceste grave pierderi a avut loc și o paralelă devalorizare și anihilare a politicului prin politică și a idealurilor prin ideologie.

Ce fac preoții noștri ?

„In religie viitorul e îndărătul nostru. In artă, timpul de față e veșnic.

CARTEA CEAIULUI

Pe trei principii (morale ? Metafizice ?) se bazează arta aranjării florilor la japonezi : pe un principiu ocîrmuitor (Cerul), un principiu ascultător (pămîntul) și un principiu împăciuitor (Omul). Iar florile au trei faze ale înfățișării lor : formalul, semiformalul, neformalul. Adică : floarea în plină podoabă (rochie de bal), floarea în găteală ușoară (rochie ușoară de amiazi) și a treia fază, „fermecătoarea dezbrăcare din iatacul tăinuit".

Deși folclorul nostru (dominat de emblema „frunză verde") e plin de foaie și flori, în ritualul de viață al țăranului floarea (ca dar, buchet, podoabă) e destul de rară și doar simbolică. Floarea în sîn sau păr la fetele scoase la horă, unele flori sacre (busuiocul) în mîna vestedă a babelor la biserică și sub icoane. Pe pridvor sau în geamuri, florile nu apar decît în ghivece, vii, neculese. Doar la înmormîntări se aduc flori, ele sunt aruncate în groapă sau așezate la căpătîiul mortului, în sicriu.

Floarea nu e semn, simbol, limbaj : e ființă, e rudă, e legătura dintre cerul ocîrmuitor și pămîntul ascultător.

* * *

Pentru ca un mare miop să-și poată găsi ochelarii pierduți (sau rătăciți) are nevoie de altă pereche de ochelari ; noi ne-am spart și ochelarii de rezervă, nu mai vedem nici la două zile înainte. Ca să ridicăm o nouă generație de comuniști salvatori, cinstiți, inteligenți și pricepuți, (fiindcă *lichelismul, superficialitatea și prostia* ar fi cele trei tare esențiale care ne-au adus la dezastrul în care suntem) am avea nevoie de niște dascăli (părinți, profesori, maiștri, elite) care să fie, ei înșiși, modele de cinste, inteligență, pricepere, Și dezinteresare. Și clarviziune.

Nu există. Am epuizat toate rezervele de caracter ale națiunii în această absurdă și păguboasă luptă cu Puterea politică în sine.

Suntem reduși la lupta clandestină, cotidiană, pentru subviețuire la limită : foame, frig, frică. Nu mai suntem nici oameni, nici cetățeni, suntem doar niște numere inutile dintr-un recensămînt statistic al gurilor ce trebuiesc hrănite și mințite. Ca să tacă. Ca să nu muște.

* * *

Mă tem că Dreptul roman (familie, proprietate, republică), Creștinismul (dragoste, speranță, mîntuire), declarația drepturilor omului (libertate, egalitate, solidaritate) — aceste sîngeroase valori tipic europene, transferate în alte zone de civilizație, rasă, cultură, dau naștere la forme monstruoase de dictaturi, ură, caste etc.

În America de Sud (Mexicul și Venezuela, avînd petrol, explozia lor anarhică este deocamdată întîrziată artificial), succesiunea ametitoare de dictaturi feudale, dictaturi militare, dictaturi pseudo-revoluționare, marxist-fasciste, e aproape o lege. Chiar și modul monstruos-perfect în care Japonia a desăvîrșit revoluția sa tehnologică, mi se pare un argument dușmănos împotriva Europei și Americii.

Înainte vreme falsele noastre idei și idealuri treceau mările cu colonizatori, misionari, armate de ocupație. Acum trece doar capitalul, diplomația de culise... și armele. Tot mai multe arme, Bugetul Franței e echilibrat prin vînzarea — „à tout vent, à tout prix" — a armelor ei. Bokasa, Amin Dada, Mobutu Sese Seko, Castro și Gadafi sunt fiii neamului lor, dar puterea și școala o au împrumutată din Europa.

Mă tem de o Haiti-zare a țării mele, de o cubanizare a Americii, de o libanizare a lumii.

* * *

Cuptoarele, cuptoarele... Nu știu cum și de ce, mereu am funesta simțire că undeva au fost instalate și ard cu foc continuu niște uriașe cuptoare criminale (ca acelea de la Auschwitz) ; dar în ele nu mai ard oameni — ard valori umane, legi și principii, esențe și substanțe ale condiției umane elementare.

Azi, în ultima zi a anului 1985, citesc în „Secolul XX" corespondența unui nefericit evreu — și simt cît de mult ni se aseamănă povestea. Ieri i-am spus soției mele : „mă gîndesc

să-mi dau demisia din Uniune, demisia din ethnie, demisia din viață !".

De fapt, neavînd nici cel mai mic rol, nici o replică, în piesa ce se joacă, stau pe tușă, bat pasul pe loc : de o viață întreagă aștept clipa în care voi putea, în sfîrșit, să încep a trăi cu adevărat.

Dar provizoratul, în afară că durează, ucide pe nesimțite. Iată-mă aproape de moarte și nu am luat cuvîntul la nici o ședință, nu am urcat pe nici o baricadă, nu am reușit să demasc nici o lichea sau măcar un prost.

Ca să pot trăi, am aplicat acel „faire l'idiot devant un imbécile". În timpul acesta, istoria a avut timp să trimită la ars toate idealurile pentru care m-am născut și pentru care viața mea ar fi avut un rost.

* * *

„Dumnezeu este lucru în fața căruia ne refugiem în viață ; și de aceea îl urîm și ne temem de el și creăm, acolo, în întuneric, o gaură neagră..."

GOLDING

De cel puțin trei ori mi-a trecut prin mînă *Împăratul muștelor*... Azi am citit cîteva studii despre opera lui William Golding și cîteva rezumate ale ideilor și obsesiilor sale filosofice și morale — ca să îmi dau seama, seara tîrziu, cu mare tristețe și deznădejde, că multe, foarte multe din ideile sale, sunt de fapt ideile în jurul cărora mă-nvîrt, mă zbat, pe care caut să le exprim. Dar ele sunt demult scrise, undeva — poate că toate intențiile mele teoretice de viitor sunt inutile, fiindcă, absolut sigur, într-o altă parte a lumii, un alt autor, mai norocos și mai liber, le-a gîndit și el, le-a scris, le-a și publicat. Ceea ce eu visez acum să scriu anul viitor este ceva ce s-a scris imediat după război, s-a și citit, a și fost depășit, criticat, uitat.

„Gaura neagră" a alcoolicilor, de pildă, nu e decît locul gol ce nu îl poate suplini pe Dumnezeul definitiv pierdut.

* * *

M-am ridicat, revoltat și moralizator, împotriva a ceea ce ziceam eu, „teatrul mezozoic" ce se joacă peste tot în Cetatea

(și țara) mea : în școli, la ședințe, în fabrici, pe stradă, ogoare... Chiar și în familie, chiar și între cei mai apropiați prieteni.

Urmăream în trenul de dimineață pe cei care mergeau la București în audiențe ministeriale : își potriveau ținuta, își repetau rolul, se în-trăiau în scena în care vor trebui să dea replica.

Adevărul este că pe vremea cînd eram sincer, direct, spontan și deschis, nu făceam decît să sparg geamuri, să trîntesc uși, să scuip în sus — toate în defavorul tragic al soartei mele. Am și plătit scump pentru aceste vitejii de caracter mineresc. Mai nou, am învățat lecția, aici, la Craiova, s-a fost instalat în mine un fel de sufleur-cenzor, pentru cea mai modestă întîlnire sau audiență oficială, imaginez dramaturgic zece situații posibile, pregătesc de înainte replicile cheie, eventualele poante sau glume („il faut toujours faire rire vos juges" îmi spunea fostul meu profesor de franceză, André Aurand : a murit la Toulouse, altfel, ieșind din pușcărie, i-aș fi spus : „am făcut judecătorii mei să rîdă, au mărit pedeapsa mea de la un an, la șapte ani, plus domiciliu forțat, după...) — și iată, reușesc a nu mai da cu capul de zid și cu oiștea-n gard. Totuși acest „teatru mezozoic" mi se pare o ridicolă monstruozitate sine qua non...

(Primul atlas al lumii, al flamandului Ortelius, 1570, purta titlul : *Theatrum orbis terrarum*. Prima disecție publică, a unui cadavru, Padova 1341, s-a chemat „Theatrul anatomic".)

Viața socială e un spectacol continuu („persona" înseamnă „mască"), nu se poate fără teatru. Partidele politice și dictatorii nici nu mai doresc supuși care cred în ei — ci supuși care știu bine rolul de supuși, se prefac perfect că ei cred și că sunt convinși.

Doar natura mai e sinceră. Și moartea.

(„Deocamdată, zice Limpi : nu se știe ce noi surprize ne rezervă progresul și mersul înainte și în sus !".)

* * *

„Ne e foarte greu să retrăim sentimentul mitic al libertății de a minți ; marii filosofi greci trăiau încă integral în acest drept la minciună".

NIETZSCHE, 1873

Activiștii noștri de partid vorbesc, comunică, trăiesc folosind mijloacele antice ale mitului : mitul puterii suverane și ire-

versibile, mitul atotștiinței și atoatepriceperii celor inițiați printr-o școală (specială și secretă) și mitul progresului continuu, mereu înainte și în sus — iată numai trei din miturile obligatorii cu care suntem hrăniți pînă la distrofie și finish.

Aceste mituri (ca și portretul totem și tabu) le apar poporului de jos, ca simple fantasme, gogorițe, minciuni sfruntate.

Poporul acesta ar avea și el cîteva mituri de rezervă în inconștientul său : mitul paradisului pierdut, mitul inevitabilei apocalipse, mitul veșnicei întoarceri. Dar aceste „traume" sunt interzise, fiind considerate retrograde, mistice, revanșarde.

Adevărul — ca și țiganii sau cîinii vagabonzi — scurmă în lada de gunoi a prezentului sau cerșește, mimînd orbirea, la poarta de marmoră a fostului, a ruinurilor noului nostru Teatru Național, la poarta de fier a Facultății de Filologie și Istorie, la poarta neagră a închisorii județene.

(Am făcut rost de un stoc de barbiturice : pentru orice eventualitate.)

• • •

În tinerețele mele buiace (mi se pare acum că umblam, tot timpul și peste tot, beat de mine însumi) credeam că sunt *unic*. Că nimeni nu este și nu poate fi ca mine. Că sunt nemuritor, moartea nu se poate întîmpla decît altora. Apoi, am avut norocul să întîlnesc 1—2—4—10 prieteni care mă depășeau în toate, plus în certitudinea lor de nemurire. Și ei erau și se credeau *unici*. Pe urmă — anii scurgîndu-se necruțător prin clepsidră— am început să văd și să mă conving că tot mai mulți oameni — mai mult —, că majoritatea oamenilor (în esență : prin reducție istorică) seamănă, ca soartă, sens, existență, cu mine...

Acum, la 65 de ani ai mei, știu că nu lumea îmi seamănă, ci eu semăn cu ea.

Poate că așa sunt și popoarele : cele tinere se cred unice, invincibile, mesianice : cele mai mature descoperă calitățile vecinilor de continent și lume, inaugurînd democrația ethniilor ; cele bătrîne, ca și Chinezii de pildă, ajung să înțeleagă cum că nu lumea e făcută pentru ei ci ei sunt simple furnici (nor, spumă, fir de nisip) ale acestei lumi care ne ignoră deși ni se supune.

(P.S. În clipa în care transcriu aceste rînduri, primesc un telefon prin care, un prieten, mă anunță că a murit, la Păltiniș, Constantin Noica. Mă cutremur : parcă aș sta la o coadă, ghișeul unde se dă ceva e încă departe, mai am mult de așteptat : dar iată, deodată, Noica a luat ce avea de luat, a eliberat locul și deodată mă simt foarte aproape de vîrful cozii, văd ghișeul, chiar dacă nici acum nu vreau să știu cum arată marfa pentru care așteptăm de atîta vreme în acest rînd lung și tăcut.)

•
• •

— *Varul ca să ajungă var,* trebuie mai întîi zdrobit, apoi ars, apoi stins — și abia după aceea poate lega două cărămizi, arse și ele.

— Numai brazii pitici se pretează la a fi tunși cînd depășesc înălțimea gardului aprobat de primărie.

— Dacă culorile sunt etape de suferință ale Luminii, atunci cuvintele (verbele) sunt etape de suferință ale Adevărului.

— În epoca noastră, adevăratele grele și mari discursuri le-a ținut poporul : cînd a tăcut.

— În cușca hingherului (le spun confraților mei unguri) numai ciinii proști se mușcă între ei.

— Politica, atunci cînd neagă cultura, se pierde : cultura, atunci cînd neagă politicul, se mîntuie.

— Mi-e frică să rămîn singur, între patru ochi, cu un rus inteligent (eu și Tovstonogov) fiindcă mi-e rușine să citesc în ochii lui frica de a fi rămas singur cu un străin. (Deși mă iubește, deși îl admir și îl înțeleg).

•
• •

Nu mai știu cine e de dreapta și cine mai e de stînga : cine e materialist și cine e idealist : cine e ateu-convins și cine e credincios fără voie.

Nu mai pot diferenția un om cinstit (dar ineficace și neputincios) de o lichea patentată, dar activă și serviabilă. Confund, în toate domeniile, treburile de stat, cu cele de partid — și ambele cu soarta și istoria țării mele, azi.

Nu mai e nevoie să contrazic pe nimeni, nimeni nu mai afirmă, fiindcă nimeni nu se mai poate afirma, toată lumea repetă, execută și mîrîie. Diferența între cei cu care mă întîlnesc pe scara puterii nu e diferența între unii care cred și alții care se îndoiesc sau sunt de părerea contrarie — ci diferența între unii care mîrîie fără să se revolte, și alții care se revoltă dar, deocamdată, nu îndrăznesc să mîrîie.

Confund politica tehnologiei cu tehnologia politicei, visez activiști deveniți paseiști și reflexivi — iar culmea cea mai culme mi se pare un Bărăgan în care, un tătar netăiat împrejur, ridică un Kurgan din molozurile iluziilor noastre definitiv pierdute.

* * *

Olimpia îmi explică: „Orice român care se iscălește mai mult de două ori pe zi e în pericol să-și piardă capul".

Puterea — ca vrajă, slavă, otravă — intră prin fotoliu, prin iscălitură, prin cravașă, pistol sau pulan, dar mai ales prin aplauzele la ședințe, tribună, piețe. Lingușitorii sunt creați de putere, fiindcă ei creează puterea puternicilor, un ștab devine inuman din clipa în care i se dă posibilitatea de a-și trece subalternii în rîndul obiectelor neînsufletite.

Înainte de preluarea puterii de către cei mai buni dintre cei mai buni, ar fi trebuit să fie pusă la punct atît o *cratologie* (știință a puterii), cît și o crato-terapeutică. Plus, o morală severă a celor din fruntea bucatelor, avînd și pîinea și cuțitul la dispoziție. Eventual chiar o profilăxie antiparazitară (D.D.D. : deparazitare, deratizare, dezinfectare) îndreptată împotriva îngîmfării, fanfaronadei sau aristo-cretinismului.

Celula nervoasă a „țăranilor" noștri (din filosofie, litere, cultură, armată) nu rezistă la putere. Explodează repede și face urît. Somnul rațiunii naște monștri — somnul bunului simț naște călăi.

* * *

Stau de vorbă cu pensionarii mei din English-Park-ul Craiovei. Cu toții cădem de acord că în viitorul secol (pe care nu-l va apuca nici unul din noi) va trebui să se introducă, absolut în toate meseriile mici și mari („de la opincă pînă la tovarășul Dincă"), un fel de jurămînt ca al lui Hipocrate : „să nu mint, să nu lingușesc, să nu mă consider infailibil !". Jurămîntul să fie depus în public, pe steag, pe cruce sau conștiință, de către

toate cadrele, inclusiv inginerii, economiștii, medicii, popii, poeții, gazetarii, dramaturgii, actorii și regizorii de tot felul.

Încălcarea jurămîntului să fie pedepsită cu bătaia la cur în piața orașului și trimiterea păcătosului în zootehnie : iar a celor care greșesc fiind la țară, prin obligația de a viziona, timp de o lună în continuu, emisiunea lui Adrian Păunescu : „antena îmi aparține".

(I-am propus Olimpiei mele să ne sinucidem, discret și cuminte, împreună. M-a refuzat categoric. „Cît timp mă mai pot ruga, cît timp mai pot înjura...".)

* * *

„*Dictatorul absolut* — o spune Carpenter — este posibil doar în țările în care : 1. există o lungă tradiție a sclavagismului direct sau indirect ; 2. în care există o pasivitate poporană, funciară, față de istorie, politică, ideologie ; 3. și în care, poporul de jos ascunde în inimă o imensă cantitate de sentiment religios, neepuizat, difuz dar radiant".

Și totuși, sub dictaturi, există și un paradoxal avantaj. Mai ales într-o societate abia ieșită din țărănie și agățată de obsesia de a fi „funcționar de stat", cu orice preț. Adică, bursier, lefegiu, pensionar. (Față ce ar trebui să se continue cu inițiativa particulară, comerț, industrie, întreprindere, pe care, la noi, o ocupaseră mai ales minoritățile evoluate). Acest avantaj paradoxal constă în șansa unei ușurări generale, în sentimentul că nimeni nu mai e răspunzător pentru nimic, că leafa merge, treaba merge, noi cu drag muncim.

„Acum o săptămînă, îmi spune veterinarul care face navetă la Malu Mare, am îngropat 80 de viței morți de foame. S-a căutat cine e vinovatul : nimeni nu era, toată lumea avea hîrtiile în regulă.

I-am îngropat într-o groapă comună : numai eu (care mă simțeam teribil de vinovat) și cîțiva țărani bătrîni am plîns de milă : ceilalți, mai tineri brigadieri și șefi de fermă, au fost total indiferenți, ca niște hidrocarburi fără inimă și familie".

Cine e de vină ? Ce e de făcut ? Ce părere are tovarășul Prim, tovarășul Super-Prim, tovarășul Dumnezeu-Popescu ?

* * *

— *Aș dori să sufăr*, îmi spune maistrul Pascaly, pentru duplicitatea morală ce s-a generalizat : dar nimeni nu mai e vinovat de nimic ;

— aș avea obligația să contest legile și decretele ce curg peste capul nostru ; vin de sus, autorul lor e intangibil ca și soarta, ca și Dumnezeu ;

— ar trebui să critic cu voce tare relativitatea futurologică a planurilor de investiții : dar cine mă ascultă, cui îi mai pasă de părerea mea, cine mai poate schimba o iotă măcar din ce s-a hotărît în capul blindat al lui Jupiter-tonans ;

— ar fi timpul să începem a striga împotriva megalo-exploatării poporului de către Statul său : dar cine e Statul ? Nu noi care am fost numiți producătorii, proprietarii și beneficiarii tuturor nenorocirilor, datoriilor, greșelilor lui ? ;

— ce ar fi să spunem undeva sus de tot și în gura mare : a reapărut inegalitatea de avere și de putere : dar verbele „a fi" și „a avea" au fost demult naționalizate, noi le folosim doar în cadrul planificat al unor cote „științifice" fixate de primar și primărie.

• • •

Recitesc, cu dureroasă uimire, pe Carlo Levi : *Christos s-a oprit la Eboli*. Este citat Giustino Fortunato (1848—1932), militant în probleme țărănești.

— Ce ai mîncat ?
— Nica (adică : nimic)
— Ce nădăjduiești ?
— Nica.
— Ce se poate face ?
— Nica.

Alături de „Nica" (nimic — cu gestul negației, privirea ridicată spre cer), în această tragică Lucania (Italia de sud)..., celălalt cuvînt ce revine mereu în discuții este „crai", derivat din „cras"-ul latin : mîine. Tot ceea ce se așteaptă, tot ce trebuie să vină, tot ce ar trebui să fie făcut sau schimbat, este „crai". Dar „crai" înseamnă de fapt *un mîine egal cu niciodată*. (Pag. 242, sublinierea autorului). La pagina 273, Levi revine asupra termenului : „În uniformitatea timpului, nu e loc nici pentru amintiri, nici pentru nădejdi : trecutul și viitorul sunt ca două locuri moarte. Întreg viitorul, pînă la sfîrșitul timpurilor, tindea să devină și pentru mine, acel vag «crai» țărănesc, urzit din răbdarea zadarnică, *în afara istoriei*

(sublinierea mea) și a timpului. Cît de înșelător e limbajul cu ale sale contradicții interioare ? În aceste regiuni rămase în afara timpului, dialectul are măsuri temporale mai bogate decît orice altă limbă ; crai, de aici de la acest veșnic și nemișcat crai, fiecare zi a viitorului își are propriul său nume. Crai înseamnă mîine și întotdeauna : dar poimîine înseamnă *pescrai,* apoi pescrille... pescrufla... se pronunță ca un pomelnic, cu ironie și grotesc ; sunt ca o dovadă a inutilității de a dori să faci distincție între eternele neguri ale Timpului...".

(Splendid! Totuși, *Crai*-ova, cred că derivă din slavonul Crai, care înseamnă și sfîrșit și rege. Poate *Craiova* nu înseamnă decît sfîrșitul oricărui mîine... latin).

* * *

Diabetul, cancerul, artero-sclerozele, ulcerul, — susține doctorul Kurt Richter, 1957 — sunt consecința *stresului,* adică : 1. un șoc brutal, neașteptat, nemeritat ; 2. a neputinței de a-i face față ; 3. a corolarului psiho-motric, psiho-somatic („l'organe cible", organul țintă, ales spre a fi atins. Blaga face cancer la... șira spinării !)

Doi cîini — de pildă — puși într-o plasă de sîrmă (din care simt ei că nu pot să scape nicicum) sunt electrocutați, dar nu mortal. Puși apoi în cuști în care doar făcînd doi pași spre a scăpa de electrocutare — cei care au fost electrocutați, deci au „un complex de neputință" nu fac pasul înapoi, și îndură : în timp ce alți cîini, aduși de pe stradă, găsesc imediat locul „afgan" unde scapă de curentul electric.

Oare nu e cazul să-mi explic pasivitatea masochistă a poporului meu prin acest „complex de neputință", consecință a celor șapte valuri de stresuri ale înrobirii ?

„Nimic nu ne mai poate salva, aud mereu, nu se mai poate face nimic, e inutilă orice speranță !" — acum, ar zice Moșul, ar fi rîndul lui Dumnezeu să taie curentul care ne chinuie.

(Se poate obține o foarte rapidă electrocutare în propria baie folosind apa ca transformator al curentului de 220. Mai simplu, îmi spune inginerul S., este să arunci cu o sîrmă peste linia de curent electric. Te carbonizezi instantaneu. La înaltă tensiune.)

* * *

Generalul Amin-Dada, șeful absolut al Ugandei (și-a inaugurat propriul bust, *sărutîndu-și* imaginea) declară pentru „Paris Match" : „Je veux que mon peuple soit libre. Dans les pays communistes il y a un espion pour trois personnes. C'est comme les filles d'Uganda, je leur ai dit, d'être fières, pas timides. Ce n'est pas agréable de mettre une fille dans son lit si elle est timide"*.

Mobutu-Sese-Seko (Zair) :

— cînd urcă cu vasul său pe fluviu (1 700 km), toată populația pe margini trebuie să aplaude și să strige : „kitoko", adică „frumosule !" ;

— femeile, cînd îl văd, cîntă : „Papa est venu et la faim s'en est allée"** ;

— revenirea prin decret la hrana și frizura „strămoșească" ;

— radio-ul îi cîntă zi și noapte doar omagiul lui ;

— i se povestesc în școli, viața, cum a ucis un leopard în copilărie, cum îi distruge el pe mercenarii albi sau negri ;

— fiecare seară, în culori, la T.V., el, Mobutu, apare deasupra norilor, în slavă ;

— (copiii și i-a trimis la studii în Elveția) ;

— *Salongo,* timp de o oră pe zi, tot Zairul face muncă voluntară și cîntă în același timp.

Un alt șef de stat african (i-am uitat numele, a 35-a sa soție este o româncă din Grand) vînează bivoli însoțit de toți miniștri săi. Unul din aceștia a ratat un foc : a fost pedepsit să vină pe jos înapoi în Capitală (700 mile)... Șeful are helicopter, un Boeing. Poartă o blană de tigru veritabilă. Miniștrii nu au dreptul decît la blăni... din plastic. Reîntors luminat din China lui Mao, consideră *cîntecul și dansul colectiv* ca un mijloc ideal de agitație.

Părturiunt montes, laudetur... ridiculus mus.

* „Vreau ca poporul meu să fie liber. În țările comuniste există un spion la fiecare trei persoane. Ca și fetișcanele din Uganda, le-am spus să fie mîndri, nu timizi. Nu e plăcut să trîntești în patul tău o fată, dacă ea e timidă".

** „Tata a venit iar foamea ne-a trecut"

Văzut ieri un film sovietic : Ot, naşe dom (Iată, casa noastră !) Citez cîteva replici din textul scenariului :

— nenorocirea noastră e planul : planul de sus în jos ;

— minciuna coboară röstogolindu-şe ca o avalanşă ;

— ne ascundem impostura după calitatea de membru de partid ;

— minciuna nu e rentabilă nici măcar economic (titrarea în româneşte traduce astfel : „uneori minciuna poate fi nerentabilă") ;

— ea, minciuna, se vinde, e adevărat, ieftin : dar şe răscumpără în valută-forte.

Acţiunea filmului se petrece în Leningrad, într-o uriaşă fabrică siderurgică (30 000 muncitori).

Ciudat ! Să-ţi trebuiască peste o jumătate de secól ca să descoperi nerentabilitatea economică a... minciunii. Pîinea noastră cea de toate zilele.

* * *

Citit : „Orice convingere dogmatică definitivă este consecinţa unui viol metafizic, după o beţie utopică" (Roger Garaudy).

Citit : „gravitatea este scutul proştilor" (Montesquieu).

Citit, Custine : Memorii despre Rusia, 1839, lectură înfiorătoare, apocaliptică : „Opression déguisée en amour de l'ordre : mais un ordre qui coute trop cher pour que je l'admire... Ce fanatisme, désobéissance, expié d'avance chez elle par une soumission avilissante, l'espoir d'exercer la tyrannie chez les autres..."*.

Auzit : „Nu ştii glăma cu peştele de aur care strigă (stăpînii fiind plecaţi în vacanţă) : «trebuie să existe un Dumnezeu care să vină să-mi schimbe apa !»".

Văzut : o fetiţă de numai trei ani, care, la rugămintea noastră, a celor mari, „Ia fă tu un pic «copilărie fericită», ea ne recită, imitînd perfect pe fetiţa de la televizor, care strigă : «Tovarăşe Elena etc.»... Noi, ca proştii, ne tăvălim de rîs, fetiţa e serioasă, ei îi place mult acest rol şi această poezie...".

---

* „Opresiune deghizată în iubirea de ordine : însă o ordine care costă prea mult ca să o pot admira... Acest fanatism, nesupunere, dinainte ispăşită printr-o supunere degradantă, speranţa de a exercita tirania asupra altora..."

* * *

Un chinez bătrîn (în *Regards sur le monde actuel* de Paul Valéry), rezumă astfel istoria Europei :

„Politica voastră e făcută dintr-o succesiune continuă de regrete și ispășiri : aceștea conduc la revoluții generale — iar după aceea la părerea de rău pentru aceste revoluții : dar și aceste răsgîndiri, nu sunt decît tot niște revoluții...".

„Nu înțelegem sensul lumii (Buddha) așa cum un vierme călcat de roatele carului regal, nu știe nimic despre gîndurile regelui".

(Replică : suntem niște oameni călcați de roatele căruței viermelui imperial : suferim tocmai fiindcă știm perfect ce nu este și ce ar trebui să fie în gîndurile acestuia).

* * *

In amatae matris memoriam. Se împlinesc azi, 13 nov. 1985, zece ani de cînd am înmormîntat-o pe divina mea Mumă. Avea peste 90 de ani.

În absența mea și a sorei mele, după pomana de cuviință, casa Mamei rămînînd goală, „vecinii" (pentru care mama a fost o adevărată Cruce Roșie) au spart lacătele și au jefuit toată ograda. Au cărat totul. Cu securile au spart șopronul, cotețul, pridvorul... Au golit cămara de cărbuni, șopronul cu lemne, fostul atelier al tatălui meu. (Ca în Zorba Grecul, la moartea Bubulinei).

Am mers cu sora mea să vedem dezastrul. Am plîns un pic — apoi am împărțit absolut toată zestrea ei din casă : oale, haine, albituri etc.

La aceiași „vecini".

Iarna trei: 1985—1986

Motto: *„Ce qu'il y a de terrible quand on cherche la verité, c'est qu'on la trouve"*[*]

REMY DE GOURMONT

[*] „Când cauți adevărul, teribil e faptul că îl găsești"

Ce sinistră epocă trăim! Avem poeți ce scriu o antipoezie, romancieri ce scriu antiroman, dramaturgi ce scriu antiteatru, muzicanți ce descoperă anti-armonia (zgomotul) și plasticieni ce caută haosul și infernul, în inform și neculoare : toți filosofii materiei prezic sfîrșitul materiei, filosofii vieții vorbesc de dispariția vieții, moraliștii strigă : „Dumnezeu e mort!" — iar politicienii fac tot ce e posibil ca să compromită politica, ideologiile, speranțele sociale toate.

„Progresul tehnic" ar fi flautul fermecat al celui ce ne duce ca pe niște copii hipnotizați spre un înec, dar nu într-un fluviu măreț, ci într-un șanț plin de murdării, deșeuri și tot felul de libertinaje. „Specializarea" savanților, servilitatea filosofilor și cinismul miop al politrucilor (consecințe ale premiselor lumii noastre postrevoluționare) constituie și cauza pentru lipsa de idei și idealuri generale și pentru neputința față de entropia și anomia vieții și a materiei, ca spirit și esență a lumii.

* * *

„Stăm prost cu mașina de selectat valori, îmi șoptește profesorul Mefisto, cu care asist la un concert de coruri triumfale, stăm prost mai ales cu însilozarea puținului pe care îl mai avem. Absolvenții noștri știu atît de multe că nu știu mai nimic despre Mult, și nimic despre Nimic. Mereu începem, rar continuăm, nimic nu ducem pînă la capăt : doar delirul și sminteala cunosc o carieră continuă și ascendentă. Eroarea, greșeala, catastrofa și dezastrul — iată etapele obligatorii ale oricărei utopii transformate cu forța în religie și mit infailibil.

Trăim acum momentul de trecere de la dezastru la catastrofă. Motto-ul oricărui început de tragedie nouă, se inau-

gurează cu lozinca sindrom : „Ne reorganizăm pe alte principii, de astă dată cu adevărat revoluționare !".

• • •

M-am întors de la Berislav (Nipru) în ianuarie, 1942. Blaga, conform obiceiului său, mă invită la el, îmi pune în față o farfurie cu mere și fursecuri, se culcă pe divan și închide ochii : îmi spune : „Gary, acum să-mi povestești tot ce ai văzut acolo !".

Îi povestesc. Despre satele fără garduri și fără nici un singur câine ; despre bărbații speriați și femeile curajoase și pline de suflet ; despre sărăcie și resemnare, despre o învățătoare din Razdelnaya care a vrut să-mi cumpere cutia „Elida", fiindcă mirosea frumos și fiindcă avea pe față imaginea unei femei cosmetice, frumoase ; despre noroaie și foamete, suferință și vocație pentru suferință. „Rusia, îi spun eu cu inima mea de stînga, e un imens laborator social, jefuit și spart acum de niște armate barbar civilizate".

Îi povestesc apoi de colosala inovație a infanteriei sovieticilor : în loc de tranșeele clasice, groapa individuală. „Mi s-a părut ciudat, am observat eu, apariția acestei gropi individuale, la un popor mare și numeros, avînd un pronunțat caracter colectivist".

Blaga s-a gîndit și mi-a spus : „Groapa aceea nu e o formă de viață, ci o formă de moarte. Moartea de unul singur, în timp de război, e un lux existențial"... D. D. Roșca, căruia Blaga i-a transmis esențialul din „metafizica" noastră discuție, m-a oprit pe coridor și mi-a spus rîzînd : „Sergentule, poate că groapa aceea e o soluție practică împotriva fricei colective ? ! Poate că în spatele acestor gropi există un comisar care trage cu pușca, pe la spate, în orice soldat care ar dori să fugă sau să se predea".

• • •

Ora pionierilor : analiza muncii. Elevii buni își iau angajamentul „pionieresc" să-i ajute pe cei slabi. „Noi, cei buni, ducem muncă de lămurire cu cei slabi"..., zice șeful clasei. Cei slabi, văd eu, fac eforturi să nu pleznească de rîs, de voie bună.

Se „analizează" documentele nu știu cărui Congres. (Unde ești copilărie ?) Un elev ne arată un avion din carton. „Numai așa putem avea sentimentul datoriei împlinite !". (Dacă îl facem să și zboare ! ?) O frumoasă elevă ne prezintă graficul-orar al sarcinilor, pe acțiuni și angajamente. (Iată, rădăcinile birocrației viitoare !)

De ce uzăm cuvintele mari la vîrstă mică ?

Ca să nu ne mai spună nimic cînd vom fi mari ? Quantumul de copilărie netrăită se răzbună dacă ea nu e trăită la timpul său.

Olimpia îmi spune : „copiii vobesc și se comportă ca cei mari — fiindcă cei mari se comportă și vorbesc ca niște copii idioți, arierați, dintr-un orfelinat în care plouă și ninge".

* * *

Taleyrand : „...dar soarta lui Napoleon, după Tilsit, era atît de total întreţesută cu soarta Franței, încît a-l doborî însemna a ne ucide. Am preferat ca el să fie învins *din afară*; astfel el a pierdut, și nu Franța !" (Discurs după 1815, Viena).

Thakeray : „A vorbi prea mult despre trecut, înseamnă frică de prezent : a vorbi prea mult de viitor, înseamnă, în prezent, frică de trecut".

Eu (în caietul program al T.N. Timișoara, la piesa *Iarna Lupului cenușiu,* 1977) am scris : „Să nu ne chemăm strămoșii ca să ne justifice : să îi chemăm doar ca să ne judece !".

* * *

Blaga, amintindu-și de anii săi de diplomație, îmi spunea : „Rușii sunt mari diplomați, excelenți spioni, neîntrecuți propagandiști !".

Eu, care mă duc la toate filmele rusești și citesc toate romanele lor, pot să adaug astăzi :

„Poate ! Fiindcă sunt geniali circari, dansatori pe sîrmă, trapez etc. Ei sunt singurii care dețin secretul îmblînzirii totale a urșilor. De altfel, eu cred că la ei, a dresa, a instrui, a educa sunt oarecum sinonime. Poți fi «kulturnîi» (om bine crescut) fără să fii „gramatnîi" (om cu școală, instruit și educat). Și sunt excelenți spioni fiindcă suspiciunea și secretul fac parte din celula lor vitală, din ereditatea lor. Istoria su-

fletului și soartei lor se înscrie între „o zi din viața lui Ivan cel Groaznic" și „o zi din viața lui Ivan Denisovici".

* * *

În spitalul de tifos exantematic din Mariopol (1943), doctorul neamț ne dă sticle să depunem în ele „proba de fecale". Lîngă patul meu, un Marin Popescu (simulant, bineînțeles !) nu înțelege. I se explică țărănește : „Bagi în sticla asta căcatul tău : dar fără să murdărești sticla".

Gata ! Peste două zile, zece doctori nemți mureau de rîs. Olteanul meu a reușit să plaseze pe gura sticlei „ceva", atît și cum trebuie. Artă. Performanță. Fecala stătea subțire, verticală, omul își aranjase sfincterul după gura sticlei și lungimea interiorului acesteia. Țin minte (deși aveam 40 de grade), docotrul șef (tip de civil, 60 de ani, zwieker, absolut nefascist) arăta sticla Mărinului, și declara rîzînd asistenților săi : „Es ist ein Wunder. Es ist ein Kunstwerk. Wie soll sein Kopf sein, wenn seinen Arsch so volkommen angepasst ist !"*. (Leider, oftez eu acum, nur seinen Arsch).

* * *

Mă scol din somn noaptea și notez un fel de replică pentru o viitoare piesă (ce nu se va scrie niciodată) :

„Să nu te miri dacă într-o bună zi se va descoperi că între *Prostie* și, de pildă, cancer sau sifilis sau holeră, există o legătură cauzală directă. Prostia (ca și microbii, ca și iradiațiile) *se ia*, se transmite, poate deveni o cronică epidemie. Ea se adună, formează un cîmp de forță al ei, putînd să provoace molime, cutremure, inundații. Aduce după sine frică, foame și frig.

În spirit, totul se poate pierde fiindcă nimic nu se mai transformă, în schimb, prostia ca prostie, minciuna ca minciună, tîmpenia ca tîmpenie și cruzimea ca cruzime se adună precum norii, se conglomerează ca și pietrele, ea putînd să devină centru gravitațional propriu, schimbînd legile naturii, întorcînd pe dos echilibrul ecologic și cel moral.

* „Este o minune. Este o operă de artă. Cum trebuie să-i fie capul, dacă dosul i se potrivește așa de bine !"

Prostia schimbă mai ales Istoria, compromiţînd-o, făcînd-o de rîs, de nesuportat".

• • •

În Istorie (notez eu, în modul cel mai stupid, după ce am terminat de citit superba *Comment on écrit l'histoire* de Paul Veyne) trecutului îi aparţin doar evenimentele, viitorului utopiile şi speranţele — iar prezentul este realitatea acestei pîini de toate zilele care e ameninţată ca, din eveniment cotidian, să devină utopie şi speranţă doar ;

— nu avem voie să tăiem fota de artă a străbunicei noastre numai spre a-i face celui mai iubit fiu o cravată cum nu are nimeni în lumea asta ;

— nu am voie să sacrific un vagon de pergamente istorice vechi numai spre a ambala în ele un gram de tămîie augustală ;

— istoria e asemenea unui peisaj pe care unii, foarte puţini, au favorul de a-l putea privi de sus (din helicopter, de pildă) şi astfel ei nu văd decît vîrfurile caselor, munţilor... statisticilor. Dar numai privite de jos în sus aceste „vîrfuri" par înalte. (Vezi, coloana infinită : de sus ea e mai nimic ; privită de jos e totul).

• • •

„*Socialismul nu mai e posibil* decît «*par coordination planétaire*»", citesc în „Expres". Şi transcriu o definiţie absurdă a socialismului : „Orice evoluţie, reformă sau revoluţie avînd ca scop ca să facă *economia* să lucreze mai mult pentru *Om* — iar omul să lucreze mai puţin pentru economie : deci, cît mai mulţi profitori, sub cît mai puţini controlori...".

Urmăresc apoi fenomenul „socialismului" la popoarele africane şi zic :

— orice stat, care sacrifică dezvoltarea interioară unei voinţe de putere şi prestigiu spre exterior, reprezintă un recul al socialismului ca intenţie iniţială (vezi cazul Egiptului, Indiei, U.R.S.S.-ului, deci al unor state foarte diferite ca structură şi sistem) ;

— a realiza un fond comun de resurse ale globului cît timp există State-Naţiuni — *e o utopie ;*

— în afară de naţiuni, au renăscut şi ethniile. Ethnicitatea, de cele mai multe ori, nu e decît un banditism armat în mic. Un fanatic urmat de tineri haotici dar posedînd perfecte pistoale. Toţi aceşti posedaţi se consideră socialişti, toţi dictatorii africani, hiper feudali, se declară revoluţionari, socialişti, progresişti ;

— nu am văzut eroi ai revoluţiilor sau eliberărilor care să se liniştească după ce au preluat puterea : sub pretextul „consolidării" acestei puteri, imediat după victorie au subjugat statul (declarat a fi socialist) ideilor lor fixe, poftei lor de putere, viselor lor paranoice de politică externă, de expansiune militară chiar...

Omul este o fiară politică : „le bon sauvage" devine cu adevărat „sauvage" de îndată ce are un pistol, un steag şi un Führer.

•
• •

Regimul de supraveghere în China, în timpul revoluţiei culturale. (A se citi David Karpil, în „Le Monde", 11 aug., reprodus după „Literaturnaja Gazeta".)

„Pentru mine, China este o imensă cazarmă ce trăieşte într-o tensiune şi o frică permanentă. Modul de viaţă maoist se bazează pe supravegherea totală a cetăţenilor. Mai multe case formează o celulă ai cărei membrii sunt obligaţi să dea seamă unii la alţii despre toate actele şi gîndurile lor. [...] În fiecare săptămînă, şeful familiei respective raportează Comitetului Revoluţionar din cartier despre situaţia ideologică în familia sa — ceea ce, de fapt, nu este decît un sistem de delaţiune generalizat. Practic, toată lumea este supusă acestui sistem, chiar şi şcolarii, care, la sfîrşitul săptămînii scriu diferite disertaţii despre lupta de clasă în familiile lor, la camarazii lor. Omul nu are dreptul la o viaţă personală, fiecare act sau gest al vieţii sale este obiectul unei supravegheri riguroase. Tot ce face acasă la el, unde merge, ce vorbeşte, ce primeşte, ce mănîncă, ce citeşte, ce ascultă la radio este imediat înregistrat şi adus la cunoştinţa Comitetului Revolúţionar din cartier".

•
• •

Potîrnichile în crescătorie. Ea nu primeşte masculul. Îl bate, îl distruge. E scos, i se aduce altul. Şi pe acesta îl bate.

Atunci e scoasă ea și dusă în casa unui mascul. Acum el o bate. Zdravăn. Pînă o liniștește. Dar după ieșirea puilor ea devine stăpînă și se răzbună cumplit. Iar el rabdă, rabdă, rabdă.

Întrebare : Dar cupluri fericite de la început nu există ?

Răspuns : E greu, aproape exclus. În crescătorii nu ne putem aștepta la selecția prin dragoste. Asta e luxul naturii, al vieții în libertate.

Întrebare : Nu există dragoste nici măcar din întîmplare ?

Răspuns : Pînă-n prezent nu am văzut nici un caz. Numărul partenerilor uciși în bătaie e foarte crescut. Există, desigur, cupluri liniștite. Calme, indiferente. Dar acestea nu se acuplează, nu se înmulțesc.

(„Science et Vie", nr. 8, 1980)

* * *

Colonelul Osmanescu îmi face confidențe privind emigrările, pașaportul, călătoriile în Occident.

— Dintre „umaniști" nu dăm drumul decît la homosexuali, sportivi, evrei.

— De ce ?

— Fiindcă au ceva comun. Ceva care obligă la discreție.

— Ce fel de discreție ?

— Nu pot să spun. E secret. De stat.

* * *

„Libertatea va fi mai degrabă distrusă de cei care abuzează de ea, decît de cei care luptă împotriva ei"

GALSWORTHY, Forsyte Saga

Nu pot să uit șocul penibil și dureros al unei emisiuni T.V. auzită în Franța. Dec. 1981. „Droit à la parole" sau cam așa ceva se chema această convorbire (prima emisiune literară auzită de mine, în timpul scurtei mele vizite în Occident). Un „moderator" foarte inteligent și de bun simț (mi se pare că se chema Polak) încercînd să conducă o bandă de gazetari (se discuta despre desființarea unei reviste satirico-pornografice). Acești invitați, sub ochii întregii Franțe, s-au îmbătat ca niște

porci (o sticlă de votcă circula pe sub masă) apoi au vorbit îngălat, scuipîndu-se și înjurîndu-se. Un celebru cîntăreț răgușit, cu nume polonez, sufla într-un prezervativ, un alt gazetar caricaturist desena porcării lubrice.

M-am simțit îngrozitor : toată viața mea am păstrat un anume respect și admirație pentru cultura Franței — acum o vedeam și în curul gol și mîncînd rahat cu polonicul propriei libertăți. Mă gîndeam la Polonia unde avusese loc proaspăta instalare la putere a generalului Jaruzelski, și îmi aduceam aminte de declarația pe care o făcusem cu curaj la ultima mea întîlnire cu conducerea Consiliului Culturii : „prin politizarea excesivă a teatrului, vom ajunge automat la o excesivă teatralizare a politicii". Numai noi, cei care suferim și luptăm, putem fi serioși (și occidentali) atunci cînd ni se acordă acel rîvnit „droit à la parole".

* * *

O „discuție" filosofică cu profesorul universitar Kallos (sau Galoș) din Clujul nostalgiilor mele (la T.V.).

Despre *conștiință*. (După cîte știu eu, în Eisler, *Überweg*, sau Lalande, există cîteva sute de definiții ale acestui esențial termen.)

Reporter : Se știe, există două concepții despre conștiință : cea care... și cea care... (Subiectiv-obiectiv, individual-social.)

Prof. Kallos : De fapt aceste două forme se reduc la una singură : la conștiința socială. Mai precis la cea socialistă. Așa cum în mod magnific a definit, la cel de al XI-lea Congres...

Penibil și jalnic. Între cele două războaie existau circa 30 de filosofi de meserie, dintre aceștia fiecare cunoștea cel puțin 3 000 de referințe la ideea de conștiință. Astăzi avem peste 3 000 de doctori docenți care nu cunosc nici măcar marxismul cel mai elementar.

Sunt îndreptățit, așadar, să notez în acest caiet :

„Pe vremuri, pușcăriile erau pline de intelectuali : și aceștia erau păziți de gealați semianalfabeți. Acum sunt închise doar ideile : dar ele sunt păzite de doctorii în Filosofie și Litere".

Recitesc, cu o mare plăcere, pe Cantemir — *Istoria incrementa atque...* (în traducerea vrednicului Iosif Hodoşiu, 1876) şi transcriu pentru eventualii mei nepoţi :

— „Pe cine pune Dumnezeu pe fugă, acela se teme şi de un evreu" (proverb turcesc medieval) ;

— „Dumnezeu a creat 70 000 de lumi, succesive. Aceasta de acum e ultima". (Coran)

— *Alai*-ului înseamnă în turceşte, defilarea în faţa sultanului.

— *Ului-ala,* ar fi uimirea poporului văzînd măreţia sultanului său.

— *Cazan,* în limba turcă (şi în cea tătară) înseamnă o familie de 10—15 persoane ce mănîncă din acelaşi cazan. Cînd se face mobilizarea de către mîrzaci, se strigă : „fiecare cazan va trimite atîţia luptători !". (De mai mulţi ani se vîntură la noi ideea organizării unor cantine de cartier. Adică „cazane" socialiste.)

— „Kiesil meyen El opilmeki ghiereki", proverb turcesc vechi însemnînd : „mîna pe care nu o putem tăia, trebuie să o sărutăm".

— *Ceauş,* înseamnă curier, aghiotant, face legătura între diferite unităţi militare.

— *Ceauş-bashi* este un ceauş bătrîn, ajuns paznicul închisorilor sultanale. Capătă, în afară de armele obişnuite „o măciucă scurtă în capetu cu un nodu, numită Topu".

(Vol. I, pag. 19, din *Istoria Imp. Otoman*)

— *Ienicer,* vine de la Jang-ceri, adică soldat de tip nou.

— Iată ierarhiile aplicate şi la condamnările la moarte :

1. Coarda (sugrumare) rezervată vizirilor, paşilor, domnitorilor maziliţi, prinşi cu diferite „hiclenii".
2. Înecarea (cu barca găurită sau cu un dop de zahăr).
3. Spînzurătoarea sau Furca.
4. Decapitarea.
5. Trasul în ţeapă.

— „Scriitorii" (ştiutorii de carte) erau şi ei de mai multe feluri :

1. *Bazar-Efendi,* scriitori de cereri în iarmaroc, în acelaşi timp informatori ai poliţiei.
2. *Teşcheregi-Efendi,* scriitori de denunţuri, ofiţeri cu paza, spioni de cartier.

3. *Divan-Efendi,* scriitor de curte, diplomat mărunt, sforar, șeful intrigilor de palat și harem.

În volumul I, pag. 340, Cantemir înșiră batjocurile cu care își împodobeau turcii pe vecinii lor :

Evreii = Cifud (câini)
Persanii = Kissil Bassi (capete roșii)
Armeni = Pochti (mîncători de căcat)
Georgienii = Bitlergii (mîncători de păduchi)
Sciții (ucrainienii) = Liush-leidgi (mîncă hoit)
Indienii = dilengi (cerșetori)
Arabii = Akilsis (nebuni)
Popoarele supuse, Grecii în special = Boinus sin Koiun (boi fără coarne)
Polonezii = Fodul Ghiaur (ghiaur fudul)
Bulgarii = Haidud (tîlhari)
Țăranii = Harabagii (căruțași)
Moldovenii = Bogdan-Nadan (boi de-ai lui Bogdan)
Muntenii = Cinghiane (Cenki înseamnă harfă, Cenghi înseamnă muzicant, violonist. Cred că de aici vine cuvîntul unguresc „cseng" = a suna plăcut. Dar mai cred că Cinghiane înseamnă și șiret, diplomat, cel care te duce cu vorba).
Rușii = Jenkius (mincinoși, perverși)
Țiganii = Faraoni
Yurta = cortul strămoșesc — *dar și Patria.*

Kioprülli Mehmet-Pașa, cel mai celebru vizir al turcilor, înainte de a muri, le-a spus așa copiilor săi : „să știi că se poate muri și în pat".

• • •

Despre relativitatea deducțiilor științifice. Citesc în „Science et Vie" (ian. 1977).

„Un savant face un purice să sară la ordinul său. «Sari !», îi spune savantul și el sare. Îi rupe un picior. «Sari !», îi ordonă, și puricele sare. Îi rupe al treilea picior — și puricele continuă să sară. Ajunge la al patrulea picior, ultimul, îl rupe, și, deodată, puricile refuză să mai sară.

Ceea ce dovedește — declară savantul experimentator — că dacă unui purice i se rup toate picioarele, *acesta nu mai aude !*".

(Nu se dă pîine azi : coadă. Nu se dă nici a doua zi : coadă mare. Nu se dă nici a treia zi : murmure și mîrîieli. Concluzia științifică a Primăriei : „dacă nu dai trei zile pîine poporului, acesta își pierde nivelul politic și revine la vocea sa feudală".)

• • •

I. *Privind cu ochii deschiși spre moarte* citesc foarte atent, deși cu mari rezerve critice, pe Leon Denis, *Après la mort*, un fel de eseu despre spirit și spirite. După moarte. (Mă rog...)

Personal, nu cred în posibilitatea descoperirii spiritului prin oameni de știință, în laboratoare, experimentînd asupra materiei. După a mea, simplă și simplistă, părere, religia înseamnă credință și credința e un har. Nu se transmite pe cale rațională, poate fi cel mult exploatată pe această cale. Mă găsesc în „cîmpul" de grație al divinității, trebuie să mă port în așa fel (și să mă rog în așa fel) încît să evit a mai cădea *iar* din grația asta. Care, la mine, în mod practic, înseamnă :

— să iert și să uit pe toți dușmanii mei ;

— să lucrez numai la comenzi ale conștiinței mele curate, de bun cetățean al lumii, de veșnic proletar al culturii, de sclav al istoriei ;

— să-l caut, prin faptele mele, prin rănile mele, pe Christos, fiindcă atunci știu că și El mă caută pe mine ;

— să nu ader dogmatic la nici o confesiune, dar să respect tradiția și sacrul (cît a mai rămas) al Bisericii în care am fost botezat ;

— să mă pregătesc — iubind copiii, copacii, cerul și pămîntul — pentru o moarte simplă, discretă, tainică, dar mîntuitoare ;

— să las în urma mea un nume curat și o dîră de lumină, alcătuită nu din operele mele literare, ci din exemplul de umilință și resemnare cu care mi-am făcut datoria.

II. Dar, gîndind critic în legătură cu cele de mai sus, trebuie să recunosc că :

— popii și instituțiile lor de stat au compromis religiile ;

— cultul, de multe ori, acoperă și anulează Sacrul ;

— cărțile „sfinte" nu mai revelează ci legiferează, nu mai arată ci indică, nu mai minunează ci exemplifică „istoric".

— Numai frica de moarte, groaza de istorie și disperarea materială mai adună oamenii în umbra unui altar, în care Ochiul Lui Dumnezeu nu e simbol, nici semn, ci doar amintirea a ce a fost pe vremea străbunilor noștri simpli, blînzi, analfabeți ;
— Știința (și, mai nou, în cărțile de știință întîlnesc mai multă theologie și transcendent decît în predicile popilor noștri) ne dovedește zilnic Unitatea inteligentă și meta-fizică a Universului ; orice nouă descoperire, acum, e un mic pas spre marele mister, demonstrîndu-se infinitul din ceea ce cunoaștem, miracolul „în sine" al celor mai simple fapte și făpturi ce ne înconjoară ;
— Omul, ca făptură, s-a dovedit a fi o fiară : este și prost, și surd, și orb — total nedemn pentru o lume atît de frumoasă, pe care a primit-o în dar, și pe care o murdărește și o ucide în numele progresului și al științei.

III. Pentru viermele care sunt, lipsit total de orice cultură theologică, de mănăstire sau bibliotecă, *Dragostea,* ca scop și mijloc de mîntuire de unu singur, înseamnă :

1. *Milă*
   — de mine însumi și de întunericul tunelului prin care trec, și eu și neamul meu, fără de speranțe
   — milă de copiii nevinovați, de idei și valori, de gîze și animale, de păduri și ape
   — milă de soldați, elevi, sclavi, de călăi : milă după țărani și sat, după lumina și libertatea pierdută
   — milă față de puternicii lumii : „Doamne iartă-i căci, deși știu foarte bine ce fac, nu se mai pot opri"
   — imensă milă față de poporul și țara mea, nu am avut noroc, ne trebuia acest secol, pe care îl pierdem absolut stupid și inutil, *ca să devenim* un popor cu adevărat european, matur, lucid și responsabil.
2. *Vinovăție* pentru :
   — rătăcirile mele (îngîmfare, prostie, suficiență, plăcere, intoleranță, alcool, preacurvie etc.) acestea fiind, în mic, și rătăcirile lumii pe care o combăteam
   — nu mi-am plătit nimic din datoriile de suflet față de Mama, Tata, Sora, Soția mea

— urăsc și azi, în anume clipe de memorie sau bilanț, pe „prietenii" care m-au trădat, uitînd că datorez lui Tata și Blaga puterea cę am avut-o de a rezista șantajelor și chinurilor prin care ei voiau să mă silească să iscălesc micul meu contract cu diavolul
— imensul regret pentru anii pierduți în vînt, vorbe, deșertăciuni
— clipele în care am permis diavolului vanității să-mi intre în casă și să-mi răsfoiască presa, corespondența, manuscrisele.

3. *Admirație*
— să mă simt copleșit de frumosul și frumusețea Lumii, ca perfecțiune și taină
— să mă umilească înțelepciunea și sfințenia înaintașilor noștri întru Spirit, Creație, Jertfă
— să consider cărțile ca o pădure blîndă, în mijlocul ei trăiesc ca o biată sălbăticiune izgonită din Cetate
— să mă uit cutremurat în ochii copiilor, în stropul de rouă, în frunza căzută sau la mielul de jertfă ca la niște semne de sus pe care abia le descifrez
— să-mi fie zdrobitor exemplu, dreptatea socială a Tatălui, Adevărul și Valoarea filosofică a lui Blaga, Bunătatea și bunul-simț al Mamei mele — „iată că vremea a venit, ei sunt cei care au izbîndit" (fără sabie, bici, bani)
— să cad în genunchi în fața suferințelor lumii și să mă umplu de admirație pentru toți cei care, cu fapta sau cu gîndul, luptă ca să putem ieși din cursa de șobolani în care am căzut (după München, Yalta, Helsinki etc.)
— să mă închin în fața Cuvîntului, limba e miracolul vieții, darul tîrziu al bătrînețelor mele întunecate și pustii
— să mulțumesc cerului pentru clipele în care întrevăd prin ceață că adevărata filosofie a istoriei se scrie în cabinetele transcendentale, acolo îngeri și demoni de înaltă calificare desenează harta destinului omenirii (eu însumi fiind un simplu scarabeu, se va avea grijă să-mi pot rostogoli gogoloșul meu de bălegar).

Doi sfinți bătrîni în ceruri :
„Je commence à comprendre l'idée d'éternité, mais celle de l'infini me dépasse toujours !"* (Punch).
Doi academicieni, plini de decorații (variantă republicană) :
„Am început să înțeleg ideea de echitate, dar cea de egalitate mă depășește total !".
Doi mineri ieșind din șut greu :
„Am început să înțeleg ideea de întrecere — dar cea de socialism n-o pot pricepe nicicum !".

Oamenii simpli, la noi, cînd sunt încolțiți de miliție sau securitate, ca o formă arhaică de apărare, spun, jurîndu-se : *„Nu am făcut nimic !".*

Nu spun : „nu am făcut nimic rău !" sau „nu am făcut nimic împotriva legilor" — ci, simplu de tot : „nu am făcut nimic !". (Asta, probabil, ca urmare a unor vremi în care absalut orice ai fi făcut putea deveni un cap de vinovăție și acuzare.)

Eu însumi, întrebat de ce am stat șapte ani în pușcărie, răspund țărănește : „Nu știu, nu am făcut nimic !".

Pasivitatea, ne-facerea, ne-angajarea în nimic, iată o formă foarte balcanică de nevinovăție. Un avocat al diavolului sau al bunului Dumnezeu, de ar fi să ne apere în fața istoriei sau a veșniciei, va trebui să spună, în pledoaria sa de final : „Acest popor e nevinovat, fiindcă *nu a făcut nimic !".*

(Chiar nimic ?)

Prostia individuală și prostia de stat vor trebui să fie în mod „științific" separate și catalogate.

Prostia individuală este un minus ereditar, un dat psiconeurotic. Se înscrie între „cel greu de cap" și cretinul oligofren, trecînd prin toate nuanțele de idioție și tîmpenie pe care so-

* „Încep să înțeleg ideea de veșnicie, dar cea de infinit mă depășește întotdeauna".

cietatea le sesizează și le clasifică spontan și necruțător. (Îl văd în fața ochilor pe bătrînul D. D. Roșca ; prin anii grei, era un fel de dascăl de pedagogie nu știu unde. Cu obidă îmi spunea : „e absurd, ăștia îmi dau pe mînă niște pui de cioară, și îmi cer să fac din ei, repede și fără nici o selecție, niște vulturi de mare înălțime !“.)

Prostia socială ar fi prostia istorică a furnicarului care a luat-o razna, a stupului întors cu capul în jos, a termitelor devenite conștiente de rolul lor salvamund. Se decuplează inteligențele active, se sugrumă critica de jos, se încurajează selecția non-valorilor.

Asta la început. Mai tîrziu, turma se alcătuiește, măgarul își ia doctoratul și devine gînditor, ciinii își iau licența în drept, primesc pistoale și dreptul de a se considera lupi : lupi geto-dacici. Limba devine limbaj și limbajul, lătrătură. Aplauzele și uralele înlocuiesc opinia publică și liberul arbitru.

Prostia socială e o boală politică pe care popoarele mici o primesc obligatoriu de la marile popoare, după eliberare, război sau revoluție prin corespondență.

* * *

După lectura Tropice triste, de Claude Levi-Strauss :

— Viața nu este decît o amintire : mai mult, o reamintire.

— Populația din Haiti și Domingo, la apariția europenilor, a murit de variolă sau de pușcă : *dar și de scîrbă*. De scîrba de a mai fi oameni.

— Europenii (1512), catolici sau mai tîrziu protestanți, i-au considerat pe aborigeni drept... animale. Se născuse astfel sociologia empirico-pragmatică. Și prima morală... eliberatoare.

— În schimb, primitivii — filosofi ai naturii și ai timpului lor — i-au considerat pe albi ca fiind niște... zei. Veniți să-i pedepsească și să-i distrugă. Nu s-au apărat, nu s-au luptat. Au preferat moartea în loc de a trăi alături de aceste arătări supra-omenești. Nu aveau de ales : or deveneau oameni-sclavi, or rămîneau (și mureau) ca „animale“ *libere*.

* * *

Discuț cu măgarul Gary despre progres. Zice :

„Nu orice schimbare e și transformare ; nu orice transformare este și dezvoltare ; nu orice dezvoltare înseamnă și pro-

gres ; nu orice progres este și civilizație ; nu orice civilizație este umană ; nu tot ce este uman este și umanist : nu tot ce e umanist este și drept ; nu orice dreptate e universală și veșnică (nimic din ce e universal azi, nu va fi deloc „veșnic" mîine) ; nu tot ce e veșnic este și valoare ; nu tot ce e valoare e absolut ; nu tot ce e absolut e și substanță (sau esență) ; nimic ce-i omenesc nu e divin, numai divinul din noi poate fi numit progres.

Omenirea a greșit drumul : în loc să o ia spre rugul aprins, preferă acum să adune găteje pentru viitoarele ruguri pe care vor arde morala, religiile, cultura, adică tot ce am realizat de cînd am inventat focul și am început balul acesta care se cheamă progres și civilizație.

* * *

În negura confuză a meditațiilor mele, se conturează tot mai des silueta vagă dar ispititoare *a unei morale* legate de obligațiile, frica și recunoștința mea față de această stihie a duhului meu, pe care eu o numesc „măria-sa, Limba Română".

Nu mai e vorba, cred eu, de un mijloc de expresie „artistică" : ci de o formă de revelație și mîntuire.

De revelație : fiindcă prin Cuvînt îmi sosesc (nu știu de unde și cum) idei și adevăruri care mă depășesc și mă surprind. Limba *(numai cînd sunt curat, sincer și bun)* are o priză directă cu cerul inteligibil, al esențelor pure : fără să fiu deloc poet, simt totuși (uneori) că prin mine se scurge spre Cuvînt, prin cuvînt, o formă de energie și taină necunoscută.

De mîntuire : fiindcă, din cauza teribilei mele singurătăți, unica mea formă de religie, de legătură cu transcendentul (cel imanent, cel metafizic) îl realizez vorbind mult, scriind mereu și pretutindeni. Cînt la o vioară mută. Îmblînzesc verbul, îl alint, îi dau de lucru, îl iubesc ; apoi, îl rog să-mi aducă aproape o taină, o minune, o bucurie rară.

* * *

Slugă la dîrloagă. Găsesc într-un calendar vechi, în 19 dec. 1977, o însemnare despre A.P. (pe atunci un interminabil, agramat și nerușinat prezentator de programe fascisto-staliniste).

„Acest dromader al iresponsabilei tămîieri a bătut toate recordurile — calitative și cantitative — de prostie pe cap de vită furajată ! ! !

Astăzi, după misterioasa sa mazilire «de palat», cazul său — ca și cazul tuturor acelor «idioți utili» care îndeplinesc și în prezent rolul de logofeți cu linia și caimacani ai decretelor — mi se pare un simplu sindrom penibil de comă morală a inteligheței noastre mistice dar, mai nou, cezarice. Teatru în teatrul marelui Teatru, care e mica istorie a minusculului nostru gigant între giganți. O țiganiadă. O commedia dell anti-arte. Un simplu dans ritual în jurul unui totem ce se vrea și geniu și zeu".

Scrie Candid : „Mai gravă decît risipa irațională a materiilor energetice, a materiilor prime, ar constitui-o continuarea crimei postbelice a risipirii și distrugerii întregului nostru *stoc de caractere* de care mai dispuneam, ca rezerve pentru viitor. În curînd va trebui să ne mulțumim cu caractere-fosilă sau, mai rău, cu suplinitori de *caractere confecționate,* ad-hoc, din materiale plastice, ieftine și ușor de înlocuit".

* * *

„*De la dictator pînă la rege* nu e decît un singur pas : un pas înapoi" (Suetoniu).

„Idolatrizarea este egală cu idolo-lătrarea" (Vinea).

„Secolul XIX știa cum trebuie să fie o societate, — secolul XX știe doar cum nu trebuie să fie ea" (Gorki).

„Istoria e o simplă anecdotă prost povestită" (G. B. Shaw).

* * *

Aud mereu : „Sunt convins — deși nu cred !".

Asta îmi aduce aminte de o glumă evreiască din anii '50. Cu Itic, căruia la o ședință i se cere să fie și el o dată sincer, să-și spună răspicat părerea sa în care crede.

Itic începe așa : „Eu am să vă spun părerea mea sinceră, dar țin să vă avertizez de înainte că, personal, nu sunt deloc de acord cu această părere a mea !".

Adevărul ar fi o materie primă ca oricare alta. (Dacă o judecăm la nivelul circulației sale, în societate, istorie, politică.) Uneori acest adevăr — al poporului, despre popor și prin popor — se dă pe cartelă, în rate mici, amestecate cu alte surogate sau suplinitori. (Ca și în librării, unde, mai nou, nu ți se mai vinde o carte bună decît dacă cumperi și alte două broșuri nevandabile.) Există adevăruri de aur (valută forte), adevăruri de hîrtie (de uz local) și chiar adevăruri demonetizate, fără nici o valoare.

Primești de la cei apropiați exact atît adevăr cît le oferi, gratuit, cu inima curată. Te întorci dintr-o călătorie cu exact atît adevăr cu cît ai plecat, în sensul — cîștigul obiectiv (ca și în dragoste) e egal cu investiția subiectivă. Din păcate, cînd scrii „adevăruri", abia la sfîrșit îți dai seama că cele mai importante și arzătoare au rămas neexprimate, uitate sau evitate.

Cel mai curat adevăr e ascuns în muzică și poezie : cel mai dur, mai barbar și mai periculos, în știință și ideologii.

(Eu nu sunt decît o biată cămilă ce trece prin deșert, făcîndu-și în mod onest datoria — dar care, din păcate, nu va afla niciodată ce a cărat în șamarele sale.)

•
• •

Dacă bolșevicii ruși (după a mea părere nu există, deocamdată, nici un popor sovietic închegat și nici patrie sovietică unitară : există doar un uriaș imperiu colonial rusesc, rusificat, botezat din delicatețe leninistă — sau țaristă perfidie — *Urss.*) — deci, dacă bolșevicii ruși, într-o bună zi, din motive de tactică și strategie politică internațională și internaționalistă, ar hotărî primirea în Partid al acestui „comunist", etern ilegalist, Isus Christos („victimă a intrigilor mențevicilor și a trotzkiștilor sioniști") — imensele rezerve de pravoslavie și suferință creștină *tezaurizate* de poporul rus (mult mai creștin ca structură și destin decît au fost spaniolii, de pildă) s-ar descătușa dintr-o dată. Antrolopogia marxistă și voluntarismul leninist *ar găsi o morală* gata făcută și verificată. S-ar putea spune : creștinismul nu a putut fi dus la desăvîrșire fiindcă lipseau condițiile unui stat al muncitorilor și țăranilor (al

celor umiliți și obidiți) — iar comunismul nu a reușit să-și construiască statul și omul ideal, fiindcă nu a avut la îndemînă o morală simplă, bună, agitatorică și disciplinantă. Problema fericirii ar fi rezolvată, sărăcia și inegalitățile ar găsi un diagnostic prin umilință, dragoste și iubirea aproapelui. În locul autocriticii am introduce spovedania față de cer, iar în locul criticii afurisenia, ca vot de blam, și trimiterea în pustiu, ca dare afară din partid. În orice caz, mesianismul expansionist spre lume\și-ar găsi o altă metodă și scop decît spionajul, pistolul, decolonizarea sau costisitoarele eliberări antiimperialiste.

Zidurile Capitalismului s-ar prăbuși singure în fața unui cor de cazaci sau mujici desculți, cîntînd și plîngînd „gospodi pomilui" și purtînd, în locul tancurilor, icoana precistă a Mariei din Kazan.

Și *Credo-ul* și *Tatăl nostru* pot fi ușor transcrise. Mai greu va fi cu întinderea celui de al doilea obraz și cu primirea fiilor rătăcitori.

* * *

Timp — anotimp — moarte. Întreaga literatură S.F. e obsedată aproape apocaliptic de ideea de Timp și Spațiu. Timpul ca spațiu, spațiul ca timp. (Noe al meu, în *Arca...*, spune : „Tinerilor le place jocul cu spațiul, bătrînilor, jocul cu timpul".) Se vorbește chiar de „inventatorii unui timp nou", am întîlnit deosebirea între timpul fizic (uman), matematic (infinit), biblic (dumnezeiesc). Se poate ieși din spațiu, de ce să nu se poată ieși și din timp.

Îngerul din apocalipsă strigă : „Timpul nu va mai fi" — dar îl credem exact ca și pe Marx care, în 1848, a strigat și el : „Statul nu va mai fi!". (Dacă „țara" e un derivat istoric al Spațiului, „statul" nu poate fi decît un alt derivat al Timpului.)

Dar bătrînețea (care nu e o vîrstă — ci conștiința vîrstelor trecute sau pierdute) mă obligă, în clipele de greu bilanț, să folosesc, ca derivate ale timpului sacru și cel profan, concepte vicariante ca : timp stupid, surogat de timp, pseudotimp, out-time, minus timp, timp al plăcerilor trecătoare, timpul trecut al plăcerilor viitoare, timp purgatoriu, timpul ca mostră a infernului, timpul Lui etc.

Ce chin și ce umilință poate deveni vanitatea stabilor noștri de a folosi „la întîlnirile cu lucrătorii din artă și literatură" zorzoanele unor neologisme proaspăt acaparate, dar neînsușite logic.

La o singură ședință, șeful culturii și propagandei locale a folosit următorii termeni :

1. „Organism lucrativ" (în sensul de organism care să lucreze cu rîvnă).

2. „Fiecare actor are dreptul și trebuie să devină un «capăt de afiș»".

3. „Libertatea este imperativul de a înțelege că fără disciplină nu se există nici o libertate".

4. „Nevoie de cîteva atențiuni finale"...

5. „E nevoie de efort și muncă *fortuită*, altfel"...

6. „În problemele de critică, tovarăși, trebuie să fim vigilenți și *circumcișI !*" (în loc de, cred eu, circumspecți).

„Vulnera, vincula, exilium"...

OVIDIU

Marx vorbea de alienarea societății.

De peste zece ani nu merg la nimeni în vizită, nimeni nu vine să mă viziteze. N-am fost la nici o nuntă, botez, aniversare — dar nici eu nu mi-am serbat nici o zi din viața mea. După o jumătate de oră, dealtfel, mă plictisesc cu cel mai drag vecin, după două ore nu mai am ce vorbi cu prietenul inimii mele. Merg la sora mea, tot la două luni ; în prima seară îi spun mai totul (și îi spun azi exact ce îi spuneam și acum 15—20 de ani), a două zi mîrîi și citesc, a treia zi accept să o însoțesc la mormintele părinților mei din Petrila, dar refuz să intru la unica și ultima mea mătușă. Nu mai știu ce este o cafenea, o bîrfă bună, o ceartă defulantă. Chiar și citirea vechilor scrisori îmi dă sentimentul plimbării pe întuneric într-un cimitir vechi.

Cînd mă alcoolizez de unul singur, caut tunelul, întunericul, iadul și uitarea de mine și de lume.

S-a terminat definitiv cu istoria evenimențială ?

După al doilea război mondial, mai precis după Yalta și Hiroshima (la Yalta s-a lansat o bombă care nu a explodat, dar care, lent, radiază continuu și ucide în rate și etape) nu s-a mai întîmplat nimic important. Suntem în ianuarie 1986 (cînd transcriu acest caiet) și ieri, găsind eu un ziar din 1954, i-am citit Olimpiei știrile de pe pagina patra, cea cu „evenimentele internaționale" : conferințe de pace, experiențe atomice, dezarmare, lovituri de stat militare, flagelul șomajului, droguri, întîlnirea de la Geneva a unor... Exact ca și cînd aș fi citit ziarul de ieri.

Din Timpul absolut, istoria nu ar fi decît timpul specific al societății umane în mers : dar de 40 de ani părem intrați în timpul organic al furnicilor, viermilor, ferigilor și madreporelor.

Mă simt solidar cu șoimul vînătorului ; am capul acoperit cu un capușon, cînd crede că a sosit momentul, Stăpînul meu absolut îmi scoate învelitoarea ce mă orbește și îmi dă drumul după vînat. Vînez, vînez (altceva nici nu știu să fac) aduc prada nevinovată la picioarele vînătorului și, cuminte, mă reașez pe brațul său înmănușat...

Ce ar fi, Doamne Dumnezeule, dacă într-o bună zi aș refuza să mai vînez, nu m-aș mai întoarce la gluga robiei redevenind un șoim oarecare, liber și sălbatec ?

Dar ce ar fi dacă, înainte de a mă salva, aș scoate cu clonțul și ghearele mele ochiul celui care, dresîndu-mă, m-a obișnuit cu întunericul și cu ficatul victimelor mele ?

Văd mereu în fața ochilor pe A.P. (8 oct. 1978) care, cu curul său mare și greu, întors spre altarul bisericii din Vidra, declara ritos : „Nu avem încotro : trebuie să-l convingem și pe bătrînul nostru Dumnezeu că nu există, că a murit în 1848...". Mă simt cutremurat ; în această biserică și Blaga, și Prodan simțeau nevoia să intre în genunchi. Prostia și tupeul retoric,

demagogic, se poate apropia de apostazie. Ar trebui să strigăm : „Iartă-l Doamne, că nu știe ce zice !“ — dar aici, în cazul acesta special, nu Dumnezeu, înaltul și a toate înțelegătorul, e cel murdărit, ci Iancu și cu toți moții lui, întreagă acea generație de martiri simpli care s-au închinat și s-au rugat în această umilă biserică, înainte de a merge să înfrunte cu coasele lor, puștile și tunurile honvezilor lui Hatvanyi.

(Cu prejudecățile mele magico-poetice legate de ființa și puterea Limbii, eu cred că acolo și atunci, în acea biserică, limba română *i-a retras girul* metafizic. A păcătuit, nu a greșit : va ispăși, nu va plăti. Va continua să scrie versuri cu nemiluita — dar poezie adevărată... nevermore.)

* * *

„Căci tu-mi vei picura de sus iubirea
iar eu voi crește-ncet pînă la tine.
Și-o singură coloană-mpietrită
iubindu-ne din trunchiul tău vom face
și trupul meu de sveltă stalactită“.

ETA BOERIU

Cît de ridicol și agresiv a putut fi bavardajul meu pustiu, cît de superficiale și naïve trebuie să-i fi părut scrisorile mele (în care încercam s-o descifrez „astrologic“) trimise acestei tot mai vii și mai obsedante doamne a întunericului luminos, Eta Boeriu. Discreția cu care și-a ascuns iubirile și frica ei împăcată cu moartea, călătoriile acestei mereu zîmbitoare și blînde principese a Cuvîntului aveau loc spre limbajul pelasgic al mării, spre lumea aceea moluscă, plină de stele și liane carnivore.

În ultima noastră vacanță, i-am adus din larg o uriașă meduză transparentă, mucoasă, lunecoasă. S-a uitat la ea și deodată ochii ei s-au întunecat. S-a îngrozit. Întorcîndu-se cu scîrbă, mi-a spus : „Nu trebuia, Gary, nu era nevoie *să o și văd !*“.

* * *

Intr-o revistă „Films“, parcurg un plicticos articol despre „Erotisme brésilien“ în filmele prezentate la festivalul din

Amiens. Citez : „...le «cinema nuovo» étouffé par le pouvoir des généraux, quelques cinéastes ont choisi à prendre la parole au travers d'un genre populaire, le «pornochanchada»"*.

Știu că sunt un arierat, plin de prejudecăți morale : totuși, o eliberare de sub o dictatură militară, inaugurată prin aceste „pornochanchada" mi se pare ceva fals și scabros. Ieri seara am luat să citesc, să recitesc, pe Freud (într-o antologie), pe acest Freud de care mi-era atîta scîrbă pe vremea cînd eram un tînăr viril, fără complexe. (Complexele mele toate erau legate de... lupta de clasă. Pînă și cele erotice.) Să văd cum percep acum, aproape de moarte, aceste mituri ale refulării libido-ului, dinamica sufletească în care trichotomia trup, suflet, spirit e înlocuită de Sine, Eu, Supra-Eu. Cu toate că simt și recunosc extraordinara sa intuiție, sentimentul de rușine și mizerie nu mă părăsește. Adevărul este că, student fiind, eu am studiat mai întîi pe C. G. Jung, apoi pe Adler și la urmă, superficial, pe Freud. Îi dau dreptate cînd simt, la cinema, cînd se arată o scenă mai erotică sau mai picantă, cum urlă, dezlănțuit în jurul meu, refulatul nostru „tineret taurin", lipsit de posibilitatea de a-și trăi normal viața erotică : am și vise oedipiene, trupul meu se pare a continua să îl citească și să-l urmeze. Dar rațiunea și spiritul meu îl refuză nu atît pentru că mă dezgolește și mă umilește, ci fiindcă simt, pe lîngă rigoarea științifică, strecurîndu-se în freudism, o formă perversă de stricăciune și murdărie degradantă.

* * *

Buna mea prietenă, lectorița de franceză, Irène Brunet, reîntorcîndu-se din vacanță (Paris), îmi aduce cîteva ziare cumpărate la plecare în aeroportul Orly. Toate din 7 ianuarie 1986. Mă bucur... dar după ce parcurg „Le Monde", „Le Matin", „Franckfurter Allgemeine", „Die Welt", „Times", „Observer" etc., realizez că, trăind în afară de lume, nefiind obișnuit să citesc normal o presă normală, toate organele mele de curiozitate, informație, contradicție și opinie sunt atrofiate definitiv și iremediabil.

---

* ...«cinema nuovo» sufocat de puterea generalilor, cîțiva cineaști au ales să vorbească prin intermediul unui gen popular, acel «pornochanchada».

Citesc aceste imense și numeroase foi ca și cînd aș privi o vitrină plină de lucruri care nu mă interesează și pe care nici nu le-aș putea cumpăra.

Cred că m-am îmbolnăvit de un fel de diabet politic, am față de politică un sentiment de scîrbă, idiosincrazie, frică. Sunt sătul și nu mai cred și nu mai pot spera. Continui să afirm doar, pur utopic, cum că secolul acesta, prin ororile și stupizenia sa, va pregăti argumentele prin care lumea va lichida definitiv ideologiile, partidele, politica în sens de luptă, program, ideal. Înlocuindu-le cu...

Nu știu cu ce. Am făcut pasul din politică înspre Morală. Acesta e ultimul meu pas. Înapoi.

* * *

Descopăr cuvîntul „idiofonie" (cînd totul răsună în tine, pe dinlăuntru) tot cu ajutorul poemelor postume ale Etei.

Cred că durerile noastre — stalactite într-o peșteră ascunsă și întunecată — închid în ele sunetul dinlăuntru. Va trebui să vină „cineva" care, acordînd aceste mute sunete, să realizeze o orgă cerească, nemaiauzită. Poate că în afară de asemenea „speologice" instrumente idiofone, să posedăm și o membrană-timpan *noofonă* prin care, pe dinlăuntru, inconștient, la anumite momente sau evenimente binecuvîntate, durerile noastre omenești (mult prea omenești) să primească acompaniamentul unei orchestre din sfera spiritului sau a ideilor pure.

Ecoul, ce mă cutremura cînd îl auzeam în peșterile din copilăria mea, acum știu, nu era un simplu fenomen acustic: era o metaforă pe care astăzi îmi place să o cred noofonă.

* * *

Despre Nero și Seneca, citit mai multe cărți : Peter Hacks, Kosztolányi Dezsö, Oskar Walter Cisek.

Nebunia și delirul lui Nero nu mă mai miră: cunosc de-aproape fenomenul, am trăit sub șapte dictaturi. Dar mă intrigă poziția lașă și iresponsabilă a lui Seneca. Îmi pot imagina oricînd, într-o dramă oarecare, pe Nero, cinic și lucid, explicîndu-i lui Seneca, licheaua intelectuală, că el, filosoful, omul de litere, moralistul, a fost cel care i-a „dezvăluit" talentul, care l-a lingușit zi și noapte, angajînd aplaudatori plă-

tiți la primul său concert poetic : deci el, Seneca, e cauza primă și întîiul vinovat pentru sacra, cezarica sa nebunie, pentru toate crimele rezultate din ea.

„Fericit este acela care nu trebuie să-și schimbe modul de a gîndi înainte de moarte", zice Seneca înainte de a-și tăia venele în baie.

Eu însumi mă gîndesc la a-mi tăia venele, aștept doar ca ordinul de sinucidere să îmi sosească pe cale ierarhică : înainte de a muri, voi declara oftînd : „Ferice mie, mor fără să-l fi aplaudat !". Mă încadrez astfel în teribilul proverb ruseso care zice : „Poți duce un cal la apă, dar nu-l poți face s-o bea".

Adaug, de dragul înțelepciunilor populare, alte trei proverbe :

1. Arab : „dacă nu-ți ucizi soacra în ziua certei, peste trei zile te duce nevastă-ta să-i văruiești casa și să îi cureți hornul".
2. Turcesc : „Cine țipă dimineața, nu are voie să se gudure seara ; iar cine linge dimineața, seara trebuie să înghită orișice".
3. Sovietic : „Revoluționarii au început ca niște soldați gata oricînd să moară ca niște eroi ; azi ei sunt niște eroi gata oricînd să asculte și să se supună ca niște soldați".

* * *

Citit Mircea Eliade : Histoire des croyances et des idées religieuses, vol. I și II. Găsesc următoarele stupide și foarte subiective însemnări făcute noaptea, imediat după lectură :

„Cîte stele pe cer, atîta bibliografie" : eu, din trei informații (găsite sau vînate), mă simt obligat să trag o concluzie : el, din 30 000 de citate, mă lasă liber să nu mai știu și să nu mai cred în nimic. Acest imens Tot, ucide. Există un viciu al informației, un delir al bibliografiei. După un citat ca acesta : „cei din Khalos vorbesc cu copacii", eu rămîn în extaz, gîndesc păduri, romane cu nuntă-n cer. El trece, acum s-a mutat la boșimani, în Australia, ca apoi să revină la cultul pietrelor linse de arabi și celți.

Mă strivește, mă umilește. Mă desființează. Ucide în mine primitivul (și sacrul) meu sentiment religios, prin prea multă religie, prin infinite informații (numai informații) despre religie.

Cînd va muri, El, Eliade, cum îl va striga pe EL ? Sub ce nume, în care limbă ? Eu, ca să nu cad în deșertăciunea de junglă a istoriei religiilor, cînd va fi să mor, voi șopti doar atît : „Mamă, vin !“.

* * *

Într-un caiet murdar găsesc notele telegrafice pe care, după revelionul din 1972, încă ameţit de vin, le-am așternut în fugă :

— Civilizația ucide Cultura prin lipsă de civilizație.
— Filosofiile devin ideologii — iar ideologiile devin idiopatii.
— Ideologia ucide știința, sufocînd-o de prea multă dragoste.
— Știința ucide filosofia, transformînd-o în politică.
— Politica e supusă, mai apoi, ucisă de Economie.
— Economia e anulată de planificarea centrală, științifică.
— Planificarea devine o religie șamanist-statistică.
— Cuvîntarea ia locul Cuvîntului, fiindcă vorba ține loc de faptă.
— Rezultatele concrete sunt uralele și aplauzele delirante ale delegaților buni de legat.

(Hegel rîde, Marx plînge, Lenin zice : *Ce e de făcut ?*)

* * *

Profețiile, în pustiu, ale înțeleptului meu prieten, Sommer :

„Peste 10—20 de ani, eroice brigăzi de uteciști reeducați, cîntînd, vor fi fericiți să participe voluntar la acțiunea de salvare a Republicii dragi, urmînd lozinca : să redăm (cu orice jertfă) agriculturii terenurile ocupate cretin de industrii inutile și nerentabile“.

În școli se va vorbi despre „epoca barbarelor despăduriri“, armata va lucra la reîndunărirea Dunării, a Deltei, clasa muncitoare va urma la seral cursuri rapide de legumicultură și zootehnie. Rușii ne vor obliga să învățăm latina și greaca, activiștii vor deveni popi și cîntăreți într-o strană a religiei salvării...

— Ești un profet, domnule Sommer.

— Orice om, care spune adevărul despre ziua de azi, are şansa ca peste unul, două decenii să fie considerat un profet lumînat.

* * *

Auzită într-un decanat umanist :

„Prostia se ia ca o boală venerică : dar ea nu mai e ruşinoasă. E... universitară".

* * *

Inteligenta mea prietenă franţuzoaică, Irène, îmi arată un articol din „România Literară" (o savantă cronică plastică) şi îmi zice : „eu, care nu ştiu româneşte, înţeleg 90 la sută din ce se spune în acest articol. Fiindcă el e scris într-un fel de dialect al francezei preţioase din secolul trecut". („C'est du Anatole France"). În schimb, acest articol, fără un dicţionar de neologisme, este 60 la sută ininteligibil chiar şi pentru studentele de la Litere. „Pour les économistes, je te garanti, c'est du pur chinois !"*.

Limba nu ne mai leagă, limba (ţărănească, cultă, politică) ne diferenţiază, ne izolează, ne desparte.

Făind dumbrava lingvistică a satului, am intrat în jungla terminologică.

* * *

„A lumii Mireasă"...

Asist la discuţia a doi excelenţi matematicieni (pasionaţi de folclor şi filosofie) despre *Miorița*. Iată cîteva observaţii :

— Această „baladă" (de fapt, un *corind* arhaic), în ultimii zece ani, s-a cîntat mai mult decît în ultimii 300 de ani. Fapt simptomatic şi alarmant.

— Bunul meu profesor Ghibu, ca un brav patriot ce era, considera cazul (şi nu tema) ciobanului din *Miorița* un simbol jalnic şi trist al pasivităţii şi laşităţii noastre în faţa relelor, a duşmanilor-fraţi care ne fură şi ne ucid.

— Chiar şi Blaga, mai tîrziu, sastisit de abuzul de „mioritic", înclina să creadă că e vorba de un mit păgînd de sacrificiu : acesta a devenit un fel de prohod despre *inevitabila mu-rire* : ca sat, obşte, ethnie, popor.

---

* „Pentru economişti, te asigur, e chineză curată !"

— Dumnezeu lipsește din baladă. Deci, ca mentalitate și sursă, ea aparține fondului nostru păgîn.

— Nu există nici un fel de judecare sau judecată, nici o speranță, nici măcar posibilitatea unei învieri sau răzbunări.

— Oaia e sacră : ea știe tot, dar nu poate schimba nimic din ce e soartă.

— Mama e Istoria : nici măcar ei nu i se poate spune adevărul adevărat, ea trebuie mințită frumos, altfel nici că se poate.

— Fiorul din sala Teatrului Național (cîntă Tudor Gheorghe) nu e nici poetic, nici teatral sau muzical : e magic, primitiv, preistoric.

— Un mit incomplet, neterminat, dar ceea ce lipsește este exact Taina lui.

* * *

10 ianuarie, 1986 :

„Doamne, învață-ne să ne numărăm bine zilele vieții noastre".

(„Doamne, învață-l să-și numere bine zilele Puterii sale !")

* * *

„Repülni nem...
*Halgatni szabad"**

NAGY GASPAR

Citesc multă presă maghiară. Trebuie să mă închin în fața seriozității, temeiniciei și dragostei cu care se scrie o presă socialistă, controlată, și, în parte, probabil cenzurată.

Ca român, aș fi foarte fericit și mîndru să pot colabora la o asemenea presă. Din păcate, cea a noastră — mă refer la presa politică — nu o citește nimeni, fiindcă e scrisă de „nimeni". La unguri nu poți face deosebirea între un articol de serviciu și altul de inimă : se confundă. La noi, în același ziar, scriem cu două cerneluri, cu două conștiințe, două compoziții canonice, dintre care nici bunul Dumnezeu nu mai știe care e cinstită și care e o simplă ticăloșie de circumstanță. Cantitatea de critică vie, la obiect, e dominantă la colegii mei unguri.

* „Să zbori nu...
Să asculți e voie"

Nici o laudă. Nici un angajament. Nici o telegramă, imn sau portret. Nu se spune tot adevărul, dar nici nu se minte cu nerușinare. Adevărul e acolo, între cel care scrie, mînios dar stăpînit, și cel care citește ca să se răcorească, să vadă înainte și să poată spera.

Colegii mei, scriitorii unguri, se bucură de libertăți de temă, orizont și expresie la care noi nici nu putem visa. Scrisul lor, totuși, la tot pasul, cere, pretinde, *...libertate.* Spun în gura mare chiar și adevărurile cele mai mici. Nu le e frică, condamnă continuu și în toate gamele, înfricările din trecut. Nu admit nici o scuză sau iertare pentru ororile perioadei staliniste :

„ahol a bünt nem büntetik meg nyilvánosan, ott a bünnel, vagy igy, vagy ugy, de mindig visza lehet élni".

(Csoóri Sändor : *Egy félfordulat hátrafelé,* pag. 39)

Traduc liber : „acolo unde crima nu e pedepsită public drept crimă, sub o formă sau alta, se poate abuza oricînd".

Temele matrice ale presei maghiare : poluarea de orice fel, nerentabilitatea, prostia, ilicitul, cretinitatea birocratică, papagalismul demagogic, mandarinismul șefilor, *sărăcia* socialistă etc.

Numai presa orașului Debreczen depășește toată presa Capitalei noastre. Din toate punctele de vedere.

La un sympozion de poezie și critică, am profitat de prezența la Craiova a unor condeie transilvane, spre a le spune : „Transmiteți vă rog șefilor presei noastre din Cluj mesajul meu *șovin :* nu pot să accept, ca român ardelean, ca ungurii să fie mai liberi decît suntem noi !".

După care declarație glumeață, am simțit, lîngă mine, lesinînd de frică, doi sau trei poeți patrioți de cea mai burebistă origine. (Am rîs două nopți la rînd citind satirele fantastice ale lui Moldova György. Două volume.)

* * *

Fără să doresc a vîsli contra curentului istoriei, cu toată sinceritatea intuițiilor mele oarbe, cred că secolul viitor va însemna sfîrșitul economic și politic al multor mituri care azi ne sunt așa-zise faruri călăuzitoare. Deja, de pildă, citesc despre „ruralizarea orașelor" în timp ce noi continuăm să urbanizăm cu sălbăticie pînă și satele și cătunele rămase pînă acum ne-

atinse. Va avea loc o fugă din industriile mari spre întreprinderile mici și independente, din industria păguboasă spre agricultura intensivă — și o cît se poate de logică fugă din „viitor" spre valorile verificate ale trecutului.

Dar — urmărind rapida eroziune a unor valori — constat zi de zi, cu ochii mei că, de pildă : distanța între omul cinstit și pușlama, între cel sincer și lichea, dar mai ales distanța între *cel inteligent și priceput* și prostul total ageamiu (această multimilenară distanță de valoare și valorificare) e în curs de rapidă și alarmantă dispariție. Și asta — îmi spune Mefisto — din cauză că avem trei categorii sociale ce au derogare istorică, revoluționară, de la a se pricepe, de la a fi cinstiți și de la a fi inteligenți. Aceștia sunt : activiștii care se pricep la toate, birocrații care hotărăsc totul și garda pretoriană care „păzește păzind pe cei care se păzesc".

Este ca și cînd un fel de daltonism axiologic ne face să confundăm culoarea roșie cu cea verde, binele cu răul, frumosul cu urîtul.

Dracii de tip nou au aripi albe și umblă cu coarnele introvertite. Coada lor nu mai contează, ea de mult e vîrîtă peste tot, ne-am și obișnuit să o considerăm prietenul casei.

* * *

„On connaît la poire en la goutant"

MAO-TSE-TUNG

Lui M.S., acestui tînăr și genializant confrate al meu, aș fi vrut nu o dată să-i spus :

„Noi suntem generația care a fost obligată să treacă peste sîrma ghimpată, peste terenul minat, prin țara nimănui, care au fost primele două decenii, după «eliberare» : am trecut, foarte mulți dintre noi au căzut, unii au rămas infirmi pentru toată viața...

Dar cu trupurile și biografiile noastre tragice și anonime, noi am deschis o breșă de lumină și libertate spre viitor, pe care voi, acum, treceți ca pe un trotuar asfaltat. Prin experiența și jertfa noastră ce continuă și azi, voi știți acum, măcar din auzite, unde sunt minele, ce este o sîrmă ghimpată, cum se pot ele evita. Ani îmblînzit cît s-a putut paznicii, cu enormă risipă de suferință și umiliri, i-am convins să-și ascundă cra-

---

* „Para o poți cunoaște, dacă o guști"

vaşa şi să-şi folosească zîmbetul în locul pistolului. Regretăm că nu am apucat să vă învăţăm cum să scăpaţi de frică şi de cretina şmecherie de bazar şi iarmaroc. Nu mai avem timp să vă explicăm nici ce este Europa, ca morală, conştiinţă şi valoare : voi călătoriţi, noi ne grăbim fiecare spre baraca veşniciei noastre...".

Acestea am voit a le spune : dar au trecut peste zece ani, M.S., marele nostru european, deşi trece pe sub geamul meu de două ori pe săptămînă (locuinţa sa „de ţară" e în bloc cu mine) pînă în prezent nu a îndrăznit să urce sprē izolatorul meu : miros a sîrmă ghimpată, a teren minat. Pe uşa mea scrie : „lepros periculos", nu ştiu. Datoria mea este să-l aştept : datoria lui este să mă evite. Între noi doi se îngroaşă ceaţa levantină a uitării calculate.

* * *

„Mai scîrbos decît un om care bate un cîine, nu e decît alt om care, ca şi un cîine, după ce a fost bătut, se culcă recunoscător la picioarele călăului său" (Gramsci).

* * *

Despre luciditate. Pînă la 30—35 ani, deşi teoretic eram copleşit de vastitatea şi fertilitatea „problemei metaforei" — practic, în cadrul psihologiei şi moralei mele intelectuale (de fiecare zi) cultivam ceea ce, pe atunci, numeam *„luciditate" :* o stare mintală şi volitivă prin care îmi apăram conştiinţa ameninţată. Luciditatea (despre care am şi scris cîteva articole modeste şi mărunte) ar fi fost, pe acea vreme, capacitatea raţională a eului meu :

1. de a cuprinde starea de fapt şi faptă a realităţii, aşa cum este de fapt, în esenţa ei, nu aşa cum pare a fi sau cum am dori noi să fie ;
2. de a mă detaşa (Entfernung) prin înţelegere, analiză, observaţie, spre zona de neutralitate şi obiectivitate critică ;
3. de a mă depăşi, eliberîndu-mă de „idolii" lecturilor, prejudecăţilor şcolii sau clasei sociale de care aparţin prin naştere şi prin destin ;
4. de a *rosti* (defini, clar şi cu curaj) oriunde, orişicînd, mai ales faţă de cei care conduc sau comunică în sus, cu Puterea, adevărul cel mai imediat şi mai dureros ;
5. de a încerca să realizez, dialectic, o antiteză a spiritului meu, o formă de a spune „nu !" ispitelor de carieră

sau securitate, ferindu-mă astfel atît de bulboanele adaptării cu orice preț, dar și de vidul de valori colective, uzate de practica și abuzurile istoriei. (Vezi studiul vag-naiv *Despre o dialectică a lucidității*, publicat în rev. „Preocupări Universitare", Buc., 1942 sau '43);

6. de a fi atent să supun orice subiect unei grile analitice (ca să-mi dau seama de pe ce poziție vorbește, cît e de liber, de dezinteresat, de corect informat) dar și de a analiza ideile toate, prin reducție istorică, încercînd să le văd prin prisma moralei sau a Filosofiei istoriei (ca filosofie a Culturii); etc...

• • •

Condiția intelectualului. Într-un studiu, scris în 1945, încercam, prin mijloace simple, eseistice, să aplic cele cîteva puncte de reper privind starea de luciditate a conștiinței, stărilor confuze și dramatice ce au urmat anilor cumpliți de război și după 23 Aug. Dacă bine îmi aduc aminte, stabileam atunci patru sau cinci condiții sine qua non ale condiției intelectualului (real sau visat):

1. A fi intelectual (nu are nimic comun cu a avea o diplomă, o profesiune sau o specialitate) înseamnă, în primul rînd, capacitatea unui individ de *a fi lucid* în ceea ce privește esențialul a ceea ce se întîmplă în jurul său;

2. *de a fi liber* în gîndurile, ideile, valorile, actele sale. Adică capabil de a opta dezinteresat, fără mînie sau prejudecată, pentru soluția cea mai bună, nu pentru el, ci pentru poporul din care face parte, și nu în prezentul imediat ci privind, cît se poate, înainte, spre un viitor ce se poate deduce logic, sociologic, moral, politic, din premisele ce le am în față;

3. de a fi și a rămîne, neabătut, *un soldat curajos* al valorilor-scop (Adevărul, Binele, Frumosul) pentru ca ele să nu fie ucise sau mișelește înlocuite de valorile-mijloc: economicul, politicul, utilul imediat și ieftin.

4. de a nu pierde *dragostea față de poporul de jos*, față de realele sale valori și nevoi, în cadrul unui socialism-moral ferit de partide sau politică de arenă;

5. de a considera *istoria patriei tale* fără complexe (de

superioritate sau inferioritate), fără ură sau răzbunări, în cadrul unei lucide detașări atît față de naționalism cît și față de cosmopolitismul mînios sau dogmatic.

* * *

Citisem mai multe studii despre Hegel — teribil ce m-a cucerit ideea asta de a aplica dialectica sa la o ridicare deasupra, prin luciditate. (Care luciditate o concepeam *ca pe o stare*, și nu un dat sau un imperativ : o stare prin care îmi asiguram antiteza mea pașnică, inteligentă, subiectivă). Eram, în acei ani, total îmbibat de complexul de colonie, un fel de mînie sau îngîmfare proletară prin care îmi permiteam a-i considera pe colegii mei ca fiind : egoiști, zgîrciți, lași (la nevoie), îmbuibați, stricați moral etc., numai și numai fiindcă nu s-au născut și nu au crescut într-o colonie minieră, lîngă o mină, cu un steag sindical în frunte. Învățam ca un posedat, trebuia să dovedesc că sunt egal cu toți acești „pui de domni", crescuți în biblioteci, avînd părinți înstăriți, cărturari, poligloți etc. Singura mea superioritate, în primii ani de universitate (ca liceean nu am citit nici măcar o singură revistă literară), a constat în excelenta mea condiție de atlet (alergător, fotbalist, aviator, înotător, călăreț) și în deprinderea (de internat și cazarmă) de a mă bate și de a ști să primesc o bătaie. Am detestat legionarii de la 16 ani ai mei, fiindcă aveau cămăși, pistoale și erau irațional antisemiți și proști. (Cei deștepți dintre ei se arhanghelizau într-un fel de trăirism mistic și ortodox, absolut lipsiți de orice impact cu realitățile și durerile sociale imediate.) Cred că prin rudimentele acestei obsesii legate *de luciditate* (forma mea de libertate de atunci, și de azi) am reușit să mă ridic deasupra complexelor mele de proletar, soldat, intelectual de stînga, căzînd, bineînțeles, într-o altă ispită dialectică : cea a contradicției cu orice preț, în orice problemă. M-au bătut legionarii (cumplit), m-au zdrobit și comuniștii din generația spontanee a anilor de tranziție : scriind azi despre aceste ridicole amănunte privind „secolul" meu, nu mai știu ce și cît a mai rămas în mine din „luciditatea" vitează și păguboasă a tinereților mele...

De circa 22 de ani, exilat în Craiova, trăiesc melcoid într-o tot mai accentuată însingurare. Alcoolul a fost liantul meu cu lumea, cînd beam puteam să iubesc oamenii, să comunic, să fiu vesel, inteligent, stupid, generos. Om ca toţi oamenii. M-au părăsit, pe rînd, tutunul (fumam cîte patru pachete pe zi) votca (vinul şi berea nu mă satisfăceau), „pohta" după femei. Începusem să folosesc tot mai des cuvîntul „ridicol" sau „bufon", referindu-mă la tipul formei mele de cultură, inteligenţă şi destin. Am trăit în tinereţe numai în internate, cazărmi, cămine şi puşcării. Apoi a urmat lagărul, mina, Craiova (ca domiciliu forţat). Dumnezeu a fost bun şi milos cu mine, mi-a adus la picioare o soţie divină (pe care nu o merit), o casă liniştită, plină de cărţi în „sîrbească" dezordine (avînd eu oroare de noţiunea de „ordine") şi o singurătate religioasă, melancolică şi contemplativă, în care doar vîntul de departe îmi mai aduce, din cînd în cînd, semnul de dragoste din partea unor prietenii vechi şi destrămate. „Chemări de dispariţie mă sorb", e normal : mă gîndesc tot mai intens şi mai practic la ideea de sinucidere, în fiecare zi cel puţin de trei ori îmi înmoi piciorul rece în apa şi mai rece a Styxului. Ştiu că aceste însemnări ale mele nu vor putea fi citite decît, eventual, după moartea mea — dacă nu cumva, păgubos cum sunt, ele să fie arse sau date la topit sub ochii mei, aşa cum în 1958, „din cauza că nu sunt cuminte şi înţelegător", toate scrierile mele literare, filosofice au fost distruse din ordinul imbecil al unui oarecare ministru Drăghici. Cine mai ştie azi cine a fost acest Drăghici, călăul blînd al infernului nostru... ?

* * *

Lumea e sătulă de idei, citesc în Bernard Henry Lévy : *Le testament du Dieu,* e sătulă de idei, de idealuri şi de genii. Chiar şi de istorie. (Memoria trebuie să devină refuzul re-amintirii : o simplă premisă pentru milă, iertare şi *veghe în doliu.*) Toată istoria veche vorbeşte de miezul zilei : ori, acum, lumea e pusă în faţă cu adevărurile *miezului nopţii* sale...

Cred că Iudeii şi Creştinii alcătuiesc o singură religie, despărţite fiind doar de Istorie. O re-unire ar fi posibilă doar dacă Evreii ar renunţa la obsesia lor de a fi, urbi et orbe, un popor ales — iar Creştinii, la rîndu-le, ar renunţa la Dra-

goste și Mîntuire (ca monopol) uitîndu-și grandoarea cezarică, etatizată, a împărăției pe care le-au creat, condus... și distrus, rînd pe rînd...

•
• •

„Am căzut din Grație, zice Olimpia : Dumnezeu s-a lepădat de noi". Sacrul se restrînge, se închircește, piere : și ca timp, și ca loc, și ca act sau obiect. Icoanele au devenit „obiecte de artă naivă", biserica e „un muzeu de pictură bizantină", rugăciunea nu e decît o altă formă (primitivă) de poezie sau psihanaliză. Pădurea își întoarce fața de la noi, vitele, industrializate, intră în abatoare matematice, blestemîndu-ne. Copiii își pierd copilăria, fecioarele nu mai au demult nimbul acela de puritate și taină ca pe vremea cînd citeam Teodoreanu (Olguța, Monica). Familia nu mai mănîncă la masă împreună, ea se hrănește (se nutrește) cum poate, cînd poate : toate gesturile rituale — crucea, sărutul, bună-ziua — s-au golit de sens și afect, nu mai au acoperire nici măcar duminica în curtea Mitropoliei.

„Păcatul originar" e atît de actual, încît nu mai e nici mit și nici dogmă : ci e alfa și omega oricărei istorii posibile azi, a oricărei morale în care am vrea să ne întoarcem exact acolo de unde am plecat definitiv și pentru totdeauna.

Papuașii din Guineea ucid șopîrlele pentru că sunt convinși că ele au ros funia cu care *ei* au coborît din cer și acum, deziluzionați, ar vrea să se întoarcă acasă, dar nu mai au de ce să se agațe.

Unde e șopîrla funiei mele ?

Ce i-aș spune dacă într-o bună zi ar veni plîngînd la mine, rugîndu-mă : „apucă-te și fă înapoi funia cu care am coborît ; nu eu, *ci tu* ai fost acela care ți-ai vîndut funia de sus"...

•
• •

Griji de pensionar. „La București, îmi spune un confrate de generație, trebuie să te înscrii din timp pentru cimitir sau *la rînd,* pentru crematoriu"...

Chiar și în Craiova trebuie să-ți cumperi locul de veci (pentru 7 ani) din timp : din șapte în șapte ani, taxa de vecie se reînnoiește. Există o planificare „științifică" și pentru si-

crie : dacă nimerești să mori cînd s-a terminat cota pentru municipiu, atunci trebuie să alergi la Caracal, Turnu-Severin sau Piatra Olt. Benzina sau motorina pentru camionul funerar trebuie să o ai gata într-o canistră. Pentru pomeni, dacă ai legături la Arhiepiscopie, poți cumpăra cîteva kilograme de făină pentru colacii de pomană.

Discursurile funebre ale preoților sunt tipizate, ele se citesc sau se recită (totul se recită, pînă și declarațiile de devotament și dragoste) fără nici un fel de improvizație. Nu se admit alte discursuri decît pe texte scrise și aprobate de autoritățile „mistice"...

Ascult toate aceste vesele noutăți — și mă cuprinde o grijă : nu am bani la CEC, nu am loc de veci, nu sunt înscris la fondul de înmormîntare, nu am canistră, nici nu am unde să o țin. Nu sunt nici ortodox și nici catolic, la înmormîntările colegilor mei, mi-a fost rușine de gradul de vulgaritate la care a decăzut actul cel mai valah al religiei noastre : înhumarea. (Mahala, țigănie, fușărai popesc...)

Aș dori să fiu dus la Petrila, lîngă părinții mei. Dar cine mai aprobă azi un camion dintr-un județ în altul ? Aș dori să-mi cînte fanfara minerilor : dar mai există această fanfară ? Mai am eu dreptul la ea ?

*

* *

Au trecut cinci ani de la moartea tragică a distinsului profesor M., președintele Asociației Filologilor din Craiova. Prieten și vecin de birou al soției mele. (Cum de am uitat ? Fiindcă îmi notasem în caiet acest eveniment ; acum știu, tot ce notăm, uităm, scrisul e o formă de descărcare a memoriei noastre, printre altele.)

Profesorul a avut o criză de ciudată nebunie, familia l-a internat la spitalul de neuro-psihiatrie, al doctorului meu, Sandu Olaru, din Podari. (Sandu Olaru, fost coleg al meu la Filosofie, a rămas și în Craiova un mare prieten și binefăcător al soartei mele.)

De Crăciun — cînd spitalul era golit de doctori și paznici — ca să le facă o bucurie colegilor săi de „saloon", profesorul nostru a confecționat, din hîrtie de ambalaj... decorații.

Nu i-au ajuns decorațiile. Furioșii săi colegi de demență, cuprinși de o subită revoltă, *l-au ucis în bătaie.*

Morala ? Nici o morală, zice Olimpia. Care îl plînge, care îl iubea și îl respecta de o viață. Trebuia să mergem la înmormîntare, îmi zice, dar am aflat prea tîrziu : acest traducător al lui Renan a murit ca un erou.

* * *

Citit, una după alta, mai multe cărți despre India. Din perioada colonialistă. Cel mai mult m-a convins (fiindcă m-a întors pe dos) romanul *A passage to India,* de E. M. Forster (1936). Cred că e vorba în fond de următoarea constatare : orice contact, făcut cu forța, între un popor și altul, orice ocupație străină, falsifică structural atît pe ocupanți (englezi) cît și pe cei ocupați (aborigenii Indiei : hinduși și musulmani). Ocupanții — deși vin dintr-o tradiție creștină, liberală, democratică — devin aici stupizi, dogmatici, cruzi și intoleranți — iar cei ocupați, care sunt în contact cu ei (fiindcă 90% din populația Indiei, ca și păsările cerului, ignora total prezența unor străini în țara lor, trăind în alt spațiu, alt timp, în afară de eveniment și istorie), devin falși, complexați, ipocriți.

„Defectul fundamental al Orientului, o spune Forster, este bănuiala, suspiciunea. Defectul fundamental al Occidentului ar fi ipocrizia"...

În țara mea, la poporul meu, aici și acum, fiind noi la hotar între Occident și Orient (ocupanți și ocupați), în fiecare individ luat în parte (și la bani mărunți) descoperi, psihologic și moral, în permanentă criză de coexistență, pe de o parte, complexul de bănuială al celor ocupați, pe de altă parte, și complexul de ipocrizie cu care facem față acestei situații.

Am fi, cum bine se spune mai nou, un fel de auto-ocupați.

* * *

*„Mit der Dummheit kämpfen die Götter selbst vergebens"**

SCHILLER

Aud mereu, în spatele meu, în sufletul meu, imensă mormăială a poporului : „Avem nevoie, în primul rînd, de o generație de conducători care să fie *inteligenți, pricepuți și cinstiți.*

* „Cu prostia chiar și zeii luptă zadarnic".

Prostia, nepriceperea și amoralitatea-imorală, ar fi defectele care otrăvesc și ucid cu de-amăruntul societatea și națiunea noastră".

În urmă cu 35 de ani, declarasem războinic într-o solemnă ședință universitară, în Cluj : „cred că trebuie să considerăm *prostia* ca fiind cel mai periculos dușman de clasă, Adevărul ca fiind cel mai bun și mai vechi membru de partid și Competența ca fiind aliatul cel mai prețios al clasei muncitoare !".

Nu are rost să mă mai gîndesc la cîte am pătimit eu, cel care am iscălit aceste idei. Ceea ce trebuie să notez — ca un fel de concluzie la o experiență de o viață — este faptul că la ora asta a amurgului violet, cel mai mult mă tem de această Prostie generalizată (cu lauri și diplome, cu fanfare și alaiuri), devenită normă de viață, normă de drept, normă de moarte. Adevărul și competența pot fi, eventual, reînviate, ca valori : dar înfrîngerea și demascarea Prostiei — dușman de moarte al rațiunii, inteligenței și bunului simț — mi se pare o utopie.

Nu foamea și frigul ne va ucide : și nici frica sau lașitatea. Ci Prostia cîntînd din fluierul strămoșesc, ducîndu-ne la rîpă ca pe niște șobolani hipnotizați de vraja ei.

* * *

Ziua de 1 Mai, în copilăria mea, era una din cele mai frumoase Sărbători. Un scurt discurs sindical, două recitări (eu, mereu prezent cu *Împărat și proletar* pe care, de atunci, nu o mai pot nici măcar reciti) și fanfara noastră intonînd imnul minerilor *(În fund de munți...)* și Internaționala. După care, toată lumea ieșea la iarbă verde unde se chefuia cuminte pînă spre seară. (La Surduc, locul unde se întîlneau cei de pe ambele Jiuri, Petrilenii și Lupenarii.)

Cred că intenționata confuzie ce se face astăzi între *o sărbătoare* și *o sărbătorire* stă la baza acelui sentiment de plictis și lehamite care compromite pînă și cele mai sfinte zile de patriotică aniversare. Într-o sărbătoare, Zeul rămîne absent, el este doar cel care ne girează bucuria și veselirea noastră omenească : de îndată ce trecem la sărbătoriri (tot mai dese, mai lungi și mai mortifiante), Zeul este cel care vrea să se bucure și să se înveselească, poporul de jos devenind o simplă figurație în acest teatru gigantic ce se vrea tot mai religios și mai sacru.

Cît este piața de mare, la picioarele imensului portret, se vede un covor național, în care fiecare copil al nostru nu

este decît un simplu punct dintr-un uriaș gobelin : aceste mii de trupuri, scriu lozinci, fac portrete, pictează istorie națională și revoluționară : numai El și bunul Dumnezeu din ceruri se pot bucura de o asemenea hecatombă de trupuri, timp, jertfe aduse. Defilările fasciste au devenit liliputane în raport cu faraonia acestor hore ale prostiei întru deșert și mizerie.

* * *

În acel Testament du Dieu (Bernard Lévy) găsesc însemnări aiurea, cioburi dintr-un vitraliu spart.

„Orice ideal naște un dictator, orice dictator naște teroare, orice teroare naște nostalgia după un nou ideal ș.a.m.d.

Nu e loc în lumea asta pentru idei.

Singuraticul e forma ultimă, cea mai elevată, a rezistenței.

Ajung doi inși — un prost și o lichea — ca Puterea să fie servită".

* * *

Fierbe ceva în imensa Rusie... Gorbaciov a început (mătură nouă !) o campanie forte de curățire a moravurilor cadrelor de conducere : nu vrea să-i schimbe, vrea doar să îi curețe. E vorba de un fel de mini-revoluție-morală-comunistă, de sus în jos, prin discursuri, ucaze și decrete. Vor fi înlăturați, zice-se : afaceriștii, demagogii, semidocții, excrocii, parveniții, mandarinii etc...

Foarte frumos, foarte bine. Dar se ridică întrebarea : cine verifică acum puritatea morală și ideologică a membrilor din comisiile care mătură și curăță fără milă partea de jos a aparatului ? Cine va stăvili procesul de „portretizare" a noului stăpîn ? (Fiindcă, chiar dacă se vor interzice portretele, un cult al șefului iconoclaștilor tot se va naște. Dacă nu în Rusia, sigur în mas-mediile occidentale.) Cine va putea verifica dacă noile cadre „tinere" nu sunt cumva mai flămînde și mai cinic-plutocrate decît generația sătulă de putere și avere care pleacă ?

Trebuia să se înceapă cu ziua întîi a Genezei. „La început a fost Frica : și din frică s-a născut Crima, și din Crimă, Minciuna — după care toate s-au făcut...". Trebuia, așadar,

să se înceapă cu o campanie de „des-fricare" a poporului de rînd. Fiindcă numai poporul poate controla puterea, numai acest surdo-mut uitat poate și are și dreptul să definească chiar și conceptul de „mătură nouă".

Fiindcă ea nu e deloc nouă. După cum se va vedea.

* * *

Au dispărut, aproape total, întrebările fundamentale : De ce ? Încotro ? De unde ? Pînă cînd ? etc.

Avem atîtea răspunsuri prefabricate încît ne-am și dezobișnuit să mai punem întrebări. Catalepsia dogmatică a luat locul ataraxiei filosofice. Rolul filosofiei este de a justifica politica — iar rolul politicii la putere este acela de a face să tacă toate întrebările.

De aici, în cascadă, o serie întreagă de substituiri logice :

Rolul cuvintelor : să justifice cifrele.

Rolul cifrelor : să facă să tacă cuvintele.

Rolul lozincilor : să justifice Portretul.

Rolul Portretului : să se substituie lozincilor reale.

Rolul muncii : să creeze oameni noi.

Rolul oamenilor : să uite care e rolul muncii.

Rolul vieții : să servească materia.

Rolul materiei : să ne justifice viața.

Rolul meu : să nu am nici un rol.

Rolul său : să aibă toate rolurile, să împartă pînă și rolurile din figurație, să scrie piesa și să o și pună în scenă, el fiind și unicul spectator al acestei tragi-comedii cu danțuri și cînticele.

* * *

Cu cîțiva ani în urmă, am auzit, la coada de varză, următorul banc șoptit : „Un ziarist pleacă în căutare de muncitori fericiți. În Germania, muncitorii manifestează pentru că vor și Vinerea liberă. În America, greve : muncitorii vor 13 salarii. În Anglia, scandal : muncitorii nu mai vor să muncească... Doar în România veselie mare, hore, chiote. Lumea e fericită. De ce ? Strigă cei din horă : «se dau oase, se dau oase !»".

În zilele trecute, la o altă coadă, aud un banc asemănător, dar mult mai evoluat. „La geamul lelii Victoria, seara tîrziu, bate un deget de copil. Ce vrei, Gheorghiță, întreabă lelea

Victoria. Mama m-a trimis să vă întreb dacă aţi terminat de fiert supa dumneavoastră ! Am terminat-o, Gheorghiţă. Atunci, mama vă roagă să îi împrumutaţi osul. Că se apucă şi ea de fiert supa noastră".

Sinistru. Idiot. Totuşi perfect valabil. Ceea ce mă înfioară pe mine, auzind aceste vox populi, constă în spaima ce o încerc ştiind cîte ceva despre rîs şi lacrimă. Mai gravă decît mizeria în sine mi se pare a fi conştiinţa mizeriei — or, aceste simple glume dovedesc că am trecut demult dincolo şi de faptul real (mizeria) şi de conştiinţa lucidă a ei : am trecut dincolo chiar şi de rîs, ne găsim în faza ultimă a disperării : *Ne* rîdem, *ne* gîndim, nu *ne* mai plîngem. Reflexivul acestor verbe active ne scoate din realitate şi ne mută înapoi, în Evul Mediu al întunericului şi al resemnării fără de leac şi sfîrşit.

(Limpi pleacă grăbită : *se vor da ouă !* La magazinul „Diadema".)

* * *

„*Să-i dăm Cezarului* ce este al Cezarului !". Asta a putut fi valabilă pe vremea cînd încă era posibilă diferenţa între Cezar şi Dumnezeu ; adică, în epocile în care pînă şi Cezarii se temeau de puterea lui Dumnezeu.

Astăzi, dacă am da Cezarului tot ce crede el că este al lui şi i se cuvine doar lui, nu ne-ar mai rămîne nimic de dat lui Dumnezeu. De pildă : mă duc la biserică şi plătesc pentru lumînări, acatiste, dau de pomană la săraci. („Dai de pomană la milogi, fiindcă săraci suntem noi !" zice Olimpia.) Dar acestea sunt exact darurile pe care ar trebui să le dau Cezarului... Mă duc mai apoi la un miting : unde dau credinţă, ideal, viitor şi nemurire, celui care ne vorbeşte de sus. Dar ceea ce îi dau eu acolo este exact ce ar trebui să îi dau lui Dumnezeu.

Un Christos păţit, de ar veni să predice în Valachia noastră, ar zice, cu prudenţă, acum : „Să dăm Cezarului ce este al Cezarului, şi lui Dumnezeu doar ce ne mai rămîne !".

Poporul ar înţelege. Cezarii ar fi de acord, doar că ar cenzura cuvîntul „Dumnezeu".

(Citesc mulţi autori sudamericani : ceea ce caracterizează toţi dictatorii revoluţionari, este faptul că imediat după preluarea puterii simt o sete şi o foame nemăsurată *după dragostea* poporului, copiilor, strămoşilor, a lumii întregi...)

*

* *

*„Je sens mon profond soir vaguement s'étoiler"**

MALRAUX

În scrisorile ce le trimit mai tinerilor mei prieteni, fac mereu diferența între „bătrînețe" și „îmbătrînire". Consider „îmbătrînirea" un fenomen de gradare sau de-gradare fizică și psihică, ce are loc, în mod natural, în etape evolutive, lente : ea poate duce spre înțelepciune, grație, lumină sau libertate — sau spre în jos, prin scleroză, manie, întunecare. Totul depinde de gena ereditară sau de steaua providenței tale. Nu știu.

„Bătrînețea" este un accident, se poate întîmpla într-o singură oră : un accident de soartă, sau un accident de cunoaștere : pleci în oraș ca un domn luminos, în curs de lentă și fertilă îmbătrînire : ți se întîmplă *ceva,* un accident fizic *sau metafizic,* și te întorci acasă ca un moșneag doborît, ucis în esență, dorindu-ți moartea.

La Jilava, marți venea așa-zisul „grefier" de la tribunale. Nu intra, striga vulgar la ușița pe care ni se serveau mîncărurile. „Popescu Mihai" auzeam noi : prezent, răspundea Popescu Mihai, un bărbat frumos care, de ani de zile, își ascundea cu discreție dragostea față de femeia de acasă. Ce este ? întreba acesta. Iscălește aici : *te-a lăsat curva !*

Popescu iscălea. Tremurînd. După ce își relua locul în pat, toată camera putea să constate că, numai în cîteva clipe, a devenit un biet moșneag.

(Mama îmi povestea : „Tatăl tău, cînd a aflat la cît ai fost condamnat, a îmbătrînit într-o singură oră. A și murit repede, fiindcă voia să moară !".)

*

* *

Un însemnat ștab local, în tren, îmi face următoarea mărturisire „sinceră" :

„Ne facem datoria față de urmași. Nu murim în războaie (ca părinții noștri), nici nu ne sacrificăm în răscoale sau contrarevoluții (ca vecinii noștri). Nu ! Dar ne trudim făcînd

* „Simt cum seara mea adîncă se înstelează vag"

toate prostiile, comițînd toate erorile (și ororile), împingînd pînă la limită toate utopiile posibile, astfel că, urmașilor noștri, nu le mai rămîne decît *să evite experiența noastră*. Dacă vor reuși — și nu se poate să nu reușească, totul va fi clar, din toate punctele de vedere — atunci abia, și viața noastră va primi un sens și o valoare. Nu crezi ?".

Nu cred. Nu cred că un ghid care nu te-a dus decît spre înfundături și gropi, poate fi considerat, într-o bună zi, o busolă care, prin negație, îți arată drumul spre esențial și valoros.

Sommer îmi spunea mereu prin anii trecuți : „nouă, evreilor, ne place rătăcirea : cunoaștem drumul prin pustiu. Dar voi, tare mă tem, confundați rătăcirea cu suferința — și, tot sclavi fiind, în loc să vă răzgîndiți (așa cum fac evreii deștepți) voi, imitîndu-i pe rușii proști, v-ați și îndrăgostit de suferința voastră. Pe voi numai un Dumnezeu mînios și cu inițiative vă mai poate întoarce din drum".

•
• •

Colegul meu, profesorul I.C. (ultimul latinist serios din urbea noastră : în deceniul viitor cred că vom fi nevoiți să importăm latiniștii necesari din Ungaria, Polonia, Ucraina...), îmi explică, nu fără oarecare pedanterie dăscălească veche, cum că expresia „cu sula în coaste", ca origine este.... slavonă. Aceștia au „cu sulița în coaste" — „sulița" — fiind un cuvînt pur slavon, o expresie, probabil, postchristică. Latinii aveau cuvîntul „subula", care însemna „sula" cizmarului. De pildă în expresia : „subula leonem excipere", adică „să așteptăm leul cu sula", deci total nepregătiți.

Dar am trăit pe viu această sulă în coaste. Sula marelui cizmar. La un ordin al nu știu cui, anchetatorilor li s-a spus : „dacă nu vor să declare, le puneți sula în coaste". Efectiv, tuturor anchetatorilor li s-au distribuit sule, sule de cizmar, cu care, în batjocură, ne și amenințau. Birocrația puterii e cumplită : în 1959, Gheorghe Gheorghiu-Dej, la o ședință, ar fi spus : „ăștia nu își merită nici aerul pe care îl respiră". După care ni s-a tăiat... aerul.

„Les annales humaines se composent de beaucoup de fables mêlée à quelques vérités"[*].

Adevărurile care umblă pe străzi, care se pot vedea în fabrici sau pe ogoare, au mărimea și monstruozitatea dinosaurilor. Adevărurile ce transpar în presă sau literatură, la radio sau televizor, sunt cîteva biete șopîrle ce au scăpat de vigilența cenzorilor.

Întreb un „mare" gazetar din București : „de unde crezi că vine cuvîntul acesta «șopîrlă», așa cum se folosește în lumea mass-mediei ?".

„Nu știu, îmi răspunde. Bănuiesc că e vorba de o metaforă cu totul întîmplătoare : sună fonetic în mod sugestiv, imaginea șopîrlei în iarbă, bine camuflată, e cît se poate de simbolică. Dar lucrul cel mai important, cred eu, constă în faptul că unei șopîrle dacă îi rupi coada, aceasta îi crește înapoi".

Tot el îmi dă definiția sugestivă a cenzorului : „este ca și cîinele grădinarului : care nici nu mănîncă varza pe care o păzește, nici nu îi lasă pe alții s-o mănînce !".

* * *

Poate fi viitorul un prezent corectat ?

Poate fi fericirea lipsa nefericirii imediate ?

Poate fi bunăstarea lipsa de foame, frig, frică ?

Poate fi democrația indiferența colectivă față de inegalitate și putere ?

Poate fi libertatea absența fricii de a spune adevărul ?

Poate fi un cîine pe lanț un simplu lanț pe un cîine ?

Deșertăciunea deșertăciunilor. De 40 de ani repetăm aceleași idioții fără de sfîrșit. Viitorul, fericirea, bunăstarea, libertatea, democrația (chiar și cîinele pe lanț) nu sunt decît niște mumii, științific îmbălsămate, expuse într-un cavou istoric dintr-o piață roșie, în fața cărora noi defilăm în tăcere, prefăcîndu-ne că lăcrămăm și credem. Decît să mă gîndesc

[*] „Analele omenești sînt alcătuite din multe povești amestecate cu cîteva adevăruri"

la aceste cadavre ale secolului XX, mai bine să transcriu, *în curat,* un plural englezesc care mă încîntă :

„Our disgusting yesterdays" (Emerson).

Noi, românii, nu avem pluralul la cuvinte ca : ieri, azi, mîine. Toate popoarele occidentale le au : şi le şî ştiu folosi.

* * *

De cîte ori am ocazia — pur teoretică — de a privi spre tragedia ridicolă a poporului meu dinspre întunericul imens al Africei, din furnicăria cumplită a sărăciei din Asia sau dinspre succesiunile dictatoriale Sud-americane — cu întreaga mea fiinţă, istorică şi social-politică — mă simt mutat în disperarea fără de soluţie şi în relativitatea fără de hotar. Ce contează punctul pe hartă care suntem noi, în faţa imensităţii suferinţei, foametei, întunericului din întreaga lume ? De îndată ce părăsesc condiţia de european, devin un simplu proletar al lumii a treia, o biată gînganie afro-asiatică pentru care condiţia de iobag de tip colhoznic apare ca un vîs sau o utopie.

Mă trezesc din această generoasă paralaxă abia în clipa în care îl zăresc la colţ pe sectoristul nostru : frumos, sătul, puternic. El — şi cîinele lup care îl păzeşte — reprezintă summa soluţiilor europene (capitaliste sau socializante) pentru toate suferinţele Africii, Asiei, Americilor.

* * *

Diplomaţia ? Ar fi războiul (rece) condus cu alte mijloace. Oare ? După cel de al doilea război mondial, practic, s-a terminat cu diplomaţia de tip vechi. (Care avea la spate posibilitatea de a ameninţa şi chiar de a recurge la arme ; pe cînd diplomaţia post atomică nu are decît ocazia ca, din cînd în cînd, să ameninţe cu pacea sau cu diferite mici şi aleatorii conflicte de şantaj sau descurajare.) Eu cred că vechea diplomaţie a sucombat în etape : la München, cu Hitler şi Chamberlain, la Berlin cu Ribbentrop şi Molotov... şi la Yalta, cu Stalin, Churchill şi Roosevelt. (Helsinki, 1975, nu e decît o simplă corigenţă transformată în repetenţie fără drept de apel.)

Dacă menuetul diplomației — ridicol și total ineficace — continuă totuși să funcționeze e numai fiindcă între cei doi uriași, o mulțime de popoare mici și mijlocii au nevoie de un ritual de camuflare a neputinței, lașității și chiar a venalităților de tot felul. Ura față de capitalul american și frica de marele Urss constituie dinamica ascunsă, sursa de energii primare pe care se bazează toate balurile și carnavalurile diplomatice.

(Ieri doamna Edith Cresson a sosit la Moscova și a iscălit acolo, repede-repede, un tratat comercial prin care Franța va furniza, pe bani pești, tehnologiile superioare pe care americanii refuză a le da. Nemții se simt păcăliți, italienii bat la ușa din dos, japonezii așteaptă la colț. Diplomații foiesc în lume, spun „pace, pace" — dar vînd arme și vor dolari.)

* * *

Reținînd cuvîntul eunuc după lectura lui Gibbon, *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului roman*. După Spengler și Cantemir, face bine orice lectură despre orice fel de Untergang.

Aflu că nu turcii au inventat cuvîntul și realitatea zisă „eunuc". Ci bizantinii. Eunucii reprezentau, la curtea bazileilor din Byzanț, pe acei servitori de palat care, ca și „intelectualii" de astăzi, trăgeau sforile politice, țeseau intrigi, organizau „științific" mazilirea sau înălțarea împăraților.

Foarte ciudat : scopirea duce nu numai la schimbarea vocii sau căderea bărbii, ci și la o formă de inteligență rea, deosebit de utilă în lupta pentru putere. Nu cumva cei care practică posturi și moravuri de eunuc palatin, cu vremea, încetează de a mai fi bărbați-bărbați ! ?

(Accesiunea femeilor în politică mă face să cred că „eunucarea" miniștrilor și consilierilor, de tot felul, continuă. Cea mai bărbată persoană politică azi este fără îndoială doamna Thatcher. Dar ce va fi în ziua în care femeile politizante vor începe a avea mustață, bărbi... și alte cele ?)

* * *

Mă tot pregătesc pentru o gravă și amplă reîntîlnire cu poezia noastră populară ; exact precum mă îndemn nopțile la o recitire a trilogiilor blagiene.

Între timp mă împiedec, umblînd cu capul în norii slavei lui, de adevărați luceferi (metafore revelatorii) rătăciți în praful cărărilor mele, mereu urbane, numai urbane.

În zilele trecute am reținut :

„Stă mîndra la sărutat
Ca spicul la secerat".

Astăzi dau peste :

„În temeiul codrului
Cale nu-i, cărare nu-i
Că de-a fost vreodată cale
Ea s-a prefăcut în vale
De-i cărare *unde va* (?)
Nu mi-o știe nimenea".

Tata folosea expresia : „mai va pînă atunci !"

* * *

În ultima mea scrisoare, trimisă lui Sergiu Al.-George (17 sept. 1981) îi mărturiseam :

„Recunosc, nu am fost conștient nici de rostul meu și nici de ceea ce zăcea ascuns în mine. Cristalizarea mea a fost penibilă, lungă și cumplită. Cred că filosofia — mai ales filosofia profesorală, de bibliotecă sau seminar universitar — m-a tarat în mod deosebit. (Înmagazinam fără să diferențiez, fără să diger, fără să-mi caut propria mea busolă sau stea polară.) Apoi, la aceste stocuri de haotice cunoștințe, s-au adăugat complexele mele proletare, lupta de clasă, lupta în clasă, lupta sub clasă (complex pe care nu l-am putut stîrpi de tot nici pînă azi, din contră, mereu anunț : «va trebui să începem lupta de clasă de la început !») plus scriitorii naturaliști și realiști ai Ardealului meu. (Agîrbiceanu, Rebreanu, Pavel Dan.)

Abia acum — îi scriam lui Sergiu acum cinci ani — de cînd îmi scriu proza mea netransilvană, am reușit să-i pun zbelciug în nas acestei maimuțe nemțești care este Filosofia. Pe care o țin sub masa mea de scris (sau o duc la lungi plimbări prin parc, legată cu un lănțug ce se cheamă «luciditate critică») și îi arunc, din cînd în cînd, cîte o alună, cîte o nucă, cîte o idee de ros sau de joacă... Nu mă pot despărți

de ea, nici să mă lapăd sau să mă abzic. M-a ajutat să rămîn om în momentele în care nici a mă mai ruga nu mai puteam...".

• • •

„Wissen sie, wer der erste Sozialist war ? Columbus. Als er loosegelte, wusste er nicht wohin er ging — als er ankam wusste er nicht wo er war — und als er zurückkam, wusste er nicht wo er gewesen war. Und alles mit geliehenem Geld".

Traduc : „Știți dumneavoastră cine a fost primul socialist ? Columb. Cînd a plecat, habar nu avea încotro se duce, cînd a sosit, habar nu a avut unde este — iar cînd s-a întors habar nu avea pe unde a umblat. Și toate acestea cu bani împrumutați".

Gluma asta apare în „Die Welt" sub titlul : Polit. Witz des Tages (bancul politic al zilei). Ea nu e nici auzită și nici inventată. Ci (asta mi se pare bumerangul umorului politic la nemți) ea este transmisă de CSU-Pressedienst „IN".

Asta zic și eu organizare.

• • •

Primul american întîlnit. O singură dată am avut ocazia să călătoresc, în avion, alături de un american veritabil. De la Berlin la Hamburg, în 1981.

Am intrat repede în vorbă, era simpatic și comunicativ. El bea gin-tonic, eu suc de roșii. Mi-a mărturisit de îndată (vorbind o engleză școlărească, pentru idioți, așa cum vorbesc eu limba asta) că el se ocupă de afaceri cu lîna. Pe loc (fiindcă, i-am spus, eu nu mă pricep deloc la lînă) mi-a scos, din servieta sa splendidă cîteva reproduceri-color : cum arată, mărit la microscop, firul de lînă. Am înțeles că important nu e firul în sine ci anumiți cîrcei care se desprind din el. Lîna proastă (cum e țurcana noastră) are un singur cîrcel : cea bună (țigaia) are doi cîrcei — iar lîna australiană sau georgiană are trei cîrcei. Fantastic. El asta face : cumpără lînă australiană, lînă georgiană, lînă din Balcani, le amestecă, apoi le vinde în Anglia sau Belgia de unde cumpără stofe de lînă pură pe care le vinde apoi prin Statele Unite sau Hong-Kong.

Ca să fiu drăguț și foarte politicos cu el, fiindcă mi-a spus că este originar din Boston, mi-am exprimat admirația (pur teoretică) pentru vechimea acestui oraș. L-a lăsat rece. Apoi, glumind, i-am vorbit despre „aristocrația americană", despre descendenții celor care au coborît de pe primul vas cu coloniști „Rosemary". Și asta l-a lăsat total indiferent — nu știa, nici nu-l interesa. Apoi, ca să supralicitez, fiind și eu un om umblat în lume, i-am spus : „La Boston apare cea mai veche și mai celebră revistă literară «The Atlantic Monthly» sau așa ceva. Mi se pare că și Mark Twain a publicat în ea !". Știam despre această revistă deși nu văzusem nici un număr din ea, habar nu aveam cum arată.

„Babbit" al meu se uita acum la mine ca la o insectă rară. Observînd încurcătura mea, mă bătu colegial pe umeri și-mi explică rîzînd, dar politicos :

— My dear folow, în familia noastră, să știi, literatura ca și artele toate sunt specialitatea soției mele. Ea are timp de pierdut pentru asemenea fleacuri.

Iar după un timp, văzînd că par mîhnit și descumpănit, *cu milă,* subliniez, cu milă, a ținut să mă mîngîie :

— Cunosc România, crede-mă, am încercat să cumpăr din lîna voastră. Oile sunt bune, dar comercianții voștri sunt total nepricepuți.

* * *

Nu mi se mai pare chiar atît de stupidă această băscălioasă definiție a fericirii : „sentimentul pe care-l încerci cînd reușești, în sfîrșit, să-ți scoți pantoful care te strînge".

Umblăm, în acest militarizat secol, nu în pantofi ce ne strîng, ci în bocanci, cizme, „ghete spaniole" (ca pe vremea Inchiziției).

Are și Spiritul ghetele sale care îl strîng și pe care nu are voie să și le scoată cînd și unde vrea. Are și literatura asemenea ghete chinuitoare : chiar și dictatorii — cred eu — au momente în care simt nevoia să-și scoată cizma istorică și să-și pună picioarele în apă rece. Gorbaciov încearcă să-i scape pe ruși de gheata care e cizmă și care îi strînge de 70 de ani, dar nu poate ; rușii s-au obișnuit, nu mai vor să încerce o altă gheată, poate că ea va fi mult mai dureroasă decît cea care îi strînge acum și care, totuși, e gheata lor dragă, pentru ea au luptat și au îndurat atîta...

Îmi aduc aminte de un vechi cîntec soldățesc din Hațeg :

„O-lio, Doamne, drăguța
Cînd descalță opinca...
Și încalță papucu, măi
Și ia drumul dealului...
Dar-ar Dumnezeu un foc, măi
Să ardă Sighiu tot
Să rămînă numai parii
Să se-nțepe ghinărarii
Ghinărarii și măiorii
Care-or cătăni feciorii...

*
* *

Alain Peyrefitte : Le mal français — o carte pe care o citesc cu adîncă și miticească încîntare. O lucidă și crudă analiză critică a Franței și a francezilor : a spiritului catolic și a celui protestant.

Desigur — evit cuvîntul „bineînțeles", ieri, la televizor, am numărat peste 50 de bineînțelesuri stupide — mă gîndesc mereu, în timpul lecturii, la un fel de „mal roumain", scris la rece și în comparație cu poporele din jur.

(La biserică, ieri, analizîndu-mi „le mal Sîrbu", mi-am zis : „nici nu ai ajuns să începi a fi un bun catolic, după ce cu mare greutate i-ai părăsit pe bizantinii tăi ortodocși, și, iată, ai și început să gîndești ca un înrăit protestant, bigot și critic".)

E o adevărată mîngîiere să aflu că nici francezii „nu termină nimic !".

E citată o oarecare Marquise de Crequy :

„En France, les plus belles églises n'ont jamais qu'une tour, et les plus beaux châteaux n'ont jamais qu'une aile, ce qui montre assez le caractère de notre nation qui sait tout entreprendre, ne rien achever, et plutôt détruire avec ardeur qu'édifier avec persévérance".*

---

* „În Franța, cele mai frumoase biserici au întotdeauna doar un turn iar cele mai frumoase castele nu au decît o aripă, ceea ce arată destul de bine caracterul națiunii noastre care știe să întreprindă totul, să nu isprăvească nimic și mai degrabă să distrugă cu ardoare decît să construiască cu perseverență".

*

* * -

*„Mon Dieux, donnez-moi la sérénité d'accepter ce que je ne puis changer, le courage de changer ce que je peux et la sagesse d'en connaître la différence...**

SFÎNTUL FRANCISC D'ASSISI

Napoleon al III-lea, care nu avea geniul celui dintîi, în afară de faptul că a făcut pentru Franța mult mai mult decît se crede și se recunoaște, a spus și cîteva vorbe care pot să ne pună pe gînduri. De pildă :

„On peut gouverner de loin, mais on n'administre bien que de près". (Se poate guverna de departe, dar nu se poate administra *bine* decît de aproape.)

Nu cumva la noi există, din cauza concentrării puterii într-o singură mînă, o confuzie gravă între a guverna și a administra ? Nu cumva la noi se administrează de departe — și atunci celor de aproape nu le mai rămîne decît să încerce să „guverneze" fiecare cît și cum poate ? Nu cumva, sus de tot, se face contabilitatea a ceea ce credem că mai avem, iar aproape de tot se guvernează realitățile, conform cifrelor primite de la administratorul suprem ?

Vechea diferență între „potestas" și „auctoritas" trebuie redefinită.

*

* *

Povestea cu acel Hans, cîntărețul din flaut, care a scăpat un oraș întreg năpădit de șobolani.

„Șobolanii Franței, sunt proștii ei !" — o spune Peyrefitte în cartea sa. Dar cine va putea vreodată să curețe o casă, un oraș, *o țară* de proștii săi, ajunși șobolani ? Ar trebui să introducem în școli un fel de învățare specială a flautului magic, numai așa am putea avea norocul să se nască un Hans care să ne scape de proști. Dar cine mai poate astăzi să aibă curajul de a încerca o definiție a ce înseamnă și ce numim atît de simplu „Prostie" sau „Proști" ! Puterea modifică ima-

* „Doamne, dă-mi seninătatea să îngădui ceea ce nu pot schimba, curajul să schimb ceea ce pot și înțelepciunea să cunosc deosebirea dintre ele".

ginea în oglindă, istoria (făcută, nu născută) falsifică valorile, şcoala încurcă criteriile de diferenţiere, satul şi oraşul înţeleg total diferit conceptele în cauză.

Chiar eu şi Olimpia suntem în total dezacord în ceea ce priveşte întrebarea : ce este prostia, cine ar fi prostul în sine ?

„La ora asta, în acest oraş plin de şmecheri şi dăştepţi, tu eşti prostul cel mai mare — îmi strigă ea dinspre bucătărie : fiindcă în loc să cauţi să învii purceaua moartă după al X-lea congres, tu umbli dînd tîrcoale coteţului ei, ars demult în cadrul programului de revalorificare şi refolosire a deşeurilor din economie".

* * *

Intr-un articol din ziarul local „Înainte", este „demascat" un oarecare Mitran Dumitru care a furat o sticlă de coniac de la „autoservirea" din Alimentară.

Comentăm, în familie, evenimentul. „Acum ai să vezi — îmi spune vecinul meu, care e un bătrîn judecător, ieşit la pensie — va începe o horă a lanţului slăbiciunilor. Mitran e membru vechi de partid, se va apăra : are oamenii lui, va mitui pe procuror. Nici gestionarii de la «Halimentară» nu sunt uşi de biserică : pentru ca să se apere de dovezile hoţului prins în flagrant delict, vor «cădea» cu grele plocoane la cineva mai de sus... Acesta va întoarce cazul — şi atunci vor începe să curgă plocoanele şi intervenţiile spre Bucureşti, apel casaţie etc...

Procesul se va stinge — dar între timp se vor comite atîtea încălcări ale moralei şi justiţiei socialiste, încît sticla de coniac furată de profesorul Mitran va ajunge un simplu «ridiculus mus»".

* * *

Karl Popper constată — nu fără oarecare satisfacţie filosofică — faptul că bolnavii lui Freud au vise freudiene, în timp ce bolnavii lui Adler au vise tipic adleriene... E ca şi cînd bolnavul, din laşitate, actorie sau instinct de adaptare, caută să fie cît mai agreabil faţă de psihanalistul său.

Mereu revin la un corolar al unui principiu emis de Heisenberg, prin care îmi explic (acum, după 25 de ani de la

arestarea mea) de ce un anchetator care caută o „organizație" găsește oriunde „o organizație subversivă", de ce un acuzat de furt, sabotaj sau spionaj se comportă — mai ales cînd e total nevinovat — ca un hoț, sabotor sau spion adevărat...

Ca să ajung astfel la a afirma că și popoarele supuse cu forța, ca și bolnavii lui Freud, „cherchent a être (par peur) agréables à leurs dictateurs. *Ils font leur rêve !*".

* * *

Prin anii 1945—1946, la Sibiu, am scris mai multe articole despre învățămîntul liceal.

Îmi aduc aminte doar de un titlu : „De la liceul cazarmă la liceul haos".

Iată, au trecut de atunci peste 40 de ani, țin conferințe literare prin școli, stau de vorbă cu dascălii și oficial, dar mai ales în particular.

Aflu astfel că actualul liceu a ridicat la cub atributele sale de „cazarmă" — fără să uite deloc de ideea de „haos". Trăim realitatea haosului în liceul cazarmă.

(„Militarizarea disciplinei — militantizarea disciplinelor : «fără murmur și fără șovăire» chiar și la lecțiile despre libertatea ca necesitate înțeleasă : transformarea educației în instrucție și a instrucției în dresaj, totul în cadrul unui manej științifico-fastastic" — îmi spune pe coridor unul din cei mai severi profesori de materialism istoric, fost inspector școlar.)

* * *

Din Cartea tăcerii, Jehing :

„Greșelile oamenilor aduc pedepse celeste și invers. Tulburarea cerului duce la tulburarea oamenilor. O atitudine respectuoasă aduce ploaia la epocile voite, o bună administrație — seninătatea cerului ; Prudența — căldura binefăcătoare ; înțelepciunea Suveranului — vîntul la timpul potrivit, după cum aroganța produce ploaie torențială, iar lipsa de considerare — seceta. La indolență — vine căldura cea mare, iar *la prostie — furtuna*" (sublinierea mea).

Acest sentiment al unității cosmice între om și natură, societate și climă, morală și vremuri, îl au, inconștient orga-

nic, și țăranii noștri, chiar dacă constatările lor nu au un caracter de lege sau normă.

De cîte ori nu am auzit : „ăsta e atît de prost că i se ofilesc muscatele în fereastră !". Sau : „minte de-ngheață apele, vorbește de cheamă grindinele".

* * *

Îi spun colegului meu ungur Cs. F., care e foarte încîntat de „fenomenul maghiar" în ceea ce privește socialismul pieței libere și al inițiativelor particulare (central planificate, totuși) :

„Dragul meu, la noi se văd clar găurile : la voi se vede doar cîrpitura !" (În ungurește iese mai sugestiv : „...a folt es a foltozás" — ar fi petecul și peticirea.)

Cred că ne trebuie un nou Marx sau Lenin. Doar că în actualele condiții de creștere, realizare și publicare a operelor (sau manifestelor), nu văd cum — chiar dacă un Marx și un Lenin ar exista și ar lucra undeva clandestin — și-ar mai putea impune și răspîndi punctul lor de vedere, chemarea lor la luptă.

Mă uit spre ruși : aștept un miracol. Nu cred în Chinezi — sunt prea bătrîni, prea mulți, prea asiatici. Dar rușii, cu imensa lor putere economică și politică, ar putea lansa o *reformă morală* (urmînd ca cea economică să vină în faza doua). Dar, tare mă tem că vor începe exact invers.

Eu zic așa : să începem cu rădăcinile. Să vedem cum stăm cu inima noastră bolnavă și nu cu bătăturile care ne dor.

(Fiindcă citesc și gîndesc mult în conformitate cu prelogica mitologiei — revoluția comunistă pe care o trăiesc mi se pare deseori cea mai perfectă și mai realistă metaforă istorică *a căderii în păcat* și a izgonirii noastre înspre muncă și agricultură...).

* * *

Mă întorc bucuros (chiar dacă mă simt umilit și vinovat) spre ideile-justificative și de program — pe care Blaga le expune în a sa *Conștiință Filosofică,* curs ținut în anul 1946/47.

Constat că Blaga face o categorică diferențiere între Filosofie și conștiință filosofică. „Conștiința filosofică o socotim

doar ca un joc secund, ca un apendice foarte treaz al filosofiei...".

Mă obligă să fac anumite legături între obsesia mea legată de *luciditate* și conștiința filosofică — ambele fiind niște simple jocuri secunde ale filosofiei. Doar că luciditatea mea, fiind în întregime întoarsă către istorie, propriul destin și dramă, devine automat un subaltern al conștiinței filosofice : un fel de ucenic vrăjitor care nu se joacă cu borcanele Maestrului, ci cu însemnările acestuia despre conținutul borcanelor.

Iată etapele blagiene ale Conștiinței filosofice :

— Scuturare,
— luminare,
— dezmeticire,
— trezire

și întreg acest dramatic parcurs ducînd spre Metafizică.

În cazul lucidității mele (care e o stare și o metodă) etapele ar fi următoarele :

— îndoială (fiindcă văd)
— suferință (fiindcă sunt neputincios)
— amorțeală (din cauza muririi)
— viziune analgezică (ontică)

și întreg acest proces intuitivo-rațional ducînd tot la Metafizică, dar sub forma ei de Morală prin implorarea și „încurajarea" Marelui Anonim, atît prin cunoașterile mele luciferice (scormonitoare de adevăruri nespuse) cît și prin cea paradiziacă (limpida așezare în lumină și rost, în cadrul unei lumi normale și așa cum este.)

Caut în Blaga cuvîntul „Libertate" : nu-l găsesc. (De aici totala sa indiferență față de sociologie, psihologie, politică.) Și nu pot să nu închei această vanitoasă pagină (în care am îndrăznit să-l compar cu mediocritatea mea) fără să nu transcriu bucuria descoperirii mele de ieri : *„Luciditatea este libertatea celor lipsiți de libertate !"*.

* * *

Citind „Cibernetica" de Norbert Wiener. Rămîn placat la studiul introductiv, care, în sine, mi se pare un fel de microîncercare de filosofia culturii. Înghit cu stoicism sintagme ca : mașina care învață, mașina care *ne* învață, mașinile care învață între ele...

Animalele sunt niște „mașini vii" — nu invers.

Nu pot să nu transcriu (pentru sufletul meu de veșnic corigent la matematici și fizică) cîteva concluzii care mă sperie și mă înfioară :

„Am spus că această nouă etapă de dezvoltare a tehnicii oferă posibilități nelimitate spre bine, ca și spre rău. [...] Ea oferă rasei umane o colecție nouă și foarte eficientă de sclavi mecanici pentru efectuarea muncii sale. Această muncă mecanică are multe din proprietățile economice ale muncii sclavilor, deși, spre deosebire de munca acestora, ea nu implică efectele demoralizante ale cruzimii omenești. Totuși, orice muncă ce acceptă condițiile concurenței cu munca sclavagistă acceptă și condițiile muncii sclavagiste, devenind implicit muncă sclavagistă..." *(Op. cit.*, pag. 54).

Nu sunt nici poet, nici preot și nici profet. Totuși, ideea că totul a plecat de la înlocuirea mîinilor omului cu unealta, care producea mai repede, mai mult, mai ieftin și mai bine... — mă duce cu gîndul că înlocuirile vor continua. Și suntem foarte aproape de creierele robot, de inimi și conștiințe robot ; chiar și de omul-robot, aplaudator și defilator — pare a fi gata și dat, experimental, în producție.

Astăzi, mîinile omului apasă pe butoane, pe manete, pe manșe. Sau șomează. Și atunci devine pumn ce amenință. Întotdeauna cînd ne-am gîndit la mîini, am uitat de suflet. Și invers.

Cred că drama civilizației noastre pleacă de la mîinile și sufletele noastre devenite fie roboți prea puternici, fie inutile unelte depășite de progres și istorie.

* * *

Un sentiment de relativitate și micime se năștea în noi, prin anii '47—'50, cînd constatam că între diferitele „Catedre" ale facultății de Filosofie nu există nici o legătură. Găseam atunci că — alături de probleme comune, dezbătute în „limbaje de specialitate" diferite (psihologie, sociologie, etică, estetică, filosofie generală, filosofia culturii, metafizica etc.) existau și domenii virgine, pete albe, necuprinse în nici una din aceste specialități. (De unde și gîndul : „carte măiastră... tu nu răspunzi la nici o întrebare".)

Una din aceste probleme, impuse atenției generației noastre de consecințele politice ale evenimentelor de după război,

era aceea *a puterii*. Primitiv definită de materialismul istoric (ca un rezultat al evoluției și Revoluției economico-sociale) pentru mine, atunci în acei ani de cumpănă și haos, conceptul de putere devenise o adevărată obsesie.

(Adevăr este că de-atunci acest concept pur politic, azi, a devenit un concept metafizic, legat de iad și rai, bine-rău, mîntuire sau moarte. Puterea alături de Avere definesc stîlpii idealurilor compromise ale secolului acesta care a clădit totul prin forță pentru forță...)

Puterea este un coeficient complex (psihologic, social, politic, administrativ, polițienesc) ce se adaugă individului uman, scos deodată din egalitatea amorfă a furnicarului. Are mai multe prerogative sau atribute :

— obligația de a face *sinteze* ;

— datoria de a lua *decizii* ;

— împuternicirea de *a controla* ;

— puterea de *a pedepsi*.

De unde ne vine această putere, care e cu atît mai individuală cu cît e mai socială ? Și ce consecințe, morale sau metafizice, are exercitarea ei asupra sistemului nostru nervos, asupra caracterului, asupra lipsei de caracter, asupra destinului unui om sau al unui popor ?

Citesc, după 40 de ani, de la... „puterea este o pedeapsă pentru un grav păcat originar". Frumos. Dar cine e pedepsitul ? Și cine a comis păcatul ? Iov ? Sau diavolul în alianță cu bunul Dumnezeu ?

* * *

Oroarea mea de „specializare" (chiar și în tărîmul sacru al Cuvîntului), curiozitatea haotică, multilateral-dezvoltată, disponibilitatea de a mă lăsa dus în ispită de orice idee ce bate la ușă (sau pe care o zăresc părăsită în șanț sau în coșul cu hîrtii al istoriei), deschiderea față de necunoscut precum și cultivarea a tot ce trimite spre metaforă și simbol în lume, gîndire, vis — toate aceste foarte grave defecte de caracter și fire spirituală, mă vor transforma încet-încet într-un fel de turist sedentar, rătăcitor totuși, învîrtindu-mă în jurul propriei mele ignoranțe, în căutarea sensului și a rostului pe care — acum trebuie s-o spunem — nu le-am avut niciodată clare în fața ochilor sau a conștiinței.

Aștept. Aștept ca dinspre haos să mi se arate cărarea, după prea multul parcurs neesențial, puținul drum pe care vreau să-l parcurg știind încotro merg și cu ce rugăciune pe buze.

Aseară, jucîndu-mă ironic cu adverbul „exhaustiv" — am inventat varianta „inhaostiv", accentul logic căzînd pe cuvîntul „haos" — adică pe mine, așa cum sunt și nu așa cum par a fi.

* * *

Azi, 26 I. 1986, fiind o duminică a imnelor de laudă și slavă, încerc să-i explic naivei mele consoarte, Olimpia, cum și de unde ni se trage „tradiția" aceasta a laudei tiranului preaputernic.

Religiile iudaică, creștină, mahomedană se întîlnesc undeva în această laudă a celui căruia îi datorăm totul : și ce-avem, și ce nu avem. Dar, în creștinism, de pildă, omul simplu după ce cîntă „slavă, slavă întru Cel de sus", se și roagă: și în rugăciune el cere ceva, un ajutor, o mîngăiere, o mîntuire. Preotul, în timpul slujbei, aduce jertfe și preamăriri, tocmai ca rugăciunile noastre să fie primite și ascultate. Iar „aleșii" — misticii sau marii theologi — pe lîngă rugăciunile de obște, cunosc, prin post și rugăciune, un dificil și luminos drum spre meditație, contemplație, trăire întru El.

Dar mi se pare absurd, dement și idiot ca — la nivelul unui întreg popor — laude și imne către un Dumnezeu care nu acceptă nici un fel de rugăciune, reclamație, lăcrămație. El stă și plutește în slava genialității sale mundiale și primește cîntările și poeziile noastre nesfîrșite. E fericit și bogat : e bun, mare și viteaz, posesor exclusiv al tuturor superlativelor : noi trebuie să fim fericiți, sătui și bogați privindu-l doar și admirîndu-l fără să obosim, fără să crîcnim.

Religia a ajuns opium și pentru stăpînii popoarelor.

* * *

Îmi spune vecinul meu, inginerul C. — un autentic și consecvent cititor și bibliofil — că orașul acesta al nostru (Isarlikul din coșmarurile mele) e plin de biblioteci particulare frumoase, bine puse la punct și aduse la zi. Dar — fenomen foarte ciudat — tot mai puțini sunt aceia care le folosesc, ci-

tind cît de cît. E ca și cînd foamea de cunoaștere (de cultură) a rămas, ca instinct și voință, dar energia necesară spre a o satisface a dispărut. Numai în romanele satirice englezești sau italiene (țări suprasaturate de cultură) găsești tipul acesta de oblomovi care se pregătesc toată viața ca să se apuce de citit, dar nu apucă să parcurgă nici o singură carte : sau vor să scrie, adună maldăre de topuri de hîrtie, își ascut creioanele, își umplu tocurile rezervoare, dar de scris nu reușesc, se împotmolesc în fața primei pagini albe.

Și noi, de o viață, ne tot pregătim pentru... a începe odată să trăim normal. Avem totul gata, plus o poftă enormă de a fi fericiți și liberi. Dar... dar... rămînem la intenție, amînăm, căutăm mii de scuze ca să...

Ca și șoarecii mei experimentali, în ziua în care mi se vor deschide ușile cuștii mele științifice, voi refuza să aleg libertatea, mă voi agăța de gratii și voi striga : „în zadar, e prea tîrziu, prea tîrziu !".

*
* *

„Lăsați morții să-și îngroape Mortul !"

Nu știu cum funcționează religios „mașina de rugăciuni" a buddhiștilor tibetani. Mama — în ultimii zece ani ai vieții ei — nu se despărțea deloc de negrul ei rozariu : știa două sau trei rugăciuni, le molfăia întruna, gîndindu-se între timp la noi, la Tata, la ploaia de afară. (Adevărata credință mi se pare a fi a celor analfabeți și „slabi cu duhul". Fiindcă e simplă și totală. Fără probleme.)

Sufiții au o metodă de a repeta cele 99 nume ale lui Allah pînă cînd pierd simțul realului, își uită numele, se topesc și pier întru mărirea și slava celui lăudat.

S-a abătut asupra poporului meu un fel de paranoică invazie de adjective și adverbe la superlativ, înșirate fără nici o pudoare sau simț al realului. Spiritul latin, european, nu se poate lipsi de măsură și bun-simț, limba și categoriile sale intime se simt forțate și chinuite prin această beție demențială de laude și imne la adresa Zeului unic.

Ne-am mutat în alt veac, în altă religie ? Sau trăim o febră și un delir halucinatoriu, de tifos, lepră sau ciumă ? Vom mai fi vii, vom mai fi noi înșine, după ce vor amuți aceste fanfare și coruri ce ne asurzesc și ne rușinează de moarte în prezent ?

Nu știu. Ascult și încerc să nu amețesc. Nu pot nici rîde și nici plînge. Luciditatea critică a acestor caiete este singurul remediu împotriva acestei barbarii care ne întunecă, ne umilește și ne ia mințile.

* * *

*„Vivre, c'est voir mourir ceux qu'on aime, en attendant son tour"**

Fenomenul E.S.P. (extra sensorial perception) : am zeci și zeci de experiențe personale în acest domeniu parapsihologic.

Mă gîndesc la sora mea și ea mă sună la telefon, înjur pe cineva și numai după cinci minute îl întîlnesc la colțul străzii (deși nu locuiește în Craiova), caut intens un citat, îmi cade o carte din raft și se deschide exact la citatul de care aveam nevoie etc.

Nu ne terminăm la pielea noastră, suntem doar miezul unui cîmp misterios, multilateral, miraculos funcțional. Creierul nostru (și nu numai el) este în mare parte un teren virgin și necunoscut, visele, presimțirile, inspirația, viziunile, alcătuiesc un cod de taine încă nedezlegat (abia aproximat) : copiii, rugăciunea, artele rămîn mistere din care noi nu cunoaștem și nu înțelegem decît aparența, coaja, efectul și nu esența. Și cu cît le pătrundem mai mult, cu atît necunoscutul lor se potențează și se ascunde.

Mîine, joi 30 ianuarie 1986, plecăm cu Olimpia la parastasul bunului meu profesor Liviu Rusu. Cu ocazia asta mă voi uita mai atent la biblioteca lui, la rafturile cu manuscrise și fișe. Non omnis moriar, nu-i așa ? Eta, în ultima noastră vară, îmi spunea că după moarte ne vom adăuga, precum un strop, oceanului din care ne-am smuls prin naștere. Dacă viața mea e atît de plină de asemenea simple coincidențe (care sunt *adevărate miracole* ale legilor probabilității) atunci e posibil ca după moarte să am o mică, antiștiințifică, surpriză. Deoarece pînă acum nici unul din prietenii mei nu s-a întors de acolo, înseamnă că totul e... totul e...

---

* „A trăi înseamnă a-i vedea cum mor pe cei care îi iubești, așteptînd să vină rîndul tău"

Despre Lumină se vorbește foarte mult : în religie, artă, metafizică, morală, astronomie, electro-tehnică etc. Dar despre *Umbră* mult mai puțin. Umbra pămîntului e o pată de întuneric pe lună, umbra mea e altă pată de întunecime pe pămînt. Despre „omul care și-a pierdut umbra" am citit — despre „cea de a doua umbră" am scris, dar încă nu am zărit-o. (Am întrezărit-o doar, la anumite ore triste sau îndemonite ale istoriei.)

Starea de umbră, fenomenul de intrare în umbră (nu a spionilor, nici a masonilor) dispariția cuiva în propria umbră — și toate aceste mari treceri în psihologie, politică, morală, metafizică ? Nu este bătrînețea o vîrstă a umbrelor ? Nu e oare singurătatea o stare de umbră a Ființei ? Nu poate fi considerată o ocupație străină ca un fel de întunecare printr-o putere ce se interpune între tine și soarele libertății tale ? Nu ar merita „ateismul oficial" să fie considerat ca o formă de umbrire a feței lui Dumnezeu ? Există mult mai mulți eroi ai umbrei decît ai luminii — ce oare sunt toți filosofii, poeții, țăranii și cărturarii care se zbat în întunericul condiției lor ?

(Vorbind despre „umbra pridvorului românesc", filosoful marxist Joja constată că blocurile noi au multe calități „dar nu dispun de o înțeleaptă și tonică repartizare a luminii și umbrei așa cum avea vechea casă țărănească".)

* * *

Cum am putut îmbătrîni fără să fi citit *Tao-te-King*, de Lao-Tse ? Știam de cartea asta, am citit nu știu cîte studii despre China veche, Zen, buddhism, taoism chiar. Lui Blaga îi spuneam *Tao*, fiindcă el — în afară de faptul că era o „cărare în sine" cita mult mai des din Lao-Tse decît din Biblie.

Există în această înțelepciune (din care îmi scapă jumătate, nu am categorii mentale formate ca să poată înțelege acest fel negativ de gîndire, dar nu înțelegerea e totul...) o tainică pledoarie pentru GOL, inacțiune, anonimat, tăcere... Europa ne judecă pe noi, românii, pentru lipsa noastră de acțiune și zgomot dar judecînd eurasiatic (am stat 1000 de ani sub ocupația Asiei, nu a Europei) mi se pare că tăcerea, inacțiu-

nea, anonimizarea colectivă, pot fi la fel de eficace, în lupta noastră politică și morală, ca și ieșirea în stradă sau urcarea pe baricade.

„Răbdarea" nu este deloc o invenție românească, ea e o moștenire și o îndelungă experiență asiatică. Ceața — îmi spuneau moții din Apuseni, prin anii 1950, — poate fi mai puternică decît fulgerul : nu lovește, nu arde, dar e peste tot, nu se termină, duce la disperare și nebunie pe cei care ne ocupă cu arme, vorbe, idei...

* * *

„Dumnezeu e dincoace — și nu dincolo — de mine !"

Poate că zilele lumii acesteia, ca firele de nisip dintr-o clepsidră, sunt gata și își așteaptă rîndul la scurgere dincolo, încă de la începutul lumii. Dacă s-ar căsca un gol absolut în spațiul nostru terestru, s-ar dărîma total ideea materialistă a spațiului și materiei continue și infinite. Dacă din scurgerea potrivită a Timpului Istoric (care nu e decît o minoră și omenească particulă a Timpului Absolut) s-ar reuși să se scoată total măcar un secol (încercări se fac, și nu încercări carecari) lanțul s-ar rupe, s-ar anula. Se fac peste tot foarte serioase eforturi de înlocuire artificială a inelelor din lanțul memoriei : rezultatul va fi că, într-o bună zi, nu vom mai ști adevărul despre secolul XIX sau XX, vom avea imense pete de întuneric și confuzie privind timpul trecutului nostru. Chiar și al celui trăit din puținii ani ai unei vieți.

Se spune mereu : viitorul nostru este trecutul nostru — folosind stupid sau uitînd cretin trecutul, ne falsificăm și ne ucidem viitorul. Copiii noștri nu mai învață decît istoria de la 23 August încoace. Vor avea, în consecință, parte de un viitor de două-trei decenii „în special de 20 de ani, epoca lumină, în care...".

Timpul se lasă uitat — dar nu uită... și nu iartă !

* * *

Am în față o fotografie mică, din 1943, de la Pălținiș. În costume de baie, eu și Ștefania Dorn, șvăboaica căreia i-am scris în decursul vieții (în trei etape diferite) peste 200 de scri-

sori. De dragoste. Fără să o fi iubit cu adevărat. (Cînd m-a cerut de soţ, în 1945, am fugit mîncînd pămîntul.) Mai am vreo zece sau douăzeci de asemenea victime prin poştă. Am impresia că această patimă epistolară a mea era un fel de substitut, fiind sinonimă cu seducţia erotică : de îndată ce vreuna din victimele mele „îmi cedă" fizic, încetam să-i mai scriu, nu mă mai interesa.

Poate că — trăind într-o epocă în care nu puteam „să-mi fac mîna" scriind zilnic la un ziar — recurgeam la genul epistolar ca să îmi descarc surplusul de cuvînt şi imaginaţie, gonind de lîngă mine monstrul singurătăţii sau al morţii. (Războiul, pentru mine, nu a fost o metaforă, trei ani de linia I, comandant de tun anticar, înseamnă marşuri, lupte, tranşee, spitale etc.) Nu-mi dau seama !

În orice caz, faptul că, de pildă, într-o singură zi scriam patru sau cinci scrisori „frumoase", iar seara le expediam la patru adrese alese absolut la întîmplare, poate să pară o formă de fals şi excrocherie sentimentală. Fiindcă bietele fete mă credeau, puneau alături scrisorile primite care se băteau cap în cap, nelegîndu-se.

Mai nou scriu către prietenii tinereţelor mele. Sunt foarte singur şi pieziş, în Craiova mă simt ca Robinson pe insula sa. Şi tot mai des scriu scrisori de dragoste către bunul Dumnezeu.

Sper să le primească. Sper să mă creadă. Sper să mă ierte.

*
* *

Dacă aş fi tînăr, azi (îi spun dimineaţa bunei mele sfînta Vineri, Olimpia) aş re-învăţa rusește, m-aş re-înscrie în partidul comunist, aş face totul (oare ?) ca să ajung într-un post în care să am puterea de a face *şi bine*.

Acesta, îmi răspunde Limpi, e visul idiot al multor activişti cinstiţi şi inteligenţi. Deocamdată „aparatul" e infinit mai puternic decît toţi membrii săi luaţi cîte unul sau adunaţi laolaltă. Oricine intră azi, lasă la uşă cinstea şi inteligenţa sa, calităţi de care nu are nevoie „aparatul", care a ajuns să urască şi să elimine orice cap ce gîndeşte singur, şi orice caracter ce se bazează pe o rămăşiţă de conştiinţă morală.

Se simte în aer nevoia unei uriaşe „revoluţii" morale : dar dacă începem prin a combate efectele (beţia, hoţia, semidoctia, demagogia, nepotismul etc.) şi nu ne întrebăm asupra

cauzelor esențiale și inițiale ce au dus la proliferarea acestor lepre și rîie, totul se va reduce la o simplă și zgomotoasă schimbare de echipă : în locul unor babalîci, conservatori și monotoni, se va instala o generație de tineri, zgomotoși, vanitoși, altfel intoleranți. (Mînă forte !)

Dintr-o mănăstire siberiană sau o uitată facultate de filosofie din Caucaz, va trebui să se ridice un profet de tip Tolstoi sau prinț Mîșkin, care să întrebe doar atît : „cine și conform căror criterii vom selecta o nouă și tînără conducere de partid care să promoveze *inteligența, priceperea, cinstea* ? Fiindcă la sursa tuturor nefericirilor noastre stă eroarea fundamentală de a fi dat Puterea deplină, promovînd *prostia, incompetența, corupția* cadrelor și instituțiilor, declarate infailibile și ireversibile...".

Acest profet va fi ucis cu pietre mult înainte de a ajunge să urce la o tribună oficială.

* * *

Una caldă, una rece. Citesc revista maghiară „Kritika" (1981/11) în care se rezumă discuțiile din „Voprosîi Literaturîi", din sept. '81 despre „Proza, romanul, ca forme de filosofare". (În urmă cu 15 ani am ținut mai multe conferințe cu titlul : *Teatrul ca formă de filosofare.)*

Aflu acum că „eroul — adică omul sovietic — nu preia numai valorile realităților noastre sovietice, ci *el preia problemele întregii lumi, el fiind unica conștiință adevărată a acestei lumi*".

Fantastic. Te apropii cu dragoste de omul rus, de sufletul rusesc, de mesianismul încă obscur al acestui mare și nefericit popor, crezi că a învățat marea lecție și s-a vindecat de dogmatism și expansiune, și primești un pumn în frunte din partea unui aparatcik sovietic, care nu vede nici acum necazurile propriului popor, în schimb se consideră un fel de „ubermensch", salvator al omenirii întregi.

Nu știu dacă acest imens rezervor de energii, refulate în interior, mai poate fi oprit : nu știu dacă lîncedele, îmbuibatele și lașele democrații i se vor putea opune : e apocaliptică ideea unei lumi cucerite de barbari — dar și mai cumplită ar fi realitatea unei lumi ocupate de auto-barbarie.

* * *

Dar, în același număr al revistei sovietice, dau peste un articol iscălit de Anatoli Bociarov, care se ocupă de „Mankurtism" (expresie împrumutată din romanul lui Aitmanov), înțelegîndu-se prin aceasta omul-unealtă-robot, fără voință, fără memorie, supus și ascultător (putînd fi dirijat, de departe, prin radio).

Pentru combaterea acestui „Mankurtism", autorul propune *o împăcare a moralei creștine cu cea comunistă*. „În ultima vreme, spune Bociarov, în orice operă serioasă găsim întîlnirea și prietenească înțelegere reciprocă între morala comunistă și cea creștină".

Doamne !... Nu am propus eu, în 1949, la verificarea mea de Partid și cadre, ca Isus Christos să fie primit în Partid ! ? Toată lumea a rîs atunci de mine, credeau că sunt nebun, sifilitic, idiot ! Iată, au trecut atîtea decenii triste și ruinătoare și azi, alții mai tineri și mai deștepți decît mine nu văd o salvare a moralei comuniste decît prin contopirea acesteia cu tradițională, vechea și încercata morală creștină.

(Dar e posibilă o morală creștină fără credință ? Fără ideea de mîntuire, fără frica de Dumnezeu ?)

„Să nu furi, să nu minți, să nu ucizi !" — iată doar trei legi care ar fi suficiente ca aerul pe care îl respirăm să devină respirabil.

„Să nu ne furăm, să nu ne mințim, să nu ne mai ucidem !".

* * *

În parc, urlînd, nebunul orașului. Un aer de sfîșiere, de disperare și sfîrșit de lume.

„Poate că undeva, în urmă cu mulți ani, într-un cabinet mistic, s-a hotărît pieirea neamului românesc. Prin metode științifice, cu puteri locale, pe cheltuiala și răspunderea noastră. Bulgaria publică hărți cu Bulgaria-Magna, Ungurii se și consideră stăpîni pe Ardeal, la Chișinău se vorbește tot mai tare de unirea tuturor moldovenilor.

Ca hitiții, canaanienii, moabiții. Țărănime, care să ne justifice, nu mai avem, muncitorimea noastră e prolixă și derutată, cărturarii adevărați mor anonimi în găurile de șarpe în care s-au ascuns. Toate instituțiile noastre sunt „cutremurate

și sub inundație" (biserica, învățământul, presa, științele și artele) totul e în „reorganizare continuă", limba abia mai respiră iar Cuvîntul a ajuns „fată la toate".

Nu mai e vorba de a salva un cincinal, e în pericol de moarte pămîntul, poporul, limba. Sufletul.

Părem a fi căzuți sub grea pedeapsă, înainte de a pieri trebuie să suportăm — rușinați și neputincioși — o nesfîrșită litanie de un grotesc paranoic total. Suntem cei mai, din culme în culme, lumină, aur, victorie, eroism etc...

„Să mori de rîs" — zice nebunul din parc și-l văd zguduit de plîns. Simt pe umeri mîna lungă a revoluției și văd cu ochii mei actul de deces al neamului meu, semnat și parafat chiar de zeii și dumnezeii noștri în uniformă.

* * *

Aud și citesc despre „postmodernism" — un fel de reîntoarcere (fără regrete sau pocăință) la figurativ (în pictură), armonie (în muzică) și povestire („novelar es narrar", zicea Cervantes), în roman.

Bravo ! Se joacă enorm Cehov, Stridberg, se fac expoziții cu pictori academiști vienezi, se cîntă mult preclasicii.

Mie mi se pare că trei ar fi elementele compromise (nocive chiar) din perioada așa-zisului „modernism" din epoca postneorealistă. La fel de sincer și total precum a fost „angajarea" stîngistă a inteligheței marilor Capitale ale Europei noastre incapabilă să depășească șocul ideologic al celui de al doilea război mondial.

1. Apariția (reală sau presupusă) a, să zicem, „cititorului profesionist", inițiat în forme și compoziții (sătul de forme și compoziții vechi) opus cititorului natural, normal, instinctiv, celui care citește ca să se bucure, să simtă și să se amuze inteligent.

2. Declararea *plictiselii* și plictisirii (nu a plictisului, pentru care, în limba noastră avem un cuvînt excepțional : urîtul) ca materie și metodă constituantă și obligatorie în toate domeniile artei, literaturii și filosofiei. Obscurul și dificilul, rupte de metafizică sau mister, devenind aliate de nădejde și tovarăș de drum ai multor impostori, ai abstractului în sine.

3. Despărțirea întregii literaturi (arte și filosofie chiar) în trei categorii perfect ierarhizate și separate (cu funeste conse-

cinte pentru marele public cititor, care în secolele trecute era unitar chiar dacă era ierarhic inegal) :

a. *Literatură* (artă și filosofie) *modernă,* scrisă de specialiști pentru specialiști, imposibil de digerat și înțeles de către o minte naivă, sentimentală sau neiniţiată.

b. *Literatură* (artă și filosofie) *clasică,* conținînd întreaga literatură normală, lizibilă și inteligibilă — dar izolată în trecut, dispreț și uitare.

c. *Literatura de consum,* polițistă, de spionaj, sexy etc. — care a luat locul romanelor roz sau foileton (dar și locul lui Dumas, Victor Hugo, Tolstoi etc.) devenind o industrie, formativă și chiar informativă (cu acces preferențial în film și TV).

Revin la propria mea declarație de principiu : scriind pentru români și în românește, azi, doresc ca textele mele să poată fi citite și de Tata (sora, nepoata) — dar și de către Blaga, Topîrceanu, Călinescu... și Mircea Nedelciu.

* * *

Uneori se oprește lumina, alteori apa sau gazul metan. Totul depinde de o Centrală care poate să ofere sau să retragă, să permită sau să interzică.

Nu acestea mă dor : ci acea decuplare (pentru cîteva decenii, pentru un demisecol, poate și mai mult) a tuturor inteligențelor libere și creatoare. Nici o inițiativă (idee, critică sau strigăt de justificată alarmă) nu se poate propune de către un inginer, economist, agronom, jurist sau medic : nu are rost, e pierdere de vreme, îți bați singur cuie în cap, fără să realizezi nimic. Orice schimbare vine de sus, sub formă de ordine, decrete, legi ; puterea poruncește, înspre ea nu ajunge nici măcar oftatul ipocrit al miniștrilor.

Rezultatele se văd.

Ceea ce mi se pare tragic nu sunt numai aceste decenii în care nu am avut voie să gîndim (decît în particular sau pe ascuns), ci consecințele, pentru generațiile ce vor urma (dacă vor urma) ale acestui mod pasiv — nici activ și nici reflexiv — de trăire și simțire.

Un organ social nefolosit se atrofiază și el : automatismele de vorbire, muncă, existență iau peste tot locul inteligenței critice creatoare.

Mașina ideologică ne obligă să devenim sclavi-robotizați : „aparatul" birocratic, de stat și de partid, ne transformă în sclavi proști și lași.

„Comisia de control a Demografiei": fiindcă avem și o asemenea Comisie. Care nu face nimic, bineînțeles. Vicepreședintele ei îmi șoptește la ureche cum că, după unele date secrete dar foarte sigure, țiganii noștri se înmulțesc în progresie geometrică, lumpen-marginalii se înmulțesc normal (2—3 copii, crescuți în condiții de șantierism, vagabondaj, beții, divorțuri etc.), iar oamenii „normali" rămîn sub nivelul de menținere, preferînd să aibă un singur copil sau nici unul. În anul 2020 — sau poate și mai devreme — numărul țiganilor va trece peste 50% din populație...

Nu e vorba, așadar, de o simplă natalitate scăzută a oamenilor încă „normali" : ci de un foarte alarmant fapt (știut, dar ascuns de oficialități) legat de o gravă scădere a calității biopsihice a noii rase ce se impune. (Din motive economico-sociale de structură, ce sunt iremediabile în actualele condiții și forme de stat.)

Satul era pentru noi sursa inepuizabilă de creștere demografică : țăranul făcea la copii „cîți dădea bunul Dumnezeu", nevasta lui îi creștea, unul sau doi rămîneau în ogradă sau sat, ceilalți își căutau rostul peste deal, peste apă, la orașe, în industrii, unde puteau.

Satul a murit — a secat și izvorul demografic „normal".

Șatra sau bordeiul favelelor e în plină vigoare, fiii săi sunt „liberi", nu recunosc contractul social, nu vor nici buletin și nici școală, ei sunt cei mulți, flămînzi și goi.

Al lor e viitorul... copiilor noștri.

* * *

Cît de mistic-dialectică este gîndirea orientală ?

Citesc în Lao-Tse : „Toți oamenii sub Cer cunosc Frumosul ca frumos : iată obîrșia urîtului. Toți oamenii cunosc Binele ca bine : iată obîrșia răului. Astfel, fiecare lucru și opusul său se nasc îngemănați...".

Găsesc într-o carte veche următoarea informație : la vechii evrei, în ebraica veche, cuvîntul :

Oemeth — adevăr
meth — minciună,

ceea ce însemna că rădăcina era meth (minciuna) din care deriva contrarul său, Oemeth (adevărul).

Nu avem voie să tragem concluzii pripite : minciuna e la fel de valabilă și de eficace ca și adevărul. Trăim într-o lume în care — sub ochii noștri, pe pielea noastră — s-a născut un sistem social în care minciuna (totdeauna justă) face parte din protocolul și ritualul obligator al vieții publice.

Ne trezim din fals și iluzii, în rate, după mărunte etape de luciditate și revoltă. Reparăm, în fugă („unele cadre au falsificat date privind producția"), ca apoi să trecem la alte minciuni care trebuiesc să țină loc de adevăr dar, în același timp, să și camufleze cauzele reale ale erorilor deja recunoscute.

* * *

Interzis, permis, obligatoriu : mi se pare că Noica făcea această tricotomică despărțire. Malaparte spunea : „în fascism, tot ce e permis este și obligatoriu !".

La noi, tot ce e obligatoriu și silnic trebuie să apară ca permis, benevol, executat din entuziasm și cu plăcere voluntară.

La bibliotecă, tot ce nu e accesibil (decît prin cereri sau favoare specială) se găsește înmagazinat (și în curs de lentă degradare) la așa-zisul „fond documentar". În timp ce numărul cărților admise și permise publicului larg devine tot mai sărac atît calitativ cît și cantitativ (avem peste 10.000 de volume de raft și vitrină pe care nimeni nu dorește să le răsfoiască măcar) ; în întunericul subsolului, numărul cărților, interzise marelui public, crește mereu putrezind și mîncat de rozătoare.

În secolul viitor, la vedere și îndemînă, nu vor mai sta decît operele ultimului genial dictator împreună cu comentariile anexe ale acestora — iar „fondul documentar", dacă nu va fi fost dispărut total, va fi cercetat doar de cîțiva din acei bacovieni „nebuni, rătăcitori, flămînzi/gesticulînd pe bulevarde".

* * *

Îmi pun mereu întrebări („întrebîndele răspunsuri") fiindcă simt nevoia să găsesc, dacă nu o cale, o metodă, o soluție — măcar cîteva mărunte cioburi de certitudine și luciditate.

Fiindcă simt, și fiindcă involuntar experimentez, am ajuns să cred în această teorie a „cîmpurilor". Fiecare om, gîză, fir de nisip, face parte integrantă dintr-un întreg, funcționăm atît

în cadrul unei permanente reîntoarceri, a unei geneze continue, dar și în cadrul unui sistem în care comunicăm fiindcă suntem organe în marele sistem de unitate și continuitate a lumii. Nu o dată am primit semne de evidentă telepatie, demult știu că așa-zisele „simple coincidențe" nu sunt nici simple și nici coincidențe, iar teoria probabilității, după mine, nu e decît un modest capitol din providență și continuă naștere, renaștere.

O idee ce îți umblă prin cap e o simplă excitație intelectuală ; o idee exprimată verbal e o etapă ceva mai evoluată (fiindcă a prins trup și se poate comunica) dar numai o idee formulată în scris, cu ajutorul categoriilor scrisului (care sunt altele decît cele ale oralității celei mai evoluate) devine o sinteză intuitiv creatoare. Și durabilă. Magică chiar.

În timpul formulării în scris, inteligența orală face loc altei forme de expresie : *scrisul vine cu lumina sa proprie,* de multe ori avîndu-și a sa proprie concluzie ascunsă, ce îmi apare ca o surpriză, neașteptată descoperire, în timp ce migălesc o frază, respectînd legile sintaxei, limbii clare și deschise. Pescuiesc în apa tulbure a minții mele și, în timp ce mă doare salcia și toamna, apare, prins de cîrlig, peștele de aur din visele copilăriei.

* * *

Există o foame retorică, o patimă a oratoriei, o ducere in ispită prin tribune, catedre, microfon. Limba își are perfidiile ei, armele ascunse prin care nu lovește direct, dar compromite și desumflă.

„La lada de zestre a Bunicii, nu avem voie să umblăm decît foarte rar, cu parcimonie, și numai la mare nevoie sau la mare sărbătoare" — citam eu, din memorie, pe Lucian Blaga. Aveam nevoie de acest citat ca să apăr, cît pot, istoria, folclorul și satul arhaic de uzul și abuzul năvălitorilor barbari.

Dar cum ne putem apăra de numărul tot mai mare de oratori de ocazie ? Eu însumi am cunoscut plăcerea de a vorbi „liber", în fața unui public hipnotizat de artificiile mele culturale. „Ratarea lui Goga, îmi spunea același Lucian Blaga, a început din ziua în care a descoperit că este un mare orator : a urmat politica, tribunele, vuietul aplauzelor... și căderea apoi în șanțul istoriei neiertătoare".

A profita de „darul vorbirii" este, probabil, un păcat împotriva *tăcerii* ca formă de înțelepciune și mîntuire. Tribuna costă

viața, aplauzele se ispășesc din greu. Sub o formă sau alta, mai devreme sau mai tîrziu.

* * *

„L'enfer c'est l'ennui dans une solitude perpetuelle".* Cine a spus asta ? Am uitat. Știu atît : să fac deosebirea practică între două feluri de plictis :

plictisul politic (de la ședințe, televizor, artele și actele convenționale)

și plictisul existențial („urîtul" valah) un gol existențial ce apare în clipele de angoasă și neant.

Primul plictis e o crimă politică, cel de al doilea poate deveni o sursă de quietudine și lumină.

La fel, conceptul de singurătate : există o *singurătate socială* care e de condamnat, fiind una din cauzele alienării și atomizării societății noastre — și o altă singurătate, catabazică, egonomă (prin vîrstă, meditație, lecturi și melancolie) ce poate fi deosebit de utilă în cadrul unei vieți adiacente la artă, poezie, filosofie, religie.

„Singurătatea în doi", a mea și a Olimpiei, în acești ultimi ani ai amurgului nostru, nu este decît bucuria de a putea asculta împreună propriul nostru requiem.

* * *

Nu sunt nici un scriitor, nici un cititor modern. Citesc mult dar cu instinctele și categoriile pe care, din copilărie, mi le-am format și pe care le-am ascultat totdeauna. Nu m-am lăsat furat de mode sau snobism : l-am citit pe Proust abia la vîrsta la care, într-adevăr, fără efort sau catalige critice, am simțit că-l înțeleg și îmi face plăcere să-l gust. (Ca o mare liniștită pe care aș putea-o trece înotînd fără frică).

Din marii clasici ai prozei și teatrului, am avut două lecturi : una de tinerețe (cînd i-am cunoscut) și alta, acum, la bătrînețe (cînd cred că îi și înțeleg). Între aceste lecturi, în cazul meu, în cazul multora din generația mea, se interpune cumplita vîrstă și experiență, atît de tipic răsăriteană, a pușcăriei și marginalizării. Un asemenea stress și distress moral și metafizic nu putea să nu îmi schimbe categoriile de valoare și

* „Infernul este plictiseala într-o singurătate continuă"

valorificare. „Posedaţii", citiţi estetic la 25 de ani, era o interesantă şi profundă sinteză a sufletului rusesc; citită azi, ea îmi apare ca o biblică-profeţie, cîntare a anticîntărilor, o apocalipsă a nihilismului şi cruzimii condiţiei umane în sine. Călăii din cartea asta (abia acum l-am remarcat pe Sigaliov) mi se par arhetipuri ale lumii în care am trăit (fără să ştiu) în care trăiesc şi în care, din păcate, voi şi închide ochii...

* * *

Încerc să citesc voluminosul Tiron B., ultimul op al marelui D. R. P. Un mare talent, căzut victimă lui Joyce, Proust, Faulkner şi Dostoievski, digeraţi în fugă, la suprafaţă, pur formal. Ca să pot să înţeleg ceva din această stufoasă şi derutantă „frumoasă scriitură", mă ajut cu o cronică savantă despre acest roman, în care, nici după 100 de pagini nu ştiu despre ce e vorba. Aflu — ceea ce eu nu am putut observa deloc — că e vorba de o mulţime de mituri: Oedip, Antigona, Ghilgameş, Parsifal, Mioriţa etc. (După „beţia de cuvinte", avem acum „beţia de mituri".)

D.R. pare a fi comis cîndva o „crimă fratricidă", pare urmărit — în toate romanele sale pluteşte stafia unui mort, care învie mereu şi care nu îl lasă în pace.

O frază mitică îmi place, o şi subliniez:

„O libertate se cucereşte prin uciderea unui monstru!"

Perfect adevărat, sublim chiar.

Dar monstrul lui D.R. nu e monstrul la care mă gîndesc eu: ci FRICA (F) din el, frica ce îl macerează şi îl şi ucide.

Dacă acest mare talent, D.R., ar fi avut norocul să facă numai trei ani de puşcărie intelectuală — ar fi scăpat de „Monstrul" său şi ar fi ajuns poate cel mai mare romancier al nostru. Dar ascunzîndu-se mereu în jungla fantastică a cuvintelor, curge ca o nestăpînită lavă, scrie, scrie, uită şi scrie, negîndind că ceea ce el lasă confuz şi nerezolvat, cititorul, oricît de cult sau profesionist ar fi, îl consideră ca fiind un impozit nedrept la răbdarea sa atît de încercată şi solicitată.

Nici unul din prietenii mei critici nu au reuşit să-l citească. Cu miticească ironie mi se transmite: „toţi cei care l-au citit, au şi scris despre el!".

Îmi exprim, cu timiditate, părerile despre „proza de stil și de text în sine" a generației de prozatori tineri. (Foarte talentați.) „Cu cîteva binecuvîntate excepții, îmi spune criticul de specialitate Cornel Regman, toți acești foarte rafinați stiliști, se epuizează în formă și experiment formal".

După părerea mea, de dascăl învechit, un prozator ar trebui să aibă trei surse uriașe de reîmprospătare și informare. 1. *Viața* (istoria, realitatea, profesiunea, lumea, dragostea, trăite direct, cu tragică implicare). 2. *Biblioteca* (constînd din lecturi fertile care să îl mențină la nivelul european, la nivel universal, în cadrul condiției sale de cultură și civilizație). Și 3. *Călătoriile* (mici și mari, fără de care, nu putem azi să fim la înălțimea scriitorilor din secolele cu poștalion și corabie cu pînze, Alecsandri și Ion Ghika au făcut mai multe drumuri la Paris decît toți scriitorii români din secolul XX laolaltă).

Or, tinerii noștri prozatori, în afară de sărăcie și alcool, sunt scutiți de orice altă experiență de viață : se căsătoresc de tineri, nu fac pușcărie, nu călătoresc nici pînă în satul vecin. Și fiindcă scriu mult, nu le rămîne timp să citească clasicii. Încep să filosofeze cu Noica, Cioran, Heidegger, citesc sud-americani și învață din romanele ultimului val francez (Robbe-Grillet, Sarraute, Françoise Sagan) și din poezia lui Perse, Mallarmé, Doinaș.

Le lipsește experimentul tragic al vieții : asistă doar la circul ridicol al școlii, străzii, vieții literare epidermice.

Dar cred că mă înșel : mulți din ei scriu mai bine la cei 30 de ani ai lor decît scriu eu care mă apropiu de 70.

* * *

Proverb chinezesc comentat :

„Părinții îi învață pe copii să vorbească, copiii îi învață pe părinți să tacă".

— Școala îi învață pe copii să citească și să scrie, viața îi învață ce să nu citească și ce să nu scrie.

— Libertatea te cheamă la tribună, dîndu-ți dreptul la cuvînt. Frica te face să vorbești nespunînd nimic.

— Cititul liber îți deschide mintea și ochii : televizorul — care e făcut pentru minte și ochi — te tîmpește și te orbește.

— Viața ne învață ce trebuie să facem : abia înainte de moarte ne dăm seama de ce nu ar fi trebuit să facem.

— Azi, părinții îi învață pe copii ce să nu spună ; ce vor face acești copii cînd vor ajunge părinți ?

*

* *

Homo-Ludens. L-am citit cîndva pe Huizinga, dar l-am pierdut și l-am uitat. Se pare că homo sapiens, după el, era alcătuit din doi factori egali ca importanță : homo faber și homo ludens.

Conceptul de „joc" e teribil de important în structura cultural-spirituală a poporului nostru. În Artă, Istorie, Politică etc. Englezii au termenii „the play" (jocul, ca acela al copiilor) și „the game" (sportiv, implicînd o miză, un risc). Pentru noi, „jocul" e doar cel gratuit, al copiilor, și „jocul" ca dans, al tinerilor la horă, însemnînd ieșire în viață, începutul dragostei, premiza nunților viitoare. Jocul de cărți sau cele de noroc sunt importate, vin sau de la oraș (prin armată, servitorime) sau din străinătate.

Dar „jocul" în teatru, „a-i face cuiva jocul", în politică, „nu te juca cu focul", în morală, acordă termenului o greutate semnificantă largă și deosebit de specifică. Dacă adaug la asta, propria-mi observație cum că „batjocură" vine de la „batjoc" care, în unele sate din Nordul Ardealului, înseamnă doba cu care se bate ritmul la învîrtită și bătută — atunci dimensiunea ironiei noastre existențiale — prin gratuitatea și riscul acestui joc al vieții și petrecerii primește un caracter de destin și vocație arhetipală.

„Vreau să-l joc cum fluier eu !" — este o locuțiune politică (derivată din mitul lui Păcală) care, din fericire, e reversibil. Fluierul lui Păcală e amovibil, trece de la teză la antiteză, cu ușurința cu care, în jocul copiilor, hoții devin vardiști și invers.

*

* *

Îl recitesc cu groază și plăcere pe Simon Lys, *Ombres Chinoises.* Cartea e o splendidă, spirituală demascare a aparențelor. Autorul e chinez ca origine, știe în ce măsură chinezii (și rușii, ucenicii lor în potemkinade) sunt artiști înnăscuți în arta mistificărilor și vitrinologiei politice celei mai avansate.

Mao, în propria sa apărare, îl citează pe clasicul Lu-Hsun, pe care îl consideră un model de înțelepciune : „John Stuart Mill a spus că dictaturile fac ca oamenii să devină cinici : el nu se îndoia însă că ar putea să existe republici care să-i facă muți!".

Fantastic cinism. Mao și dictatura sa au murit. China se trezește. Surdo-muții dictaturii încep să simtă plăcerea de a vorbi. Din ce în ce mai tare. (Și de a se îmbogăți, și de a fura, și de a fi libertini și stricați. Libertatea e soră cu libertinajul. Era la romani — este astăzi la chinezi, va fi și la moscoviți.)

* * *

Simt nevoia să transcriu, sine ira et studio, măcar un fragment din jurămîntul de devoțiune, din timpul revoluției culturale, făcute „tovarășei" Chiang Ch'ing, soția eroină a neobositului Cîrmaciu, Mao-Tse-Dung :

— Cu toată inima, vom acționa în conformitate cu directivele președintelui Mao,

— Dedicîndu-ne viața noastră întreagă, în serviciul muncitorilor, țăranilor, soldaților...

— Scumpă tovarășă Chiang Ch'ing, sunteți un frumos exemplu din care noi, cu toții, vrem să ne inspirăm

— Ați devenit „maître" în studiul viu și în aplicarea vie a invincibilelor învățături ale marelui Mao-Tse-Dung

— Fără de frică (impavide) „vous chargez l'avant garde du front des Arts et des Lettres"...

etc.

(OMBRES CHINOISES, de Simon Lys paginile 148—150)

După dispariția marelui Cîrmaciu, această fostă actriță și curtezană a fost condamnată la moarte : pedeapsa i s-a comutat în domiciliu forțat pe viață.

După *Regii blestemați,* la sfîrșitul acestui măreț secol, se va putea scrie un op senzațional : *Soțiile blestemate :* exemple am avut, avem și continuă a se forma. În ambele lagăre.

* * *

Lumina venind din răsăritul îndepărtat, nu strică să mai trascriu cîteva rînduri din aceste umbre chinezești :

„Dans la Chine antique, les mandarins étaient désignés par une périphrase expressive : «ceux-qui-mangent-de-la-viande».

Pour les mandarins modernes : «Ceux-qui-roulent-en-voiture»".*

Pentru „mandarinii" noștri de astăzi ne-ar trebui o perifrază și o ideogramă ceva mai complicată : „cei-care-nu-stau-la-coadă — nici-la-carne-nici-la-benzină".

* * *

„*Adevărata alocință* își bate joc de elocință" — o spunea Tacitus. Citind despre „retorica ireală", la romani, în epoca lor de maximă glorie, aflu că orice retorică tinde spre umflare, exagerare, formă fără fond. „Petronius, în prima pagină a romanului său, persiflează zumzetul de fraze umflate care umple clasele în vremea sa. Tacitus constată că toate aceste minciuni retorice nu au ce căuta în Forum. Iuvenalis zeflemisește pe așa-zișii oratori care nu-s capabili de nici un sentiment : «acești ignoranți», «acești măgari care ne îndeasă creierul cu teribilul lor Hanibal și cu discursurile rostite tot la șase zile» : acești nenorociți maeștri ce mor sufocați «de supa pe care au încălzit-o de o sută de ori»".

(Citate după Jerome Carcopino : VIAȚA COTIDIANĂ ÎN ROMA LA APOGEUL IMPERIULUI, pag. 158.)

În ceea ce privește retorica și elocința cred că suntem și noi astăzi la un fel de apogeu latin : dar în Roma erau circa 3 000 de retori — pe cînd la noi există unul singur care vorbește cît toți retorii imperiului său.

* * *

Orice religie de stat se pustiește și se stinge, golită de taină și sfințenie. Ortodoxia noastră — așa cum o văd eu astăzi — îmi apare ca o frumoasă carte, avînd coperți lucrate în aur și nestemate dar, din care, literele s-au șters aproape toate. Ortodoxia a fost religie de stat la bizantini, la ruși, în

* „În China antică, mandarinii erau desemnați printr-o perifrază expresivă : «cei-care-sînt-mîncători-de-carne».
Pentru mandarinii moderni : «cei-care-merg-cu-mașina»".

statele balcanice post-otomane. Şi azi, cînd e negată şi condamnată la moarte, ea continuă să fie religie tolerată şi finanţată de stat, cu scopul ca ea să piară încet, de la sine, pre limba, tăcerea şi lăşitatea ei...

Dacă creştinismul a învins la Roma, a fost numai fiindcă atît Olimpul cît şi Capitoliul erau demult moarte, compromise de Cezarii republicilor : se făcuse loc pentru o nouă credinţă, mai abstractă dar şi mai poporană, avînd şi o morală şi o metafizică.

Sectele de azi se înmulţesc, nu fiindcă ele aduc mai multă mîntuire, ci numai fiindcă ele sunt comunităţi de dragoste şi speranţă, în timp ce biserica oficială s-a umplut de formalism, plictis şi prudenţă funcţionărească.

Dacă s-ar da libertate religioasă totală (predicatorilor, şcolilor, publicaţiilor) religia ar putea deveni autogestionată. Şi autocefală. Dar aşa cum este, ea nu mai există ca Fiinţă, ca instituţie sacră, ci seamănă cu o gară în care se aşteaptă venirea unui tren al salvării, în timp ce toţi angajaţii şi reangajaţii lucrează, sub privirea severă a inspectorilor cu ateismul, la demontarea liniei şi la tăierea firelor ce ne leagă de cer şi tradiţie.

* * *

Citesc cu foame şi încăpăţînare „Recherches", „Science et Vie" „Histoire" etc. şi tot mai mult mă conving că ştiinţa răspunde doar la întrebările derivate din „cum ?". Celelalte întrebări, din familia Sein-ului (şi nu al Seiendes-urilor) „cine suntem", „de ce mai suntem ?", „de unde venim ?", „ce e dincolo de... ?" — surse odinioară ale unor speculaţii filosofice, meditaţii religioase sau revelaţii mitologice — acum îmi par eludate, ignorate sau amînate sine die. (Europa, matricea fundamentală a tuturor filosofiilor moderne, nu a inventat, de cincizeci de ani încoace, decît trei concepte absolut negative : plictisul, absurdul, neantul.)

Avem în noi trei miliarde de neuroni (Ilya Prigogin) fiecare din aceştia dispunînd de nenumărate synapse, fiecare synapsă funcţionînd cu zece „telefoane" la îndemînă. Dar nu folosim ziua decît maximum 10% din aceşti neuroni, noaptea, visînd, circa 15%... Tot restul pare o imensă rezervă (de conştiinţă, cunoaştere, revelaţie) a unei imense armate ce se bate doar cu patrulele sale de recunoaştere, din ariergardă.

Iar în lume, ciudat, în timp ce toate sursele de energie evoluează de la o stare nobilă şi concentrată spre forme de

energie difuze și degradate — energia spirituală cunoaște un drum invers : cu cît spiritul (credința, rațiunea, intuiția, contemplația etc.) se cheltuiește mai mult, cu atît el se înmulțește, se adună, se fertilizează. Entropia („moartea termică") acest fatal principiu cosmic din lumea materiei, *e negată de spirit.*

De aceea Spiritul, privind agonia materiei, are dreptul să-i cînte prohodul : „moartea ta prin tine, materie !".

* * *

„*Un popor, spunea Nietzsche,* nu este decît ocolul pe care îl face Natura spre a ajunge la 6—7 oameni mari !".

Se poate. Așa cum — dacă ar fi să-l citez pe Borges — toate geniile, tuturor timpurilor și neamurilor, nu au făcut decît să scrie o singură carte.

Nu îndrăznesc să calc, cu sufletul împăcat, pe această periculoasă cărare. Lumea e alcătuită, pe lîngă aceste elite excepționale, dintr-o masă imensă de mediocri și submediocri.. Eu însumi — privindu-mă în oglindă, lucid și critic — nu sunt decît o simplă mediocritate, luminată de soartă, cărți și cîțiva dascăli model. Nu aș dori să ajung profesor sau elev într-o lamaserie de genii, nici să mă las vreodată cuprins de ideea superiorității unei idei sau a unei părți din lume sau omenire. Cît am fost profesor secundar, de la catedră, am ținut lecțiile mele la nivelul celor cu nota 7—8, deci cu mediocrii clasei, izolîndu-i de proștii periculoși sau incurabili, dar și de premianți, de cele mai multe ori superiori și îngîmfați.

Pînă vom ajunge să realizăm cei 6—7 oameni mari (sau cele 22 de genii la care visează Noica) trebuie să ne îngrijoreze degradarea, prostirea și căderea spre mai jos a masei celor utili-mediocri, care duc lumea înainte și care ar fi putut fi salvați și săltați... Nici o morală — în afară de cea a lui Nietzsche — nu se adresează doar elitelor, ci mulțimilor. Curba lui Gauss e sfîntă, ea trebuie re-inclusă nu numai în pedagogie și diviziunea muncii dar și în politică și mai ales în selecția socială a cadrelor de conducere.

Fiindcă proștii, peste tot în lume, sunt în ofensivă. Dispun de știință, arme și ideologii. Mediocritatea pendulează între frică și adaptare cu orice preț, iar geniile și elitele se dovedesc a fi servitorii cei mai perfizi și mai lași ai puterii.

Toată viața l-am înjurat — din motive foarte subiective — pe acest genial condotier și fiu rătăcitor al filosofiei, Jean Paul Sartre. Piesele lui, prin anii '50, mi-au plăcut : între 1968 și 1971 m-am și zbătut să îi joc, la Teatrul Național din Craiova, *Les mains sales*. Dar am fost refuzat, sus de tot, exact de cei care erau angajați pe aceeași linie cu el. („Suntem condamnați la libertate" — mi se părea a fi cel mai nerușinat sofism al Europei postbelice.)

Dar acum, în aceste clar-obscure zile ale amurgului meu, nu pot să nu îl citez cu un mare semn de dureroasă mirare : „Întrebarea nu este ce fac, ci ce voi face cu ce au făcut *ei* din mine !". (Desigur, prin „ei" nu înțelegem același lucru !)

Dar gîndul că trecînd eu, de-a lungul vieții mele, prin 7 (șapte) dictaturi consecutive, am ajuns să fiu acum un fel de semifabricat, de auto-kietch sau hibrid stass, mă neliniștește profund. O cetate asediată continuu — nu de-a lungul unei singure nopți, ci de-a lungul Nopții acestui secol stupid — nu se poate să nu fi determinat în structurile și esența mea schimbări și alterări foarte grave și profunde. Poate că gîndesc — demult, și fără să-mi dau seama — ca un sclav resemnat, deși tot ce fac nu este decît o vociferare mută împotriva celor ce vor să mă înrobească.

* * *

Un cioban, în tren spre Petroșani, mi-a explicat că oaia, dacă o sperii, se sterpește. Văzuse omul o emisiune științifică la T.V. în care niște zootehnicieni scufundau oile într-un lichid dezinfectant. Poate că oile scapă astfel de paraziți, îmi spunea ciobanul meu, dar sperietura, după o asemenea baie cu forța, le face să nu mai dea lapte. Dacă oaia vede lup, se sperie, și după aceea trei zile îmi dă doar jumătate din laptele ei ; dar dacă i se face o injecție, se sperie și mai tare, poate să să sterpească de tot...

— Bine, bine, îi spun eu, dar atunci, voi, ciobanii, cum procedați ca să le vindecați de boli ?

— Cu dragoste, îmi răspunse omul meu : o ung cu alifie, dar așa fel ca oaia să creadă că o mîngîi. Îi vorbesc, o alint ca pe un copil — și îi dau pastile împotriva gălbezei. Frica e dușmanul de moarte al producției de lapte.

(Cunosc intelectuali, poeți și filosofi care „s-au sterpit!" la simpla arătare a unui lup de hîrtie.)

* * *

Werner Heisenberg îi obiecta lui Einstein că este foarte dificil să cunoaștem traiectoria *reală* a unei particule căci, din clipa în care o punem în condiția de a putea fi observată și urmărită, ea poate foarte bine să devieze...

Aplicată la animalele din laboratoare, acest efect de alterare subiectivă s-a dovedit deosebit de adevărat. Din impulsul instinctual al fricii (de durere, de moarte) iepurii, cobaii, cîinii își schimbă metabolismul : glandele lor secretă altfel, natura se apără cum poate de cruzimea experimentatorilor.

Poate că și în viața socială — dacă un urmărit se comportă conform ideii care e în capul urmăritorului — nu este exclus ca șefii noștri să fie și ei abătuți de la traiectoria lor reală, tocmai fiindcă stau permanent sub observație, într-un fel de laborator, urmăriți fiind de milioane de ochi.

Frica trebuie scoasă din psihologie — ea ar merita un loc central în filosofia culturii și chiar ca prolegomenă pentru orice metafizică sau morală viitoare.

* * *

Cu teamă, răsfoiesc studiul teribil de sistematic și informat al lui Louis Dumont : *Homo hierrarhicus*.

Speram să găsesc în el un răspuns la durerile mele esteuropene. M-am înșelat, cartea se ocupă exclusiv de sistemul tradițional al castelor... din India.

Dar am reținut un amănunt care poate să vină în ajutorul complexului meu de lepros incurabil : și anume, ideea că : „structura de castă are la bază diferențierea între *pur* și *impur*".

Cei puri sunt „les intouchables" : brahmanii. Dar — îmi permit să mă întreb — nu cumva în ierarhiile noastre de stat, pe ușa din dos (dinspre Asia) s-a strecurat, sub travesti revoluționar, dogma diferenței între cei puri și impuri, ideea că o anume categorie de oameni trebuie considerată a fi alcătuită „din cei mai buni dintre cei mai buni" și, ca atare, membrii ei să nu poată fi atinși de nimeni din cei de jos ?

(În pușcărie, sergenții, după ce ne „atingeau", aveau ordin să se dezinfecteze. La români, cuvîntul „spurcat" e de

origine magic-religioasă : acest cuvînt funcționează și astăzi, clandestin și cu mască științifică, față de idei, oameni, obiceiuri...).

• • •

Nu este chiar de neglijat diferența pe care Costache Negruzzi o face între :

— literatura de înțelepciune

— literatura de delectare (nu distracție)

mai ales că o mare parte din literatura ce o scriem azi evită înțelepciunea spre a putea fi cît mai modern plictisitoare posibil.

Între cele două războaie, romanul și teatrul nostru a confundat aceste două valori : Rebreanu, Teodoreanu, Cezar Petrescu, Agârbiceanu etc. au scris romane de delectare dar și de oarecare înțelepciune.

Cred că astăzi, eu, ca lector ce refuză să citească prea asiduu criticii literari (prea sunt mulți, prea sunt teribili), poate că din frica de a nu-mi pierde primitivismul meu de lector născut și nu făcut, îndrăznesc, din punctul meu de vedere, să schițez următoarea clasificare :

Proză { romane și nuvele de Artă
romane și nuvele de text și stil
romane și nuvele de amuzament

Poezie { hermetică, inițiatică
de tristețe istorică
de fabulă cu sau fără morală

Teatru { de literatură și filosofare
de critică și satiră actuală
de bulevard socialist

Știu de ce a dispărut portretul, ca gen pictural, din expoziții. Acum a sosit momentul să mă întreb : de ce se scrie atît de greu și de prolix orice istorie a literaturii moderne și contemporane ?

Se întîmplă ca uneori să facem propagandă pentru mărfuri și produse și reclame pentru idei și valori.

Dar chiar și așa, încrederea oarbă și hipertrofiată în puterea agitatorică a unor campanii (de pildă acum, fluviul revărsat de *reclame* pentru familia cu minimum 4 copii) este deosebit de relativă și foarte îndoielnică în rezultate.

Dacă spui o dată ceva poți fi crezut : ajungi să te repeți, începi să plictisești : dacă te încăpățînezi în această batere la cap, scîrbești și devii suspect — ca numai după o lună de asemenea fără-de-măsură-și-rușine pledoarii pentru, opinia publică, in corpore, să devină adversă, dușmănoasă, chiar și a celor mai oneste inițiative.

(Am ținut, înainte de a fi dat afară din Arlus de Baconsky și Drimba, prin 1947—48, la un club muncitoresc, o conferință despre Gogol. Consemnîndu-se succesul meu, pe loc am fost trimis să țin această conferință în alte zece cluburi. Am încercat, nu am reușit : m-am pomenit vorbind împotriva lui Gogol și pro Dostoievski. Dar de atunci, Gogol, un autor pe care l-am iubit, a devenit un autor malefic : simpla sa amintire îmi provoacă un fel de idiosincrazică iritare a pielei și o întoarcere pe dos a stomacului meu.)

Tricotomii ritmice :

Caracterul nivelator al mediocrității victorioase
Caracterul tăvălug al submediocrității
Caracterul catastrofic al prostiei..

Caracterul ucigător al incompetenței
Caracterul ucigător în rate al incompetenței bine intenționate.
Caracterul ucigător cu anestezic al incompetenței fals științifice.

Caracterul infectant al corupției
Caracterul infectant dar bine mirositor al corupției cu acte în regulă
Caracterul mortal infectant al corupției dascălilor, educatorilor, modelelor sociale.

Avem foarte frumoase și talentate cîntărețe de muzică ușoară. Nu le ascult, nu mă interesează. Dar uneori, fără să vreau, devin atent la textele acestor cîntece : de-a dreptul oligofrenice, de o absurdă și cretină sărăcie mentală, mult sub nivelul candizilor noștri poeți din generația Cîrlova, Conachi, Văcărescu. O aud pe Angela Similea (o fată foarte inteligentă în viața particulară) cîntînd cu largi gesturi :

„Oricine-ai fi, iubește tu odată
de dragoste nu ne putem feri !"

sau cam așa ceva. Nu spun că tangourile din tinerețea mea erau mai profunde, în orice caz textierii de atunci aveau oarecare bun simț poetic. Cei de astăzi comit fărădelegi morale, țin lecții de dirigenție, îndeamnă și educă tineretul pentru familie, muncă, dragoste curată... Din zgomotul de infern roșu al unei săli de „disco" (în care nici un dialog nu mai e posibil) la aceste siropuri pentru debili mintali — nu văd cum se va produce sudura magică între vers, melodie, și pofta de dans sau bîțială.

După un asemenea text, orice Bulă are dreptul or să devină el însuși „poet", or să disprețuiască de sus orice poezie cîntată sau urlată numai. Iar dragostea între doi tineri ? Nu știu. Întrebat un coleg al meu „ce se întîmplă cu curentul electric pe fir" a răspuns foarte inspirat : „se descurcă !".

* * *

Blaga era împotriva recitării, spunea că poezia nu are nevoie de catalige sau cîrje, ea trebuie spusă, rostită, șoptită, alb, linear, fără nici o intenție de interpretare actoricească sau subliniere profesorală...

Cred că tot de la el mi-a rămas convingerea : ceea ce se pretează la recitare și teatrală interpretare, nu este poezia adevărată, ci un fel de monolog, desprins dintr-o dramă romantică în versuri, nescrisă pînă la capăt din motive de jenă sau pudoare.

Actorii își aleg poeții care se pretează la interpretare : doar doi sau trei din marii noștri actori știu să *rostească,* nesupărător, marea și adevărata poezie. Unii o cîntă, alții o bubuie, cei mai mulți exagerează mimînd fizic tăcerile, cadența, emoția... Fabula e genul prosodic cel mai potrivit pentru recitări :

fabula, oda și acest sub-produs industrial care ar fi poezia patriotică.

În plin război, cu Ardealul luat, Blaga afirma cu seninătate : „Poezia patriotică nu e un capitol al esteticei, ci al industriei de război". Împreună cu laudele și imnele, poezia patriotică de astăzi, a rămas tot un capitol al unei industrii păguboase (ce nu poate exporta nimic, lucrînd în pagubă, necompetitiv) dar care nu mai depinde de un minister anume, ci direct de biroul patriarhal al unui pontifex maximus.

* * *

„*Mașina asta a noastră* — îmi vorbește în dodii nea Vasile — nu are nici frînă, nici faruri și nici marș-arier. Șoferul e nebun — dar nu poate fi schimbat și nici oprit din mersul său înainte și în sus. Ca să nu-l supărăm trebuie tot timpul drumului să-i dăm dreptate, să-l lăudăm și să-i cîntăm în strună. Altfel, e în stare oricînd să transforme acest auto-bus în auto-gestiune. Singura speranță ar fi ca într-o bună zi să se termine benzina (dar noi am fi cam 23 de milioane de canistre) sau să urmeze o pantă grea, grea de tot, pe care să nu o mai poată urca. Fiindcă preferăm oricînd un motor istovit și terminat, unui motor care ne duce spre rîpă sau explodează sub noi. Atunci abia...".

Atunci abia va veni alt șofer, și apoi altul — și abia după cîteva generații vom ajunge să ne dăm seama că *și mașina e nebună*, din naștere ea e concepută fără frîne, fără faruri, fără marș-arier-uri. Șoferul nu e decît corolarul său obligatoriu.

* * *

Sfătuiesc orice tînăr, care mă convinge că este inteligent și cinstit, să intre în Partid. Viitorul nostru — cel puțin pentru încă 2—3 decenii — va depinde de acest Partid, iar soarta Partidului acesta care nu mai e nici socialist, nici comunist, e pur și simplu un partid unic, forță ortodox conducătoare, în viitor, va depinde de inteligența și cinstea membrilor săi.

Nu știu dacă aceste două virtuți — inteligența și cinstea — dogmatic și ierarhic, cerînd o disciplină mai mult ca militară, (o virtute spirituală și alta morală) pot funcționa efectiv și eficace, în cadrul unui sistem închis, protocolar, prin excelență.

Pe vremea mea, în anii 1947—1957, un tînăr inteligent și cinstit nu rezista nevrotic nici măcar la un nivel inferior de celule și ședințe. Sistemul stalinist (care nu a încetat nici astăzi) de suspectare și urmărire, de simplificare și calculată idiotizare a oricărui creier sau conștiințe ce nu corespundea portretului robot de o jalnică inferioritate, impus de ruși și de „cretinele diferențiale" ale lor, făcea ca orice om cinstit și cît de cît deștept să se declare repede neputincios și să se retragă prudent pe poziții neutre sau de batere a pasului pe loc, în așteptarea unor vremuri mai bune. Fiindcă foarte puține inteligențe reușeau să se camufleze mimînd voință și vigilență revoluționară, prin sumisiune și slugărnicie împinsă uneori pînă la umilință sau crimă.

Dar vremurile s-au schimbat. O uriașă masă de proști, excroci și tolomaci vor fi puși în curînd în discuția publică a poporului : Partidul trebuie să facă un salt, permițînd o selecție de valoare a cadrelor, teoria va trebui să privească în față practica și realitatea, ora adevărului va trebui să înlocuiască triumfalismul faraonic, aleluiatic. Altfel, elitele reale de creier, competență și conștiință vor continua să fugă, să se fofileze și să-l mintă ca și pînă acum. Dar mai scump și mai cu funeste consecințe interne și internaționale.

* * *

Citind ieri un lung studiu despre bolile coronariene, aflu că cei bolnavi de angina-pectoris o duc în medie circa 5 ani, indiferent dacă se operează sau se tratează medicamentos. Infarctul e la pîndă, un cheag de sînge ce nu poate trece de pragul roșu strîmtat (nu am scris eu despre moarte și morți o piesă cu titlul *Pragul albastru* ?) — și... gata, într-o clipă ne pomenim pe malurile Styxului, făcînd coadă, cu diferiți necunoscuți, la luntrea tăcutului Charon.

Trebuie să mă întorc cu fața, cu întreaga mea ființă, spre acest termen ultimativ. Micul meu diabet, incipienta cardiopatiie ischemică, puseurile de tensiune, eczema mistică la picior — toate sunt manevre complexe în vederea unui ultim atac-surpriză. Știu eu, în fața veșniciei, nu sunt decît o biată molie ignorantă și pustie (abia acum încep să aflu cam unde am greșit și cam cum ar fi trebuit să trăiesc), știu că nu voi putea să-mi termin „opera" minimă propusă, am fost și am

rămas o biată eventualitate în paranteză, un nedemn suplinitor al catedrei mele, atlet al mizeriei și erou al ratării pe jumătate.

Ca în vis, automat, încep să adun pilule de barbiturice. Asemeni unui hîrciog, mă pregătesc pentru o iarnă foarte lungă, în care voi avea nevoie de un somn fără de sfîrșit. Iarba, de frica viețuitoarelor ierbivore, (zice Blaga — Noica) s-a înălțat, s-a tot înălțat, devenind copac. Eu, din nefrică, cobor, mă tot cobor, în întîmpinarea acelei îmbrățișări ultime, prin care (deșertăciunea deșertăciunilor) voi deveni Umbră și Vis, ceea ce mi se pare a fi exact ce îmi doresc acum.

* * *

Unul din cei cinci provocatori din cartierul meu, mă interpelează, de astă dată, sine ira, cumva din milă. „Ce faceți, la ce vă mai folosesc limbile străine pe care le cunoașteți ?".

De obicei, pentru informatorii ocazionali sau provocatorii amatori, am pregătite din timp răspunsuri patent, prin care scap și de urmări, și de urmăriri. Dar, de astă dată, simțind compasiune și milă în vocea și privirea prietenului meu, Licheaua, i-am răspuns spontan, în afară de textul din psihodrama în care trăiesc și joc :

„Domnul meu, toate cele cinci limbi străine în care citesc și gîndesc, cînd simt nevoia (adică franceza, germana, engleza, maghiara și italiana), alcătuiesc o singură limbă pentru mine : limba europeană prin care îmi mențin proaspăt și viu spiritul și cultura mea europeană. Limba rusă — în care nu citesc, dar pe care o vorbesc și o înțeleg — o am rezervată pentru dialogurile mele politice cu puternicii lumii, cu actualitatea și cu utopiile viitorului meu luminos.

Iar Limba Română, în afară de faptul că e limba mea de servici, unealta mea de producție și creație, o consider casa Ființei mele : «die Sprache ist das Haus des Seins» (Heidegger), prin ea, gîndirea mea, angajată în istorie, devine degajată de istorie, prin ea îmi descopăr esența și rădăcinile, limba română este și scheletul și sufletul Ființei mele naționale și universale".

Paranoie cezarică ? Deloc. Replică convențională în cadrul unui banal program D.D.D. : adică, deparazitare, dezinfectare, deratizare.

Acest frumos calmant al durerilor : speranța. Care înseamnă amînare, poate mîine, poate la anul, cu siguranță pînă în 1990, nu se poate să nu...

Ca și Buzura, rămîn un naiv sectant al speranței : consider că încrederea mea în puterea autonomă a Valorilor, m-a îndemnat să sper întruna : nădejdea că totul se rezolvă prin răbdare m-a ținut în viață, într-un fel de provizorat nu numai durabil dar chiar penibil și umilitor.

Cred că *disperarea* (pe care o încerc acum că a început numărătoarea inversă) este, din varii puncte de vedere, mult mai fertilă și mai eficace : tot ce am scris — chiar și *Arca bunei speranțe* — la timpul respectiv, fuseseră acte de deznădejde și revoltă.

Speranța presupune încredere în istorie, valori și evoluție : în circulația freatică a adevărului (care nu poate să iasă la lumină) și a binelui (care e obligat să accepte duelul cu răul, fratele său geamăn), disperarea ar fi țipătul meu de „nu mai pot" sau de „Ajunge !". Dar ce rezolvă un țipăt ? Între disperarea unui om și cea a poporului său, poate să treacă și o sută de ani. Timpul subiectiv al lucidității individuale nu este același cu timpul lucidității istorice : eu mi-am dat seama cam ce hram poartă stalinismul după primele ședințe — Europei, inteligente și culte, i-au trebuit 30 de ani.

Să rabd ! Să scriu despre răbdarea mea : cine știe dacă *răbdarea* (care lasă răul să se desfășoare în voie) nu este forma cea mai perfidă și periculoasă a disperării ultime ?

* * *

„*Să ne aducem aminte de Xenopol* — cu a sa teorie despre serii și succesiuni în Istorie — îmi spune maistrul zugrav Păscaly. Toate gloriile au fost, de fapt, uriașe «căderi», urmate de prăbușiri : căderea unui erou, urmată de prăbușirea operei sale imperiale. Așa s-a întîmplat cu Alexandru Macedon, cu Caesar, cu Napoleon. De ce să nu facem bilanțul deceniilor glorioase pe care le-am trăit noi doi ? Anii '50 au însemnat ruptura U.R.S.S.-ului de Tito, anii '60 au adus ruptura încă nevindecată de China lui Mao, anii '70 au determinat ruptura partidelor comuniste europene și apariția acestor partide hibride numite «euro-comunism». Anii optzeci, în care am intrat, nu se

poate să nu aducă ruptura comunismului de sine însuși, chiar în Urss. Galaxiile, care se nasc după un Big-Bang, au tendința să se îndepărteze cu viteza luminii de centrul exploziei primare : așa și cu statele născute după o revoluție imperială : în curînd va apare, în locul ideii internaționalismului, mica durere națională poloneză, română, maghiară, germană, uzbecă, tătară etc... Limbile au hotărît soarta turnului Babel, nu ?".

* * *

„*Libertatea — spune J. F. Revel* în cartea sa *La tentation totalitaire* — într-o societate, nu este decît simpla folosire de către orice cetățean a propriei inteligențe ; iar democrația ar fi aplicarea acestor inteligențe de către toți și fiecare în conducerea societății".

Mă feresc cît pot de tentația de a folosi — hic et nunc — acest mare cuvînt „libertate". Știu că el este „sine qua non" atît în domeniul spiritului cît și în viața oricărei societăți. Dar viața de toate zilele m-a obligat să o divid în trei : libertatea mică (strict necesară ca să rămîn om), libertatea medie (minimum necesar pentru a face un pas înainte, în profesie, familie, oraș) și marea libertate, cea a societății și statului, în care un individ se poate desfășura fără nici o piedică, total, „după nevoile și capacitatea sa".

Toate încercările acestor eliberări parțiale au eșuat : fiindcă orice individ cu mică libertate tinde spre libertatea medie, dar primește energia și materia primă pentru acest pas în sus, de la centrala marii libertăți, cea a societății și statului. Iar aceasta face tot posibilul să măsoare cu miligramul orice concesie acordată.

Libertatea înscrisă în Constituție trebuie urlată pe stradă și predată în școli, biserici, sindicate. Arsă în conștiința celor tineri. Altfel, pe nesimțite, vom avea parte de micul sclavaj, sclavajul mediu și marele sclavagism.

* * *

Aflu că Pușkin are o *Epistolă către Cenzor :*
„Vieux persécuteur, paznic al închisorii Muzelor
Cei care «sont d'humeur» să critice statul
Știu cum să scape de foarfecele tale
iar manuscrisele lor circulă în lumea întreagă..."

Marele Anonim, apărînd și oferind diferențialele sale divine, operează cu o „cenzură transcendentă" tocmai pentru a-și păzi misterele și a ne obliga, prin cunoaștere (luciferică, paradiziacă) să tindem continuu spre revelații prin metafore.

Trăind în umbra unui „mare anonim", dar avînd diferite nume trecătoare, am cunoscut o cenzură imanentă, crudă, tenace, directă și permanentă. Am și în subconștientul meu un cenzor care, ramolit și plictisit, acum, la bătrînețe, mă-lasă în pace. Nici nu-mi pot închipui viața fără cenzură, dacă prin absurd niște marțieni ar veni să mă elibereze, aș sări să îmi apăr cenzorii : tot luptînd cu ei, am ajuns să-i înțeleg, tot ocolindu-i sau driblîndu-i, i-am inclus în definiția propriei mele libertăți.

(Asta îmi aduce aminte de acel nenorocit, pe care, cei din camera supra-aglomerată 85 din Gherla, l-au pus să doarmă lîngă tinetă. Apoi l-au uitat. Peste trei luni, am ridicat problema rotației : să treacă și alții la locul de lîngă tinetă. Atunci l-am auzit pe acel țăran nenorocit, strigînd : „nu mă mișc de aici nici mort : acesta e locul meu, e tineta mea, nu aveți nici un drept să mă mutați unde vreți voi...")

* * *

Cartea lui Jean Delumeau, La peur en Occident, se oprește, din păcate, la Revoluția franceză. Tatăl meu, gînditor naiv în felul său, îmi spunea așa : „Lumea e bîntuită de două mari rele : de foame și frică. Unii încep îndreptarea lumii prin eliminarea foametei, alții prin eliminarea fricii. Dar, din nenorocire, ele sunt șurori siameze, trebuie să ne gîndim să le gonim deodată, împreună, și în aceeași zi".

Dacă aș fi trăit undeva aproape de Raymond Aron (a cărui *Introduction à la philosophie de l'histoire* nu am apucat decît să o răsfoiesc) și de acest foarte informat Jean Delumeau, le-aș fi propus schița unei filosofii a istoriei bazată, nu pe lupta de clasă, ci *pe lupta cu Frica.*

(Olimpia rezumă întreg secolul nostru valah prin : „trecerea de la frica de Dumnezeu la frica de milițian".)

* * *

Ironia socială a marilor contradicții istorice a început cu dictonul latin : „si vis pacem para bellum".

Privesc, prin Sofia, urlașa demonstrație militară din Piața Roșie. Aud mereu cuvîntul „mir" și văd pionieri dînd drumul unor albi porumbei-picasso ce zboară peste tancurile și rachetele ce defilează într-o ordine de-a dreptul înfiorătoare.

(Churchill spunea : „Urss-ul este o enigmă, înconjurată de secret ce ascunde în miezul ei un mare mister".)

Poate. Eu cred totuși că limitele de simplă condiționare istorică (fază, epocă, eveniment) au fost demult depășite : atît Statele Unite cît și Uniunea Sovietică, prin cumplita și demențiala lor înarmare, au scăpat demult de sub influența legilor istorice obișnuite (teză, antiteză, sinteză) intrînd în sfera eschatologică a providenței sau apocalipsei deocamdată temperate.

Cînd mă gîndesc că lumea asta e condusă de militari și economiști, sunt nevoit să recurg la rugăciune : doar bunul Dumnezeu mai știe dialectică și morală — numai El ar mai avea puterea de a ne salva in extremis.

* * *

Fiind Bufon, ca vocație și destin, din cînd în cînd simt nevoia să le povestesc celor tineri. Aceștia rîd, dar rîd de mine și nu de pățaniile mele.

Călătoream într-un personal aproape gol spre Simeria. Mergînd de-a lungul culoarului pustiu în căutarea unui compartiment mai cald, deodată zăresc o figură de doamnă ce mă face să tresar. O recunosc. Deschid ușa și o strig : „Marta !". Ea se uită îngrozită la mine, mă recunoaște, își acoperă fața cu mîinile ei zbîrcite și pline de pete hepatice, și-mi strigă cu ură : „Cară-te, Gary, cară-te, nu vreau să mă vezi așa !"... Această Marta M. fusese una din frumusețile Sibiului studenției mele : studentă strălucită la engleză și franceză, aparținea unei vechi familii din Clopotiva.

În sfîrșit... Altădată, treceam distrat și melancolic pe Bulevardul Bălcescu. În dreptul Bisericii italiene, la cîțiva pași de mine, zăresc o fată de o rară frumusețe. Ca strălucinat, îmi deschid brațele și strig : „Bomboniça". Fata, surprinsă, se lasă îmbrățișată și chiar sărutată pe frunte. (Aveam în jur de 52—53 de ani). Apoi, cu hotărîre, îmi pune în piept o mînă de zeiță, ia distanță, și, zîmbindu-mi ironic, dar și cu milă, îmi spune : „Da, domnule, numai că eu sînt fiica Bombonicăi dumitale !".

În America, este la modă un psiholog-frenolog L. Hermann. Acesta a reușit să împartă scoarța cerebrală în patru sferturi de cerc : fiecare segment corespunde unui anumit tip de creație și activitate umană. La dreapta, sus, ar fi tipul logic, analitic, științific : jos, cel organizatoric, social, comunicativ. La stînga, sus, ar fi tipul capabil de sinteze, psihologie, arte, iar jos, tipul de gînditor, cu imaginație și afecte, dotat pentru religie, muzică, mănăstire. Aceste diferențe se pot vedea și la o encefalogramă-color dar se pot depista prin 120 de întrebări puse în cadrul unui test public. Utilitatea acestei simple fișe sare în ochi : e bine să ne folosim armonic *toate* sectoarele. Certurile, conflictele (mici și mari) se nasc prin faptul că un tip de stînga-sus (de pildă, matematician, medic, statistician) nu poate înțelege tipul de dreapta-jos, adică pe artistul sau sociologul moral sau religios. Șefii buni sînt cei care folosesc *egal* și în același timp, toate patru sectoarele creierului lor.

Ce ar fi — îmi zic — dacă filosofiile la putere, sau puterea însăși, ar fi astfel împărțită în patru : aș afla că, în timp ce eu toată viața am folosit doar sectorul stînga-jos, stăpînirile toate erau îngrămădite în dreapta-jos. (Din punct de vedere al creierului, spune fiica cercetătorului Hermann „toți oamenii de stînga sunt de dreapta".)

* * *

Există cîteva domenii pe care le simt și le intuiesc și care, pentru spiritul empiric și pragmatic al anglo-saxonilor (chiar și pentru raționaliștii francezi) rămîn terenuri romantice de reverie, teamă sau imaginație pură.

Consider Visul ca un teren încă virgin : ca și așa-zisele fenomene E.S.P. Cred că există în calculul matematic o magie interioară, știu că electronii și protonii dispun de un minim de surpriză și posibilitate de abatere liberă. Celula vie e inteligentă, pare programată (dar există un termen mai teologic decît acest mister numit „programare ereditară prin gene" ?), se apără și atacă teribil de tactic și strategic. Cred în coeficientul de solidaritate al „cîmpului social", în radiația malefică a puterii. Cred că prostia poate fi o boală ca ciuma sau holera, dar și un rău față de care poți deveni imun. Simt că Răutatea

nu e numai un contrar al Binelui, ci și un semnal al lipsurilor existente în binele prezent, știu că ea, răutatea ca daimon, este un principiu activ, generator de suferință, pocăință și artă. Nu mai cred că Lumea a fost creată spre a fi dată oamenilor în stăpînire (nici nu o merită !), știu acum că politica nu e bună conducătoare nici de dragoste și nici de cultură. Nu există civilizații și culturi superioare, există doar diferite forme prin care civilizăm cultura, sau invers. Toate religiile (ca și toate Artele) converg spre Unul, toate sistemele filosofice muscă doar din faleza marelui continent necunoscut.

Dubito, ergo doleo : doleo, ergo sum.

Mă mișc între zero-ul absolut al Rațiunii și infinitul oriental al Nirvanei.

* * *

„Iar noi locului ne ținem
Cum am fost așa rămînem"
EMINESCU

Gurile rele din Occident acuză dictaturile totalitare comuniste pentru trei mari defecte : incompetență, inconsecvență, incoerență. Dar nu își dau seama că tocmai aceste goluri și lipsuri din ortodoxia aparatului ne-au permis multora, aici, să obținem un kilogram de carne la negru, să publicăm cărți aproape libere, să ne încălțăm cu pantofi „refuzați la export" și să ne strecurăm dosarul, plin de eretice păcate, de-a lungul unei vieți în care nu am existat, am supraviețuit doar.

Sunt întru totul de acord cu acest prim martir al Adevărului strigat în gura mare, tragicul Panait Istrati : *nu avem talent pentru dictaturi.* Nemții și rușii au : dogmatismul și milităria le place fiindcă li se potrivește : Hitler și Stalin au și azi aderenți fanatici acasă la ei. Noi ne-am consumat nevoia istorică după Libertate, Drept și Democrație, la limita critică, strînși între dictaturile de stînga și de dreapta, între popoare foarte talentate pentru acest mod de participare la putere. Bulgarii și Ungurii, frații noștri vecini și prieteni, s-au dovedit teribil de zeloși în acest sens : iar Germanii răsăriteni, prusacii de odinioară, mi se par astăzi, din punct de vedere ideologic, mai ortodocși decît cardinalii din Kremlin.

Noi, conform unei lungi tradiții în robie și exploatare, considerăm orice stăpînire ca fiind un inamic. Criticăm, bîrfim, ne prefacem a crede, ne prefacem că muncim etc. Aplaudăm exa-

gerat și cîntăm tare și fals. Vom da Istoriei și Europei dictatura cea mai ridicolă și mai paranoică. Blîndețea și răbdarea valahă va demonstra pînă la ce limite poate ajunge prostia cezarică atunci cînd e încadrată de savanți „de renume mondial" și cu o gardă pretoriană care se dovedește a fi nu numai foarte talentată dar chiar unică în felul ei de a uita pe cine servește : revoluția, poporul, realizările, socialismul — sau numai cele două portrete care ne împodobesc mormîntul.

* * *

Revin la foarte utila și înțeleapta tricotomie psihologică freudiană, Sine, Eu, Supra-Eu (instincte, conștiință de zi, legi sociale și morale) și mă întreb dacă nu cumva, în societatea noastră de tip cu totul nou, aceste entități trebuiesc schimbate, eliminate sau topite împreună. În locul cazanului dinamic în care presează instinctele să punem egoismul de clasă și profesie, în locul Supra-Eului, legile și decretele cincinalului actual — iar Eul să nu fie decît o sinteză șmecherească ce mă ajută să împac capra cu varza, ferindu-mă de lup și trăind de pe o zi pe alta, de la o coadă la alta. Aș putea foarte ușor — dacă m-aș referi la lozincile noastre patriotice — să declar Trecutul, Prezentul, Viitorul ca cele trei trepte prin care trec, prefăcîndu-mă că exist. Trecutul ar fi summa a ceea ce cred eu că a fost odată ca niciodată, Viitorul ar fi summa promisiunilor și idealurile mereu amînate (și care nu va fi niciodată) — iar Prezentul este Eul acesta mizerabil căruia îi e frig și foame și care tremură de frică, între trecut și viitor. Fiindcă, să nu uităm, marea lecție pe care am învățat-o este următoarea : *„se poate și mai rău"*.

(Complexele libido-ului au devenit complexe agro-industriale, facem fixări erotice față de șefi, visăm ziua că am început să strigăm „vrem pîine și dreptate" — iar în visele de noapte trecem granița, dăm foc manifestului comunist sau pur și simplu intrăm în pămînt și ne culcăm obosiți lîngă oasele albe ale martirilor care au murit pentru libertatea și independența noastră).

* * *

Există o fază politică în rezistența față de o nenorocire istorică : atunci cînd *încă* există speranța că ea ar putea să se

termine (ciuma, foametea, ocupația, războiul, teroarea, fericirea TV-ului). Ea e urmată de o fază metafizică ce se inaugurează din clipa în care poporul în întregimea lui (chiar și nomenclatura mică și medie) pierde orice nădejde, cînd orice schimbare devine imposibilă, cînd ireversibilitatea se transformă în Destin, iar răul istoric, devine un rău transcendental, în sine.

După care urmează o fază magico-religioasă. Începem să credem că Dumnezeu a pierdut pariul său cu Diavolul fiindcă și acolo sus a avut loc o păcălire cu funeste consecințe cosmice.

Va urma acum un fel de mileniu întors pe dos, o mie de ani în care, la început, diavolul, dezlegat de toate complexele Căderii sale, își va face de cap, răzbunîndu-se, — mai apoi, plictisit de putere și de mizeria supușilor — va începe să se gîndească la un fel de infern cu față umană, la un Nep prin reforme și chiar la o Renaștere și la un nou Iluminism.

Olimpia îmi spune că babele de la țară spun : „maică, noi nu mergem la biserică pentru a ne ruga să ne ajute : nu poate, e și El cu mîinile legate. Ci mergem ca să-l ajutăm cu rugăciunile noastre ca să scape din robia celui Rău...".

* * *

*„Le vrai adversaire fait passer en toi un courage immense"**

KAFKA

În cele trei luni în care am circulat prin Apus (suferind de niște insomnii nevrotice groaznice, neavînd nici posibilitatea de a-mi procura o rețetă pentru barbiturice) am simțit tot timpul că ceva esențial îmi lipsește în permanență. Nu mai eram deloc inteligent, încetasem să funcționez critic, verva mea spirituală părea a fi secat total. La întoarcere abia mi-am dat oarecum seama că — în conformitate cu „starea mea de rumânie" continuă, de-a lungul a cinci decenii de marginalizare și urgisire — mi s-a format un fel de reflex condiționat, la nivelul funcțiunilor mele spirituale : *nu pot gîndi decît în lanțuri, prin lanțuri, contra lanțurilor*. Nu pot dansa decît ca ursul românesc, pe tipsie fierbinte. Nu pot fi inteligent decît prin dialectic contrast cu mareea mîzgoasă a prostiei autohtone în

* „Adevăratul adversar îți insuflă un curaj imens"

continuă expansiune. Sunt și rămîn un fiu al mizeriei și oprimării. Deși am devenit comunist ilegalist în 1940 — din 1945 nu funcționez decît într-un fel de vagă, dar consecventă, postură de *cărturar jignit în ființa sa*. Toate aceste categorii de sens și bază îmi fuseseră anulate în Apus, devenisem acolo o jalnică memorie răsăriteană de care nimeni nu avea nevoie și din care existau cu sutele de mii pe toate bulevardele și în toate orașele.

Paradoxal, a trebuit să recunosc că nu pot trăi și funcționa inteligent și sensibil fără dușmanii mei de moarte, singurii care dau un sens și un conținut creator vieții și chiar morții mele.

* * *

Eminescu încercînd, la rugămintea actorului Pascaly, să traducă o carte nemțească de estetică teatrală — și trebuind să se recunoască bătut, fiindcă „ne lipsesc termenii de specialitate!". Tot el chinuindu-se să transpună în limba noastră *Critica Rațiunii Pure* — o încercare ce îmi dă amețeli de parcă aș privi la niște ciobani încercînd triplul salt la trapez... Chiar și limba lui Rădulescu Motru mi se pare forțată, gronțuroasă, plină de cețuri. Abia între cele două războaie se formează o limbă filosofic elegantă, elastică, generoasă. Naturală și fertilă — deși plină de neologisme împrumutate direct din limbile mume, fără nici un efort de a încerca traducerea lor.

Opera lui Blaga, din punct de vedere al limbii filosofice, (deși a fost alăptată de Poezie și Dramă) mi se pare o minune de împlinire, nu mă mir că azi întreaga noastră eseistică critică se inspiră din ea. (Din el — și din Lovinescu, Călinescu, Noica.)

Cît de tînără e limba și cultura noastră „majoră"!? Aș zice că ea, imediat după înțărcare, a fost dusă direct în război, apoi în prizonierat — ca să își dea sufletul azi în articolele de fond și în ziarele de perete uzinale ale epocii de aur.

* * *

Răsfoiesc cu tristețe volumul lui Arthur Köstler *Les somnambules.* (Am sperat să scriu o piesă despre Kepler — *Iohannes, neînțelesul,* în care să o reabilitez pe Mama lui, Katherine, acuzată de vrăjitorie de către protestanți.) În această carte autorul încearcă și reușește să-mi dovedească faptul că marile

revelații (descoperiri, invenții) atît în știința cea mai severă, astronomia matematică, cît și în mistica religioasă, se datorează unor intuiții geniale ce ne vin clandestin, în clipe în care cercetăm și căutăm cu totul altceva. Se pare că toți plecăm să descoperim drumul spre Indii și nimerim în America necunoscută.

Există în orice cercetare lungă și obstinată, în orice calcul absurd și inutil, o rațiune ascunsă a tainei și o șiretenie a calculelor : unele uriașe adevăruri (ca, de pildă, legile lui Kepler) apar ca în vis, amestecate cu banalități și rătăciri : autorul însuși nu își dă seama de valoarea lor, trebuie să vină o serie întreagă de urmași (în frunte cu Newton) ca, făcînd ordine în haosul Kepler, să poată scoate la lumină, din zecile de mii de sticle colorate, cele trei diamante-legi care stau și azi la baza tuturor zborurilor cosmice.

* * *

Bătrînul meu Iusuf, înțeleptul turc din piesa *Iarna Lupului Cenușiu*, citînd din Lege, spune la un moment dat :

„...la început a fost Adevărul. Apoi, a venit dreapta tălmăcire a Adevărului. Apoi a dispărut Adevărul și au rămas tălmăcitorii. Apoi au dispărut și tălmăcitorii și au rămas doar vorbele, vorbele..."

De la scrierea și transcrierea acestei replici au trecut aproape zece ani. Dau acum peste un fragment din *Tao-te-King* care, cu o mie de ani înaintea islamismului, spunea :

„Cînd omenirea a pierdut cunoașterea, nu a mai rămas decît virtutea ; pierzînd virtutea, i-a rămas bunătatea ; pierzînd bunătatea a găsit dreptatea ; pierzînd dreptatea, a stabilit ceremoniile. Dar ele nu sunt decît umbra virtuții și izvor de dezordine...".

Gîndindu-mă la această continuă deșertăciune a trecerii și stricării adevărurilor, acum aș putea spune :

„...la început a fost visul, apoi utopia, apoi manifestul și ideologia. Toate acestea au dispărut. Și sunt pe cale de dispariție și tălmăcitorii. *Au rămas doar vorbele ca niște ceremonii și ceremoniile ca simple vorbe goale*".

Epoca de aur, de bronz, epoca de fier ; cunoaștere, morală, ceremonii ; filosofie, ideologie, program, dezastru ; Christos, Hegel, Marx și Bulă.

Cine vorbea de „nodul catastrofic" în Istorie ?

L-am întrebat pe prietenul meu Sommer (fost mare ștab pe vremea stalinismului) „ce ar fi de făcut *acum* ?". Îi spun că în tinerețele mele, toată generația mea, aveam fiecare cîte un „program" de salvare a viitorului ; mai tîrziu, în pușcărie (un adevărat Turn-Babel) fiecare din gînditorii profeți de acolo avea un cod de reforme pentru salvarea publică — dar acum, de vreo 10—15 ani, toată lumea mîrîie, bîrfește, înjură, știe ce nu e bine, dar nu am auzit pe nimeni formulînd cea mai vagă soluție de îndreptare.

Sommer al meu s-a gîndit. Mintea lui analitică trecea din cauză în cauză, spre cauza-cauzelor. Ofta și tăcea.

Ca să-l ajut, i-am spus : „ce ai face dacă, de pildă, ai fi ales, prin absurd, timp de o zi, primar *liber* al Craiovei ?".

Mi-a răspuns :

— „Aș înălța, în fața Teatrului Național, o uriașă lozincă roșie pe care să scrie : «Să nu mai mințim, să nu ne mai mințim !». Apoi sub ea, aș face un foc mare în care aș arde public toate cărțile și portretele profeților mincinoși !

— Dar, i-am răspuns, la fel ai început și în 1945 : cu o lozincă roșie și un foc în care au fost arse mărturiile «trecutului rușinos». Ce deosebire e ?

— Una singură : *acum* toată lumea știe, pe pielea sa, care e deosebirea între adevăr și minciună".

(Un inițiat funcționar local îmi spune : există mii de cereri pentru îndreptarea unor nedreptăți comise : dar ele, 90%, aparțin unor foști ștabi, foști secretari, foști activiști, care cer să li se revizuiască partinic situația : nu există nici o cerere a unor țărani, muncitori, pușcăriași sau deportați : aceștia așteaptă minunea, adică coborîrea îngerului și tulburarea apelor Bitezdei. Abia după aceea vor crede de cuviință să-și ceară și ei revizuirea vieții lor pierdute și sacrificate.)

* * *

Mă feresc să mă pronunț, în aceste caiete de noapte, despre domenii în care sunt ceva mai acasă : mina, teatrul, filosofia, praxisul marxist-leninist. Frica mea, de a nu fi nici specialist și nici amator, mă împiedică să vorbesc despre acele probleme pe care le visez filtrate și îmbibate în sugativa politică a scrierilor mele literare. Deci : filosofie, doar atît cît permite literatura : și ideologie, doar cît permite morala — aș zice, dacă nu

aș ști că există în mine o moară, o sită și o drojdie ce fac pîine fără știrea mea, uneori chiar împotriva voinței mele.

Nu sunt stăpînul gîndurilor și scrisului meu : sunt simplu sergent (cu termen redus) care execut niște ordine ce îmi vin de la superiorii mei.

Cine sunt „superiorii mei" ? Nici dascălii, nici clasicii, nici contemporanii : ci *stihia* acelei fărîme de adevăr și veșnicie prin care, ombilical, pînă la moarte, rămîn legat de Ființa nevăzută a poporului, limbii și țării mele : patriotismul meu fiind egal cu libertatea de a nu avea voie să mor sau să mă sinucid mințindu-mă.

* * *

Nu am nici un fel de ordine în mica mea bibliotecă, între hîrtiile, în munca mea zi de zi. Nu pot avea ordine nici în ceea ce gîndesc și scriu. Cuvîntul „ordine" mă horipilează. Am fost un an ucenic, patru ani (cursul superior de liceu) am stat în internat : trei ani de război, pe front. M-am format în internate, cazărmi. (De pușcărie, să uităm acum !) Peste tot, ordine și disciplină : „surveiller et punir". Hitler urla : „vreau o nouă ordine europeană !". Stalin și ale sale diferențiale cretine nu au mai urlat, dar au realizat această nouă ordine.

Consider dezordinea mea (în care mă orientez perfect, găsesc tot ce caut) ca fiind „făcută de Zei". Și o opun unei eventuale ordini (scheme, plan, clasificări) pe care aș putea-o eventual realiza. Ideile și scrierile se adună singure și se înșiruie cînd bate un clopot sau sună o goarnă. (Dar nu mai bate demult nici un clopot, goarnele toate sunt mobilizate, *nimeni nu are nevoie de ce e în bietul meu cap.*)

Caietul acesta ar fi o întruchipare (în trup-chip-are) fizică a dezordinii lecturilor, curiozității și sintezelor mele artizanale. Am încercat să citesc sistematic sociologie, filosofie, ideologie : nimic nu se lipește și nu se potrivește cu ceea ce trăiesc și văd eu. Răul și murirea nu încap într-o specialitate de catedră, ele sunt boabele de mușțar aruncate din cer și risipite pe întreg pămîntul.

Aș regreta totuși să nu se observe *cîndva* că dezordinea mea e o metodă, totuși !

* * *

Sunt conștient că aceste modeste bucăți de sticle colorate pe care le transcriu în aceste caiete ale robului Deziderius Candid, nu au nici o valoare literară sau filosofică. Sunt ún fel de

„hybris" gazetăresc între foileton de duminecă și notă marginală. Am în față un munte de nisip scos din Arieș, ca un moț bătrîn și disperat, spăl și cern, cern și spăl, poate mă aleg cîndva cu cîțiva solzi de aur curat. Îmi face bine această litanie-calvarie, nu fac decît să trec în curat ceea ce „mizguie" cețos și otrăvit în mintea mea de vagabond risipitor. Încet-încet, cine știe, ca într-o oglindă afumată, într-o zi îmi voi putea contempla chipul meu superb, de ratat, și mediocru, și amator, și veșnic ucenic. Ce nu a găsit nici cărarea și nu a zărit nici coama înzăpezită a muntelui visat. Și nici curajul de *a termina* nu l-a avut.

În schimb, în timpul acestor teribile ierni ale bătrînețelor mele urîte, am terminat trei volume de proze : *La condition roumaine* (2 volume, 900 pag.), *Lupul și Catedrala* (460 pag.) și *Dansul Ursului* (320 pag.). *Damnezeu cu mila !*

* * *

Noaptea de Crăciun

„Sunt atît de singur, atît de departe de oameni și izolat de lume, încît, nu ar fi deloc exclus ca tot ce visez și gîndesc să fie atît de fals încît să fie adevărul-adevărat".

Redactor : MARCELA RADU
Tehnoredactor : MARILENA LUNGULESCU
Corector : MARGARETA POPESCU

Coli de tipar : 17
Bun de tipar : 11.II.1991
CRAIOVA, 1991

Întreprinderea poligrafică „Oltenia",
B-dul 1 Mai, nr. 103, Craiova
Comanda nr. 203

„NOAPTEA DE CRĂCIUN

Sunt atît de singur, atît de departe de oameni și izolat de lume, încît, nu ar fi deloc exclus, ca tot ce visez și gîndesc să fie atît de fals încît să fie adevărul-adevărat".

ION D. SÎRBU

ISBN 973-38-0031-7

scrisul românesc

Lei 55